

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

13. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici Dauhá, Katar, 12.–19. dubna 2015

**13. kongres OSN
o prevenci kriminality a trestní justici
Dauhá, Katar, 12.–19. dubna 2015**

Tato publikace byla přeložena z anglických originálů „*Doha Declaration: On integrating crime prevention and criminal justice into the wider United Nations agenda to address social and economic challenges and to promote the rule of law at the national and international levels, and public participation; State of crime and criminal justice worldwide; International cooperation, including at the regional level, to combat transnational organized crime; Comprehensive and balanced approaches to prevent and adequately respond to new and emerging forms of transnational crime; Trafficking in persons and smuggling of migrants: successes and challenges in criminalization, in mutual legal assistance and in effective protection of witnesses and trafficking victims; Strengthening crime prevention and criminal justice responses to evolving forms of crime, such as cybercrime and trafficking in cultural property, including lessons learned and international cooperation; A short introduction to migrant smuggling*“ publikovaných na stránkách Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu (United Nations Office on Drugs and Crime)

<http://www.unodc.org/congress/en/documentation.html>

Překlad: Mgr. Daniel Soukup, Ph.D.
Předmluva: PhDr. Miroslav Scheinost
Technická redakce: Lucie Černá

Obsah

Předmluva

1. Deklarace z Dauhá o začlenění prevence kriminality a trestní justice do širší agendy OSN s cílem zaměřit se na sociální a ekonomické výzvy a prosazovat zákonnost na národní i mezinárodní úrovni a participaci veřejnosti	9
2. Celosvětová situace kriminality a trestní justice	25
3. Mezinárodní spolupráce, včetně regionální úrovně, v boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu	66
4. Komplexní a vyvážené přístupy k prevenci a adekvátnímu řešení nových a vznikajících forem nadnárodního zločinu	86
5. Workshop 2: Obchodování s lidmi a pašování migrantů: úspěchy a výzvy v kriminalizaci, ve vzájemné právní pomoci a v účinné ochraně svědků a obětí obchodování	108
6. Workshop 3: Posilování reakcí v oblastech prevence kriminality a trestní justice na vznikající formy trestné činnosti, jako je kyberkriminalita a obchodování s kulturními statky, včetně získaných poučení a mezinárodní spolupráce	128
7. Tematická zpráva: Krátký úvod do problematiky pašování migrantů	149

Předmluva

Kongresy OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli jsou pořádány pravidelně každých pět let již od roku 1955. Od roku 2005 jsou pořádány pod názvem Kongresy OSN o prevenci kriminality a trestní justici (*United Nations Congresses on Crime Prevention and Criminal Justice*). V roce 2005 byl tento kongres uspořádán v thajském Bangkoku, v roce 2010 v Salvadoru (Brazílie). Lze např. připomenout, že první kongres, pořádaný v roce 1955 v Ženevě, přijal Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni.

V pořadí již třináctý kongres byl uspořádán v roce 2015 v katarském Dauhá. V deklaraci přijaté na tomto kongresu se členské státy OSN přihlásily k závazku prosazovat zákonnost a čelit kriminalitě na národní i mezinárodní úrovni, usilovat o efektivní a spravedlivé systémy trestní justice a respektovat veškerá lidská práva a základní svobody. V Deklaraci byla vyjádřena významná teze, že udržitelný rozvoj a zákonnost jsou úzce provázané a navzájem se podporují. Deklarace připomněla význam prevence kriminality, práva na spravedlivý proces, potřebu specifického zacházení s dětmi a mládeží a vyváženého genderového přístupu, práce s vězni a pomoci obětem, účinného omezování korupce a obchodování s lidmi, potlačování všech forem diskriminace, společného úsilí v boji s nadnárodním zločinem a terorismem atd.

Zvláštní pozornost byla věnována aktuálním a naléhavým problémům a formám kriminality, zejména otázce pašování migrantů a problému kyberkriminality.

Z řady dokumentů, projednávaných na kongresu, jsme proto k publikaci v českém překladu vybrali kromě základního dokumentu – Deklarace – právě ty dokumenty, které se zabývají obchodováním s lidmi a pašováním migrantů, což je problém, který Evropu v současné době mimořádně tíží, a dále kyberkriminalitou a obchodováním s kulturními statky, jako s příklady vznikajících forem trestné činnosti, které nabývají na významu v důsledku globalizace a rozvoje informačních technologií. Do publikace byla také zařazena zpráva generálního tajemníka OSN o celosvětové situaci kriminality a trestní justice, která mapuje vývojové trendy v této oblasti, dokument o mezinárodní spolupráci v boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a o nových formách nadnárodního zločinu.

Předkládaná publikace navazuje na předchozí publikace IKSP, které obdobně zprostředkovávaly hlavní dokumenty, přijaté na těchto kongresech OSN, ať už se jednalo o 12. kongres v Salvadoru, 11. kongres v Bangkoku či 10. kongres ve Vídni 2000. Považujeme za důležité seznamovat odbornou veřejnost s těmito významnými dokumenty, projednávanými a přijímanými na nejvyšší mezinárodní úrovni; s dokumenty, které z maximálního možného nadhledu mapují trendy vývoje kriminality a trestní justice a stanovují hlavní směry dalšího úsilí v těchto oblastech na úrovni mezinárodní i národní, a to nejen deklaratorně, ale i doporučováním konkrétních opatření a postupů.

Miroslav Scheinost

I.

Deklarace z Dauhá

Deklarace z Dauhá

**o začlenění prevence kriminality a trestní justice do širší
agendy OSN s cílem zaměřit se na sociální a ekonomické
výzvy a prosazovat zákonnost na národní i mezinárodní
úrovni a participaci veřejnosti**

**13. kongres OSN
o prevenci kriminality a trestní justici
Dauhá, 12.–19. dubna 2015**

New York, 2015

© OSN, červenec 2015.

Všechna práva po celém světě vyhrazena.

Užitá označení a způsob prezentace materiálů v této publikaci nenaznačují vyjádření jakéhokoli názoru ze strany Sekretariátu OSN, který by se týkal právního statusu jakékoliv země, teritoria, města či oblasti nebo jeho správních orgánů a ni vymezení jeho hranic.

Vydavatel: Sekce angličtiny, publikací a knihovny, Úřad OSN ve Vídni

Úvod

Deklarace z Dauhá byla schválena aklamací 13. kongresem o prevenci kriminality a trestní justici v katarském Dauhá v dubnu 2015.

Deklarace představuje významný úspěch v době, kdy svět společně oslavuje sedmdesáté výročí vzniku OSN a sestavuje transformativní rozvojový program pro období po roce 2015.

V deklaraci členské státy uznaly, že udržitelný rozvoj a zákonnost jsou úzce provázané a navzájem se podporují.

Znovu se přihlásily ke „sdílenému závazku prosazovat zákonnost a předcházet a čelit kriminalitě ve všech jejích podobách a projevech“ a zdůraznily význam zapojení veřejnosti do tohoto úsilí.

Deklarace též vyzývá státy, aby efektivně využívaly celosvětově schválených rámců, jako je Úmluva OSN proti mezinárodnímu organizovanému zločinu a její tři protokoly, Úmluva OSN proti korupci, mezinárodní úmluvy o kontrole drog, mezinárodní právní nástroje proti terorismu a standardy a normy OSN týkající se prevence kriminality a trestní justice.

Tato akčně zaměřená deklarace může pomoci dále posílit kolektivní úsilí v oblasti prevence kriminality a trestní justice, podpořit zákonnost a přispět k udržitelnému rozvoji.

Úřad OSN pro drogy a kriminalitu hodlá nadále podporovat členské státy při naplňování závazků přijatých v Dauhá, prosazovat kulturu zákonnosti a rozvíjet „holistické a komplexní přístupy při boji s kriminalitou, násilím, korupcí a terorismem ve všech jejích podobách a projevech.“

Rád bych při této příležitosti také poděkoval katarské vládě za nasazení a pohostinnost, díky kterým 13. kongres proběhl úspěšně a podpořil členské státy při schvalování této přelomové deklarace.

Jurij Fedotov
generální tajemník 13. kongresu OSN o prevenci kriminality a trestní justici
výkonný ředitel Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu

Deklarace z Dauhá o začlenění prevence kriminality a trestní justice do širší agendy OSN s cílem zaměřit se na sociální a ekonomické výzvy a prosazovat zákonnost na národní i mezinárodní úrovni a participaci veřejnosti

My, hlavy států a vlád, ministři a zástupci členských států,

kteří jsme se sešli na 13. kongresu OSN o prevenci kriminality a trestní justici v Dauhá 12.–19. dubna 2015, abychom se znovu přihlásili ke sdílenému závazku prosazovat zákonnost a předcházet a čelit kriminalitě ve všech jejích podobách a projevech na národní i mezinárodní úrovni, abychom zaručili, že naše systémy trestní justice budou efektivní, spravedlivé, humánní a zodpovědné, abychom zajistili přístup ke spravedlnosti pro všechny, abychom na všech úrovních budovali efektivní, zodpovědné, nestranné a inkluzivní instituce a abychom se postavili za princip lidské důstojnosti a za všeobecné dodržování a respektování všech lidských práv a základních svobod

za tímto účelem deklarujeme toto:

1. Uznáváme šedesátiletou tradici a přetrvávající významnou roli kongresů OSN o prevenci kriminality a trestní justici jako jedno z největších a nejrozměšších mezinárodních fór pro výměnu názorů a zkušeností týkajících se výzkumu a tvorby zákonů, programů a projektů mezi státy, nevládními organizacemi a jednotlivými experty zastupujícími rozličné profese a obory, a to s cílem rozpoznávat vznikající trendy a problémy v oblastech prevence kriminality a trestní justice. Uznáváme jedinečný a významný přínos kongresů k tvorbě zákonů a programů i k identifikaci vznikajících trendů a problémů v oblastech prevence kriminality a trestní justice.

2. Znovu potvrzujeme průřezovou povahu problematiky prevence kriminality a trestní justice, a tedy i potřebu začlenit tuto problematiku do širší agendy OSN s cílem posílit celosystémovou součinnost. Očekáváme budoucí přínos Komise pro prevenci kriminality a trestní justici k tvorbě a realizaci národních a mezinárodních programů a projektů v oblastech prevence kriminality a trestní justice, jenž bude brát v potaz doporučení kongresů a navazovat na ně.

3. Uznáváme význam efektivních, spravedlivých, humánních a zodpovědných systémů prevence kriminality a trestní justice a institucí, z nichž se skládají, jakožto stěžejní součást zákonnosti. Zavazujeme se k holistickým a komplexním přístupům při boji s kriminalitou, násilím, korupcí a terorismem ve všech jejích podobách a projevech a k tomu, aby reakce na tyto jevy probíhala koordinovaně a koherentně, ve spojitosti s šířeji pojatými programy či opatřeními prosociální a ekonomický rozvoj, vymýcení chudoby, respekt ke kulturní rozmanitosti, sociální smír a sociální začleňování.

4. Uznáváme, že udržitelný rozvoj a zákonnost jsou úzce provázané a navzájem se podporují. Proto vítáme inkluzivní a transparentní mezivládní proces při tvorbě rozvojové agendy pro období po roce 2015, jenž směřuje k vytyčení globálních cílů udržitelného rozvoje, které má odsouhlasit Valné shromáždění, a pokládáme návrhy Otevřené pracovní skupiny Valného shromáždění pro cíle udržitelného rozvoje za hlavní východisko pro začlenění cílů udržitelného rozvoje do rozvojové agendy pro období po roce 2015, přičemž uznáváme, že je zapotřebí vzít v potaz i jiné podněty. V této sou-

vislosti znovu zdůrazňujeme význam podpory mírové, bezkorupční a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, a to s důrazem na přístup zaměřený na lidi, jenž všem poskytuje přístup ke spravedlnosti a na všech úrovních buduje efektivní, zodpovědné a inkluzivní instituce.

5. Znovu stvrzujeme svůj závazek a silnou politickou vůli podporovat efektivní, spravedlivé, humánní a zodpovědné systémy trestní justice a instituce, z nich se skládají, a prosazovat účinnou participaci a inkluzi všech složek společnosti, a vytvářet tak podmínky potřebné k uskutečňování širší agendy OSN, a přitom plně respektovat principy suverenity a územní celistvosti států a uznávat závazek členských států hájit lidskou důstojnost, všechna lidská práva a základní svobody pro všechny, především pro lidi postižené kriminalitou a ty, kteří mohou přijít do kontaktu se systémem trestní justice, včetně zranitelných členů společnosti bez ohledu na jejich status, kteří mohou být vystaveni četným a závažným formám diskriminace, a zamezovat a bránit kriminalitě motivované netolerancí a diskriminací jakéhokoli druhu. Budeme proto usilovat o následující:

- (a) Přijmout komplexní a inkluzivní národní programy a projekty v oblastech prevence kriminality a trestní justice, které plně zohlední dostupné důkazy a další relevantní faktory včetně prvotních příčin kriminality i podmínek vedoucích k jejímu vzniku, a – v souladu s našimi povinnostmi vyplývajícími z mezinárodního práva a s ohledem na příslušné standardy a normy OSN týkající se prevence kriminality a trestní justice – zajistit náležité proškolení pracovníků zodpovídajících za dodržování zákonnosti a ochranu lidských práv a základních svobod.
- (b) Zajistit pro všechny právo na spravedlivý proces bez zbytečného odkladu před způsobilým, nezávislým, nestranným a zákonně ustanoveným tribunálem, na rovný přístup ke spravedlnosti s příslušnými procesními pojistkami a podle potřeby na dostupnost právního zástupce a tlumočníka; zajistit příslušná práva v souladu s Vídeňskou úmluvou o konzulárních stycích;¹ uplatňovat náležitou péči (*due diligence*) při zamezování a bránění násilným skutkům; a přijmout účinná legislativní, administrativní a soudní opatření k prevenci, postihu a trestání všech forem mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení či trestů a odstranit beztrestnost.
- (c) Přezkoumat a reformovat programy právní pomoci s cílem rozšířit přístup k účinné právní pomoci při trestním řízení pro lidi bez dostatečných prostředků či v případech, kdy to vyžadují zájmy spravedlnosti, a to podle potřeby včetně tvorby národních plánů v této oblasti; a vytvořit kapacity pro poskytování a zajišťování přístupu k účinné právní pomoci ve všech záležitostech a ve všech jejích formách, se zřetelem na Principy a směrnice OSN pro přístup k právní pomoci v systémech trestní justice.²
- (d) Vyvinout veškeré úsilí s cílem zamezovat a bránit korupci a zavést opatření posilující transparentnost ve veřejné správě a podporující zásadovost a zodpo-

1 OSN, *Edice smluv*, sv. 596, č. 8638.

2 Rezoluce Valného shromáždění 67/187, příloha.

vědnost v našich systémech trestní justice, a to v souladu s Úmluvou OSN proti korupci.³

- (e) Do úsilí o reformu trestní justice začlenit problematiku dětí a mládeže, a to s ohledem na význam ochrany dětí před všemi formami násilí, vykořisťování a zneužívání, v souladu s povinnostmi signatářů relevantních mezinárodních smluv včetně Úmluvy o právech dítěte⁴ a jejích dvou opčních protokolů⁵ a se zohledněním příslušných ustanovení Modelových strategií a praktických opatření OSN pro odstranění násilí na dětech v oblasti prevence kriminality a trestní justice;⁶ a také rozvíjet a uplatňovat komplexní, k dětem citlivé soudní postupy zaměřené na nejlepší zájmy dítěte, a to v souladu se zásadou, že odnětí svobody by se u dětí mělo užívat jen jako krajní opatření a na nejkratší možné časové období, s cílem chránit děti, které jsou v kontaktu se systémem trestní justice, i děti, které se ocitnou v jakékoliv jiné situaci vyžadující trestní řízení, především kvůli léčbě a sociální reintegraci. V této souvislosti očekáváme výsledky celosvětové studie o dětech zbavených svobody.
- (f) Do našich systémů trestní justice vtělit genderové hledisko tvorbou a uskutečňováním národních strategií a plánů prosazení plné ochrany žen a dívek před všemi násilnými skutky včetně genderově podmíněného zabíjení žen a dívek, a to v souladu s povinnostmi signatářů Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen⁷ a jejího opčního protokolu⁸ a se zohledněním aktualizovaných Modelových strategií a praktických opatření pro odstranění násilí na ženách v oblasti prevence kriminality a trestní justice⁹ a rezolucí Valného shromáždění o genderově podmíněném zabíjení žen a dívek.
- (g) Podporovat genderově specifická opatření coby nedílnou součást naší politiky v oblastech prevence kriminality, trestní justice a zacházení s pachateli, včetně resocializace a reintegrace pachatelek do společnosti, a to se zohledněním Pravidel OSN pro zacházení s vězenkyněmi a nevazební opatření u pachatelek (Bangkoká pravidla).¹⁰
- (h) Rozvíjet a uskutečňovat náležité a účinné národní strategie a plány pro podporu žen v systémech a institucích trestní justice na vedoucí, manažerské a dalších úrovních.
- (i) Posilovat rovnost všech lidí před zákonem, včetně genderové rovnosti a rovnosti pro osoby pocházející z minoritních skupin a domorodé obyvatele, a to mimo jiné

3 OSN, *Edice smluv*, sv. 2349, č. 42146.

4 Tamtéž, sv. 1577, č. 27531.

5 Tamtéž, sv. 2171 a 2173, č. 27531.

6 Rezoluce Valného shromáždění 69/194, příloha.

7 OSN, *Edice smluv*, sv. 1249, č. 20378.

8 Tamtéž, sv. 2131, č. 20378.

9 Rezoluce Valného shromáždění 65/228, příloha.

10 Rezoluce Valného shromáždění OSN 65/229, příloha.

komplexní součinností s ostatními sektory státní správy i příslušnými aktéry z občanské společnosti a médií a úsilím o to, aby instituce trestní justice přijímaly pracovníky z těchto skupin.

- (j) Uskutečňovat a rozvíjet programy pro vězně zaměřené na vzdělávání, práci, lékařskou péči, resocializaci, reintegraci a prevenci recidivy a zvážit rozvoj a posílení programů na podporu rodin vězňů; a také prosazovat a podporovat uplatňování alternativ k uvěznění, kde to je možné, a přezkoumat či zreformovat naši restorativní justici a další procesy napomáhající úspěšné reintegraci.
- (k) Posílit úsilí o řešení problému přeplněnosti věznic prostřednictvím vhodných reforem trestní justice, jež by podle možností měly zahrnovat přezkoumání trestní politiky a praktických opatření s cílem omezit předsoudní vazby, posílit užívání trestů na svobodě a podle možností zlepšit přístup k právní pomoci.
- (l) Přijmout účinná opatření pro uznání a ochranu obětí a svědků a poskytování pomoci a podpory pro ně v rámci trestněprávních řešení všech trestných činů včetně korupce a terorismu, a to v souladu s příslušnými mezinárodními úmluvami a se zohledněním standardů a norem OSN pro prevenci kriminality a trestní justici.
- (m) Zavést přístup zaměřený na oběti s cílem zamezovat a bránit všem formám obchodu s lidmi za účelem zneužívání, včetně zneužívání druhých kvůli prostituci či jiným formám sexuálního zneužívání, nucených prací či služeb, otroctví či praktik podobných otroctví, znevolnění či odebírání orgánů podle situace v souladu s příslušnými ustanoveními Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodu s lidmi, zvláště ženami a dětmi, doplňujícího Úmluvu OSN o boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu¹¹ a se zohledněním Globálního plánu OSN pro postup v boji proti obchodu s lidmi;¹² a podle potřeby spolupracovat s regionálními, mezinárodními a občanskými organizacemi na překonávání překážek, které mohou zdržovat poskytování sociální a právní pomoci obětem obchodu s lidmi.
- (n) Zavádět účinná opatření na ochranu lidských práv pašovaných migrantů, zejména žen a dětí a migrujících dětí bez doprovodu, v souladu s povinnostmi signatářů Úmluvy OSN o boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu¹³ a jejího Protokolu o boji proti pašování migrantů na zemi, na moři a ve vzduchu,¹⁴ jež zahrnují i povinnost, že migranti nebudou podléhat trestnímu stíhání podle protokolu pouze proto, že se stali předmětem pašování, a v souladu s dalšími příslušnými mezinárodními úmluvami; a vyvinout veškeré úsilí, aby se zabránilo dalším ztrátám na životech a pachatelé byli postaveni před soud.
- (o) Zavést účinná opatření potlačující násilí na všech migrantech, migrujících pracovnících a jejich rodinách a učinit všechny nezbytné právní a administrativní

11 OSN, *Edice smluv*, sv. 2237, č. 39574.

12 Rezoluce Valného shromáždění 64/293.

13 OSN, *Edice smluv*, sv. 2225, č. 39574.

14 Tamtéž, sv. 2241, č. 39574.

kroky k zamezování a bránění trestným činům zahrnujícím násilí proti těmto skupinám.

- (p) Provádět další výzkumy a shromažďovat údaje o kriminální viktimizaci motivované diskriminací všeho druhu a vyměňovat si zkušenosti a informace týkající se účinných zákonů a postupů, které mohou takovým trestným činům zabránit, přivést pachatele před soud a poskytovat obětem podporu.
- (q) Zvážit poskytování specializovaných školení pro pracovníky v oblasti trestní justice s cílem posílit jejich schopnost rozeznávat, chápat, potírat a vyšetřovat trestné činy z nenávisti motivované diskriminací všeho druhu, pomáhat jim účinně jednat s komunitami obětí a posilovat důvěru veřejnosti a spolupráci s institucemi trestní justice.
- (r) Posílit naše národní a mezinárodní úsilí o potlačení všech forem diskriminace, včetně rasismu, náboženské nesnášenlivosti, xenofobie a genderově podmíněné diskriminace, a to mimo jiné osvětou, tvorbou vzdělávacích materiálů a programů a podle možností zvážením přípravy a prosazení antidiskriminační legislativy.
- (s) Vhodnými vnitrostátními postupy pro včasnou identifikaci a zpracovávání případů zamezovat a bránit v našich jurisdikcích násilným činům na novinářích a pracovnících médií, jejichž pracovní povinnosti je často vystavují specifickým rizikům zastrašování, obtěžování a násilí, zejména od organizovaných zločineckých skupin a teroristů, a konfliktním a postkonfliktním situacím; a zjednávat průchod spravedlnosti nestranným, rychlým a efektivním vyšetřováním v souladu s národní legislativou a příslušnými ustanoveními mezinárodního práva.
- (t) Posilovat tvorbu a užívání nástrojů a metod zaměřených na zvyšování dostupnosti a kvality statistických informací a analytických studií o kriminalitě a trestní justici na mezinárodní úrovni, s cílem lépe měřit a vyhodnocovat dopad postupů proti kriminalitě a zvýšit účinnost prevence kriminality a programů v trestní justici na národní, regionální a mezinárodní úrovni.

6. Oceňujeme práci Expertní skupiny pro Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni a bereme v potaz aktualizovaný návrh Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, který expertní skupina dokončila na svém setkání v jihoafrickém Kapském Městě 2.–5. května 2015, a očekáváme, že Komise pro prevenci kriminality a trestní justici tento upravený návrh zváží a bude podle něj jednat.

7. Zdůrazňujeme, že vzdělání pro všechny děti a mladé, včetně vymýcení negramotnosti, se zásadně podílí na prevenci kriminality a korupce a na prosazování kultury zákonnosti, která přispívá k dodržování zákonů a lidských práv při respektování kulturních identit. V této souvislosti též vyzdvihujeme stěžejní roli zapojení mládeže do snah o prevenci kriminality. Budeme proto usilovat o následující:

- (a) S podporou místních komunit vytvářet ve školách chráněné, pozitivní a bezpečné výukové prostředí, a to mimo jiné ochranou dětí před všemi formami násilí, obtěžování, šikany, sexuálního zneužívání a zneužívání drog v souladu se zákony daného státu.

- (b) Do vzdělávacích systémů v našich státech začlenit prevenci kriminality, trestní justici a další aspekty zákonnosti.
- (c) Strategie z oblasti prevence kriminality a trestní justice včlenit do všech příslušných sociálních a ekonomických strategií a programů, především těch, které se týkají mládeže, a to se zvláštním zřetelem na programy zaměřené na rozšiřování vzdělávacích a pracovních příležitostí pro mládež a mladé dospělé.
- (d) Všem poskytovat přístup ke vzdělání včetně odborných a profesních dovedností a podporovat dovednosti celoživotního učení pro všechny.

8. Snažíme se rozvinout mezinárodní spolupráci coby základ naší snahy posílit prevenci kriminality a zajistit, aby naše systémy trestní justice byly efektivní, spravedlivé, humánní a zodpovědné, a v konečném důsledku zamezovat a bránit všem trestným činům. Vybízíme signatářské státy, aby uplatňovaly a účinněji využívaly Úmluvu OSN o boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a její protokoly, Úmluvu OSN o boji proti korupci, všechny tři mezinárodní úmluvy o kontrole drog a mezinárodní úmluvy a protokoly týkající se boje proti terorismu; a vyzýváme všechny členské státy, které tak dosud neučinily, aby zvážily ratifikaci těchto dokumentů či přistoupení k nim. Zdůrazňujeme, že veškerá protiteroristická opatření musejí být v souladu s našimi závazky podle mezinárodního práva. Snažíme se dále posílit mezinárodní spolupráci s cílem zastavit soustavné vykořisťování velkého množství jedinců, kteří jsou nuceni a tlačeni k životu plnému zneužívání a ponižování. Proto usilujeme o následující:

- (a) Podporovat a posilovat mezinárodní a regionální spolupráci s cílem dále rozvinout kapacitu národních systémů trestní justice, a to mimo jiné prostřednictvím snah o náležitou modernizaci a posílení národní legislativy i společného školení a rozvoje dovedností našich pracovníků v trestní justice, především s cílem podpořit vznik silných a efektivních centrálních úřadů pro mezinárodní spolupráci v trestních věcech kromě jiného v oblastech extradice, vzájemné právní pomoci, přesunu trestního řízení a přesunu odsouzených osob a uzavírat příslušné bilaterální a regionální smlouvy o spolupráci a nadále rozvíjet specializované síť policejních složek, centrálních úřadů, státních zástupců, soudců, obhájců a poskytovatelů právní pomoci pro výměnu informací a sdílení osvědčených postupů a znalostí, a to mimo jiné náležitým prosazováním globální virtuální sítě, která bude poskytovat příležitost navazovat pokud možno přímé kontakty mezi příslušnými orgány, čímž se posílí sdílení informací a vzájemná právní pomoc, a to při optimálním využití informačních a komunikačních platforem.
- (b) Nadále podporovat uskutečňování programů posilujících kapacity a školení pracovníků v trestní justici s cílem zamezovat a bránit terorismu ve všech jeho podobách a projevech, a to v souladu s lidskými právy a základními svobodami, mimo jiné v souvislosti s mezinárodní spoluprací v trestních věcech, financováním terorismu, užíváním internetu pro teroristické účely, ničením kulturního dědictví teroristy a únosy pro výkupné nebo kvůli vydírání a dále s cílem ovlivňovat podmínky vedoucí k šíření terorismu; a spolupracovat na dalších analýzách a identifikaci oblastí vhodných pro společný postup, a to mimo jiné efektivní výměnou informací a sdílením zkušeností a osvědčených postupů s cílem zakročit proti

všem existujícím, vznikajícím či potenciálním vazbám, které v některých případech existují mezi nadnárodním organizovaným zločinem, nezákonnými aktivitami spojenými s drogami, praním peněz a financováním terorismu, a to s cílem posílit reakce trestní justice na tyto trestné činy.

- (c) Přijmout účinná opatření na národní i mezinárodní úrovni s cílem bránit teroristickým skupinám profitovat z plateb výkupného.
- (d) Posílit spolupráci na mezinárodní, regionální, podregionální a bilaterální úrovni v boji proti hrozbě zahraničních teroristických bojovníků, a to mimo jiné posílením operativního a včasného sdílení informací, náležitou logistickou podporou a programy posilování kapacit, jako jsou ty, které nabízí Úřad OSN pro drogy a kriminalitu; sdílet a přejímat osvědčené postupy při identifikaci zahraničních teroristických bojovníků; zamezovat cestám teroristických bojovníků z členských států, přes ně a do nich; zamezovat financování, mobilizaci, náboru a organizaci zahraničních teroristických bojovníků; bránit násilnému extremismu a radikalizaci k násilí, které mohou napomáhat vzniku terorismu; posílit snahy o realizaci programů deradikalizace; a přivést před soud kohokoliv, kdo je zapojen do financování, plánování, přípravy či uskutečňování teroristických činů nebo do podpory teroristických činů, a to v souladu s povinnostmi dle mezinárodního práva i příslušnými ustanoveními domácího práva.
- (e) Zavádět účinná opatření pro odhalování, prevenci a potlačování korupce i praní výnosů z korupce a jejich převod do zahraničí; a posílit mezinárodní spolupráci a pomoc členským státům při identifikaci, zmrazování či konfiskaci těchto výnosů i při jejich znovuzískání a vracení, a to v souladu s Úmluvou OSN proti korupci, především s její V. kapitolou; a v této souvislosti nadále diskutovat o inovativních způsobech zlepšování vzájemné právní pomoci s cílem posílit proces návratu výnosů a zvýšit jeho úspěšnost, při současném zohlednění zkušeností a znalostí vzešlých z realizace Iniciativy pro vracení zcizených výnosů Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu a Světové banky.
- (f) Rozvíjet strategie pro prevenci a potlačování všech nezákonných finančních toků a zdůrazňovat naléhavou potřebu přijmout účinnější opatření pro boj proti ekonomickým a finančním trestným činům, včetně podvodů a daňových a korporátních trestních činů, a to zvláště v jejich příslušných nadnárodních podobách.
- (g) Rozvíjet a tam, kde je potřeba, zavádět procedury pro účinnější prevenci a potlačování praní peněz a posilovat opatření pro identifikaci, sledování, zmrazování, zabavování a návrat výnosů z trestné činnosti, včetně peněz a dalších aktiv, které nejsou objasněné a nacházejí se v bezpečných přístavech, a to s cílem je nakonec zkonfiskovat, mimo jiné – podle možností a v souladu s domácím právem – zkonfiskovat bez odsuzujícího rozsudku, a transparentně nakládat se zkonfiskovanými výnosy.
- (h) Vytvářet a zavádět náležité mechanismy pro řízení a udržování hodnoty a stavu zmrazených, zabavených či zkonfiskovaných aktiv, které představují výnosy z trestné činnosti, a rovněž posilovat mezinárodní spolupráci v trestních věcech a zkou-

mat způsoby, jak spolu podobně spolupracovat i v občanském a správním řízení týkajícím se konfiskace.

- (i) Přijmout příslušná opatření pro prevenci a potlačování obchodu s lidmi a pašování migrantů, přitom chránit oběti a ty, kdo se stali předmětem takových trestných činů, všemi nezbytnými právními a administrativními kroky, a to podle dané situace v souladu se všemi příslušnými protokoly, a také posilovat spolupráci mezi orgány a koordinaci na národní úrovni i těsnější bilaterální, regionální a multilaterální spolupráci.
- (j) Při vyšetřování a postihu trestných činů spjatých s obchodováním s lidmi a pašováním migrantů zvážit souběžnou realizaci finančního vyšetřování, a to s cílem vysledovat, zmrazit a zkonfiskovat výnosy z těchto trestných činů, a definování těchto trestných činů jako predikativních trestných činů pro praní peněz; a rovněž posílit součinnost a sdílení informací mezi příslušnými orgány.
- (k) Podle situace vytvořit a přijmout účinná opatření pro prevenci a potlačování nezákonné výroby výbušnin a střelných zbraní, jejich částí, součástek a munice a obchodu s nimi, a to mimo jiné prostřednictvím osvětových kampaní směřujících k eliminaci nezákonného používání střelných zbraní a nezákonné výroby výbušnin; vést státy, které ratifikovaly Protokol proti nezákonné výrobě střelných zbraní, jejich částí, součástek a munice i proti nezákonnému obchodu s nimi, doplňující Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu,¹⁵ aby tento protokol důsledněji uplatňovaly, a to mimo jiné tím, že zváží užívání dostupných nástrojů, včetně značkovacích a sledovacích technologií, pro snazší vystopování střelných zbraní a podle možností i jejich částí a součástek a munice, a to s cílem posílit trestní vyšetřování nezákonného obchodování se střelnými zbraněmi, podpořit realizaci Akčního programu pro prevenci, potlačování a vymýcení všech aspektů nezákonného obchodu s ručními palnými a lehkými zbraněmi;¹⁶ a vzít v potaz přínosy existujících dokumentů týkajících se této problematiky a souvisejících otázek na regionální a mezinárodní úrovni.
- (l) Posílit naše úsilí o řešení celosvětového problému s drogami, a to na základě principu společné a sdílené odpovědnosti a komplexním a vyváženým přístupem, například účinnější bilaterální, regionální a mezinárodní spoluprací mezi orgány justice a vymáhání práva; zamezovat organizovaným zločineckým skupinám v zapojování do nezákonné výroby drog, obchodu s nimi a souvisejících kriminálních aktivit; a učinit kroky k omezení násilí spjatého s obchodem s drogami.
- (m) Nadále zkoumat veškeré možnosti týkající se vhodného a účinného mechanismu či mechanismů, které by Konferenci signatářů Úmluvy OSN proti nadnárodnímu

15 Tamtéž, sv. 2326, č. 39574.

16 *Report of the United Nations Conference on the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects* (Zpráva o konferenci OSN o všech aspektech nezákonného obchodu s ručními palnými a lehkými zbraněmi), New York, 9.–20. července 2001 (A/CONF.192/15), kap. IV, odst. 24.

organizovanému zločinu pomohly účinně a efektivně vyhodnocovat uplatňování úmluvy a jejích protokolů.

- (n) Vyzvat členské státy, aby se při koncipování vznikajících smluv s jinými státy opíraly o modelové smlouvy OSN o mezinárodní spolupráci v trestních věcech a zohledňovaly jejich hodnotu coby významných nástrojů pro rozvoj mezinárodní spolupráce; a vybědnout Komisi pro prevenci kriminality a trestní justici, aby pokračovala ve svém úsilí o identifikaci těch modelových smluv OSN, které na základě podnětů od členských států mohou vyžadovat aktualizaci.

9. Usilujeme o to, aby se z přínosů ekonomického, sociálního a technologického rozvoje stala pozitivní síla přispívající k našim snahám o prevenci a potlačování nových a vznikajících forem trestné činnosti. Uznáváme svou zodpovědnost za adekvátní reakci na vznikající a vyvíjející se hrozby, které tyto trestné činy představují. Proto usilujeme o následující:

- (a) Rozvinout a realizovat komplexní postupy v oblasti prevence kriminality a trestní justice, a to včetně posílení kapacit našich orgánů justice a vymáhání práva; a podle potřeby přijmout legislativní a administrativní opatření pro účinnou prevenci a potlačování nových, vznikajících a vyvíjejících se forem kriminality na národní, regionální a mezinárodní úrovni, a to se zohledněním působnosti Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu ve vztahu k „závažným trestným činům“ a v souladu s národní legislativou.
- (b) Prozkoumat specifická opatření zaměřená na vytvoření bezpečného a odolného kyberprostoru; zamezovat a bránit kriminálním aktivitám prováděným přes internet se zvláštním zaměřením na krádeže identit, na náboje za účelem obchodování s lidmi a na ochranu dětí před vykořisťováním a zneužíváním online; posílit spolupráci ve vymáhání práva na národní a mezinárodní úrovni, mimo jiné s cílem identifikovat a chránit oběti například odstraňováním dětské pornografie, zvláště znázorňující sexuální zneužívání dětí, z internetu; posílit zabezpečení počítačových sítí a chránit integritu příslušné infrastruktury; a snažit se poskytovat dlouhodobou technickou pomoc a vytváření kapacit s cílem posilovat schopnost státních úřadů postupovat proti kyberkriminalitě, a to prevencí, odhalováním, vyšetřováním a postihem tohoto trestného činu ve všech jeho podobách. Kromě toho bereme v potaz činnost otevřené mezivládní expertní skupiny zahrnující realizaci důkladného výzkumu problému kyberkriminality a reakcí na něj ze strany členských států, mezinárodního společenství a soukromého sektoru; a vyzýváme Komisi pro prevenci kriminality a trestní justici, aby zvážila předložení návrhu, že expertní skupina bude v návaznosti na svou práci nadále sloužit k výměně informací o národních legislativách, osvědčených postupech, technické pomoci a mezinárodní spolupráci, a to s cílem prozkoumat možnosti, jak posílit existující postupy a navrhnout nové národní a mezinárodní právní či jiné postupy proti kyberkriminalitě.
- (c) Posilovat a realizovat v oblastech prevence kriminality a trestní justice komplexní postupy proti nezákonnému obchodování s kulturními statky, a to s cílem navažovat co nejširší mezinárodní spolupráci v boji proti této trestné činnosti; podle potřeby přezkoumat a posílit národní legislativu zamezující obchodu s kulturní-

mi statky, a to v souladu s našimi závazky vyplývajícími z mezinárodních dokumentů, podle situace včetně Úmluvy o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků¹⁷ z roku 1970 a při zohlednění Mezinárodních směrnic pro postupy v oblasti prevence kriminality a trestní justice týkající se nezákonného obchodování s kulturními statky a souvisejících trestných činů;¹⁸ nadále sbírat a vyměňovat si informace a statistické údaje o nezákonném obchodování s kulturními statky, především pokud se na něm podílejí organizované zločinecké skupiny a teroristické organizace; a dále zvažovat potenciální užitečnost a možná zlepšení modelové smlouvy o prevenci trestných činů, které ohrožují kulturní dědictví národů v podobě movitého majetku,¹⁹ a mezinárodních standardů a norem v této oblasti, a to v těsné spolupráci s Organizací OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO), Mezinárodní organizací kriminální policie (Interpol) a dalšími relevantními mezinárodními organizacemi, s cílem posílit koordinaci snah o naplňování jejich mandátu.

- (d) Provádět další výzkumy spojitostí mezi městskou kriminalitou a jinými projevy organizovaného zločinu v některých zemích a regionech **včetně trestné činnosti páchané gangy**; a mezi členskými státy a s příslušnými mezinárodními a regionálními organizacemi si vyměňovat zkušenosti a informace týkající se účinných programů a strategií v oblasti prevence kriminality a trestní justice, a to s cílem zaměřit se inovativními přístupy na dopady městské kriminality a násilí spjatého s gangy na specifická místa a skupiny obyvatel a rozšiřovat přitom sociální začleňování a možnosti zaměstnání a usilovat o usnadnění sociální reintegrace adolescentů a mladých dospělých.
- (e) Přijmout účinná opatření pro prevenci a potlačování závažného problému trestné činnosti s dopadem na životní prostředí, jako je nezákonný obchod s divoce žijícími zvířaty a rostlinami, včetně flóry a fauny chráněné Úmluvou o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy fauny a flóry,²⁰ dřevem a výrobky ze dřeva a nebezpečným odpadem anebo pytláctví, a to posilováním legislativy, mezinárodní spolupráci, vytvářením kapacit a postupy v oblasti trestní justice a vymáhání práva zaměřené mimo jiné na boj proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, korupci a praní peněz spjatými s touto trestnou činností.
- (f) Zajistit, aby naše orgány justice a vymáhání práv a disponovaly odborností a technickou kapacitou potřebnými pro adekvátní postup proti těmto novým a vznikajícím formám trestné činnosti, a to ve vzájemné spolupráci a součinnosti; a poskytovat těmto institucím nezbytnou finanční a strukturální podporu.

17 OSN, *Edice smluv*, sv. 823, č. 11806.

18 Rezoluce Valného shromáždění 69/196, příloha.

19 *Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August – 7 September 1990: report prepared by the Secretariat* (8. kongres OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli, Havana, 27. srpen – 7. září 1990: zpráva připravená sekretariátem, publikace OSN, prodejní číslo E.91.IV.2), kap. I, odd. B.1, příloha.

20 OSN, *Edice smluv*, sv. 993, č. 14537.

- (g) Nadále analyzovat a vyměňovat si informace a postupy týkající se ostatních vznikajících forem nadnárodního organizovaného zločinu s různými dopady na regionální a globální úrovni, a to s cílem účinněji zamezovat a bránit kriminalitě a posilovat zákonnost. Mezi tyto formy mohou podle situace spadat: pašování ropy a ropných derivátů, nedovolený obchod se vzácnými kovy a drahokamy, nezákonná důlní těžba, padělání značkového zboží, obchodování s lidskými orgány, krví a tkáněmi a pirátství a nadnárodní organizovaný zločin na moři.²¹

10. Podporujeme vznik a uskutečňování konzultativních a participativních procesů v prevenci kriminality a trestní justici s cílem zapojit všechny členy společnosti včetně těch, kteří jsou vystaveni riziku trestné činnosti a viktimizace, aby naše úsilí o prevenci bylo účinnější a abychom podnítili důvěru veřejnosti v systémy trestní justice. Uznáváme svou vůdčí roli a odpovědnost na všech úrovních při tvorbě a realizaci strategií prevence kriminality a trestní justice, a to na národní i místní úrovni. Uznáváme také, že máme-li posílit účinnost a spravedlivost těchto strategií, měli bychom přijmout opatření k tomu, aby se na vzniku a uskutečňování strategií prevence kriminality podílela i občanská společnost, soukromý sektor a akademická sféra, včetně sítě institucí programu OSN pro prevenci kriminality a trestní justici, a také média a všichni ostatní relevantní aktéři. Proto usilujeme o následující:

- (a) Plánovat a uskutečňovat komplexní strategie a programy, které posilují socioekonomický rozvoj, a to se zaměřením na prevenci kriminality, včetně městské kriminality a násilí, a pomáhat členským státům v těchto snahách, obzvláště výměnou zkušeností a relevantních informací o strategiích a programech, které prostřednictvím sociální politiky úspěšně snížily kriminalitu a násilí.
- (b) Vytvářet osvětové programy zprostředkovávající klíčové hodnoty založené na zákonnosti a podpořené vzdělávacími programy, doplněné ekonomickými a sociálními strategiemi prosazujícími rovnoprávnost, solidaritu a spravedlnost, a působit na mladé lidi a opírat se o ně jako o hybatele změn.
- (c) Prosazovat kulturu zákonnosti opřenou o ochranu lidských práv a vládu práva při respektování kulturní identity, se zvláštním důrazem na děti a mladé; hledat přitom podporu u občanské společnosti a posílit naše úsilí a opatření v oblasti prevence se zacílením na rodiny, školy, náboženské a kulturní instituce, komunitní organizace a soukromý sektor a s využitím jejich plného potenciálu, a to s cílem zaměřit se na základní sociální a ekonomické příčiny kriminality.
- (d) Podporovat řízení a řešení společenských konfliktů prostřednictvím dialogu a mechanismů komunitní participace, a to například osvětou, prevencí viktimizace, posílením spolupráce mezi příslušnými veřejnými orgány a občanskou společností a prosazováním restorativní justice.
- (e) Prohlubovat důvěru veřejnosti v trestní justici prevencí korupce a prosazováním respektu k lidským právům a také posilováním odborné kompetence a dohledu

21 Podle definice obsažené v rezoluci 22/6 Komise pro prevenci kriminality a trestní justici.

ve všech oblastech systému trestní justice, aby byl přístupný a reagoval na potřeby a práva všech jedinců.

- (f) Zkoumat potenciál pro využití tradičních a nových informací a komunikačních technologií při tvorbě strategií a programů posilování prevence kriminality a trestní justice, a to mimo jiné s cílem identifikovat problémy veřejného bezpečí a posilovat participaci veřejnosti.
- (g) Prosazovat zlepšování systémů e-governmentu v oblastech prevence kriminality a trestní justice s cílem posilovat participaci veřejnosti; a prosazovat užívání nových technologií pro zjednodušení spolupráce a partnerství mezi policií a komunitami, jimž slouží, i pro sdílení osvědčených postupů a výměnu informací o komunitním pojetí policejní práce (*community policing*).
- (h) Posilovat partnerství mezi veřejnou a soukromou sférou při prevenci a potlačování kriminality ve všech podobách a projevech.
- (i) Zajišťovat, aby byl obsah zákonů veřejně dostupný, a podle možností podporovat transparentnost trestních řízení.
- (j) Zavádět postupy a opatření nebo využívat stávajících, které budou veřejnost, zvláště oběti, vést k tomu, aby nahlašovala a sledovala případy trestné činnosti a korupce, a vytvářet a uskutečňovat opatření na ochranu oznamovatelů a svědků trestné činnosti.
- (k) Zvážit podporu komunitních iniciativ a navazování partnerství s nimi a podněcovat aktivní participaci občanů na zajišťování přístupu ke spravedlnosti pro všechny, včetně osvěty o jejich právech, a také jejich zapojení do prevence kriminality a zacházení s pachateli, například vytvářením příležitostí pro veřejně prospěšné práce a podporou reintegrace a resocializace pachatelů; a v této souvislosti podporovat sdílení osvědčených postupů a výměnu informací o příslušných strategiích a programech sociální reintegrace a příslušných partnerstvích mezi veřejnou a soukromou sférou.
- (l) Vybízet soukromý sektor k aktivnímu zapojení do prevence kriminality i do programů sociálního začleňování a projektů zaměstnávání zranitelných členů společnosti včetně obětí a osob propuštěných z vězení.
- (m) Vytvářet a udržovat kapacity pro výzkumy v oblasti kriminologie i forenzních a penologických věd a vycházet ze současných vědeckých poznatků při tvorbě a uskutečňování příslušných strategií, programů a projektů.

11. Při našich pokračujících snahách naplňovat cíle vytyčené touto deklarací, posilovat mezinárodní spolupráci, prosazovat zákonnost a zajišťovat, aby naše systémy prevence kriminality a trestní justice byly efektivní, spravedlivé, humánní a zodpovědné, znovu potvrzujeme význam přiměřených, dlouhodobých, udržitelných a efektivních strategií a programů odborné podpory a budování kapacit. Usilujeme proto o následující:

- (a) Nadále poskytovat dostačující, stabilní a předvídatelné financování na podporu tvorby a realizace účinných programů prevence a potlačování kriminality ve všech podobách a projevech, a to na žádost členských států a na základě posouzení jejich specifických potřeb a priorit a v těsné spolupráci s Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu.
- (b) Vyzývat Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, síť institucí programu OSN pro prevenci kriminality a trestní justici a všechny příslušné orgány OSN a mezinárodní a regionální organizace, aby při naplňování svých mandátů nadále ve spolupráci a součinnosti s členskými státy efektivně reagovaly na výzvy na národní, regionální i globální úrovni a také posilovaly účinnou participaci veřejnosti na prevenci kriminality a trestní justici, například prováděním studií a tvorbou a uskutečňováním programů.

12. Znovu potvrzujeme, že Úřad OSN pro drogy a kriminalitu zůstává klíčovým partnerem pro uskutečňování našich cílů v oblasti prevence kriminality a trestní justice a pro realizaci ustanovení této deklarace.

13. Vítáme a oceňujeme nabídku japonské vlády hostit 14. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici v roce 2020.

14. Vyjadřujeme hluboký vděk katarským obyvatelům a vládě za vřelou a velkorysou pohostinnost a skvělé organizační zajištění 13. kongresu.

2.

Celosvětová situace kriminality a trestní justice

13. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici
Dauhá, 12.–19. dubna 2015

Bod 3 předběžného programu²²

Úspěchy a výzvy při realizaci komplexních strategií a programů v oblasti prevence kriminality a trestní justice při prosazování zákonnosti na národní i mezinárodní úrovni a podpoře udržitelného rozvoje

Celosvětová situace kriminality a trestní justice

zpráva generálního tajemníka

Shrnutí

Ve své rezoluci 69/191 Valné shromáždění vyzvalo generálního tajemníka, aby v souladu se zavedenou praxí připravil přehled celosvětové situace kriminality a trestní justice, který bude představen na 13. kongresu OSN o prevenci kriminality a trestní justici.

Tato zpráva přináší hlavní zjištění o globálních a regionálních trendech u různých typů trestné činnosti. Analýzy úmyslných zabití, genderově podmíněného zabíjení žen a dívek, úplatkářství, obchodu s lidmi a kriminality poškozující divokou přírodu ukazují, že v zemích s nižšími příjmy čelí občané největšímu ohrožení své bezpečnosti a životní pohody. Systémy trestní justice se výrazně liší co do efektivity a spravedlnosti. Tyto odlišnosti existují v rámci jednotlivých regionů i mezi nimi a – v závislosti na míře ekonomického rozvoje jednotlivých zemí – mají přímý dopad na dostupnost spravedlnosti pro občany.

Nyní, když mezinárodní společenství diskutuje o návrzích předložených Otevřenou pracovní skupinou Valného shromáždění pro udržitelný rozvoj, předkládá tento dokument další doklady, že celá řada úkolů, které jsou obsažené v cílech 5, 15 a 15 předložených Otevřenou pracovní skupinou, je plně relevantní pro to, aby se z udržitelného rozvoje stala pro všechny občany realita; kromě toho jsou – díky pokrokům dosaženým národními i nadnárodními institucemi – stále dostupnější a spolehlivější i měřicí nástroje pro monitorování postupného plnění navržených úkolů.

²² A/CONF.222/1.

Obsah

I. Úvod	26
II. Mezinárodní trendy kriminality	28
A. Globální a regionální trendy kriminality	29
B. Spojitost mezi kriminalitou, trestní justicí a rozvojem	33
1. Úmyslné zabití	34
2. Genderově podmíněná zabití	39
3. Korupce	41
4. Obchodování s lidmi	42
5. Kriminalita poškozující divokou přírodu (wild life crime)	44
III. Systémy trestní justice	49
A. Sankční politika	49
1. Vězeňská populace	49
2. Odsouzení vězni podle hlavního trestného činu a délky trestu	50
B. Efektivita	52
1. Podezřelé a odsouzené osoby	53
2. Poměr odsouzení vůči zabitím	54
3. Recidiva	54
C. Spravedlnost	55
1. Předsoudní vazba	55
2. Přehlnutost věznic	57
3. Úmrtí ve věznicích	59
4. Detence dětí	60
IV. Zlepšování statistických systémů pro monitorování kriminality a trestní justice	61
V. Závěry a doporučení	63
A. Závěry	63
B. Doporučení	64

I. Úvod

Ve své rezoluci 69/191 Valné shromáždění vyzvalo generálního tajemníka, aby v souladu se zavedenou praxí připravil přehled celosvětové situace kriminality a trestní justice, který bude představen na 13. kongresu OSN o prevenci kriminality a trestní justici.

Tato zpráva přináší hlavní zjištění o globálních a regionálních trendech u různých typů trestné činnosti. Analýzy úmyslných zabití, genderově podmíněného zabíjení žen a dívek, úplatkářství, obchodu s lidmi a kriminality poškozující divokou přírodu ukazují, že v zemích s nižšími příjmy čelí občané největšímu ohrožení své bezpečnosti a životní pohody. Systémy trestní justice se výrazně liší co do efektivity a spravedlnosti. Tyto odlišnosti existují v rámci jednotlivých regionů i mezi nimi a – v závislosti na míře ekonomického rozvoje jednotlivých zemí – mají přímý dopad na dostupnost spravedlnosti pro občany.

Nyní, když mezinárodní společenství diskutuje o návrzích předložených Otevřenou pracovní skupinou Valného shromáždění pro udržitelný rozvoj, předkládá tento dokument další doklady, že celá řada úkolů, které jsou obsažené v cílech 5, 15 a 15 předložených Otevřenou pracovní skupinou, je plně relevantní pro to, aby se z udržitelného rozvoje stala pro všechny občany realita; kromě toho jsou – díky pokrokům dosaženým národními i nadnárodními institucemi – stále dostupnější a spolehlivější i měřicí nástroje pro monitorování postupného plnění navržených úkolů.

II. Mezinárodní trendy kriminality

1. Rok 2015 je vhodná doba pro posouzení pokroků v úsilí o naplnění Rozvojových cílů tisíciletí a výchozí bod pro novou rozvojovou agendu.

2. Jak Valné shromáždění zdůraznilo ve své rezoluci 68/188, zákonnost a rozvoj jsou úzce spojené a navzájem se posilují. V souladu s tímto přístupem návrh Otevřené pracovní skupiny pro udržitelný rozvoj zahrnul do agendy udržitelného rozvoje i prvky veřejného bezpečí a ochrany, zákonnosti a přístupu ke spravedlnosti.

3. Při naplňování mezinárodní rozvojové agendy po roce 2015 bude hrát zásadní roli schopnost monitorovat pokroky v prevenci kriminality a trestní justici. Tato zpráva popisuje a analyzuje trendy u širokého spektra indikátorů trestné činnosti a trestní justice, se zaměřením na některé oblasti, ve kterých Otevřená pracovní skupina navrhla cíle a úkoly udržitelného rozvoje.²³

4. Tato zpráva přináší hlavní zjištění o globálních a regionálních trendech u různých typů trestné činnosti. Analýzy úmyslných zabití,²⁴ genderově podmíněného zabíjení žen a dívek, úplatkářství, obchodu s lidmi a kriminality poškozující divokou přírodu ukazují, že v zemích s nižšími příjmy čelí občané největšímu ohrožení své bezpečnosti a životní pohody. Tato zpráva rovněž ukazuje, že systémy trestní justice se výrazně liší co do efektivity a spravedlnosti. Tyto odlišnosti existují na regionální úrovni a – v závislosti na míře ekonomického rozvoje jednotlivých zemí – mají přímý dopad na dostupnost spravedlnosti pro občany.²⁵

23 Oblasti, které lze monitorovat s využitím indikátorů představených v tomto dokumentu, se týkají cíle 5 (Dosáhnout genderové rovnosti a posílit postavení všech žen a dívek), cíle 15 (Chránit, obnovovat a podporovat udržitelné využívání pozemních ekosystémů, udržitelně obhospodařovat lesy, bojovat proti desertifikaci a zastavit a zvrátit degradaci půdy a zastavit ztrátu biodiverzity) a cíle 16 (Podporovat mírovou a inkluzivní společnost pro udržitelný rozvoj, poskytovat všem přístup ke spravedlnosti a na všech úrovních budovat efektivní, zodpovědné a inkluzivní instituce) (viz A/68/970 a Corr. 1).

24 Poznámka překladatele: ve zprávě se konzistentně používá termín *homicide* – překládáno jako „zabití“. Sousedí *intentional homicide* překládáme jako „úmyslné zabití“.

25 Tato zpráva se opírá o informace poskytnuté členskými státy v rámci každoročního Přehledu trendů kriminality a fungování systémů trestní justice, který provádí Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), o další oficiální vládní zdroje i mezinárodní organizace. Výsledky tohoto přehledu podle zemí jsou dostupné na webu <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/statistics/crime.html>.

5. Dostupné informace o vybraných formách násilné trestné činnosti (úmyslné zabití, loupež a znásilnění) ukazují, že mezi lety 2003 a 2013 zůstal počet těchto trestných činů víceméně stabilní nebo se mírně snížil. Tento globální trend je ovšem výsledkem tendencí, které se různí mezi jednotlivými regiony i mezi jednotlivými zeměmi na odlišných stupních ekonomického rozvoje. To je obzvláště patrné, pokud zkoumáme nejnovější trendy a vzorce u úmyslných zabití, jejichž počet je nízký a dále klesá v Evropě, Asii a Oceánii (v průměru se pohybuje mezi 2 a 4 na 100 000 obyvatel) a výrazně vyšší všude v Americe (v průměru asi 16 na 100 000 obyvatel, přičemž ve Střední a Jižní Americe jsou počty mnohem vyšší).²⁶

6. Kvůli nedostatku dat stále chybí komplexní vyčíslení genderově podmíněného zabíjení žen a dívek. Nicméně zabíjení žen intimními partnery a rodinnými příslušníky, které validně zastupuje genderově podmíněné zabíjení žen a dívek, je ve všech regionech světa rozšířeno podobně, zcela bez ohledu na míru jiných typů vražedného násilí. Z dostupných informací vyplývá, že nízkopříjmové země jsou nepoměrně víc zasaženy korupcí (úplatkářstvím), kdežto trasy nezákonného obchodu – ať už s lidmi, nebo s ohroženými druhy – typicky začínají v rozvíjejících se zemích a jejich konečnými destinacemi bývají země v bohatších regionech.

7. Trendy u některých majetkových trestných činů (loupeže a krádeže automobilů) jsou méně přímočaré. Stálý pokles pozorovatelný na globální úrovni je způsoben zejména trendem ve vysokopříjmových zemích, zatímco v nízkopříjmových a středněpříjmových zemích lze pozorovat rozličné trendy. Drogová kriminalita se řídí různými trendy, přičemž zejména počet trestných činů spjatých s držením drog²⁷ se celosvětově zvýšil.

A. Globální a regionální trendy kriminality

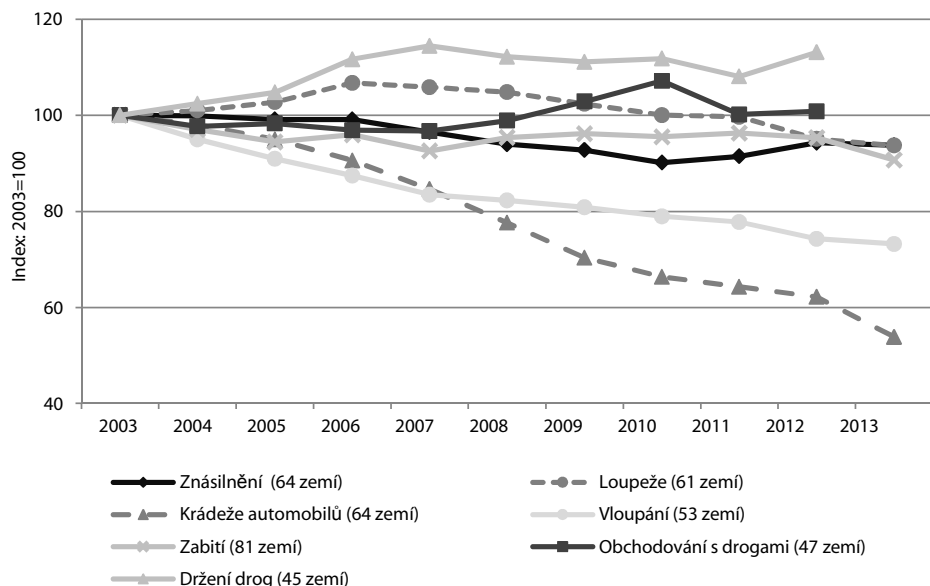
8. Na globální úrovni se počet násilných trestných činů, pro které jsou k dispozici údaje z policejních záznamů (úmyslné zabití, loupež a znásilnění), za posledních deset let mírně snížil (viz graf 1). Pokles je evidentně výraznější u majetkových trestných činů: počet krádeží automobilů se snížil téměř o polovinu a počet loupeží poklesl o více než čtvrtinu. Počet trestných činů spojených s obchodem s drogami zůstává v průběhu času víceméně stejný, zatímco trestné činy spjaté s držením drog vykazují od roku 2002 znaitelný (třináctiprocentní) nárůst.²⁸

26 Pozn. překl.: v originálu dokument konzistentně používá výraz „(the) Americas“ – „Ameriky“ (myšleno: Severní, Střední i Jižní). V češtině se u tohoto výrazu množné číslo příliš nepoužívá, proto výraz „(the) Americas“ překládáme jako „Amerika“. Pokud je míněn nikoliv celý kontinent, ale pouze Spojené státy americké, je to v textu explicitně uvedeno.

27 Do držení drog spadají trestné činy nezákonného užívání drog a jejich držení kvůli užívání.

28 Trendy týkající se zaznamenaných trestných činů by se vždy měly interpretovat opatrně, jelikož významný, a přitom proměnlivý podíl trestných činů zůstává neodhalený a/nebo nenahlášený. To se týká obzvláště trendů u nahlášených případů znásilnění, trestného činu, který se vyznačuje velmi nízkými počtem nahlášených případů: nárůst nahlášených případů by mohl být spojen například se zvýšeným povědomím o tomto trestném činu, a tedy i větším počtem případů, které oběti nahlásí a/nebo policejní orgány odhalí. Trendy u trestných činů spojených s drogami můžou odrážet buď změny intenzity a vzorců v nezákonném obchodu s drogami, nebo změny priorit orgánů vyšetřujících obchod s drogami, nebo oboje.

Graf 1 Globální trendy vybraných trestných činů, 2003–2013

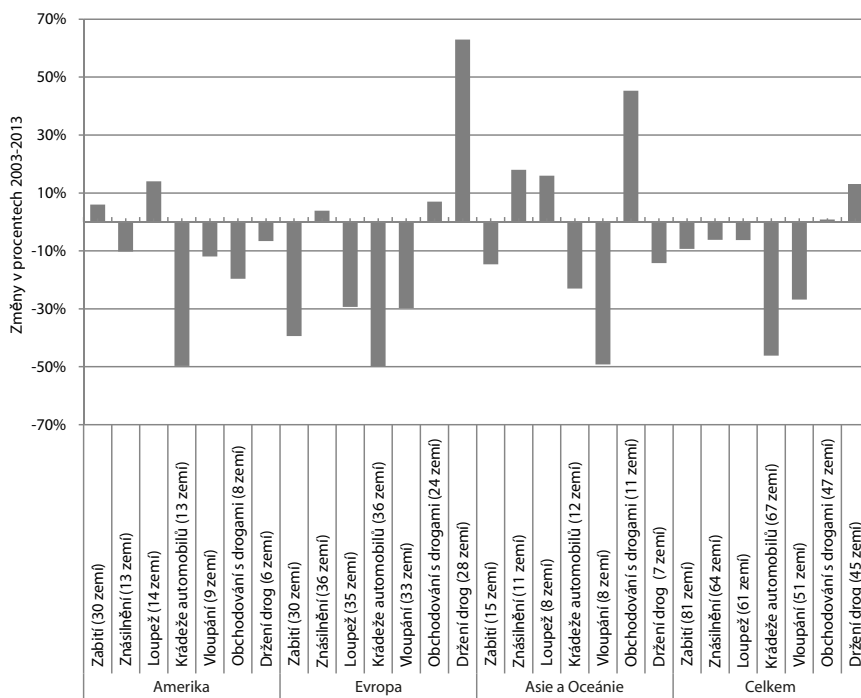
Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice (UNODC).

Poznámky: Trendy jsou vypočítány jako vážené míry kriminality na 100 000 obyvatel ve vztahu k výchozímu roku 2003. Celosvětové odhady vznikly tak, že odhadované míry kriminality pro každý region byly zváženy podle podílu populace regionu na celosvětové populaci. Údaje o obchodování s drogami a jejich držení se většinou týkají osob, které za tyto trestné činy byly zatčeny nebo stíhány.

9. Regionální trendy jsou do jisté míry v souladu s celosvětovým obrázkem, ačkoliv existují i rozdíly týkající se intenzity jednotlivých vzestupů a poklesů (graf 2). V Americe v desetiletí 2003–2013 míry jednotlivých zkoumaných trestných činů mírně fluktovaly nebo se poněkud snížily, s výjimkou znatelného snížení u krádeží automobilů. Pokles míry různých druhů trestné činnosti v Evropě byl výraznější, s výjimkou zvýšení u trestných činů spjatých s držením drog a u znásilnění. V Asii a Oceánii došlo k poklesu u majetkových trestných činů, ale ne vždy jim odpovídaly obdobné trendy u násilných trestných činů, zatímco trestné činy spojené s obchodováním s drogami v posledních letech prudce vzrostly.

Graf 2

Změny v procentech u různých typů trestných činů podle regionů, 2003–2013

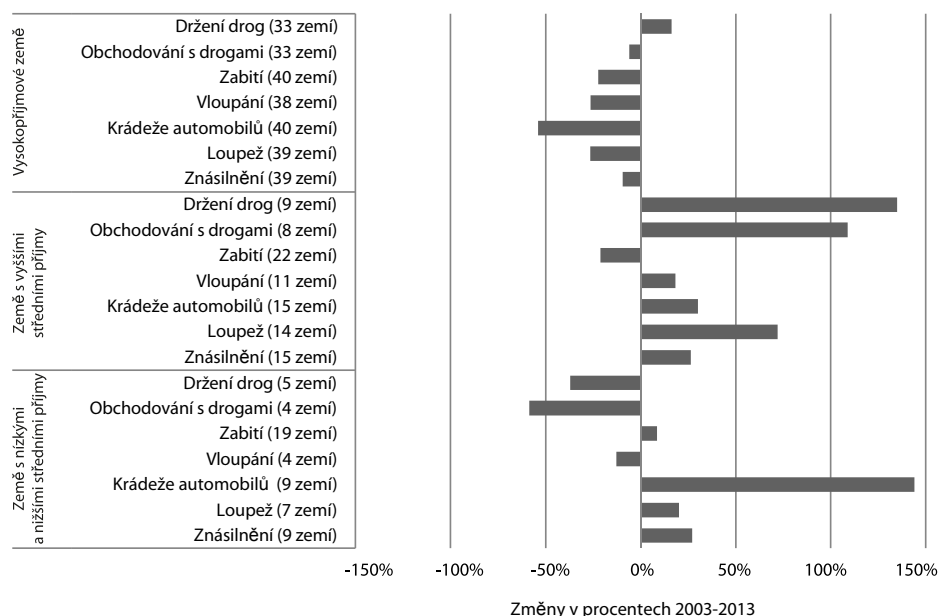
Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice (UNODC).

Poznámky: Změny v procentech jsou vypočítány podle počtů na 100 000 obyvatel. Poslední údaje o obchodování s drogami a jejich držení pro všechny regiony se týkají roku 2012. Poslední údaje o všech typech trestných činů v Asii a Oceánii se týkají roku 2012.

10. Graf 3 nabízí odlišný klíč pro analýzu trendů kriminality tím, že dává míry kriminality do souvislosti s úrovní příjmů jednotlivých zemí.²⁹ V období 2003–2013 zaznamenaly vysokopříjmové země klesající trendy u násilných i u majetkových trestných činů; země s vyššími středními příjmy naopak vzestupné trendy u všech trestných činů kromě zabití; a země s nízkými a nižšími středními příjmy vykázaly v tomto období různé trendy. Ačkoliv je třeba vzít v potaz odlišnou úroveň kvality údajů a policejní praxe, tyto údaje naznačují, že trendy kriminality v uplynulém desetiletí jsou spjaté s úrovní příjmů jednotlivých zemí.

29 Viz kategorizace zemí podle úrovně příjmů sestavená Světovou bankou (<http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups>).

Graf 3 Změny v procentech u různých typů trestných činů podle úrovně příjmů zemí, 2003–2013

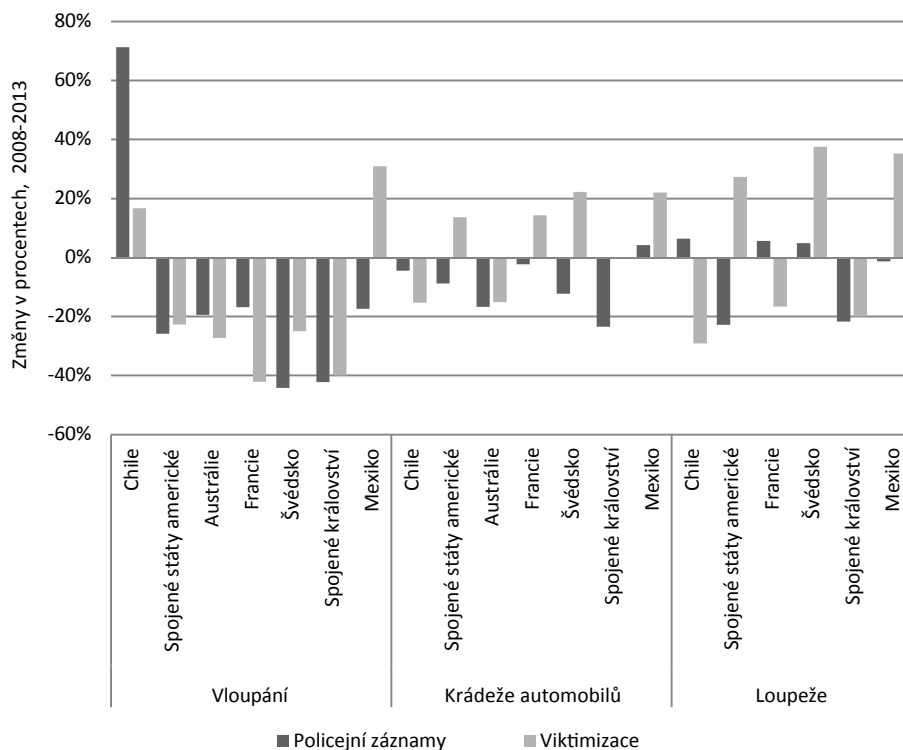

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice (UNODC).

Poznámky: Změny v procentech jsou vypočítány podle počtů na 100 000 obyvatel. Poslední údaje o obchodování s drogami a jejich držení pro všechny regiony se týkají roku 2012.

11. U několika zemí v Evropě a Americe lze u vybraných trestných činů srovnat trendy na základě výzkumů viktimizace a policejních záznamů (viz graf 4). U krádeží automobilů se trendy vyplývající z policejních záznamů obvykle podobají trendům podle výzkumů viktimizace, ale u vloupání a loupeží trendy podle těchto výzkumů častěji ukazují výraznější zvýšení míry kriminality, než vyplývá z policejních záznamů. Množina zemí, pro které jsou k dispozici obě série údajů, je stále příliš omezená na to, aby bylo možné provádět širší hodnocení, ale tento vzorek jasně ukazuje, že příběh o trendech kriminality by se mohl významně změnit, pokud by bylo k dispozici víc statistických informací opřených o výzkumy viktimizace.

Graf 4 Změny v procentech u míry kriminality podle viktimizace a podle policejních záznamů u různých typů trestných činů ve vybraných zemích, 2008–2013

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice (UNODC).
 Poznámky: Údaje o viktimizaci odkazují na počet obětí na 100 000 obyvatel (rozšířenost), s výjimkou Spojených států amerických, kde odkazují na počet trestných činů (četnost). Údaje o loupežích nejsou pro Austrálii k dispozici. Údaje pro Mexiko se týkají období 2010–2013.

B. Spojitost mezi kriminalitou, trestní justicí a rozvojem

12. Jsou pádné důvody se domnívat, že kriminalita a trestní justice jsou úzce svázány s rozvojem.³⁰ Jak uznala Otevřená pracovní skupina Valného shromáždění pro cíle udržitelného rozvoje, snižování různých forem trestné činnosti vedoucích k násilí, ekologické degradaci či odklonu finančních zdrojů by mělo být nedílnou součástí cílů udržitelného rozvoje a s nimi spjatých úkolů (viz A/68/970 a Corr. 1).

13. Existují doklady o vztahu mezi násilnými zabitími a socioekonomickým rozvojem i doklady o negativních dopadech korupce na rozvoj, včetně zneužívání veřejných financí, nespravedlivé soutěže, dodatečných nákladů pro uživatele služeb, snížení důvěry veřejnosti a oslabení zákonnosti. Tyto faktory přiměly mezinárodní společenství, aby energicky bojovalo proti korupci, což dokládá přijetí a téměř všeobecná ratifikace Úmluvy OSN proti korupci.

30 UNODC, *Accounting for Security and Justice in the Post-2015 Development Agenda* (Jak do rozvojové agendy po roce 2015 začlenit bezpečnost a spravedlnost), Vídeň, říjen 2013.

14. V následujících oddílech analyzuje tato zpráva trendy v některých z oblastí, které Otevřená pracovní skupina označila jako relevantní pro rozvojovou agendu: zabití (jeden z prvků násilí zahrnutých do navrženého cíle 16 (úkol 16.1)), genderově podmíněné zabíjení (cíl 5, úkol 5.2), korupce (cíl 16, úkol 16.5), obchodování s lidmi (cíl 5, úkol 5.2; a cíl 16, úkol 16.2) a kriminalita poškozující divokou přírodu (cíl 15, úkol 15.7). Další doklady, které jsou relevantní pro monitorování úkolů v rámci cíle 16 Otevřené pracovní skupiny, lze najít v oddílu III týkajícím se systémů trestní justice; jedná se například o procento vězňů zadržovaných v předsoudní vazbě, míru přelidnění věznic, počet násilných úmrtí ve věznicích a počet dětí v detenci jakožto indikátory spravedlnosti systémů trestní justice, vyjádřené v úkolu 16.3 cíle 16 (zákonnost a rovný přístup ke spravedlnosti).

1. Úmyslné zabití

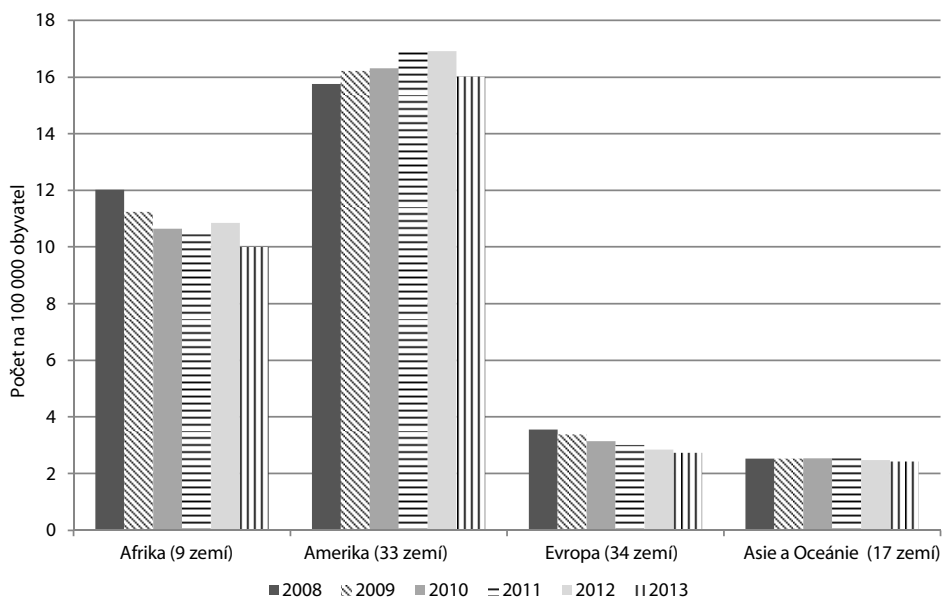
15. Analýza úmyslných zabití je důležitá nejen pro pochopení míry a vzorců tohoto trestného činu; často se též používá zástupně pro posuzování míry násilí. V uplynulém desetiletí Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) vyvinul úsilí zlepšit dostupnost a kvalitu informací o rozšířenosti zabití i o obětech a pachatelích, což vyústilo ve vydání dvou *Celosvětových studií o zabitích* (*Global Study on Homicide*, 2011 a 2013).

16. Na základě údajů z 219 zemí a teritorií UNODC odhaduje, že v roce 2012 se po celém světě stalo oběťmi úmyslných zabití asi 437 000 osob, což odpovídá globální míře 6,2 zabití na 100 000 obyvatel.³¹

17. Graf 5 ukazuje regionální míry úmyslných zabití (počet na 100 000 obyvatel) v letech 2008–2013; vyplývá z něj, že ve sledovaném období se nejvyšší míry udržely v Americe a nejnižší v Evropě, Asii a Oceánii.

31 Viz UNODC, *Global Study on Homicide 2013: Trends, Contexts, Data* (Celosvětová studie o zabitích 2013: trendy, kontexty, data; publikace OSN, prodejní číslo 14.IV.1). Světová zdravotnická organizace oznámila pro rok 2014 poněkud vyšší odhadovanou celosvětovou míru zabití (6,7 na 100 000 obyvatel) (viz Světová zdravotnická organizace, Rozvojový program OSN a UNODC, *Global Status Report on Violence Prevention 2014* – Celosvětová zpráva o stavu prevence násilí 2014, Ženeva 2014). Rozdíl je způsoben především užitím odlišných zdrojů údajů (údaje o veřejném zdraví, nikoliv zdroje trestní justice) a metod odhadu.

Graf 5 Trendy v počtech zabití podle regionu, 2008–2013

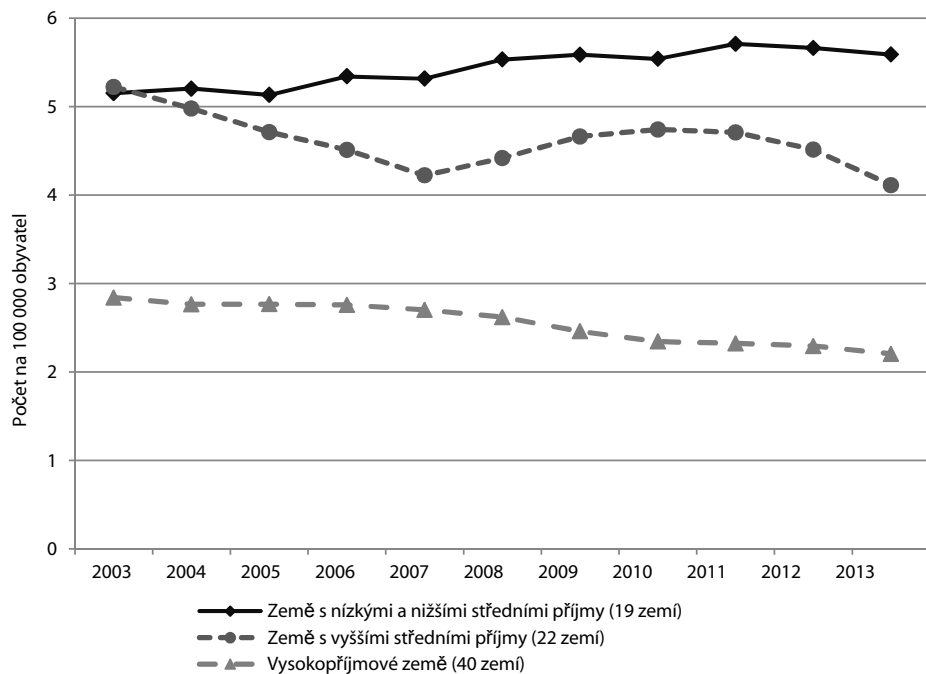
Zdroj: UNODC, Statistiky zabití; a OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.

18. Vztah mezi násilnými zabitími a mírou sociálního a ekonomického rozvoje už dlouho zdůrazňují kriminologické výzkumy a v poslední době i celá řada zpráv zkoumajících faktory bránící rozvoji.³² Z těchto výzkumů vyplývá především, že s konfliktním i nekonfliktním násilím jsou spojeny faktory jako nerovnost, chudoba a oslabená zákonnost.

19. Tento vztah potvrzují i poslední trendy: vzorce počtů zabití se obvykle liší podle úrovně příjmů dané země (graf 6). V uplynulém desetiletí byl počet zabití ve vysokopříjmových zemích v průměru nízký a dále klesal. V zemích s vyššími středními příjmy fluktoval, a to na podstatně vyšší úrovni, a v zemích s nízkými a nižšími středními příjmy postupně stoupal. Výsledně v roce 2013 je počet zabití ve skupině zemí s nízkými a nižšími středními příjmy v průměru 2,5 vyšší než ve vysokopříjmových zemích. Skupiny zemí podle úrovně příjmů mohou být geograficky velmi různorodé a mohou se vyznačovat i odlišnými příčinami vzorců kriminality. Avšak trvalá spojitost mezi úrovní příjmů a kriminalitou potvrzuje existenci vztahu mezi mírou ekonomického rozvoje a bezpečností občanů, kdy jsou nízkopříjmové země vystaveny vyššímu riziku násilné trestné činnosti.

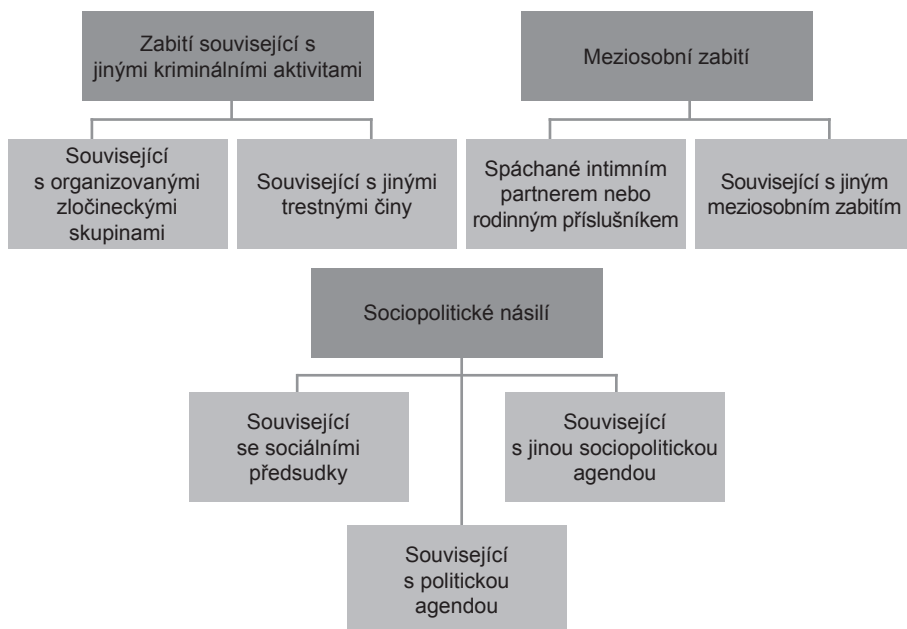
32 Viz například Ženevská deklarace o ozbrojeném násilí a rozvoji, *More Violence, Less Development: Examining the Relationship between Armed Violence and MDG Achievement* (Více násilí, méně rozvoje: zkoumání vztahu mezi ozbrojeným násilím a naplňováním Rozvojových cílů tisíciletí, Ženeva, září 2010); Světová banka, *World Development Report 2011* (Zpráva o rozvoji světa 2011, Washington 2011); a UNODC, *Global Study on Homicide 2011: Trends, Contexts, Data* (publikace OSN, prodejní číslo 11.IV.7).

Graf 6 Průměrné počty zabití podle úrovně příjmů zemí, 2008–2013

Zdroj: UNODC, Statistiky zabití; a OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.

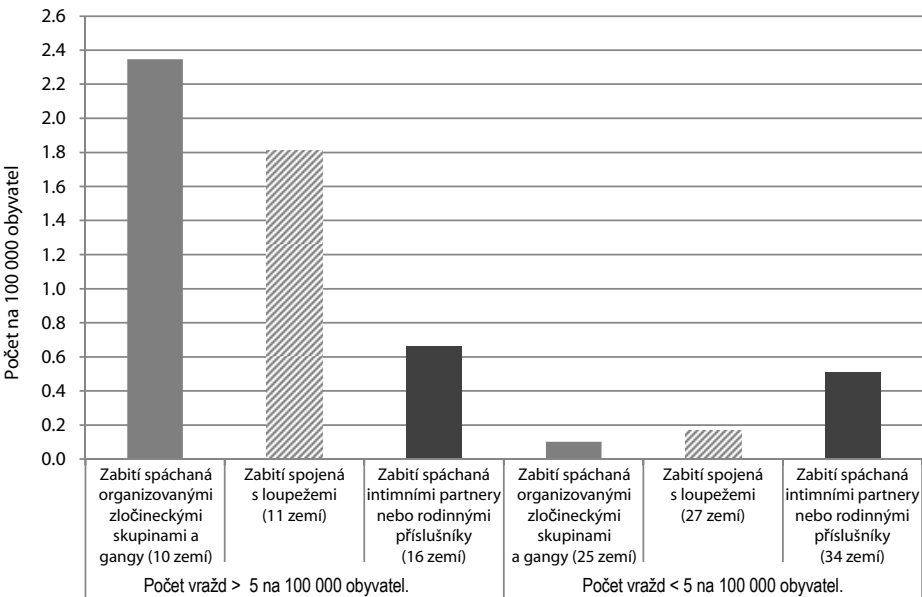
20. Údaje o zabitích mají hodnotu nejen pro posuzování míry a trendů násilí, ale mohou navíc poskytnout i analytické informace o typech a kontextech zabíjení, a tedy i o relativním významu různých příčin násilí. UNODC sestavil analytickou klasifikaci zabití založenou na prvcích, jako jsou promyšlenost, motivace, kontext, úmysl a vztah mezi obětí a pachatelem (viz graf 7), a tato klasifikace se stále více používá pro statistické účely.

Zdroj: UNODC, Celosvětová studie o zabitích 2013: trendy, kontexty, data.

21. Ačkoliv dostupnost údajů o typech zabití je stále omezená, lze uvést některé základní orientační body. Graf 8 srovnává počty tří různých typů zabití, a to jednak pro země s počty zabití přesahujícími 5 na 100 000 obyvatel, jednak pro země s nižšími počty zabití. Zatímco počty dvou typů zabití (spojených s gangy/organizovanými zločineckými skupinami a spáchaných při loupežích) jsou setrvale vyšší v zemích, kde je vyšší i celkový počet zabití, je počet zabití intimními partnery nebo rodinnými příslušníky v obou skupinách zemí velmi podobný. Zdá se tedy, že zabití spojené s intimním partnerem či rodinným násilím je jev způsobený faktory odlišnými od těch, které působí u jiných typů zabití, přičemž tyto faktory jsou často zakotvené v sociálních normách, které nijak úzce nekorelují s jinými formami trestné činnosti a násilí. Významné je, že zabití spáchaná intimními partnery či rodinnými příslušníky mohou představovat až 60 procent všech zabití v zemích s nízkým počtem zabití.

Graf 8 Počty zabítí spáchané organizovanými zločineckými skupinami a gangy, pachateli loupeží a intimními partnery či rodinnými příslušníky v zemích s vysokými a nízkými počty vražd, průměr pro roky 2011–2013

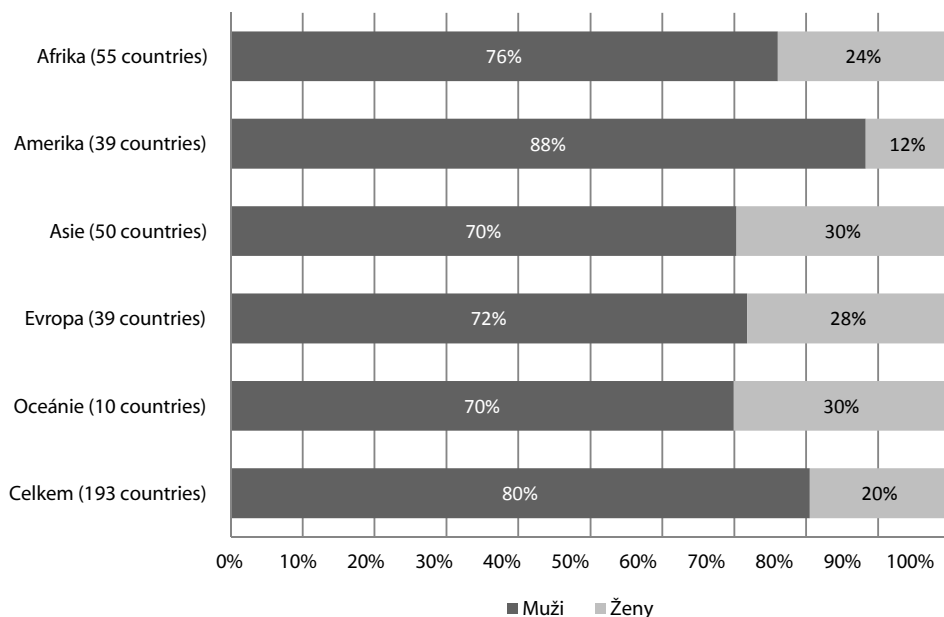

Zdroj: UNODC, Statistiky zabítí.
Poznámka: Počty na 100 000 obyvatel jsou vypočteny jako průměr za roky 2011–2013 nebo za tři poslední roky, pro které jsou údaje k dispozici.

22. Oběti různých typů zabítí typicky mívají odlišné demografické charakteristiky. Většina obětí zabítí ve všech regionech jsou muži, ale ženy představují téměř třetinu ze všech obětí zabítí v Asii, Evropě a Oceánii (tedy v regionech s převážně nízkými počty zabítí), kdežto v Americe (regionu s vyššími průměrnými počty zabítí) představují asi osminu.³³

33 V protikladu k tomu, že celkové procentní zastoupení žen mezi oběťmi zabítí je nízké, počty ženských obětí zabítí na 100 000 žen jsou v průměru vyšší v zemích s celkovými vysokými počty zabítí než v zemích s celkovými nízkými počty zabítí.

Graf 9 Procentuální podíl mužských a ženských obětí zabití podle regionů, 2013 nebo poslední dostupný rok

Zdroj: UNODC, Statistiky zabití.

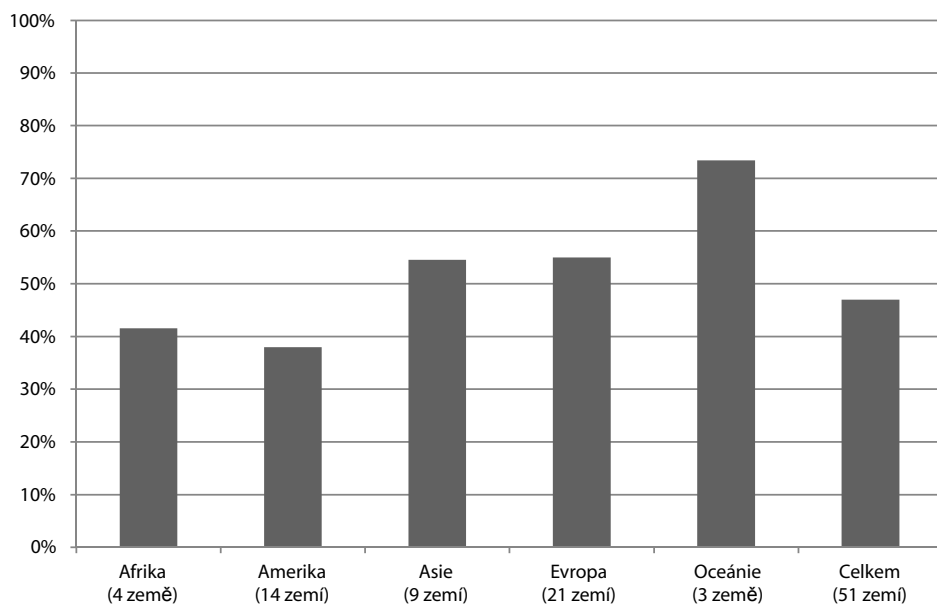
2. Genderově podmíněná zabití

U ženských obětí zabití je častou příčinou genderově podmíněné násilí, kdy se stávají terčem proto, že jsou ženy. Genderově podmíněné zabíjení žen a dívek³⁴ může nabývat několika podob (například takzvané vraždy ze cti nebo vraždy kvůli věnu), přičemž existující statistiky žádnou z nich nepokrývají dostatečně. Nepřímý odhad rozsahu tohoto problému však lze získat tak, že se zabití žen intimními partnery a rodinnými příslušníky vezmou jako indikátor, který lze přímo použít pro posouzení toho, nakolik jsou splněny úkoly týkající se násilí na ženách zahrnuté do cíle 6 návrhu Otevřené pracovní skupiny. Taková zabití jsou často důsledkem nerovného mocenského vztahu mezi muži a ženami a UNODC odhaduje, že v roce 2012 bylo po celém světě intimním partnerem nebo rodinným příslušníkem zabito 43 600 žen, což je 47 procent všech žen zabitých v tomto roce (graf 10).³⁵

34 Jak se uvádí v rezoluci Valného shromáždění 68/191, genderově podmíněné zabíjení žen a dívek je v některých zemích kriminalizováno jako „femicida“ nebo „feminicida“ a jako takové bylo v těchto zemích začleněno do národní legislativy.

35 UNODC, *Global Study on Homicide 2013*, s. 53.

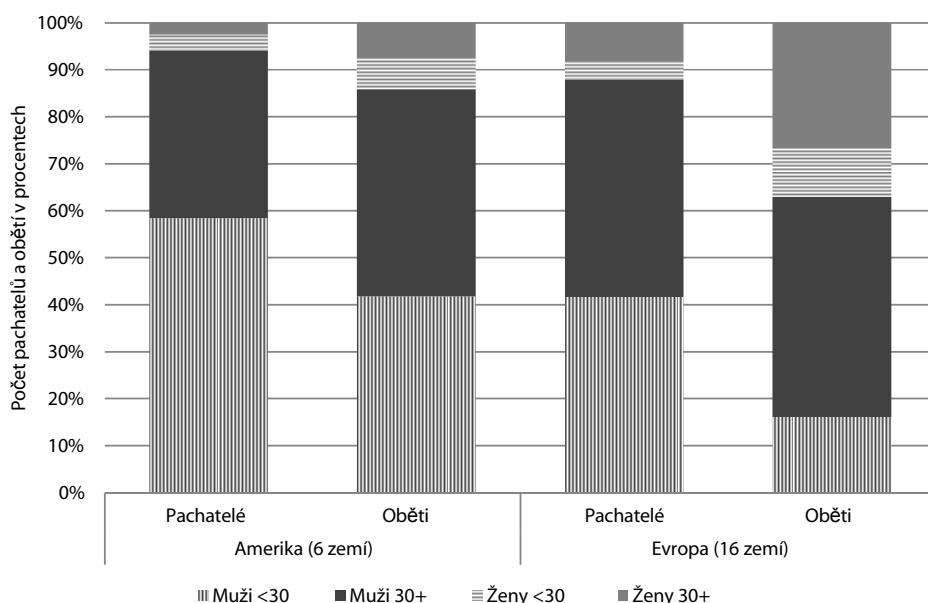
Graf 10 Procentuální podíl ženských obětí zabití intimním partnerem či rodinným příslušníkem na celkovém počtu ženských obětí zabití podle regionů, 2012 nebo poslední dostupný rok

Zdroj: UNODC, Statistiky zabití.

24. Dostupné údaje ukazují, že téměř 60 procent osob podezřelých ze zabití a více než 40 procent obětí zabití v Americe byli muži ve věku do 30 let (viz graf 11). U mladších osob v Americe mnohem víc hrozí, že se stanou oběťmi či pachateli zabití. V Evropě je věková struktura pachatelů a obětí zabití odlišná, je zde více starších pachatelů a obětí. To sice vyplývá z většího podílu zabití intimním partnerem či rodinným příslušníkem na celkovém počtu zabití spáchaných v Evropě, nejspíše to však odráží i odlišnosti v celkové věkové struktuře populace mezi Evropou a Amerikou.

Graf 11 Pachatelé zabití podle pohlaví a věkové skupiny, Amerika a Evropa, průměr za období 2008–2013

Zdroj: UNODC, Statistiky zabití; a OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.

3. Korupce

25. Korupce zahrnuje celou řadu trestných činů vymezených v Úmluvě proti korupci, například aktivní a pasivní úplatkářství, zpronevěru, zneužití pravomoci a kupčení s vlivem. Jeden z přístupů národních a mezinárodních institucí včetně UNODC³⁶ i badatelů a nevládních organizací je měření jednoho z těchto trestných činů, úplatkářství, za pomoci dotazníků zkoumajících u občanů a firem zkušenost s tímto trestným činem (nikoliv jeho vnímání). Výzkumné přístupy sice vyžadují další zpřesnění, nicméně vzorce korupce v zemích po celém světě jsou stále zřetelnější.

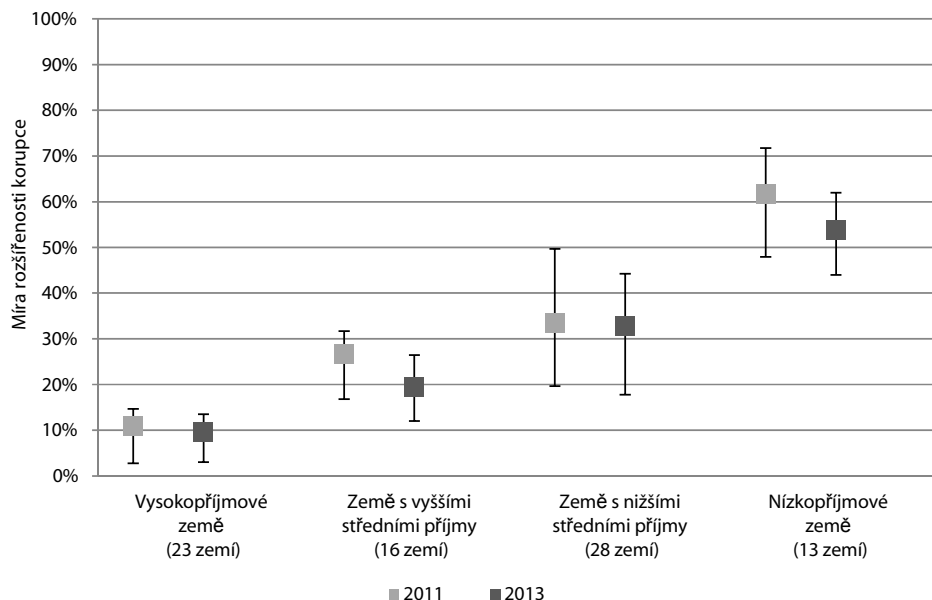
26. Například v jednom průzkumu založeném na zkušenostech, který proběhl v řadě zemí po celém světě,³⁷ odhady rozšířenosti korupce ukazují jasnou korelaci mezi úrovní příjmů státu, což znamená, že administrativní korupce představuje největší břemeno pro ty, kdo si ji mohou nejméně dovolit: obyvatele chudých zemí. Výsledky ukazují velké odlišnosti ve zkušenostech s korupcí, se šestinásobnými rozdíly mezi vysokopříjmovými a nízkopříjmovými zeměmi. Břemeno korupce ležící na nízkopříjmových zemích je těžké, byť za pozitivní vývoj je třeba pokládat mírné snížení mezi lety 2011 a 2013 (viz graf 12). Korupce může brzdit rozvoj kvůli překážkám, které představuje pro ekonomický

36 V posledním desetiletí UNODC spolupracoval při výzkumech korupce s vládami v Afghánistánu (2009 a 2012), Iráku (2013), Nigérii (2007) a na západním Balkáně (2001 a 2013) (dostupné na <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/statistics/corruption.html>).

37 Transparency International, Global Corruption Barometer (Globální barometr korupce, dostupný na <http://www.transparency.org/gcb2013>). Oproti Indexu vnímání korupce Transparency International se Globální barometr korupce nezaměřuje na vnímání korupce, ale na zkušenosti s ní za posledních 12 měsíců.

růst, včetně toho, že odrazuje od pozitivních investic.³⁸ Zároveň korupce obvykle bují v prostředích, kde je slabá vláda a nedostatek příležitostí, a tak vzniká bludný kruh mezi neexistujícím ekonomickým růstem a oslabenou zákonností.

Graf 12 Míra rozšířenosti korupce podle úrovně příjmů zemí, 2011–2013

Zdroj: Výpočty UNODC založené na Globálním barometru korupce Transparency International za roky 2011 a 2013.

Poznámka: Míra rozšířenosti představuje procentuální podíl domácností, které za posledních 12 měsíců alespoň jednou zaplatily úplatek, na celkovém počtu domácností, které přišly do kontaktu s vybranými státními úředníky. Čtverec odpovídá hodnotě mediánu v dané skupině zemí, horní a dolní mez odpovídá prvnímu a třetímu kvartilu.

4. Obchodování s lidmi

27. Obchodování s lidmi je úzce spjato s rozvojem. Mnoho tras obchodu vede z chudých oblastí do zámožnějších (viz graf 13).³⁹ Faktory, které danou osobu vystavují riziku, že se stane obětí obchodování, bývají spjaté s chudobou, nezaměstnaností, nerovností, diskriminací a mnoha dalšími situacemi, které souvisejí s rozvojem. Z těchto důvodů Otevřená pracovní skupina pro cíle udržitelného rozvoje přímo odkazuje na boj proti obchodování s lidmi tím, že do navržených cílů 5 a 16 zahrnula úkoly, které s ním mají spojitost.⁴⁰

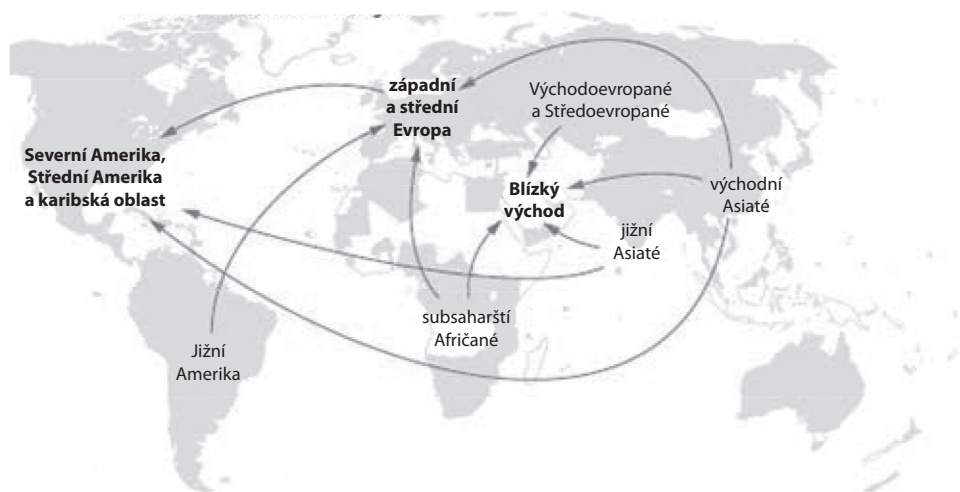
28. Sběr dat se nyní na globální úrovni opírá o nahlášené případy obchodování s lidmi. Analýza takových případů je sice stěžejní pro pochopení vzorců a tras obchodování, profilů odhalených obětí a pachatelů, různých forem zneužívání a reakcí jednotlivých států, ale neumožňuje nám odhadnout rozsah tohoto jevu (jeho rozšířenost).

38 Například podle průzkumu, který provedl UNODC v roce 2013, se 6 procent zástupců firem rozhodlo proti velké investici kvůli obavám, že by museli pro získání služeb či povolení platit úplatky.

39 UNODC, *Global Report on Trafficking in Persons 2014* (Celosvětová zpráva o obchodování s lidmi 2014).

40 A/68/970 a Corr. 1.

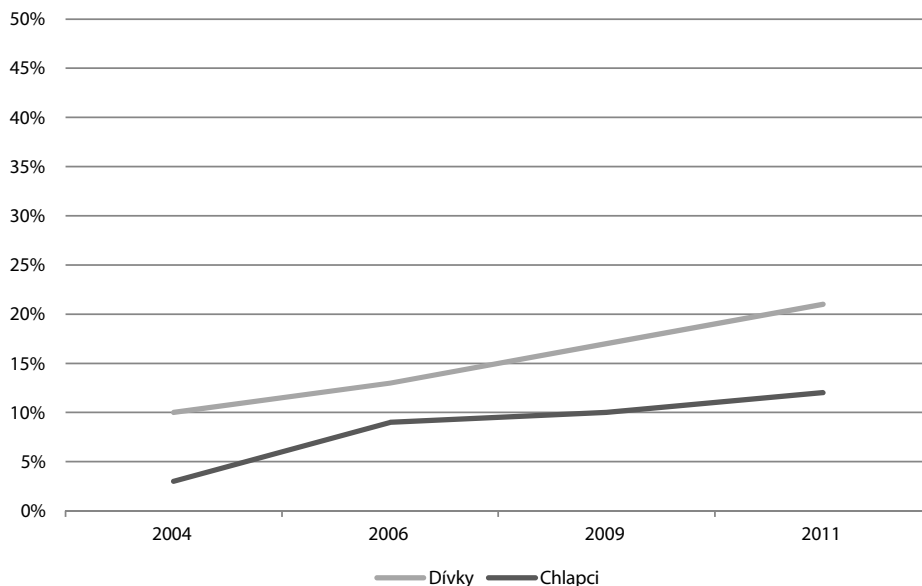
Šipky ukazují trasy, které představují 5 a více procent z celkového počtu obětí odhalených v cílových subregionech.

29. Obchodování s lidmi postihuje téměř každou zemi na světě. Je to nadnárodní trestný čin, jehož oběťmi jsou většinou cizinci, ačkoliv se s nimi obvykle obchoduje v omezené geografické oblasti, například v rámci subregionu. Pachatelé však často bývají státní příslušníci země, kde jsou odsouzeni. Většina známých obětí jsou ženy obchodované kvůli sexuálnímu zneužívání, stoupá však podíl odhalených obětí, které jsou děti (viz graf 14) a muži a kteří jsou obchodováni kvůli nuceným pracím nebo jiným formám zneužívání. Výraznou většinu usvědčených pachatelů představují muži; nicméně podíl žen-pachatelek je téměř 30 procent. Ačkoliv obchodování s lidmi kriminalizuje více než 90 procent zemí, v mnoha zemích bývá stále usvědčeno jen malé množství pachatelů obchodování.⁴¹

41 UNODC, *Global Report on Trafficking in Persons 2014*.

Graf 14 Podíl dívek a chlapců na celkovém počtu celosvětově odhalených obětí obchodování s lidmi, 2004–2011

Zdroj: UNODC, Global Report on Trafficking in Persons 2014.

5. Kriminalita poškozující divokou přírodu (wildlifecrime)

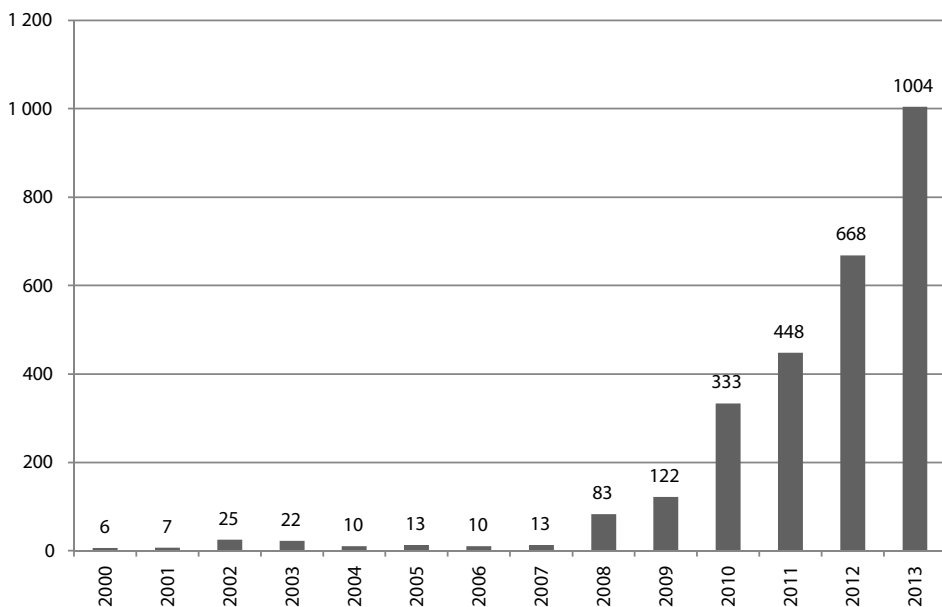
30. Už dlouho se uznává, že rozvoj může být udržitelný, jen pokud postupuje ekologicky náležitým způsobem. Jeden typ kriminality přímo postihující ekologickou udržitelnost je kriminalita poškozující divokou přírodu. Uznává to i Otevřená pracovní skupina, která v rámci cíle 15 vyzývá, aby mezinárodní společenství „neprodleně podniklo kroky k ukončení pytláctví ohrožených druhů flóry a fauny a obchodování s nimi a u nelegálních produktů z volně žijících živočichů a rostlin se zaměřilo na poptávku i nabídku.“

31. V současnosti neexistuje žádná mezinárodně uznávaná definice kriminality poškozující divokou přírodu ani žádné standardizované indikátory pro její měření. Existuje však mezinárodní dohoda o divoké přírodě, ke které se připojily téměř všechny země: Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin, která vymezuje pravidla a postupy pro mezinárodní obchod s druhy vyžadujícími ochranu.

32. Podle této úmluvy se signatářské státy zavazují každoročně a jednou za dva roky dodávat údaje. Ve spolupráci se sekretariátem úmluvy pod záštitou Mezinárodního konsorcia pro boj proti kriminalitě poškozující divokou přírodu nyní UNODC vytváří databázi využívající těchto informací, z níž by se mohl stát základ dlouhodobého sledování trendů v kriminalitě poškozující divokou přírodu.

33. Některé vlády sestavují statistiky o pytláčení zvířecích druhů. Například Jižní Afrika monitoruje pytláčení nosorožců, trestný čin, který v posledních letech výrazně eskaloval (viz graf 15). Na mezinárodní úrovni je nejvýznamnějším systémem monitorování pytláctví systém MIKES (Minimising the Illegal Killing of Elephants and Other Endangered Species – Minimalizace nelegálního zabíjení slonů a dalších ohrožených druhů) sekretariátu Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin.

Graf 15 Zaznamenaný počet nosorožců upytlačených v Jižní Africe, 2000–2014

Zdroj: jihoafrické Ministerstvo životního prostředí
(viz http://www.environment.gov.za/mediarelease/update_on_rhino_poaching).

34. Fungování trestní justice – schopnost policie, soudů a trestního systému odhalovat kriminalitu, vyšetřovat a stíhat spravedlivě a resocializovat odsouzené pachatele – zajišťují vládní struktury vytvořené pro výkon spravedlnosti a vymáhání zákonů. Kvalifikující atributy systémů trestní justice jsou spravedlnost, transparentnost, respekt k lidským právům, efektivita, rychlost a účinnost a tato kritéria mohou poskytnout přímou indikaci respektu k zákonnosti a podpory přístupu ke spravedlnosti.

35. V uplynulém desetiletí došlo k pokroku v produkci dat a tvorbě indikátorů, které mohou poskytnout měřítka pro posuzování fungování systémů trestní justice. Existují sice i obtíže vyplývající z omezené dostupnosti dat a problémů se srovnatelností různorodých právních a organizačních systémů, nicméně tento oddíl představuje zjištění týkající se tří aspektů systémů trestního práva: sankční politiky, efektivity a spravedlnosti.

36. Tyto aspekty jsou klíčové při posuzování zákonnosti a přístupu ke spravedlnosti, neboť poskytují relevantní informace o účinném a spravedlivém fungování institucí i o přístupu lidí k nim. Takové analýzy mohou být velice užitečné pro monitorování úkolů v oblasti prosazování zákonnosti a zajišťování rovného přístupu ke spravedlnosti (v rámci cíle 16 návrhu Otevřené pracovní skupiny).

A. Sankční politika

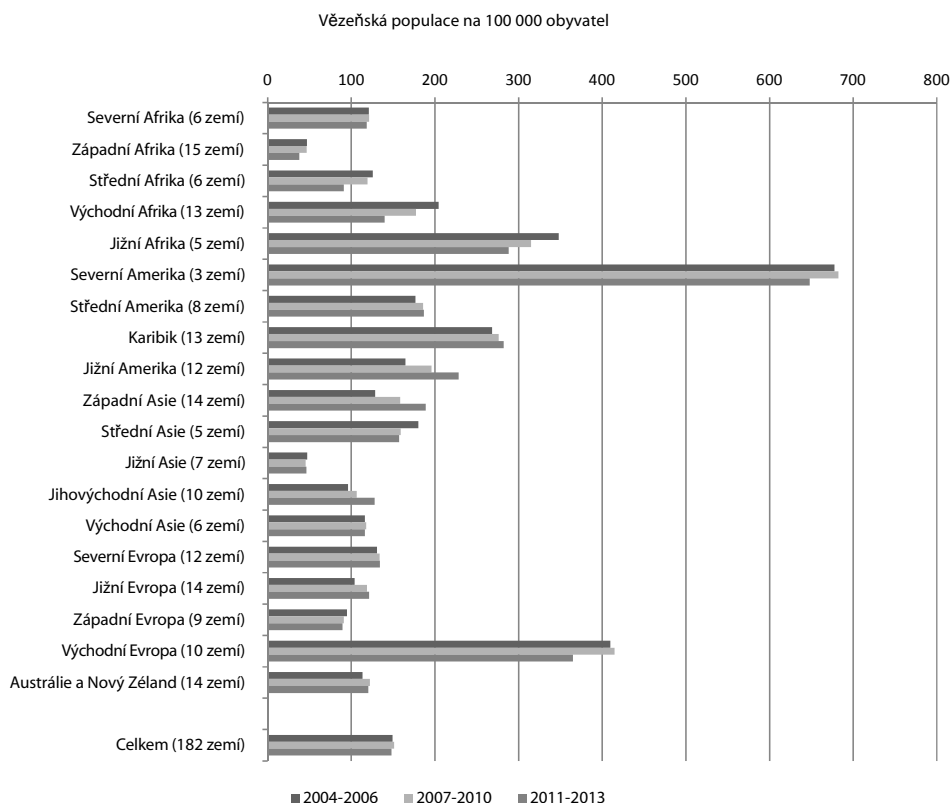
37. Pojem sankční politika označuje reakce systému trestní justice na různé trestné činy jednotlivými typy sankcí včetně nevazebních opatření. Srovnávací vyhodnocení sankční politiky jednotlivých systémů trestní justice by vyžadovalo analyzovat typ sankcí, a to včetně délky trestů odnětí svobody u odsouzených osob, a přitom brát v potaz i závažnost spáchaných trestných činů. Na mezinárodní úrovni nejsou k dispozici žádné údaje o délce a typu sankcí, které by takovouto komparativní analýzu umožňovaly. Nicméně údaje o uvězněných osobách, o skladbě trestných činů, za něž byly odsouzeny, a o délce jejich trestů mohou poskytnout vhled do sankční politiky trestních systémů po celém světě.

1. Vězeňská populace

38. Na globální úrovni byla velikost vězeňské populace v uplynulém desetiletí stabilní. Počet vězňů se od roku 2004 zvýšil asi o 10 procent a v období 2011–2013 dosáhl asi 10,2 milionu osob. Tento nárůst nicméně odrazil podobně strmý nárůst světové populace ve stejném období, takže průměrný podíl vězňů zůstal na globální úrovni stejný (148 vězňů na 100 000 obyvatel v období 2011–2013).

39. Trendy na regionální úrovni jsou různorodé. Zatímco ve všech afrických subregionech, v Severní Americe a v západní a východní Evropě se vězeňská populace zmenšuje (viz graf 16), narůstá ve Střední a Jižní Americe a Karibiku, v jihovýchodní a západní Asii a v severní a střední Evropě. Přetrvávají velké rozdíly mezi subregiony ve velikosti vězeňské populace, od méně než 100 až po více než 600 vězňů na 100 000 obyvatel v období 2011–2013.

Graf 16 Celková vězeňská populace na 100 000 obyvatel podle subregionů, průměry za období 2004–2006, 2007–2010 a 2011–2013

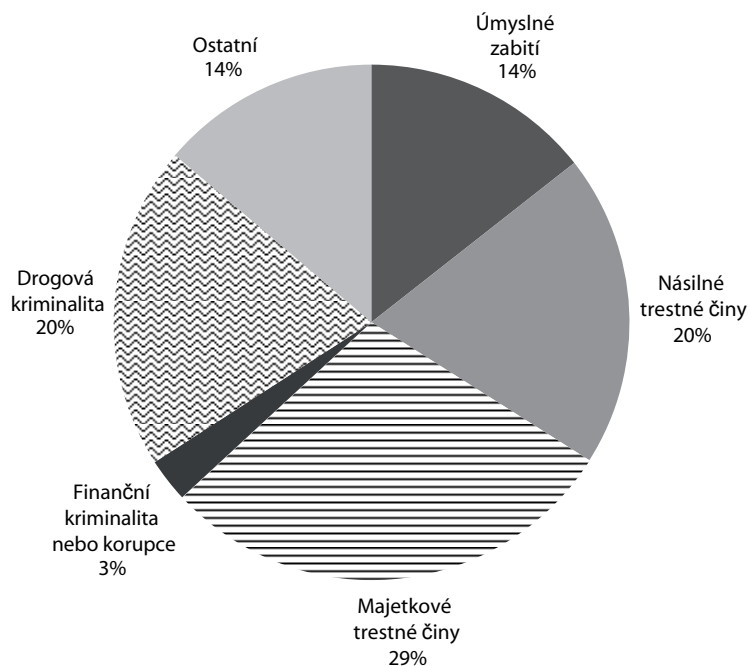

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice; a Seznam světové vězeňské populace 2013, desáté vydání, sestavený Mezinárodním centrem pro vězeňské studie.

2. Odsouzení vězni podle hlavního trestného činu a délky trestu

40. Rozdělení vězeňské populace podle typu trestného činu, za který byli odsouzeni, je ovlivněno celou řadou faktorů, například mírou a typem trestné činnosti rozšířené v dané zemi, efektivitou systému trestní justice při stíhání pachatelů trestných činů a typem sankční politiky. Navíc závažnější trestné činy obvykle vedou k delším trestům odnětí svobody, což znamená, že jejich pachatelé mají na vězeňské populaci větší podíl. Graf 17 ukazuje rozdělení celosvětové vězeňské populace podle hlavního trestného činu (tedy nejzávažnějšího trestného činu, za který byl daný pachatel odsouzen).⁴² Podle dostupných informací pro rok 2012 vykonávalo 34 procent vězňů tresty spojené především s násilnými trestnými činy (včetně úmyslného zabití), u méně než 30 procent to byly majetkové trestné činy, u 20 procent drogová kriminalita, u 3 procent finanční kriminalita nebo korupce a u 14 procent jiné typy trestné činnosti.

⁴² Vězeň může vykonávat trest odnětí svobody za více než jeden trestný čin; v tomto případě se bere v potaz nejzávažnější spáchaný trestný čin.

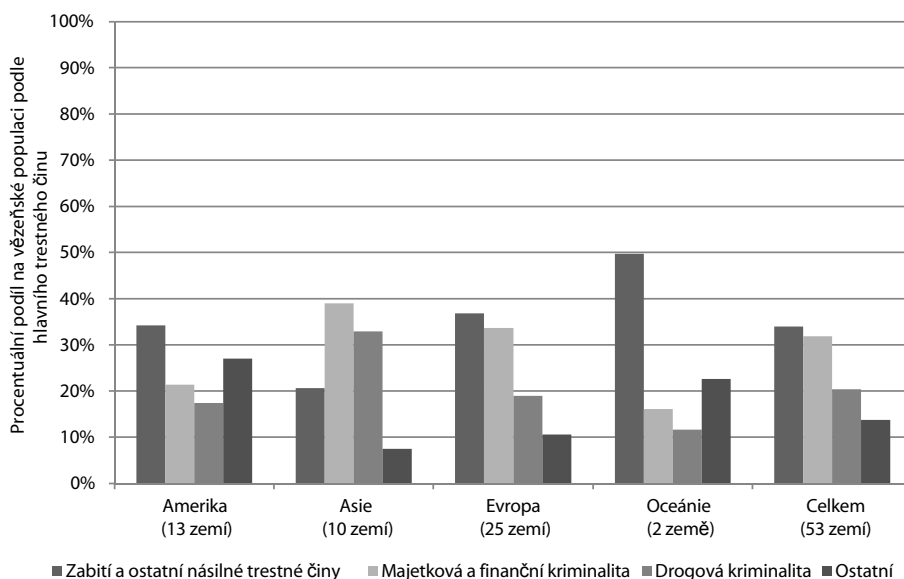
Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.

Poznámka: Celosvětový součet se opírá o údaje z 53 zemí.

41. V Americe, Evropě a Oceánii byla většina vězňů odsouzena za násilné trestné činy, zatímco v Asii většina vězňů vykonává trest za majetkovou nebo drogovou kriminalitu (viz graf 18).

III. Systémy trestní justice

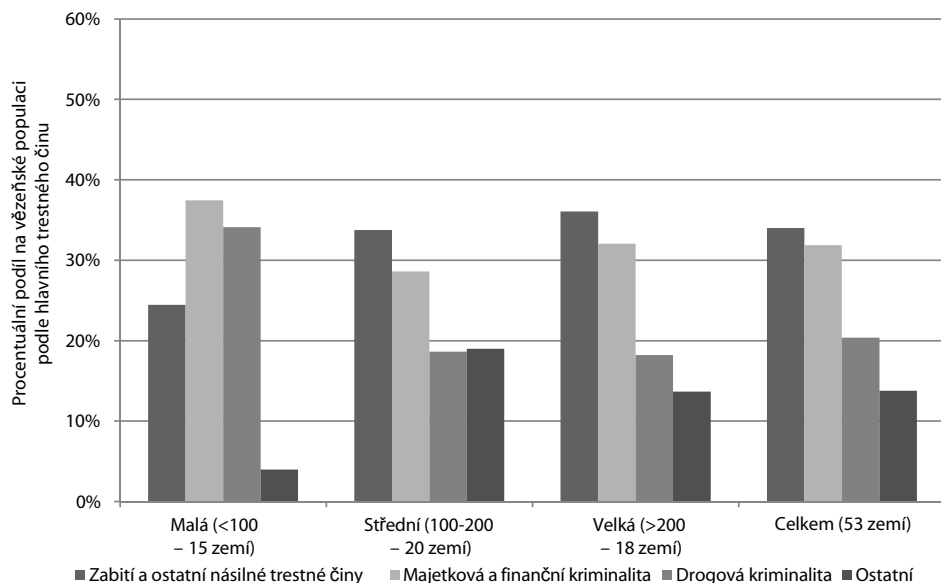
Graf 18 Průměrné rozdělení celosvětové vězeňské populace podle hlavního trestného činu a regionu, 2012

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.
Poznámka: Celosvětový součet zahrnuje i tři africké země.

42. Co se týče rozdílů ve velikosti vězeňské populace (malá, střední a velká), graf 19 ukazuje, že čím větší je velikost vězeňské populace, tím větší je podíl vězňů vykonávajících tresty za násilné trestné činy. Podíl osob uvězněných za majetkovou trestnou činnost je víceméně podobný i v zemích s odlišnou velikostí vězeňské populace, zatímco podíl vězňů odsouzených za drogovou kriminalitu je obzvlášť vysoký v zemích s malou vězeňskou populací.

Graf 19 Procentuální podíl na vězeňské populaci podle hlavního trestného činu v zemích s malou, střední a velkou velikostí vězeňské populace, na 100 000 obyvatel

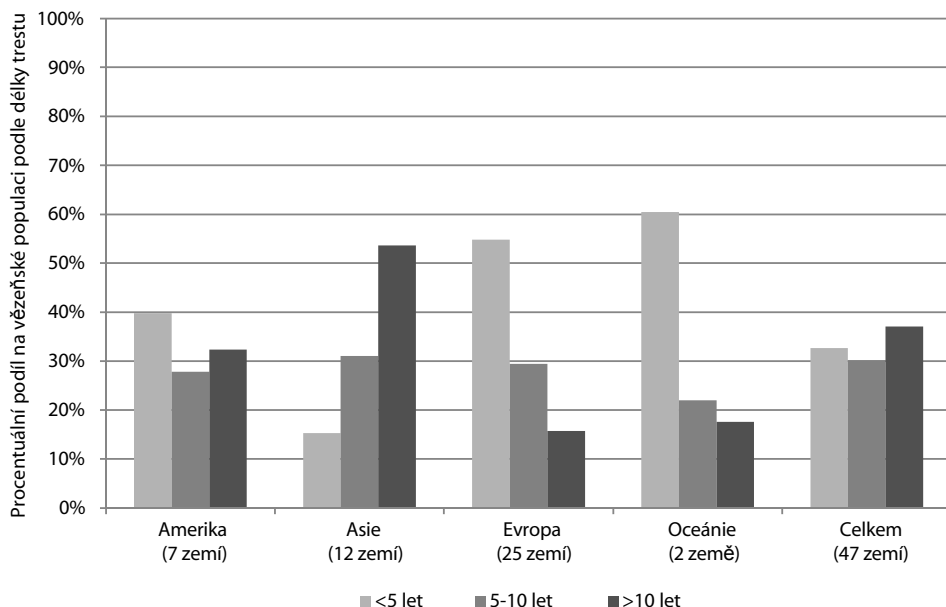

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.
Poznámka: Údaje o hlavním trestném činu se vztahují k roku 2012. Údaje o velikosti vězeňské populace představují průměr za období 2011–2013.

43. Při pohledu na délku trestu vykonávaného vězni zjišťujeme na globální úrovni, že zhruba třetina vězňů vykonává trest v délce do pěti let, dalších 30 procent v délce 5 až 10 let a ostatní (37 procent) trest v délce nad 10 let. Do poslední skupiny spadá i zhruba 8 procent vězňů, kteří v roce 2012 vykonávali doživotní trest odnětí svobody.

44. V různých regionech mohou existovat různé struktury sankcí a přístupy k jejich uplatňování, což může ovlivňovat i regionální rozdělení průměrné délky výsledného trestu vykonávaného uvězněnými pachateli. Dostupné údaje ukazují, že v roce 2012 vykonávala většina vězňů v Evropě a Oceánii tresty v délce do pěti let, zatímco v Americe tomu tak bylo u 40 procent vězňů a v Asii jen u 15 procent a většina vězňů tam vykonávala mnohem delší tresty (graf 20). Podíl vězňů ve výkonu trestu v délce od 5 do 10 let (mezi 22 a 31 procenty) je ve všech těchto regionech velmi podobný.

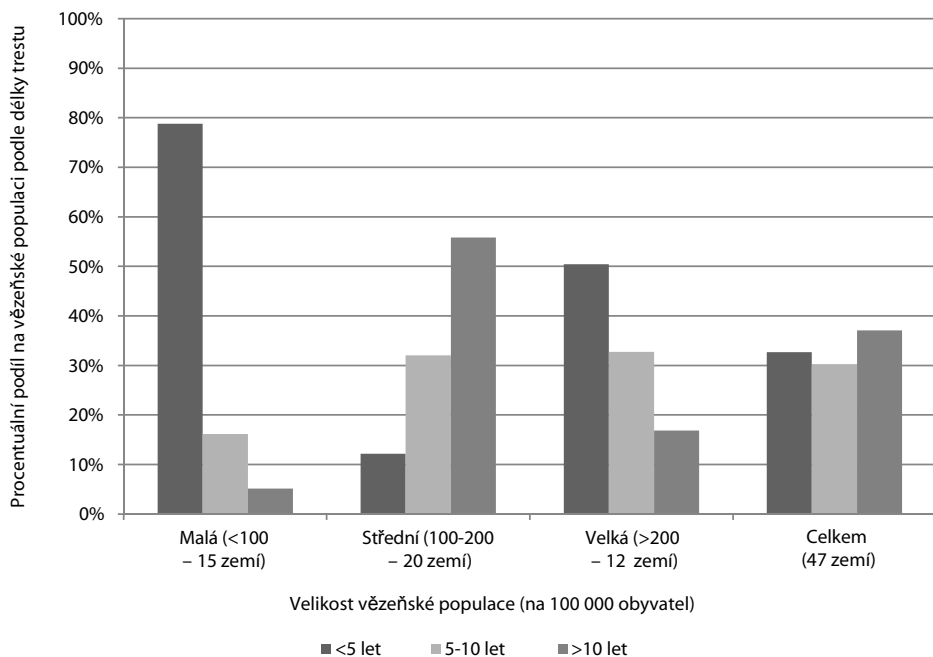
Graf 20 Podíl na vězeňské populaci podle délky trestu a regionu, 2012

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.
Poznámka: Celosvětový součet zahrnuje i jednu africkou zemi.

45. Podle odlišné velikosti vězeňské populace (malá, střední nebo velká) nelze predikovat podíl vězňů vykonávajících tresty s odlišnou délkou (viz graf 21). V zemích s nízkým počtem vězňů je největší podíl vězňů vykonávajících tresty v délce do pěti let, zatímco v zemích se středním počtem vězňů je vysoký podíl vězňů vykonávajících dlouhodobé tresty (delší než 10 let). Za povšimnutí stojí, že v systémech s největší vězeňskou populací vykonává polovina vězňů krátkodobé tresty (do pěti let), zatímco podíl dlouhodobých trestů je velmi malý.

Graf 21 Procentuální podíl na vězeňské populaci podle délky trestu v zemích s malou, střední a velkou velikostí vězeňské populace, na 100 000 obyvatel

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.

Poznámka: Údaje o hlavním trestném činu se vztahují k roku 2012. Údaje o velikosti vězeňské populace představují průměr za období 2011–2013.

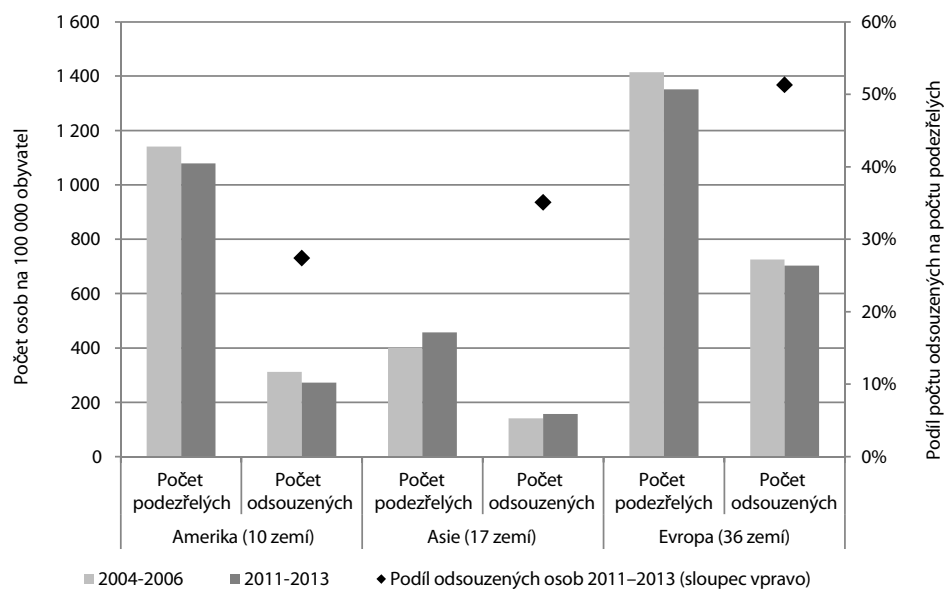
B. Efektivita

46. Efektivita systému trestní justice se chápe jako jeho schopnost hospodárně využívat dostupné zdroje při naplňování zákonem daných cílů a posilování veřejného bezpečí. Jeden ze způsobů, jak měřit efektivitu systému trestní justice, je srovnání míry vstupů s dosaženými výstupy. Z hlediska trestní justice může porovnání počtu podezřelých osob (osob, které formálně vstoupily do kontaktu s policií nebo systémem trestní justice, počítáno na 100 000 obyvatel) (vstupy) s počtem odsouzených osob (výstupy) indikovat, zda se v různých fázích postupů trestní justice využívají zdroje efektivně. Koncept efektivity měřené podle počtu odsouzených osob, a ne vyřešených případů nijak neindikuje, jestli je daný systém spravedlivý a nestranný a jestli naplňuje mezinárodní standardy spravedlnosti a lidských práv.

1. Podezřelé a odsouzené osoby

47. Počty podezřelých a odsouzených osob poskytují prvotní indikátor o činnosti orgánů vymáhání práva a orgánů trestní justice.⁴³

Graf 22 Počet osob podezřelých z jakéhokoliv druhu trestné činnosti a odsouzených za něj na 100 000 obyvatel podle regionů, průměr za období 2004–2006 a 2011–2013

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.

48. Globální a regionální trendy v zadržování a odsuzování pachatelů (graf 22) ukazují stabilní čísla jak u osob, které vstoupily do formálního kontaktu s policií, tak u odsouzených osob. Ve srovnání jsou počty podezřelých i odsouzených osob nejvyšší v Evropě, za ní následuje Amerika a pak Asie.

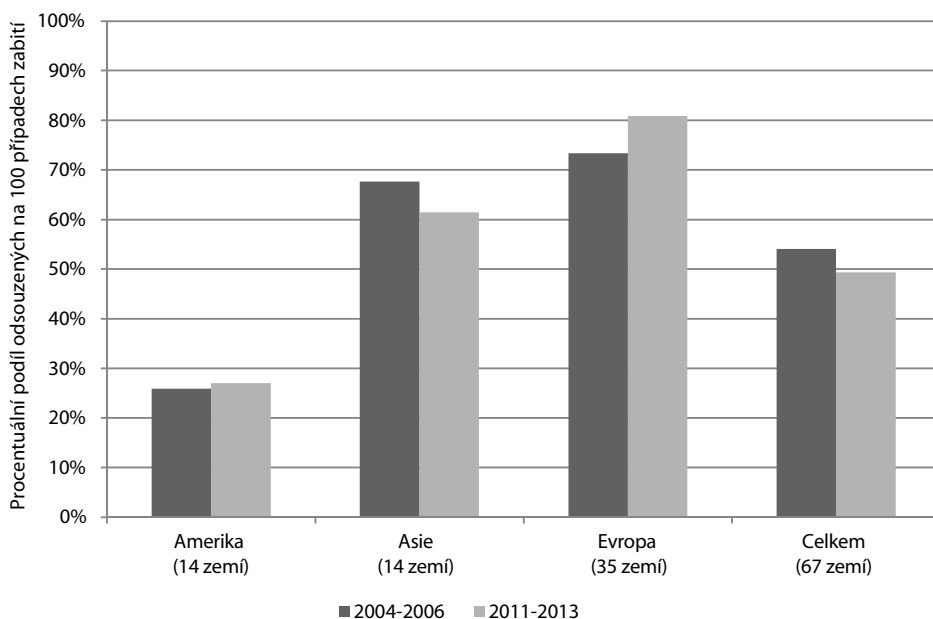
49. Podíl odsouzených osob na počtu podezřelých se dá pokládat za jeden z indikátorů efektivity systému. Zde existují mezi regiony významné rozdíly a tento podíl sahá od 25 procent v Americe přes 34 procent v Asii až po 52 procent v Evropě (viz graf 22).

43 Některá omezení tohoto indikátoru vycházející z dostupnosti dat spočívají v tom, že osoby počítá jako jednotky (a ne jako případy) a že je vypočítán z agregovaných každoročních dat, ačkoliv daná osoba může vstoupit do formálního kontaktu se systémem trestní justice a být odsouzena v různých kalendářních letech.

2. Poměr odsouzení vůči zabitím

V případě zabití lze zkoumat efektivitu systému trestní justice tak, že srovnáme poměr osob odsouzených za zabití vůči celkovému počtu obětí zabití podle policejních záznamů (viz graf 23).⁴⁴ Poměr odsouzení vůči zabitím se mezi jednotlivými regiony výrazně liší, od 80 procent v Evropě (s nárůstem mezi obdobími 2004–2006 a 2011–2013) přes 60 procent v Asii (s poklesem od období 2004–2006) až po zhruba čtvrtinu v Americe.

Graf 23 Procentuální podíl osob odsouzených za zabití na celkovém počtu případů zaznamenaných policií podle regionů, za období 2004–2006 a 2011–2013

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.
Poznámka: Celosvětový součet zahrnuje i dvě africké země a dvě země v Oceánii.

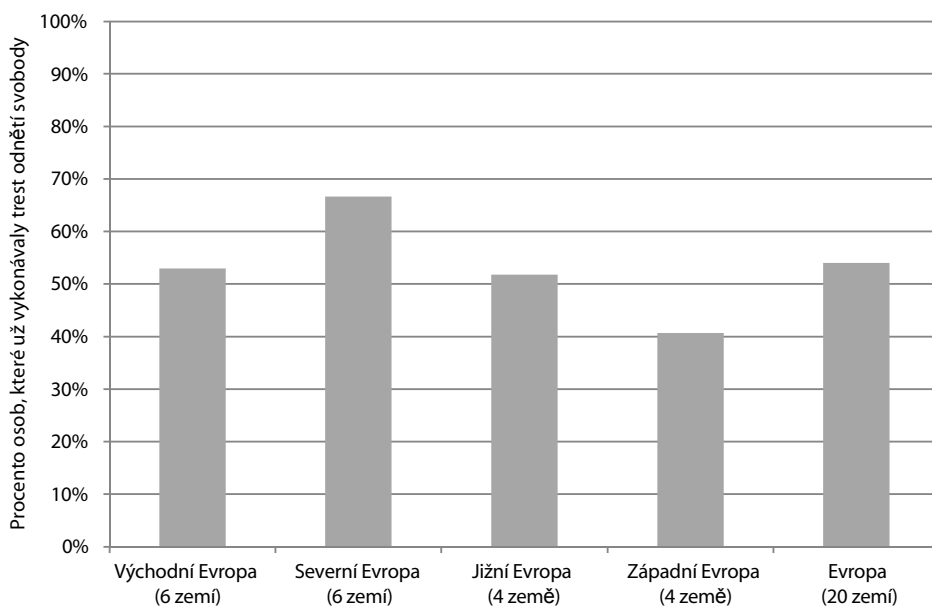
3. Recidiva

51. Recidiva – obvykle chápána jako spáchání trestného činu někým, kdo se stejného nebo jiného trestného činu dopustil i dříve – je důležitý indikátor nejen efektivy, ale i účinnosti systému trestní justice. Například vysoká míra recidivy naznačuje, že justice a nápravné mechanismy nedokážou pachatele trestných činů reintegrovat. Nepřímo lze recidivu změřit kupříkladu zjištěním, kolik procent vězňů vykonávalo trest odnětí svobody už dříve. Takovéto údaje jsou ovšem dostupné jen pro velmi málo zemí; graf 24 ukazuje, že u 20 evropských zemí, které je dodaly, byl nejvyšší podíl dříve odsouzených osob ve věznicích v severní Evropě (více než dvě třetiny) a dále ve východní a jižní Evropě (zhruba 50 procent). Jen v západní Evropě tato skupina představovala

⁴⁴ Je zapotřebí opatrnosti, jelikož srovnání počtu osob odsouzených za zabití s počtem obětí zabití v daném roce v agregované rovině je dosti hrubé měřítko efektivy. Nebere totiž v potaz hromadná zabití spáchaná jedním pachatelem, zabití s jedinou obětí spáchaná více pachateli ani skutečnost, že v některých případech může dlouhé vyšetřování vést k odsouzení až několik let po činu.

méně než polovinu vězeňské populace (40 procent). Při interpretaci těchto údajů je však zapotřebí opatrnosti, jelikož velikost vězeňské populace v některých z těchto zemí je menší, než je celosvětový průměr, a vysoký podíl recidivujících vězňů může být nejen způsoben malou účinností reintegračních programů, ale může být spojen i se sankční politikou. Například politika, která u prvopachatelů upřednostňuje alternativy k uvěznění, povede nejspíše k tomu, že recidivující pachatelé budou ve vězeňské populaci zastoupeni výrazněji.

Graf 24 Procento uvězněných osob, které vykonávaly trest odnětí svobody už dříve, v evropských subregionech, průměr za období 2010–2012

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.

C. Spravedlnost

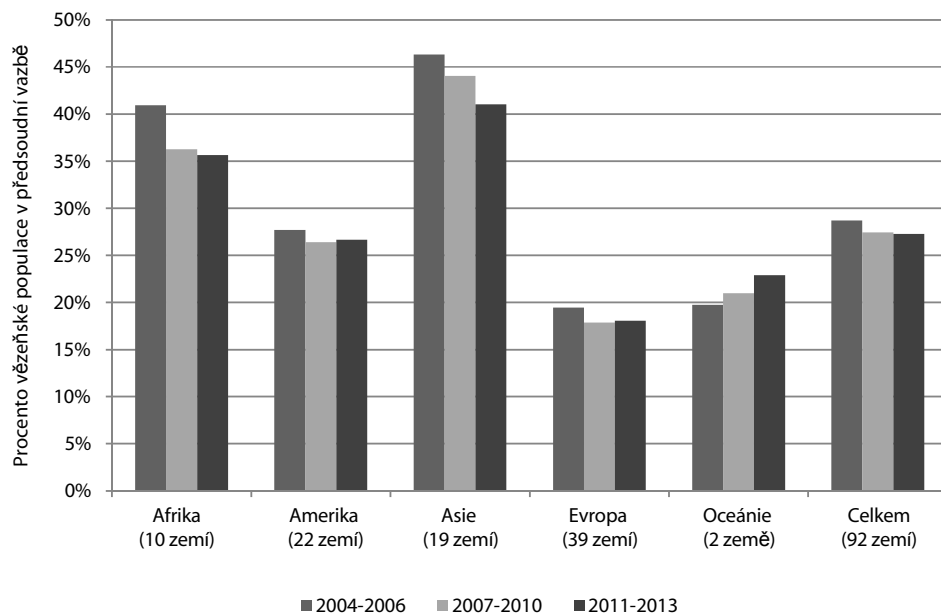
52. Pojem spravedlnosti (*fairness*) v systémech trestní justice zahrnuje řadu postupů a standardů v zacházení s pachateli a oběťmi, které mají jednotlivé státy dodržovat. Do tohoto konceptu tedy spadá kupříkladu problematika zajištění rovnosti před zákonem a nestranného zvážení všech právně relevantních faktorů při rozhodování a vydávání rozsudků. Jedním z klíčových prvků spravedlnosti je zásada rovnosti zbraní, která zejména vyžaduje, aby obvinění pachatelé byli před soudem náležitě zastupováni.

1. Předsoudní vazba

53. Podle Standardních minimálních pravidel OSN pro ne vazební opatření (Tokijská pravidla) (rezoluce Valného shromáždění 45/110, příloha) se má vyvinout veškeré úsilí pro co největší zkrácení délky vazby osob čekajících na soud a co nejdříve je třeba hledat alternativy k předsoudní vazbě. V souladu s tím mnoho zemí vyvíjí úsilí o omezení předsoudní vazby a počtu osob ve vazbě čekajících na soud.

54. Celosvětově více než čtvrtina osob ve věznicích nebyla odsouzena nebo čeká na soud (viz graf 25). Nejvyšší počty jsou v Asii (zhruba 40 procent v období 2011–2013) a v Africe (35 procent v období 2011–2013), přičemž v obou případech došlo k poklesu od období 2004–2006.

Graf 25 Podíl vězeňské populace v předsoudní vazbě na celkové vězeňské populaci podle regionů, průměry za období 2004–2006, 2007–2010 a 2011–2013

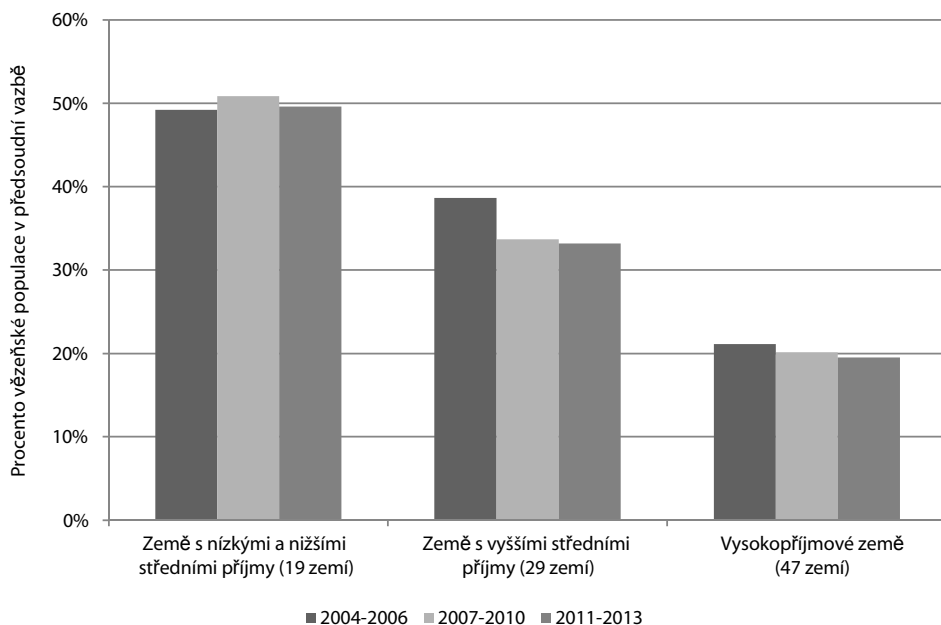

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.

55. Ve všech regionech představují osoby v předsoudní vazbě méně než polovinu vězeňské populace (viz graf 25). Tyto regionální průměry však zakrývají skutečnost, že v každém regionu je významné množství zemí, kde tyto osoby představují většinu vězeňské populace. Tak tomu stále bylo v období 2011–2013, kdy tyto osoby představovaly většinu uvězněných osob ve 40 procentech afrických zemí zapojených do výzkumu (tento podíl zůstal v průběhu času stabilní), 36 procentech amerických (nárůst od období 2004–2006) a 15 procentech asijských (pokles od období 2004–2006). Naproti tomu všechny evropské země od roku 2004 konzistentně hlásí ve věznicích méně než 50 procent osob v předsoudní vazbě.

56. Podíl osob v předsoudní vazbě je v průměru nejvyšší v zemích s nižšími úrovněmi příjmů, a naopak nejnižší v zemích s vyššími úrovněmi příjmů (viz graf 26). To může poukazovat na možné omezení zdrojů v systému trestní justice, které znemožňuje rychlé odbavování podezřelých v předsoudní vazbě. Vysoký počet předsoudních vazeb může poukazovat na nedostatky systému trestní justice.

Graf 26 Podíl vězeňské populace v předsoudní vazbě na celkové vězeňské populaci podle úrovně příjmů zemí, průměry za období 2004–2006, 2007–2010 a 2011–2013

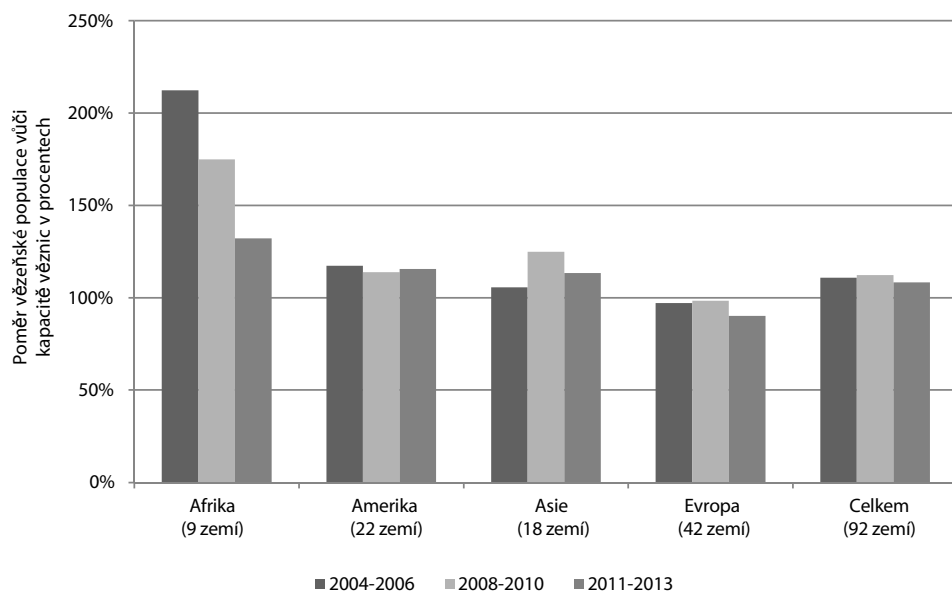

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.

2. Přeplněnost věznic

57. Ve většině regionů světa bývá kapacita věznic často přesažena, což vede k jejich přeplnění (viz graf 27). Přeplněnost má závažné dopady na podmínky ve věznicích, neboť omezuje přístup vězňů k základním službám (náležitý životní prostor, strava a zdravotní péče) i možnost vykonávat tresty v reintegračním rámci. Navzdory určitým zlepšením zůstala i v období 2011–2013 celosvětová míra naplněnosti věznic značně nad 100 procenty jejich kapacity. Míra přeplněnosti se nejvýrazněji snížila v devíti afrických zemích, pro které jsou údaje dostupné.

Graf 27 Poměr vězeňské populace vůči kapacitě věznic podle regionů, průměry za období 2004–2006, 2007–2010 a 2011–2013

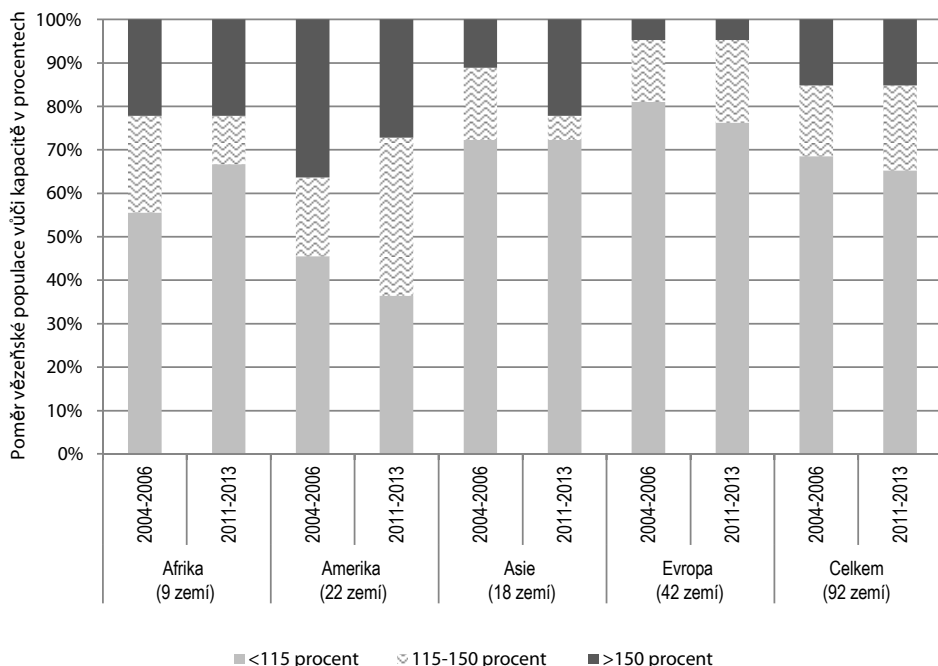

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.
Poznámka: Celosvětový součet zahrnuje i jednu zemi v Oceánii.

58. Přeplněnost věznic však zůstává problémem v mnoha nápravných systémech po celém světě. Zatímco 15 procent zemí zapojených do výzkumu (14 z 92) má procent s extrémní přeplněností (přes 150 procent kapacity věznic), asi třetina zemí hlásí o něco menší přeplněnost (mezi 115 a 150 procenty kapacity věznic). Počet zemí čelících problémům s přeplněností je obzvlášť vysoký v Americe (viz graf 28).

Graf 28

Procento zemí, kde dospělá vězeňská populace převyšuje kapacitu o 115 procent a o 150 procent, podle regionů, průměr za období 2004–2006 a 2011–2013

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.
Poznámka: Celosvětový součet zahrnuje i jednu zemi v Oceánii.

3. Úmrtí ve věznicích

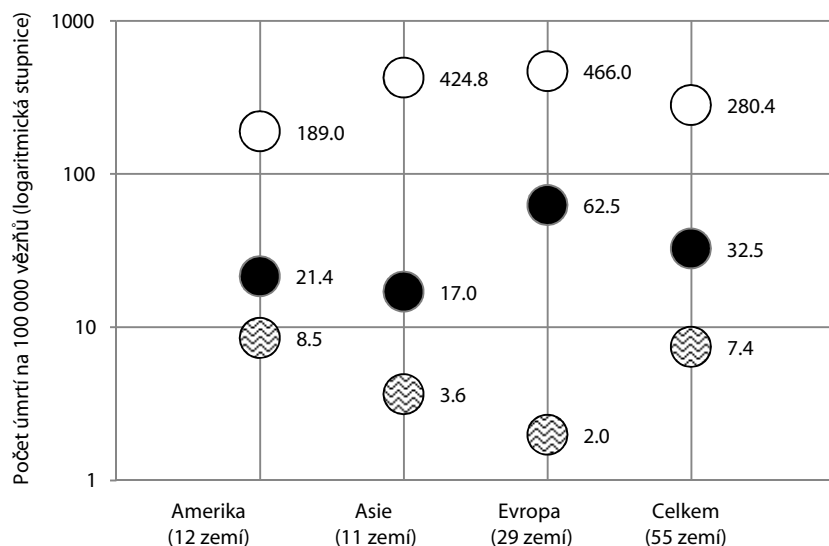
59. Nápravné systémy odpovídají za zajištění zdraví a bezpečnosti vězňů. Údaje o úmrtích ve věznicích mohou poskytnout cenné informace o kvalitě životních podmínek v těchto zařízeních.⁴⁵ Na základě dostupných údajů z 33 zemí se při výkonu trestu asi 7,4 vězňů ze 100 000 osob ve věznicích stalo obětmi zabití, což je více, než činí počet zabití v populaci celkem. Úmrtí ve věznicích byla obzvláště rozšířená v Americe, kde byl počet zabitých vězňů 8,5 ze 100 000. V některých zemích Střední a Jižní Ameriky dosahují míry zabití ve věznicích 63 až 137 zabití na 100 000 vězňů (viz graf 29).

60. Sebevraždy mezi vězni jsou podle všeho častější v Evropě než v jiných regionech, kde činí průměrný počet sebevražd 62 na 100 000 osob, což je více než 13 procent všech úmrtí ve věznicích. Vysokou míru sebevražd ve věznicích může ovlivňovat celá řada stresových faktorů včetně přeplněnosti, délky předsoudní vazby a tvrdého zacházení. Vytípení vězeňské populace ohrožené sebevraždou může být stěžejní pro prevenci dalších případů, jak doporučuje Světová zdravotnická organizace.⁴⁶

45 Podle principu 34 Souhrnu principů ochrany všech osob v jakékoliv formě vazby nebo uvěznění „kdykoliv dojde ke smrti nebo zmizení osoby ve vazbě či uvězněné osoby v průběhu vazby či uvěznění, soudní nebo jiný orgán příčinu smrti či zmizení prošetří.“

46 Viz http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_jails_prisons.pdf.

Graf 29 Celkový počet úmrtí, zabití a sebevražd vězňů na 100 000 uvězněných podle regionů, průměr za období 2010–2012 (logaritmická stupnice)

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.
Poznámka: Celosvětový součet zahrnuje i jednu africkou zemi a dvě země v Océánii.

4. Detence dětí

61. Počet dětí v detenci na 100 000 dětských obyvatel je jedním z klíčových indikátorů juvenilní justice.⁴⁷ V souladu s mezinárodními standardy a normami by zbavení svobody a uvěznění mělo u dětí být krajním opatřením a trvat co nejkratší dobu.⁴⁸

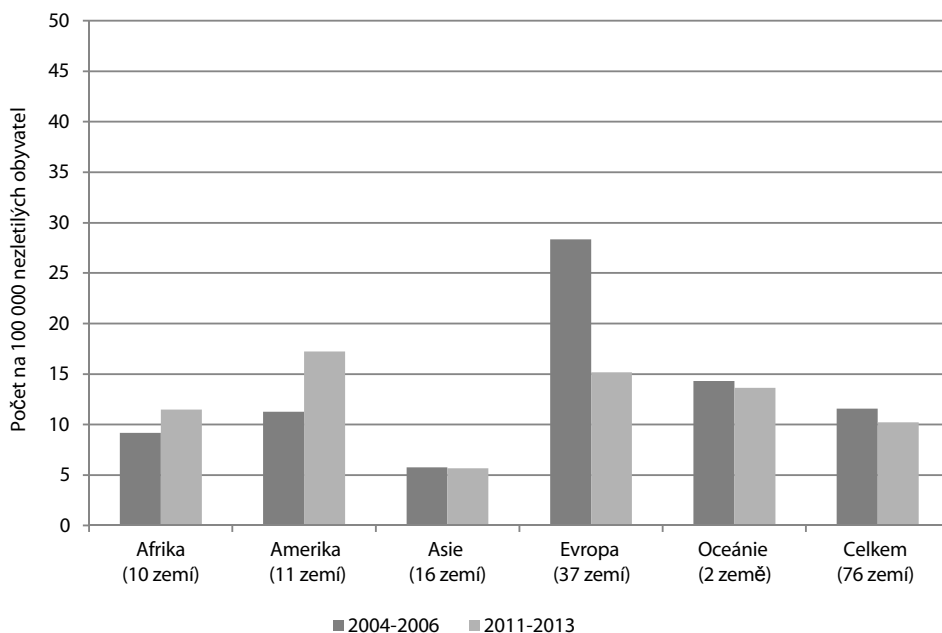
62. Celosvětově se mezi obdobími 2004–2006 a 2011–2013 počet dětí ve věznicích snížil z 12 na 10 na 100 000 dětí (viz graf 30). Takové posuny mohou být způsobeny náhlými změnami v politice jednotlivých zemí a větším využíváním alternativ k uvěznění a podporou reintegračních opatření v systémech juvenilní justice v mnoha zemích. Významný nárůst lze pozorovat zvláště ve Střední Americe a západní Asii, zatímco ve většině evropských subregionů s výjimkou jižní Evropy se počet nezletilých vězňů snížil o více než 30 procent.

47 Viz *Manual for the Measurement of Juvenile Justice Indicators* (Manuál pro měření indikátorů juvenilní justice, publikace OSN, prodejní číslo E.07.V.7).

48 Viz Úmluva o právech dítěte, článek 37 (b); a Pravidla OSN pro ochranu nezletilých zbavených svobody (rezoluce Valného shromáždění 45/113, příloha).

Graf 30

Počet nezletilých ve věznicích na 100 000 nezletilých obyvatel podle regionů, průměr za období 2004–2006 a 2011–2013

Zdroj: OSN, Přehled trendů kriminality a fungování systémů trestní justice.

IV. Zlepšování statistických systémů pro monitorování kriminality a trestní justice

63. Jakožto ústředí pro statistiky týkající se kriminality a trestní justice v rámci systému OSN vykonával UNODC v posledních několika letech řadu činností pro posílení sběru a analýzy dat o kriminalitě a trestní justici. Jak se uvádí ve zprávě z roku 2013 o cestovní mapě zlepšování kvality a dostupnosti statistik kriminality (E/CN.3/2013/11), kterou prezentovala a podpořila Komise pro prevenci kriminality a trestní justici a Statistická komise, tyto činnosti lze celkově zařadit do tří kategorií: tvorba nových standardů a metodologie pro statistiky kriminality; zlepšování kapacity pro sestavování a šíření údajů o kriminalitě; a zlepšování mezinárodního sběru a analýzy dat.

64. V oblasti zlepšování standardů UNODC řídí celosvětové úsilí o řešení neexistence společných definic a konceptů popisujících trestné činy zpracováváním mezinárodní klasifikace trestné činnosti pro statistické účely. Po více než pětileté práci vyznačující se značným metodologickým úsilím, několika kolech testování a důkladných konzultací s členskými státy i odborníky na danou oblast a na statistiku bude první komplexní klasifikace trestné činnosti na mezinárodní úrovni v roce 2015 představena Statistické komisi a Komisi pro prevenci kriminality a trestní justici. Plánují se i další aktivity UNODC směřující k uplatňování a využívání této klasifikace.

65. Metodologie měření kriminality výběrovým šetřením byly posíleny dalším rozvojem a podporou výzkumů viktimizace. V latinskoamerickém a karibském regionu UNODC a Centrum pro excelenci ve statistických informacích o vládnutí, obětech kriminality, veřejném bezpečí a spravedlnosti, které spadá pod mexický Národní statistický a geografický institut a UNODC, řídí regionální projekt (projekt výzkumu viktimizace v Latinské

Americe a Karibiku) a s řadou mezinárodních a národních organizací spolupracují na vytvoření společného balíčku nástrojů pro výzkum viktimizace, včetně metodologického rámce a sjednoceného dotazníku, aby bylo v daném regionu možné provádět navzájem srovnatelné výzkumy viktimizace.

66. V posledních několika letech UNODC podnikla řadu kroků pro podporu jednotlivých zemí při sestavování statistik trestné činnosti, a to poskytováním poradenství, školicích nástrojů, přímé technické podpory a školení a pořádáním seminářů a setkání. Školení o výzkumech viktimizace proběhla zejména v zemích v Latinské Americe a Asii a přímá technická pomoc byla poskytnuta zvláště při sestavování Přehledu trendů kriminality a fungování systémů trestní justice (OSN).

67. Základními nástroji pro podporu kvality a konzistentnosti statistik kriminality a trestní justice byl vznik regionálního centra pro statistiky kriminality v Mexico City – Centra pro excelenci ve statistických informacích o vládnutí, obětech kriminality, veřejném bezpečí a spravedlnosti – v těsné součinnosti s mexickým Národním statistickým a geografickým institutem. Ve spolupráci s těmito institucemi (Centrem pro excelenci a Národním statistickým a geografickým institutem) a dalšími organizacemi proběhly dvě velké mezinárodní konference o statistikách kriminality: první Mezinárodní konference o vládnutí, veřejném bezpečí, viktimizaci a soudních statistikách v Aguascalientes roku 2012 a druhá Mezinárodní konference o vládnutí, kriminalitě a soudních statistikách v Mexico City roku 2014.

68. Jak Ekonomická a sociální rada a Valné shromáždění požadují v řadě rezolucí,⁴⁹ UNODC už od 70. let uskutečňuje program celosvětového sběru dat v rámci Přehledu trendů kriminality a fungování systémů trestní justice. Data se od členských států sbírají každoročně, pro veřejné užití se zveřejňují na webové stránce UNODC a využívají se pro analytické publikace. V posledních letech se úsilí zaměřilo na vybudování sítě národních center a navázání spolupráce s regionálními organizacemi, jako jsou Eurostat a Organizace amerických států.

69. Na základě dat sbíraných v rámci Přehledu trendů kriminality a fungování systémů trestní justice a doplněných o rozšířený sběr dat pro celosvětovou databázi statistik zabití UNODC sestavil a vydal dvě Celosvětové studie o zabitích (*Global Study on Homicide*, 2011 a 2013).⁵⁰ Studie z roku 2013 obsahuje údaje o vzorcích a trendech úmyslných zabití z 219 zemí a teritorií, zkoumá zabití a násilí následující po konfliktech, roli střelných zbraní a dalších mechanismů a analyzuje reakci trestní justice na zabití.

49 Rezoluce Valného shromáždění 65/232 a 66/181 a rezoluce Ekonomické a sociální rady 2009/25 a 2012/18.

50 Dostupné na webové stránce <http://www.unodc.org/gsh>.

70. Došlo k pokroku v měření korupce díky realizaci výzkumů zaměřených na zkušenosti s úplatkářstvím, jednak mezi obyvatelstvem celkově a jednak v podnikatelském sektoru. V posledních několika letech UNODC podpořil řadu zemí při tvorbě metodologických nástrojů, dotazníků pro průzkumy a analytických publikací o korupci.⁵¹

V. Závěry a doporučení

A. Závěry

71. Analýzy představené v této zprávě ukazují, že přetrvává řada úkolů, má-li být zajištěno, aby všichni občané na světě mohli žít bezpečně a v prostředí, kde se respektuje a prosazuje zákonnost. Počet násilných zabití na globální úrovni sice pomalu klesá, zůstává však vysoký a v zemích s nižší úrovní příjmů se nadále zvyšuje. V souvislosti s tím zabíjení žen intimními partnery a rodinnými příslušníky, jež zastupuje genderově podmíněné zabíjení žen a dívek, vykazuje podobné rozšíření ve všech regionech světa, bez ohledu na míru ostatních typů násilných zabití.

72. Dostupné informace také ukazují, že nízkopříjmové země jsou nepoměrně postiženy úplatkářstvím, zatímco trasy nelegálního obchodu, ať už s lidmi nebo s ohroženými druhy, obvykle začínají v rozvíjejících se zemích a jejich konečnými destinacemi bývají země v bohatších regionech. Podobně některé indikátory spravedlnosti systémů trestní justice, například předsoudní vazby nebo přeplněnost věznic, naznačují, že oslabená zákonnost bývá spojena s nižší úrovní ekonomického rozvoje.

73. Pravidelné monitorování trendů kriminality a fungování systémů trestní justice je tedy stěžejní při měření pokroku v posilování zákonnosti a směřování k udržitelnému rozvoji. Stále větší skupina statistických údajů a indikátorů o trendech kriminality a fungování systémů trestní justice splňuje požadavky relevantnosti, metodologické podloženosti a geografického pokrytí, což by mohlo pomoci při posuzování pokroku směrem k udržitelnému rozvoji. Jak tato zpráva ukazuje, indikátory týkající se zabití, genderově podmíněného zabíjení, korupce, obchodování s lidmi, kriminality poškozující divokou přírodu, sankční politiky a efektivity a spravedlnosti systému trestní justice se staly – v různé míře – podloženější a dostupnější a mohou pomoci při monitorování aspektů týkajících se násilí a bezpečnosti, násilí na ženách, přístupu ke spravedlnosti a zákonnosti, jak to vyjadřují cíle 5, 15 a 16 navržené Otevřenou pracovní skupinou (A/68/970 a Corr. 1).

74. Pokrok dosažený v oblasti kvality, mezinárodní srovnatelnosti a dostupnosti sta-

51 Viz regionální zpráva *Corruption in the Western Balkans: Bribery as Experienced by the Population* (Korupce na západním Balkáně: zkušenosti obyvatel s úplatkářstvím, Vídeň 2011); „Corruption in Afghanistan: bribery as reported by the victims“ (Korupce v Afghánistánu: úplatkářství podle výpovědí obětí, Vídeň 2010); „Corruption in Afghanistan: recent patterns and trends – summary findings“ (Korupce v Afghánistánu: současné vzorce a trendy – souhrn výsledků, Vídeň 2012); *Corruption and Integrity Challenges in the Public Sector in Iraq* (Korupce a nástrahy pro poctivé jednání ve veřejném sektoru v Iráku, Vídeň 2013); regionální zpráva *Business, Corruption and Crime in the Western Balkans: The Impact of Bribery and other Crime on Private Enterprise* (Podnikání, korupce a kriminalita na západním Balkáně: dopady úplatkářství a další trestné činnosti na soukromé podnikání, Vídeň 2013); a sedm zpráv o jednotlivých zemích.

tistik kriminality je povzbuzujícím zlepšením při zvažování výběru indikátorů pro agendu po roce 2015. Například mezinárodní klasifikace trestné činnosti pro statistické účely představuje významný pokrok na mezinárodní úrovni a má potenciál sloužit jako společný definiční rámec pro vstupní zaznamenávání a/nebo následné sdílení dat.

B. Doporučení

75. Kongres se může rozhodnout vzít na vědomí pokrok dosažený na globální úrovni při snižování některých typů trestné činnosti (například majetkové kriminality), zatímco u jiných trestných činů (včetně zabíjení) přetrvávají problémy v některých regionech a v zemích na nižší úrovni příjmů. Kongres se též může rozhodnout – při zohlednění přetrvávajících mezer v kvalitě a dostupnosti dat – doporučit další práci na analýzách souvislosti mezi kriminalitou, trestní justicí a rozvojem.

76. V posledních několika letech se mezinárodní společenství zabývalo doladováním návrhů na cíle a úkoly, které mají být zahrnuty do rámce pro období po roce 2015. Ve spojitosti s tím bylo vykonáno mnoho práce na národní a mezinárodní úrovni při zlepšování statistik kriminality a trestní justice, pro něž je nyní k dispozici soubor indikátorů použitelných pro celkové hodnocení. Kongres se může rozhodnout ocenit pokrok dosažený při zlepšování statistického podchycení kriminality a trestní justice, a to mimo jiné s ohledem na finalizaci rozvojové agendy pro období po roce 2015.

77. Finalizací mezinárodní klasifikace kriminality pro statistické účely bylo dosaženo mezníku na cestě k lepším a srovnatelnějším údajům o trestné činnosti a vznikl základ pro podloženější analýzy trendů kriminality. Bylo by možné vyzvat národní orgány, aby tuto novou klasifikaci postupně přijaly pro sestavování statistik kriminality. Ve spojitosti s tím by UNODC měl poskytovat technické a metodologické vedení při podpoře tohoto úsilí a k dispozici by měly být přiměřené zdroje pro tvorbu programů technické podpory pro využívání mezinárodní klasifikace kriminality pro statistické účely.

78. Mezinárodní monitorování a analýzy trendů kriminality a fungování trestní justice jsou stěžejní pro ještě hlubší pochopení vzorců a příčin kriminality i kvality reakcí na ni, včetně programů prevence kriminality. Na základě pozitivní zkušenosti s *Globální studií o zabitích* se kongres může rozhodnout vyzvat UNODC k dalšímu posílení činnosti při sběru a analýze dat o trestné činnosti. Mohl by prozkoumat formy spolupráce s dalšími regionálními a mezinárodními institucemi s cílem zefektivnit sběr dat a dále zlepšit kvalitu a komplexnost analýz, což by mělo směřovat ke vzniku indikátorů účinnosti programů prevence a snižování kriminality.

3.

**Mezinárodní spolupráce,
včetně regionální úrovně,
v boji proti nadnárodnímu
organizovanému zločinu**

Bod 4 předběžného programu*

Mezinárodní spolupráce, včetně regionální úrovně, v boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu

pracovní dokument sestavený sekretariátem

Shrnutí

Tento pracovní dokument obsahuje rozbor role multilaterálních nástrojů, jako je Úmluva OSN proti nezákonnému obchodu s narkotickými drogami a psychotropními látkami z roku 1988, Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a Úmluva OSN proti korupci, a jejich dvou funkcí, totiž jako rámců umožňujících sbližování mezinárodních standardů spolupráce a jako katalyzátorů rozšiřování sítě smluv na poli mezinárodní spolupráce s cílem uplatňovat jejich ustanovení v praxi. Tento dokument zdůrazňuje regionální perspektivu mezinárodní spolupráce v trestních věcech, neboť tato spolupráce se vyvíjí, aby udržela krok s narůstajícími výzvami, které představuje nadnárodní zločin ve svých různých projevech. Pozornost je věnována i přehodnocení modelových smluv OSN o mezinárodní spolupráci v trestních věcech s ohledem na jejich možné úpravy – v závislosti na názorech členských států a po posouzení této otázky kongresem i Komisí pro prevenci kriminality a trestní justici. Cílem tohoto dokumentu je nastínit nejvýznamnější otázky týkající se mezinárodní spolupráce v trestních věcech. S ohledem na to obsahuje rozbor role relevantních aktérů, jako jsou ústřední a příslušné orgány a související regionální sítě. Obsahuje také rozbor toho, jak lze mezinárodní spolupráci v trestních věcech posílit technickou podporou a sdílením informací, se zaměřením na relevantní aktivity Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu v této oblasti.

* A/CONF.222/1.

Obsah

I. Úvod	68
II. Směřovat k společnému přístupu k mezinárodní spolupráci v trestních věcech: úsilí o sbližování bilaterálních a multilaterálních dohod a ujednání	69
A. Právní nástroje opřené o úmluvy v oblasti mezinárodní spolupráce v trestních věcech	69
B. Role multilaterálních nástrojů OSN jako rámců umožňujících sbližování mezinárodních standardů spolupráce	69
C. Role multilaterálních nástrojů OSN jako katalyzátorů rozšiřování sítě smluv na poli mezinárodní spolupráce	72
D. Modelové smlouvy OSN o spolupráci v trestních věcech	73
III. Regionální perspektiva: mezinárodní spolupráce v trestních věcech v regionálních dohodách a ujednáních	74
IV. Praktické přístupy k mezinárodní spolupráci v trestních věcech	75
V. Národní a regionální aktéři zapojení do mezinárodní spolupráce v trestních věcech	78
A. Ústřední a příslušné národní orgány	78
B. Regionální síť spolupráce mezi ústředními orgány	80
VI. Další kroky v posilování mezinárodní spolupráce v trestních věcech	81
A. Sběr a šíření informací o národních institucionálních rámcích a právních požadavcích na mezinárodní spolupráci	81
B. Technická pomoc a budování kapacit	82
VII. Závěry a doporučení	83

I. Úvod

1. Globalizace kriminálních aktivit vytvořila potřebu posílených forem a mechanismů mezinárodní spolupráce. Vědomí toho, že vyšetřování, stíhání a kontrola trestné činnosti se už nemůže omezovat hranicemi států, vede ke stálému zpřesňování, zlepšování a zefektivňování existujících forem a mechanismů mezinárodní spolupráce s cílem udržet krok se současnými projevy kriminality, včetně nadnárodního organizovaného zločinu, korupce a terorismu.

2. V Salvadorské deklaraci o komplexních strategiích pro globální výzvy: prevence kriminality a systémy trestní justice a jejich vývoj v měnícím se světě, přijaté 12. kongresem OSN o prevenci kriminality a trestní justici, který se konal v brazilském Salvadoru 12.–19. dubna 2010, a schválené Valným shromážděním v rezoluci 65/230, členské státy uznaly, že mezinárodní spolupráce v trestních věcech v souladu s mezinárodními závazky a národními legislativami tvoří základ úsilí států o prevenci, stíhání a trestání kriminality, zvláště v jejich nadnárodních formách, a vyzvaly k pokračování a posilování takových aktivit na všech úrovních. Čtyři roky po 12. kongresu a v kontextu tematické diskuse o této problematice Komise pro prevenci kriminality a trestní justici na svém 23. zasedání toto poselství zopakovala, zvláště s ohledem na efektivní využívání existujících multilaterálních nástrojů, jako je Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a Úmluva OSN proti korupci, s cílem posílit mezinárodní spolupráci.⁵² Kromě toho se komise jakožto přípravný orgán 13. kongresu rozhodla zahrnout do předběžného programu kongresu téma mezinárodní spolupráce v trestních věcech jako ukázkou trvalé potřeby upozorňovat mezinárodní společenství na náročný úkol posilovat mezinárodní spolupráci v reakci na stále postupující globalizaci a komplexnost trestné činnosti.

3. Další fóra a mezivládní procesy OSN na poli prevence kriminality a trestní justice nadále generují poznatky, shromažďují odborné podklady a nastiňují strategické priority týkající se mezinárodní spolupráce v trestních věcech. Pracovní skupina pro mezinárodní spolupráci Konference signatářů Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a otevřená mezivládní expertní setkání pro posílení mezinárodní spolupráce v rámci Úmluvy proti korupci fungují jako platformy pro výměnu názorů a zkušeností mezi lidmi z praxe, s cílem pomoci Konferenci signatářů Úmluvy OSN proti korupci identifikovat výzvy, šířit informace o osvědčených postupech a pokročit v efektivní realizaci ustanovení obou úmluv o mezinárodní spolupráci. Již dokončené hodnocení v rámci prvního cyklu Mechanismu vyhodnocování realizace Úmluvy proti korupci, které se zaměřilo mimo jiné na posouzení realizace kapitoly IV (Mezinárodní spolupráce) úmluvy, pomohlo zmapovat národní přístupy k mezinárodní spolupráci a shromáždit poznatky o překážkách spolupráce a o praktických způsobech, jak je překonávat.

4. Ve všech relevantních úvahách a postupech se uznává, že je zapotřebí soustředěnějšího úsilí směřujícího k tvorbě a prosazování strategií a mechanismů v celé říši mezinárodní spolupráce, včetně extradice, mezinárodní právní pomoci, přesunu odsouzených osob, přesunu trestního řízení, mezinárodní spolupráce za účelem konfiskace včetně zajišťování výnosů a mezinárodní spolupráce v oblasti vymáhání práva; a že členské státy se mohou rozhodnout zvážit výhody a praktické důsledky komplementárního využívání těchto postupů, je-li to možné a nutné.⁵³

52 Viz *Official Records of the Economic and Social Council, 2014, Supplement No. 10* (Oficiální záznamy Ekonomické a sociální rady, 2014, dodatek č. 10) (E/2014/30), kap. III, odd. A, odst. 29.

53 Viz pokyny k tematickému rozboru mezinárodní spolupráce v trestních věcech (E/CN.15/2014/12), odst. 70.

II. Směřovat k společnému přístupu k mezinárodní spolupráci v trestních věcech: úsilí o sblížování bilaterálních a multilaterálních dohod a ujednání

A. Právní nástroje opřené o úmluvy v oblasti mezinárodní spolupráce v trestních věcech

5. Pro ty, kdo se v praxi věnují mezinárodní spolupráci, může využívaný právní základ, včetně podmínek příslušného bilaterálního nebo multilaterálního nástroje, mít významný dopad na úspěšnost jednotlivých žádostí o spolupráci. I pokud některý stát může poskytnout pomoc bez existující úmluvy, uplatnění odsouhlasených podmínek bilaterálního nebo multilaterálního nástroje může pomoci překlenout odlišné právní tradice a kultury a národní rozdíly v procesním právu. Kromě toho existence právních závazků a povinností podle bilaterálního nebo multilaterálního nástroje poskytuje jasný rámec určující způsob, jak má požadovaný stát na požadavky reagovat.

B. Role multilaterálních nástrojů OSN jako rámců umožňujících sblížování mezinárodních standardů spolupráce

6. Ustanovení multilaterálních úmluv, jako jsou úmluva z roku 1988, Úmluva proti organizovanému zločinu a Úmluva proti korupci, mohou hrát zásadní roli při sladování závazků a řešení právních mezer na poli mezinárodní spolupráce v trestních věcech. Především se zaměřením na základní postupy při takové spolupráci poskytují tyto nástroje samy o sobě základ pro extradici a vzájemnou právní pomoc – vedle závazků vyplývajících z jiných bilaterálních nebo multilaterálních dohod týkajících se mezinárodní spolupráce v trestních věcech, které na sebe signatářské státy vzaly. Úmluvy tedy nabízejí jednak způsob, jak zaplnit případné právní mezery tam, kde mezi zeměmi, které chtějí spolupracovat, neexistují žádné bilaterální ani multilaterální dohody, jednak prostředek k dalšímu sblížování takovýchto bilaterálních a multilaterálních dohod.

7. První kritérium pro doložení této skutečnosti vychází ze specifických okolností, které si vyžádaly vznik těchto nástrojů, i načasování jejich vyjednávání a přijetí, což zároveň také poskytuje doklad o shromážděných odborných poznatcích a zkušenostech využitých členskými státy při vyjednávání a finalizaci těchto nástrojů před jejich schválením Valným shromážděním.

8. Vyjednávání a schválení úmluvy z roku 1988 bylo možné zejména proto, že mezinárodní společenství, a především signatářské státy mezinárodních smluv o kontrole drog, nabyly přesvědčení, že nastala vhodná doba posunout se dál a navrhnout nový nástroj, který se účinněji – díky mezinárodní spolupráci a společnému postupu – zaměří na komplexní problém obchodu s drogami.⁵⁴

9. V návaznosti na precedens úmluvy z roku 1988 došlo k vyjednávání a přijetí Úmluvy proti organizovanému zločinu a protokolů, které ji doplňují, v době, kdy signatářské státy

54 Viz *Commentary on the United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988* (Komentář k Úmluvě OSN proti nezákonnému obchodu s narkotickými drogami a psychotropními látkami 1988) (publikace OSN, prodejní číslo E.98.XI.5), s. 1.

dávaly najevo svůj záměr vytvořit trvalá pravidla a instituce opřené o společnou solidari-
tu a sdílenou odpovědnost v boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, mimo
jiné posílením mechanismů mezinárodní spolupráce. Výrazem toho bylo zvláště zahrnu-
tí komplexních a zacílených ustanovení o mezinárodní spolupráci v trestních věcech
do konečného znění Úmluvy proti organizovanému zločinu.⁵⁵

10. Podobně i ustanovení Úmluvy proti korupci o mezinárodní spolupráci byla inspi-
rována příslušnými ustanoveními Úmluvy proti organizovanému zločinu a v některých
případech šla ještě dál. Kromě toho byla do textu Úmluvy proti korupci včleněna rozsáh-
lejší ustanovení o mezinárodní spolupráci a vzájemné právní pomoci za účelem konfiska-
ce, která podporují průlomový prvek této úmluvy, totiž to, že její součástí je poprvé v his-
torii i samostatná kapitola o zajišťování výnosů (kapitola V). Motivací pro tento posun
bylo vědomí, že je zapotřebí nový mezinárodní nástroj, který by se komplexně zaměřil
na fenomén korupce i na parametry mezinárodní spolupráce v boji proti ní.⁵⁶

11. Výsledkem snah mezinárodního společenství o uplatňování těchto úmluv byl
vznik souboru ustanovení o mezinárodní spolupráci vyzývajících k soustředěnější spolu-
práci signatářských států v této oblasti. V těchto úmluvách se mezinárodní spolupráce
v trestních věcech specificky zmiňuje buď jako cíl, nebo jako oblast působnosti každé
z nich. To v důsledku nastoluje vzájemné vztahy s jinými částmi či kapitolami nástrojů
věnovaných problémům, jako je stanovení jurisdikce, kriminalizace trestných činů, vni-
trostátní stíhání a vyšetřování trestných činů či ochrana svědků.

12. Kromě identifikace mezinárodní spolupráce v trestních věcech jakožto „smluvní-
ho cíle“ všechny tři všeobecné úmluvy o kriminalitě podrobně upravují celou řadu postu-
pů při mezinárodní spolupráci, od formální soudní spolupráce zahrnující například ex-
tradici a vzájemnou právní pomoc až po neformálnější postupy při vymáhání práva nebo
jiné typy spolupráce, kupříkladu společné vyšetřování a zvláštní vyšetřovací techniky.

13. Zmíněné nástroje se navíc blíží k všeobecnému přijetí, jak ukazuje tabulka níže,
a proto představují aktuální standardy. Naprostá většina členských států jsou signatáři
všech tří úmluv. Díky tomu je možnost využívat některou z těchto úmluv jako právní
základ pro mezinárodní spolupráci v trestních věcech velmi výrazná, což mezinárodní
spolupráci poskytuje vyšší stupeň stability a konzistentnosti.

55 Pro více informací viz *Travaux Préparatoires of the Negotiations for the Elaboration of the United Nations Conven-
tion against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto* (Přípravné práce při vyjednávání zpracová-
ní Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a protokolů k ní) (publikace OSN, prodejní číslo
E.06.V.5).

56 Pro více informací viz *Travaux Préparatoires of the Negotiations for the Elaboration of the United Nations Conven-
tion against Corruption* (Přípravné práce při vyjednávání zpracování Úmluvy OSN proti korupci) (publikace OSN,
prodejní číslo E.10.V.13 a corrigenda).

Tabulka: Status ratifikace/přistoupení (k 22. lednu 2015)

Úmluva	Počet signatářských zemí
Úmluva OSN proti nezákonnému obchodu s narkotickými drogami a psychotropními látkami z roku 1988	189
Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu	185
Úmluva OSN proti korupci	173

14. Další výhodou těchto tří všeobecných úmluv o kriminalitě je rozšířená působnost jejich ustanovení o mezinárodní spolupráci. Například články 16 a 18 Úmluvy proti organizovanému zločinu – o extradici a vzájemné právní pomoci – rozšiřují jejich působnost. Článek 16 se vztahuje i na závažnou trestnou činnost zahrnující organizovanou zločineckou skupinu, pokud se „osoba, která je předmětem žádosti o extradici, nachází na území dožádaného signatářského státu.“ Tudíž podmínka, že daný trestný čin musí být nadnárodní, vymezená v článku 3, odstavci 2, není přísně vzato nutná pro uplatnění článku 16.

15. Podle článku 18 mají signatářské státy navíc povinnost si navzájem poskytovat co nejširší možnou právní pomoc při vyšetřování, stíháních a soudních řízeních týkajících se trestných činů spadajících pod tuto úmluvu, včetně závažných trestných činů, pokud vyžadující signatářský stát důvodně předpokládá, že daný trestný čin je svou povahou nadnárodní a že zahrnuje organizovanou zločineckou skupinu. To umožňuje poskytnout pomoc v prvních fázích vyšetřování, kdy ještě shromážděné důkazy o spáchání trestného činu spadajícího pod úmluvu a její protokoly mohou být slabé, a také to rozšiřuje pojem nadnárodního rozměru trestného činu.

16. Kromě toho je v článku 2, odstavci (b) Úmluvy proti organizovanému zločinu definován pojem „závažného trestného činu“ jako „jednání představující trestný čin postihitelný trestem odnětí svobody s horní hranicí alespoň jeden rok anebo závažnější sankcí“. Definice závažného trestného činu tedy neobsahuje žádné jiné požadavky týkající se jeho závažnosti, motivace či skutkové podstaty, než je s ním spojená trestní sankce (alespoň čtyři roky odnětí svobody). Zahrnutí tohoto pojmu „závažného trestného činu“ do Úmluvy proti organizovanému zločinu tudíž umožňuje pružnou aplikaci úmluvy na širokou škálu trestných činů. Do působnosti úmluvy navíc spadají i nové formy a dimenze nadnárodního organizovaného zločinu, což významně posiluje možnosti jejího využití zejména při mezinárodní spolupráci.

17. Úmluva proti korupci byla prvním celosvětovým, právně závazným nástrojem proti korupci. Obsahuje komplexní soubor ustanovení o kriminalizaci, povinných i volitelných, která pokrývají široké spektrum korupčních skutků. Na základě článku 65, odstavce 2 úmluvy může každý signatářský stát přijmout přísnější či tvrdší opatření pro prevenci a potírání korupce. Úmluva tedy nebrání přijetí a uplatňování kriminalizujících opatření se širší působností, zahrnující mnohem širší spektrum ekonomických trestných činů či trestných činů proti veřejné správě, nebo i proti soukromým zájmům, týkajících se korupce.

18. Další přidanou hodnotu představuje komplexnost ustanovení o mezinárodní spolupráci, která tyto nástroje obsahují. Článek 18 Úmluvy proti organizovanému zločinu a článek 45 Úmluvy proti korupci, které pojednávají o vzájemné právní pomoci, jsou typickými příklady toho, co se dá označit za „minismoulu o vzájemné právní pomoci“.

Kromě toho článek 16 Úmluvy proti organizovanému zločinu a článek 44 Úmluvy proti korupci stanovují základní minimální standard pro posílení efektivity extradičních mechanismů ve vztahu k trestným činům vymezeným oběma úmluvami. Navíc kapitola V (Zajišťování výnosů) Úmluvy proti korupci obsahuje komplexní ustanovení, která stanovují specifická opatření a mechanismy spolupráce při zajišťování výnosů.

19. Skutečné využívání Úmluvy proti organizovanému zločinu a Úmluvy proti korupci jako právních základů mezinárodní spolupráce a nástrojů případného sblížení v postupech týkajících se příslušných oblastí souvisí s řadou ustanovení obou úmluv. Například v článku 14, odstavci 4 Úmluvy proti organizovanému zločinu a článku 44, odstavci 5 Úmluvy proti korupci se uvádí, že pokud signatářský stát podmiňuje extradici existující smlouvou, lze úmluvu pokládat za právní základ extradice u žádosti o extradici, která se týká trestného činu zahrnutého v úmluvě a kterou vznesl jiný signatářský stát, s nímž dožádaný stát nemá žádnou smlouvu o extradici. Podobně roli článku 18 Úmluvy proti organizovanému zločinu a roli článku 46 Úmluvy proti korupci při vymezení rámce vzájemné právní pomoci specificky zmiňuje odstavec 7 každého z článků, který zavazuje signatářské státy, aby přímo aplikovaly „minismouvu“ obsaženou v odstavcích 9–29 těchto článků, pokud obě strany neváže žádná bilaterální smlouva, a signatářské státy jsou vyzývány, aby tato ustanovení aplikovaly způsobem, který doplňuje existující smlouvy o vzájemné právní pomoci.

20. Během posledních několika let mezivládní procesy týkající se realizace Úmluvy proti organizovanému zločinu i Úmluvy proti korupci věnují zvláštní pozornost problematice využití obou úmluv jako právního základu mezinárodní spolupráce. Pracovní skupina pro mezinárodní spolupráci Konference signatářů Úmluvy proti organizovanému zločinu i otevřená mezivládní expertní setkání pro posílení mezinárodní spolupráce v rámci Úmluvy proti korupci kladou na přední místo podporu užívání obou úmluv jako právního základu a podporu signatářských států při vzájemné pomoci v oblasti vyšetřování a stíhání případů spadajících do působnosti úmluv.⁵⁷ Na případy, kdy byla Úmluva proti organizovanému zločinu využita jako právní základ mezinárodní spolupráce, byla upozorněna Konference signatářů Úmluvy proti organizovanému zločinu.⁵⁸ První poznatky o takovémto využití Úmluvy proti korupci (zatím v praxi méně časté ve srovnání s Úmluvou proti organizovanému zločinu, která vstoupila v platnost dříve) nyní analyzuje Skupina pro vyhodnocování realizace Konference signatářských států Úmluvy proti korupci.⁵⁹

C. Role multilaterálních nástrojů OSN jako katalyzátorů rozšiřování sítě smluv na poli mezinárodní spolupráce

21. Mezinárodní úmluvy týkající se kriminality vybízejí signatářské státy ke snaze uzavírat bilaterální a multilaterální dohody nebo ujednání uskutečňující nebo posilující účinnou mezinárodní spolupráci, včetně extradice (článek 16, odstavec 17

57 O Úmluvě proti korupci viz například CAC/COSP/EG.1/2014/3, odst. 43.

58 Viz například CTOC/COP/2010/CRP.5 a Corr. 1.

59 Viz zpráva sestavená sekretariátem týkající se regionální realizace kapitoly IV (Mezinárodní spolupráce) Úmluvy proti korupci (CAC/COSP/IRG/2013/11).

Úmluvy proti organizovanému zločinu a článek 44, odstavec 18 Úmluvy proti korupci). To doplňuje výše popsanou „funkci sbližování“. Uzavírání bilaterálních a multilaterálních dohod nebo ujednání se chápe také jako způsob, jak v praxi uplatňovat ustanovení obou nástrojů (viz článek 18, odstavec 30 Úmluvy proti organizovanému zločinu a článek 46, odstavec 30 Úmluvy proti korupci o vzájemné právní pomoci). Každopádně vyjádření obou úmluv týkající se určitých forem mezinárodní spolupráce (přesun trestního řízení, přesun vězňů, společné vyšetřování, spolupráce při užívání speciální vyšetřovací techniky a spolupráce v otázkách ochrany svědků) jsou obecná a vyzývají státy, aby v dohodách nebo ujednáních upravily tyto oblasti podrobněji.

22. Další ustanovení usnadňují rozšíření nebo efektivnější využití existujících sítí smluv mezi signatářskými státy. Článek 16, odstavec 5 Úmluvy proti organizovanému zločinu a článek 44, odstavec 6 Úmluvy proti korupci zavazují signatářské státy, které podmiňují extradici existující smlouvou, avšak neuznávají tyto dvě úmluvy jako právní základ spolupráce v oblasti extradice, aby usilovaly o uzavření smluv s ostatními signatářskými státy. Signatářské státy se také zavazují, že trestné činy zahrnuté v úmluvě začlení do svých již existujících extradičních smluv jakožto trestné činy podléhající extradici (článek 16, odstavec 3 Úmluvy proti organizovanému zločinu a článek 44, odstavec 4 Úmluvy proti korupci). Tyto články také stanovují, že se má předpokládat, že každý trestný čin zahrnutý v úmluvě je začleněn do každé existující extradiční smlouvy mezi signatářskými státy jako trestný čin podléhající extradici.

23. Konečným cílem pro signatářské státy je zvážit rozšíření rozsahu právního základu, o který se pro účely mezinárodní spolupráce mohou opírat, a to kombinovaným využitím multilaterálních nebo bilaterálních dohod nebo ujednání, které by sloužily cílům mezinárodní spolupráce, uplatňovaly ji v praxi nebo ji posilovaly.⁶⁰ Národní orgány členských států mohou zvážit také využití obecných úmluv o kriminalitě při výkladu rozsahu – nebo dokonce i obsahu – existujících dohod o spolupráci.⁶¹

D. Modelové smlouvy OSN o spolupráci v trestních věcech

24. Kongresy OSN o prevenci kriminality a trestní justici slouží jako platforma pro vývoj modelových smluv na poli mezinárodní spolupráce v trestních věcech. Tyto modelové smlouvy byly schváleny či přijaty rezolucemi příslušných orgánů OSN. Konkrétní statistická data sice k dispozici nejsou, ale lidé z praxe z řady členských států informovali na příslušných mezivládních fórech o užívání modelových smluv pro dosažení jednotnosti a souladu s mezinárodními standardy ve smluvních vztazích anebo při vyjednávání nových bilaterálních dohod či ujednání.

60 CTOC/COP/WG.3/2014/4, odst. 2 (a).

61 CTOC/COP/WG.3/2014/2, odst. 37 (b).

III. Regionální perspektiva: mezinárodní spolupráce v trestních věcech regionálních dohodách a ujednáních

25. Zvláště Modelová smlouva o extradici⁶² a Modelová smlouva o vzájemné pomoci v trestních věcech⁶³ jsou cenné nástroje pro vývoj bilaterálních a multilaterálních dohod a ujednání v oblasti justiční spolupráce. Relevantní je rovněž Modelová bilaterální dohoda o sdílení zabavených výnosů z trestné činnosti nebo majetku⁶⁴ a modelové smlouvy o oblastech, které Úmluva proti organizovanému zločinu a Úmluva proti korupci zmiňují v obecných ustanoveních, jako jsou jejich články o přesunu trestního řízení a o přesunu odsouzených osob.⁶⁵

26. Modelové smlouvy představují důležité návodné nástroje usnadňující sbližování příslušných smluvních ustanovení. V této souvislosti Konference signatářů Úmluvy proti organizovanému zločinu schválila doporučení Pracovní skupiny pro mezinárodní spolupráci, že státy by při vyjednávání bilaterálních a multilaterálních dohod nebo úmluv s jinými státy měly zvážit využití Modelové smlouvy o extradici, Modelové smlouvy o vzájemné pomoci v trestních věcech, Modelové smlouvy o přesunu zahraničních vězňů, Modelové bilaterální dohody o sdílení zabavených výnosů z trestné činnosti nebo majetku a dalších relevantních modelových nástrojů.⁶⁶

27. Na doporučení 23. zasedání Komise pro prevenci kriminality a trestní justici a rezoluce 2014/17 Ekonomické a sociální rady přijalo Valné shromáždění rezoluci 69/193, v níž vyzývá členské státy, aby při zvažování příslušného bodu programu 13. kongresu prezentovaly své názory týkající se aktualizace či revize modelových smluv o mezinárodní spolupráci v trestních věcech. V téže rezoluci Valné shromáždění doporučilo, aby Komise pro prevenci kriminality a trestní justici na svém 24. zasedání vzala v potaz podněty členských států a zvážila zahájení revize konkrétních modelových smluv o mezinárodní spolupráci v trestních věcech.

62 Rezoluce Valného shromáždění 45/116, příloha a rezoluce 52/88, příloha.

63 Rezoluce Valného shromáždění 45/117, příloha a rezoluce 53/112, příloha I.

64 Rezoluce Ekonomické a sociální rady 2005/14, příloha.

65 Viz Modelová smlouva o přesunu řízení v trestních věcech (rezoluce Valného shromáždění 45/118, příloha); a Modelová dohoda o přesunu zahraničních vězňů a doporučení pro zacházení se zahraničními vězni (*Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Milan, 26 August – 6 September 1985: report prepared by the Secretariat* – Sedmý kongres OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli, Milán, 26. srpna – 6. září 1985: zpráva sestavená sekretariátem; publikace OSN, prodejní číslo E.86.IV.1; kap. I, odd. D.1, přílohy I a II).

66 Konference signatářů Úmluvy proti organizovanému zločinu, rezoluce 7/4, příloha.

IV. Praktické přístupy k mezinárodní spolupráci v trestních věcech

28. Regionální dohody a ujednání, typicky mezi státy ze stejného regionu nebo sdílejícími společnou právní tradici, se začaly uzavírat v druhé polovině dvacátého století. Z právního hlediska mohou regionální ujednání o spolupráci zahrnovat smlouvy mezi zeměmi nebo se opírat o politická či pracovní memoranda nebo deklarace. Z hlediska mezinárodní spolupráce se mnohé regionální smlouvy zaměřují na specifické kriminální aktivity a obsahují ustanovení o různých formách mezinárodní spolupráce, zatímco jiné jsou příležitostné nástroje týkající se různých podob mezinárodní spolupráce.

29. První regionální dohody⁶⁷ sehrály historickou roli při harmonizaci vztahů a postupů mezi jednotlivými státy v oblasti extradice a vzájemné právní pomoci. Ve snaze reagovat na stále komplexnější a důmyslnější podoby trestné činnosti se stále víc iniciativ na regionální úrovni v poslední době opírá o zásadu vzájemného uznávání, a jdou tak dál než dohody o vzájemné pomoci. Například v Evropské unii začala praxe výkonu zatýkacích rozkazů pro zadržení osob na útěku už v roce 2002, kdy bylo přijato příslušné rámcové rozhodnutí. Členské státy Evropské unie také odsouhlasily, že – nevyskytují-li se specifické důvody pro odmítnutí – budou bez dalších formalit uznávat a vykonávat evropské příkazy k zajištění důkazů i zatýkací rozkazy. Podobně i v rámci smlouvy o zatýkacích rozkazech platné pro Karibské společenství (CARICOM) mají signatářské státy povinnost ve své národní legislativě zajistit zatčení a vzetí do vazby jakékoliv osoby, kterou si zatýkacím rozkazem v rámci CARICOM vyžádá jiný signatářský stát.

30. Bilaterální a regionální dohody o extradici a vzájemné právní pomoci představují významný právní základ pro mnoho zemí usilujících o zapojení do mezinárodní soudní spolupráce, a to navzdory skutečnosti, že z globálního hlediska nemusí tento trend představovat jednotný systém smluvních vztahů. S ohledem na výše popsanou funkci mezinárodních úmluv o kriminalitě jakožto rámců umožňujících sbližování může provádění systematického a pravidelného sběru statistických informací o různých právních základech mezinárodní spolupráce pomoci členským státům porozumět tomu, jak se existující síť smluv využívají v praxi, a v souladu s tím i tomu, jaké jsou nejefektivnější metody posilování mezinárodní spolupráce.

67 Například Evropská úmluva o extradici, Evropská úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech, Meziamerická úmluva o extradici a Meziamerická úmluva o žádostech o právní pomoc.

31. Členské státy opakovaně vyzdvihly, jak je důležité se při spolupráci v trestních věcech opírat o flexibilní a praktické přístupy, a to v souladu s univerzálními úmluvami o kriminalitě.⁶⁸ V této souvislosti mezivládní setkání nadále zdůrazňují praktické aspekty, jako je zjednodušení požadavků na extradici a vzájemnou právní pomoc nebo vznik a posilování komunikačních sítí mezi příslušnými orgány.

32. V některých případech byla do univerzálních úmluv o kriminalitě začleněna inovativní ustanovení, která lidem z praxe nabízejí více příležitostí pro lepší porozumění a neformální spolupráci, jako například:

- (a) Předávání informací bez předchozí žádosti, označované též jako „spontánní předávání informací“, které může zahrnovat veřejně i neveřejně dostupné informace (článek 18, odstavce 4 a 5 Úmluvy proti organizovanému zločinu; a článek 46, odstavce 4 a 5 Úmluvy proti korupci);
- (b) rychlé vyřizování žádostí o vzájemnou právní pomoc (článek 18, odstavec 18 Úmluvy proti organizovanému zločinu; a článek 46, odstavec 18 Úmluvy proti korupci);
- (c) využívání videokonferencí pro výslechy svědků (článek 18, odstavec 18 Úmluvy proti organizovanému zločinu; a článek 46, odstavec 18 Úmluvy proti korupci);
- (d) možnost spolupráce za účelem konfiskace neopírající se o odsuzující rozsudek (článek 54, odstavec 1 (c) Úmluvy proti korupci);
- (e) závazek signatářských států vykládat oboustrannou trestnost na základě skutkové podstaty, a ne podle přesného legislativního znění (článek 43, odstavec 2 Úmluvy proti korupci);
- (f) možnost rozšířit spolupráci i o občanská a správní řízení týkající se korupce (článek 43, odstavec 1 Úmluvy proti korupci);⁶⁹
- (g) možnost vyřizování žádostí o vzájemnou právní pomoc „v souladu s procedurami specifikovanými v žádosti“, nejsou-li v rozporu s národní legislativou dožadovaného státu (článek 18, odstavec 17 Úmluvy proti organizovanému zločinu; a článek 46, odstavec 17 Úmluvy proti korupci).

33. Praktičtější ustanovení týkající se tradičních forem spolupráce v trestních věcech lze najít rovněž v bilaterálních a regionálních ujednáních a v národní legislativě. Mezi příklady rychlejších způsobů spolupráce v regionálních multilaterálních nástrojích patří regionální ujednání o zatýkacích rozkazech v Evropě, Karibském společenství (CARICOM) a severských zemích nebo zjednodušené postupy při extradici ustanovené Protokolem Jihoafrického rozvojového společenství o extradici.

68 Viz následující zprávy z regionálních přípravných setkání pro 13. kongres: A/CONF.222/RPM.1/1, odst. 18; A/CONF.222/RPM.2/1, odst. 18; A/CONF.222/RPM.3/1, odst. 37; a A/CONF.222/RPM.4/1, odst. 25.

69 Pro další informace a doporučené postupy v této oblasti viz CAC/COSP/EG.1/2014/3, odst. 24–33, 48 a 49.

34. Mezi nové postupy směřující k omezení tradičních překážek výkonu žádosti o vzájemnou právní pomoc a extradici patří například: (a) uvolnění přísného uplatňování nevydávání vlastních státních příslušníků, například prostřednictvím alternativ, jako je dočasné vydání vlastního státního příslušníka vyžadujícímu státu pouze za účelem soudu a s podmínkou, že se na výkon trestu navrátí do dožádaného státu; (b) poskytování právní pomoci při neexistenci oboustranné trestnosti, pokud taková pomoc nezahrnuje donucovací postupy; a (c) umožnění poskytnutí jakéhokoliv typu právní pomoci, pokud to neodporuje národní legislativě dožádaného státu.

35. V posledních několika letech se stále více přijímá využívání videokonferencí v trestním řízení a nyní se v národních i mezinárodních kontextech jedná o široce užívanou technologii.⁷⁰ Videokonference může být užitečný nástroj spolupráce, umožňující virtuální přítomnost osoby na území spadajícím do jurisdikce státu provádějícího vyšetřování.⁷¹

36. V souvislosti s uplatňováním ustanovení zmiňovaných úmluv o výměně informací vyzdvihly členské státy praktické přístupy, jako je vyjednávání memorand o porozumění, vznik národních systémů se zabezpečenými komunikačními kanály a to, jak je důležité státním zástupcům online zpřístupňovat informace o nástrojích, kterými se daná země zavázala k mezinárodní spolupráci.⁷²

37. Třebaže takovéto neformální přístupy pomáhají státům ke včasnější spolupráci, přetrvávají i praktické a právní překážky vyplývající z rozdílů mezi národními právními rámci, institucionálními strukturami a jazykovými nároky. Členské státy poukazují na řadu kroků, které by bylo možné učinit pro posílení efektivity mezinárodní spolupráce, včetně využívání konzultací ještě před podáním formální žádosti, využívání videokonferencí, posílení role ústředních orgánů a přímé komunikace mezi nimi, využívání elektronických prostředků pro předávání žádostí, poskytování informací o národních legislativách a požadavcích, zapojení styčných osob a vznik strategií pro žádosti de minimis.⁷³

70 Viz zpráva sekretariátu o setkání expertní skupiny zaměřeném na technické a právní překážky využívání videokonferencí (CTOC/CPO/2010/CRP.8), odst. 11.

71 Viz poznámka sekretariátu o technických a právních překážkách využívání videokonferencí (CTOC/COP/2010/CRP.2).

72 CTOC/COP/WG.3/2014/4, odst. 6. – Pozn. překl.: výraz „prosecutor“ překládáme v souladu se současným českým územ jako „státní zástupce“.

73 E/2014/30-E/CN.15/2014/20, kap. III, odd. A, odst. 33.

V. Národní a regionální aktéři zapojení do mezinárodní spolupráce v trestních věcech

A. Ústřední a příslušné národní orgány

38. Článek 18, odstavec 13 Úmluvy proti organizovanému zločinu zavazuje signatářské státy, aby určily ústřední orgán se zodpovědností a pravomocí přijímat žádosti o vzájemnou právní pomoc a poté je buď vyřídit, nebo je předat k vyřízení příslušným orgánům. Obdobnou povinnost obsahuje i článek 7, odstavec 8 Úmluvy OSN proti nezákonnému obchodu s narkotickými drogami a psychotropními látkami z roku 1988; a článek 46, odstavec 13 Úmluvy proti korupci. Signatářské státy Protokolu proti pašování migrantů po zemi, na moři a vzduchem, doplňujícího Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, jsou povinny určit orgán nebo orgány, které budou přijímat a odbavovat žádosti týkající se plavidel (článek 8, odstavec 6 tohoto protokolu). Signatářské státy Protokolu proti nezákonné výrobě střelných zbraní, jejich částí, součástek a munice i proti nezákonnému obchodu s nimi, doplňujícího Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, musí rovněž označit národní orgán nebo jedno kontaktní místo sloužící pro spolupráci v otázkách týkajících se protokolu (článek 13, odstavec 2 tohoto protokolu).

39. Od doby, kdy univerzální úmluvy o kriminalitě vstoupily v platnost, signatářské státy ustavičně zdůrazňují význam ústředních a příslušných orgánů pro zjednodušování mezinárodní spolupráce v trestních věcech. V této souvislosti byly členské státy v Salvadorské deklaraci vyzvány, aby podle okolností ustanovily nebo posílily ústřední orgány, které jsou plně oprávněné a vybavené k odbavování žádostí o mezinárodní spolupráci v trestních věcech.

40. Schopnost pohotově žádat i reagovat na žádosti o mezinárodní spolupráci je obzvláště důležitá s ohledem na závažnost trestných činů a jejich nadnárodní povahu. Tudíž určení ústředního a/nebo příslušného orgánu, který je pro ostatní členské státy snadno identifikovatelný a s nímž mohou být v kontaktu za účelem žádostí o vzájemnou právní pomoc a/nebo jiných forem spolupráce, je stěžejní pro realizaci příslušných ustanovení Úmluvy proti organizovanému zločinu a Úmluvy proti korupci.

41. Nejčastěji jsou jako ústřední orgány pro vzájemnou právní pomoc určena ministerstva spravedlnosti, nejvyšší státní zastupitelství a ministerstva zahraničních věcí.⁷⁴ U zemí, které určily více než jeden orgán, se často jedná o kombinaci těchto tří institucí.

42. V rámci prvního hodnotícího cyklu Mechanismu vyhodnocování realizace byla věnována zvláštní pozornost struktuře a roli ústředních a/nebo příslušných orgánů jakožto klíčových institucí pro efektivní uskutečňování kapitoly IV Úmluvy proti korupci. Některé signatářské státy dávají svému ústřednímu orgánu čistě administrativní roli a jeho kompetence spočívá pouze v přijímání a vydávání žádostí o vzájemnou právní pomoc, zatímco v jiných signatářských státech někdy ústřední orgány odpovídají i za vyřizování žádostí, věcnou součinnost či kroky následující po předání žádosti mezi národními institucemi. Tyto odlišné role mají dopad na komunikaci ústředních orgánů s jejich

⁷⁴ CAC/COSP/IRG/2014/8, odst. 43.

zahraničními protějšky a na jejich zapojení do regionálních či mezinárodních sítí spolupráce, které mohou napomoci zjednodušovat proces vzájemné právní pomoci.⁷⁵

43. Bez ohledu na jejich funkce ve vzájemné právní pomoci se ústřední orgány téměř jistě budou muset v různé míře zapojit do koordinační role, a to v domácím i mezinárodním měřítku. To platí tím spíše proto, že do uskutečňování a iniciování žádostí může být zapojeno široké spektrum domácích aktérů.

44. Vedle svých základních funkcí – podávání a přijímání žádostí – mnoho ústředních orgánů také usnadňuje proces mezinárodní spolupráce, což může zahrnovat poskytování informací o národních zákonech a procedurách v oblasti vzájemné právní pomoci jiným státům, ještě před formálním podáním žádosti. Kromě toho ústřední orgán – jako možné kontaktní místo pro příchozí i odchozí žádosti – může fungovat jako významný shromažďovatel a poskytovatel statistických informací o typu požadované pomoci⁷⁶ i o uplatněném právním základu.

45. Státy prodiskutovávají a sdílejí zkušenosti o tématech týkajících se vzniku efektivních ústředních orgánů, jako je dostupnost 24 hodin denně, kompetence v oblasti vzájemné právní pomoci podle jednotlivých smluv a komunikační postupy. V Pracovní skupině o mezinárodní spolupráci Konference signatářů Úmluvy proti organizovanému zločinu zdůraznily státy význam posilování koordinační role ústředních orgánů na domácí i mezinárodní úrovni, například ustavováním pevných vazeb a efektivních komunikačních spojení mezi nimi, zakládáním konzultačních mechanismů s příslušnými orgány vyřizujícími žádosti, vznikem systémů sledování stavu žádostí a prováděním kontroly kvality u žádostí.⁷⁷

46. Do jaké míry ústřední orgány dokážou plnit efektivní koordinační roli, často záleží na dostupnosti zdrojů v oblastech infrastruktury, formování pracovní síly a školicích příležitostí.⁷⁸ Příslušné orgány OSN nadále pověřují Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), aby mimo jiné poskytoval členským státům technickou pomoc při zvyšování kapacity expertů a zaměstnanců ústředních orgánů rychle odbavovat žádosti o vzájemnou právní pomoc, vytvářet nástroje pro usnadňování mezinárodní spolupráce v trestních věcech a podporovat ústřední orgány při posilování komunikačních kanálů a výměny informací.⁷⁹

75 CAC/COSP/IRG/2013/11, odst. 40.

76 Co se týče Úmluvy proti korupci, doporučení, které se opakovaně objevuje v hodnoceních jednotlivých zemí uskutečněných v rámci Mechanismu vyhodnocování realizace, zní, že signatářské státy mají zavést (nebo pokračovat v úsilí o zavedení) a plně zprovoznit informační systémy, které budou systematicky shromažďovat statistické údaje o případech extradice a vzájemné právní pomoci, a to s cílem usnadnit monitorování takových případů a efektivněji posuzovat účinnost realizace dohod o mezinárodní spolupráci.

77 CTOC/COP/WG.3/2014/4, odst. 12.

78 Viz A/CONF.222/RPM.1/1, odst. 20; a A/CONF.222/RPM.3/1, odst. 41.

79 Viz například rezoluce Valného shromáždění 69/193, odst. 8–10.

B. Regionální síť spolupráce mezi ústředními orgány

47. Jedním z nejúčinnějších způsobů usnadňování mezinárodní spolupráce jsou regionální a mezinárodní koordinační mechanismy a sítě. Na operační úrovni mohou ujednání o regionální spolupráci zahrnovat určení kontaktních bodů mezinárodní spolupráce, sdělování národních požadavků a procedur v oblasti mezinárodní spolupráce, vznik zabezpečených komunikačních kanálů nebo platform a mechanismů pro odbavování případů a sdílení zkušeností mezi orgány zapojených států. Tyto činnosti se mohou zaměřovat na usnadňování formální justiční spolupráce a neformální spolupráce v oblasti vymáhání práva a sdílení informací. Tyto činnosti se nemusejí nutně opírat o smluvní základ a mohou se vyvíjet vedle smluv o regionální spolupráci nebo i při jejich neexistenci.

48. Regionální síť spolupráce mohou obecně hrát významnou roli při uplatňování nadnárodních či regionálních přístupů k trestním vyšetřováním. Takové regionální sítě posilují osobní kontakty, budují vzájemnou důvěru mezi lidmi z praxe a pomáhají formovat lepší porozumění pro jejich specifické právní, procesní a operační nároky.

49. Na regionální úrovni UNODC nadále podporuje členské státy při zakládání neformálních sítí státních zástupců a ústředních orgánů pro usnadňování mezinárodní spolupráce, jako je Středoamerická síť státních zástupců proti organizovanému zločinu a Síť západoafrických ústředních orgánů a státních zástupců.

50. UNODC pracuje i na podpoře iniciativy nazvané „síťování sítí“. Cílem této iniciativy je vytvářet silnější svazky spolupráce mezi různými regionálními a mezinárodními orgány vymáhání práva, s cílem zajišťovat meziregionální sdílení informací o kriminalitě a podporovat společné nebo koordinované multilaterální operace. Kromě toho pomáhá při navazování kontaktů a vztahů mezi sítěmi orgánů vymáhání práva, státních zástupců a finančních vyšetřovatelů, s cílem účinně čelit nadnárodnímu organizovanému zločinu.

51. Při uznání přínosu regionálních sítí k účinné mezinárodní spolupráci si členské státy nadále vyměňují názory a zaměřují pozornost na klíčové aspekty, jako je nutnost zajistit pro tyto sítě dostatečnou finanční podporu,⁸⁰ vytvoření globální sítě ve virtuálním prostředí⁸¹ a vznik mezinárodních sítí a partnerství mezi členskými státy.⁸²

52. V oblasti zajišťování výnosů UNODC – na základě příslušných mandátů Pracovní skupiny pro zajišťování výnosů Konference signatářských států Úmluvy proti korupci – vytvořil databázi kontaktních bodů pro zajišťování výnosů určených signatářskými státy. K 19. červnu 2014 o určených kontaktních bodech informovalo sekretariát 55 signatářských států a 2 signatáři. Online seznam určených ústředních orgánů a kontaktních bodů pro zajišťování výnosů je dostupný na webové stránce UNODC (www.unodc.org). Signatářské státy jsou vyzývány, aby informace o online seznamu určených ústředních orgánů předávaly příslušným národním institucím.⁸³

80 CTOC/COP/WG.3/2014/4, odst. 7.

81 Tamtéž, odst. 2 (r).

82 Tamtéž, odst. 15.

83 CAC/COSP/WG.2/2014/3, odst. 61.

53. UNODC a Iniciativa pro zajišťování odcizených výnosů (Stolen Asset Recovery Initiative, StAr) také aktivně podporují zakládání a/nebo posilování regionálních sítí zapojených do zajišťování a konfiskace výnosů.⁸⁴ Kromě toho se 196 stanovených kontaktních míst zastupujících 108 zemí podílí na globálním programu kontaktních míst, který v roce 2009 založila iniciativa StAR ve spolupráci s Mezinárodní organizací kriminální policie (Interpol). Je to platforma zaměřená na podporu mezinárodní spolupráce a neformální pomoci za účelem identifikace, vyhledávání, zmrazování a konečné konfiskace výnosů z korupce a ekonomické kriminality.

VI. Další kroky v posilování mezinárodní spolupráce v trestních věcech

A. Sběr a šíření informací o národních institucionálních rámcích a právních požadavcích na mezinárodní spolupráci

54. V posledních několika letech vytvořil UNODC technické pomůcky pro usnadnění mezinárodní spolupráce v trestních věcech, včetně seznamu příslušných národních orgánů, Příručky pro autora žádosti o vzájemnou právní pomoc (Mutual Legal Assistance Request Writer Tool) a manuálů mezinárodní spolupráce. V poslední době, s vývojem portálu managementu znalostí s názvem Sdílení elektronických zdrojů a zákonů ke kriminalitě (Sharing Electronic Resources and Laws on Crime, SHERLOC), se ukázala nutnost rozšířit sběr a šíření relevantních informací. Smyslem portálu SHERLOC je sjednotit seznamy příslušných národních orgánů podle Úmluvy proti korupci, Úmluvy proti organizovanému zločinu a úmluvy z roku 1988, s cílem posílit využitelnost a efektivitu.

55. Kromě toho Výuková platforma proti terorismu, kterou připravil UNODC (Counter-terrorism Learning Platform, <http://ctlp.unodc.org>), což je technologicky pokročilý nástroj pro posílení mezinárodní spolupráce v trestních věcech, poskytuje přístup k celosvětové komunitě lidí z praxe (většinou jde o pracovníky trestní justice a orgánů vymáhání práva, s více než 1200 uživateli z více než 120 zemí) za účelem síťování, výměny informací a sdílení osvědčených postupů.

56. V souladu s příslušnými mandáty⁸⁵ nyní UNODC pracuje na aktualizaci všech svých existujících nástrojů a jejich integraci do modernizované platformy. UNODC se zaměřuje na tvorbu databází a depozitářů doplněných vyhledávači, které všem uživatelům snadno zpřístupňují řadu informací mimo jiné o judikatuře, legislativě, bilaterálních a multilaterálních smlouvách a národních právních a procesních nárocích. Tyto nástroje obsahují i odkazy na příslušné národní webové stránky, existují-li.

57. Aktualizace nástrojů UNODC bere v potaz příslušná doporučení členských států, jako je možnost uživatelů nahrávat informace přímo do databáze SHERLOC, propojení nástrojů UNODC s příslušnými nástroji a iniciativami, které vyvinuly regionální mezinárodní organizace, a vytvoření expertního fóra v rámci databáze SHERLOC, kde by experti mohli komunikovat online.

84 Tamtéž, odst. 64.

85 Rezoluce Valného shromáždění 69/193.

B. Technická pomoc a budování kapacit

58. Díky začlenění ustanovení o technické pomoci, školení a výměně informací o prevenci a potírání všech druhů trestné činnosti, které pokrývají, připravují univerzální úmluvy o kriminalitě cestu pro větší míru specializace osob z praxe, včetně využití speciálních vyšetřovacích technik, společných vyšetřování a shromažďování důkazů.

59. Poskytování legislativní pomoci při ratifikaci a realizaci těchto úmluv je jednou z hlavních funkcí UNODC. Tato pomoc zahrnuje školení pro příslušné orgány a lidi z praxe týkající se různých aspektů a požadavků úmluv, analýza mezer, konzultace o existující legislativě a podpora při tvorbě či novelizaci zákonů včetně poskytování konzultací zákonodárcům.

60. Konference signatářů Úmluvy proti organizovanému zločinu nedávno prostřednictvím své Pracovní skupiny pro technickou pomoc zmapovala oblasti, které jsou pro rozvoj technické pomoci zvláště relevantní, konkrétně: (a) pomoc, osvědčené postupy a porovnávání národní legislativy v oblasti identifikace a ochrany obětí a svědků organizovaného zločinu; (b) vyvíjení programů budování kapacit pro státní zástupce, justiční pracovníky a orgány vymáhání práva, mimo jiné s cílem posílit spolupráci a koordinaci mezi jednotlivými orgány; a (c) pomoc při sladování národní legislativy s Úmluvou proti organizovanému zločinu. Konference rovněž vyslovila doporučení pro tři hlavní tematické oblasti: (a) kriminalizace účasti na organizované zločinecké skupině; (b) trestní odpovědnost právnických osob; a (c) shromažďování informací podle článku 32, odstavce 5 Úmluvy proti organizovanému zločinu.⁸⁶

61. V rámci Mechanismu vyhodnocování realizace poskytují zjištění o realizaci kapitoly IV Úmluvy proti korupci spolehlivý soubor poznatků o potřebách v oblasti technické pomoci, na které je nutné se zaměřit pro posílení kapacity signatářských států lépe využívat mechanismů mezinárodní spolupráce v souladu s požadavky úmluvy.⁸⁷

62. Významnou iniciativou v oblasti budování kapacit pro posilování efektivity mezinárodní spolupráce za účelem konfiskace je dvouletý projekt řízení, využívání a likvidace zabavených a zkonfiskovaných výnosů, který na počátku roku 2014 zahájil UNODC ve spolupráci s Kalábrijským regionem. 2.–4. dubna 2014 proběhlo v italském Reggio Calabria setkání expertní skupiny, kterého se zúčastnilo 80 expertů z 35 zemí, institucí a organizací se zkušenostmi a odborností v oblasti řízení, využívání a likvidace zmrazených, zabavených a zkonfiskovaných výnosů. S ohledem na zjištění a doporučení tohoto setkání expertní skupiny⁸⁸ vzniká řada aktivit a znalostních produktů pro osoby z praxe, s cílem posílit mezinárodní spolupráci při identifikaci, zabavování a konfiskaci výnosů z trestné činnosti, především výnosů zločineckých organizací mafiánského typu; při vnitrostátním řízení, využívání a likvidaci zabavených a zkonfiskovaných výnosů; a při řízení navracených výnosů v případech zajišťování výnosů. Tento projekt se opírá o dřívější práci vykonanou UNODC a členskými státy v dané oblasti, především v rámci iniciativy StAR.

86 Viz rezoluce 7/3 Konference signatářů Úmluvy proti organizovanému zločinu.

87 Pro podrobnější informace o těchto potřebách v oblasti technické pomoci viz CAC/COSP/IRG/2014/3.

88 Jsou obsaženy v CAC/COSP/WG.2/2014/CRP.1.

VI. Závěry a doporučení

63. Třináctý kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici se může rozhodnout zvážit následující doporučení:

- (a) Členské státy by měly pokračovat ve vyhledávání dalších příležitostí pro rozšiřování možných právních základů, o které se lze opírat při mezinárodní spolupráci v trestních věcech, včetně možnosti uzavírání bilaterálních a multilaterálních dohod či ujednání, které by sloužily účelům příslušných ustanovení o mezinárodní spolupráci úmluvy z roku 1988, Úmluvy proti organizovanému zločinu a Úmluvy proti korupci, uváděly tato ustanovení do praxe nebo je posilovaly;
- (b) členské státy by měly posílit svou kapacitu provádět systematický a pravidelný sběr statistických informací o různých právních základech mezinárodní spolupráce jako prostředek k pochopení praktického využití existujících sítí smluv a v souvislosti s tím i nejučinnějších metod podpory mezinárodní spolupráce;
- (c) členské státy by měly nadále usilovat o vytváření a prosazování flexibilních a efektivních programů mezinárodní spolupráce za účelem konfiskace, a to mimo jiné tvorbou nebo revizí domácí legislativy či praktických postupů umožňujících větší flexibilitu při odbavování žádostí o vyhledávání, zmrazování a konfiskaci výnosů, včetně žádostí o vymáhání zahraničních příkazů a rozsudků i o konfiskaci výnosů neopírající se o odsuzující rozsudek, pokud je to v souladu s domácím právem;
- (d) členské státy, které tak dosud neučinily, by měly určit ústřední orgány podle příslušných ustanovení univerzálních úmluv o kriminalitě a podle potřeby o tom náležitě informovat generálního tajemníka;
- (e) UNODC by měl vyvinout úsilí o shromažďování informací z členských států o různých možných modelech vzájemné právní pomoci poskytované ústředními orgány, s cílem sdílet zkušenosti s členskými státy, které chtějí založit nebo posílit ústřední orgán, a lépe porozumět fungování a působení ústředních orgánů na národní a mezinárodní úrovni;
- (f) členské státy s podporou UNODC by tam, kde je to nezbytné, měly zakládat další regionální síť ústředních nebo justičních orgánů a podporovat posilování existujících sítí, včetně Středoamerické sítě státních zástupců proti organizovanému zločinu a Síť západoafrických ústředních orgánů a státních zástupců;
- (g) členské státy by měly nadále sdělovat své názory týkající se aktualizace a revize modelových smluv o mezinárodní spolupráci v trestních věcech, aby Komise pro prevenci kriminality a trestní justici mohla vzít v potaz obdržené podněty a zvážit zahájení revize konkrétních modelových smluv, s cílem udržet je v souladu s nejnovějším vývojem mezinárodní spolupráce, mimo jiné na regionální úrovni;
- (h) členské státy by měly zvážit využití nových forem technologie, včetně online platform tam, kde je to vhodné, pro posílení své schopnosti bezpečně sdílet informaci v boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, korupci a terorismu;

- (i) členské státy by měly vyvinout úsilí o založení nebo posílení informačních systémů a databází shromažďujících statistické informace o případech mezinárodní spolupráce, s cílem usnadnit monitorování takových případů a sběr informací o povaze vyžádané či poskytnuté pomoci, právním základu poskytnutí takové pomoci, klasifikaci žádostí podle příslušných trestných činů a době potřebné pro vyřízení žádostí;
- (j) členské státy by měly posilovat efektivitu mechanismů spolupráce při vymáhání práva, a to mimo jiné vytvářením účinných systémů sdílení informací, ustavováním komunikačních kanálů mezi svými příslušnými orgány a podle potřeby uzavíráním ujednání pro posílení operační pomoci;
- (k) UNODC by měl nadále pracovat, mimo jiné prostřednictvím portálu SHERLOC, na sběru a šíření relevantních národních zákonů, směrnic a materiálů, které mohou lidem v praxi pomoci při přípravě a podávání žádostí o vzájemnou právní pomoc;
- (l) členské státy by měly zvážit podporu snah o technickou pomoc, včetně těch, které vyvíjí UNODC, směřujících k posilování znalostí a kapacit ústředních orgánů a dalších relevantních institucí a podílet se na zefektivňování legislativy týkající se mezinárodní spolupráce v trestních věcech;
- (m) UNODC by měl dále rozvíjet nástroje podporující mezinárodní spolupráci v trestních věcech, se zaměřením na využití nových technologií sběru a šíření informací a jako prostředek k překonávání problémů, které v řadě oblastí brání spolupráci, jako je například výslech svědků prostřednictvím videokonference tam, kde je to využitelné, a výměna digitálních důkazů.

4.

Komplexní a vyvážené přístupy k prevenci a adekvátnímu řešení nových a vznikajících forem nadměrného zločinu

Bod 5 předběžného programu*

Komplexní a vyvážené přístupy k prevenci a adekvátnímu řešení nových a vznikajících forem nadměrného zločinu

Pracovní dokument připravený sekretariátem

Shrnutí

Tento pracovní dokument zkoumá mnohohrstevnou typologii nových a vznikajících forem trestné činnosti. Identifikuje globalizační procesy, blízkost chudoby, konfliktů a oslabené zákonitosti k cenným trhům a rychlý vznik nových forem moderní technologie jako možné kořeny a hnací faktory nových forem trestné činnosti. Zkoumá také změny ve struktuře organizovaných zločineckých skupin a využití korupce pro usnadnění trestné činnosti jako klíčové způsoby fungování. Dokument nastiňuje nové reakce na vznikající formy trestné činnosti, například inovativní metodologie sběru dat, mezinárodní spolupráci a harmonizaci národní legislativy a přístupy k prevenci kriminality.

* A/CONF.222/1.

Obsah

I. Úvod	88
II. Charakteristika nových a vznikajících forem trestné činnosti	89
A. Kořeny a hnací faktory	90
B. Nové způsoby fungování	94
III. Komplexní a vyvážené reakce	97
A. Přeměna hnacích faktorů vznikajících forem trestné činnosti na nové reakce	97
B. Inovativní metodologie sběru dat	98
C. Posilování národní legislativy, mezinárodní spolupráce a kapacity orgánů vymáhání práva	100
D. Prevence	102
IV. Další generace vznikajících forem trestné činnosti a globální rozvojová agenda	104
V. Závěry a doporučení	105

I. Úvod

1. Za posledních pět let začaly být nové a vznikající formy trestné činnosti stále viditelnější na mezinárodní scéně, ve veřejných sdělovacích prostředcích i v kriminologické literatuře. Valné shromáždění ve svých rezolucích 65/230, 65/232 a 66/181 upozornilo především na pět vznikajících strategických témat: pirátství, kyberkriminalitu, sexuální zneužívání dětí, trestnou činnost proti životnímu prostředí a obchodování s kulturními statky.

2. Prevence a potírání nových a vznikajících forem trestné činnosti i předvídání vývoje kriminality je náročný úkol. Podvody s kreditními kartami byly před několika desetiletími stěží představitelné. Za několik posledních let tempo technologického vývoje, vznikající formy trestné činnosti, postupující globalizace a exponenciální růst světových trhů společně přispěly ke vzniku příležitostí pro kriminální aktivity tím, že vytvořily nové typy hodnot, nastolily nové vazby mezi potenciálními oběťmi a pachateli a kvůli novým formám anonymity snížily riziko odhalení. Využíváním těchto příležitostí nejenže vznikly nové formy trestné činnosti, ale také se revitalizovaly trestné činy pokládané dosud víceméně za věc minulosti. Jedním příkladem znovu vzniklé formy trestné činnosti je moderní pirátství.

3. Identifikace nových a vznikajících forem trestné činnosti jako samostatné kategorie typologie kriminality bývá často umožněna poukazem na příslušné trestné činy, například kyberkriminalitu, trestnou činnost proti životnímu prostředí a pirátství. Kromě identifikace řady různých typů trestné činnosti je však výzvou i posilování analytických nástrojů pro lepší posouzení a popis této samostatné kategorie typologie kriminality prostřednictvím identifikace společných a odlišných rysů nových forem trestné činnosti. V tomto ohledu nemusí postačovat spoléhání na trendy kriminality nebo změny v míře kriminality jako na faktory opravňující zařazení do této kategorie. Mnoho nových forem trestné činnosti skutečně narůstá rychle. Ale v některých regionech vzrostl v posledních letech i počet některých dlouhodobě rozšířených trestných činů, jako je zabití (viz E/CN.15/2014/5, odst. 7). Popis nových forem trestné činnosti tedy vyžaduje spíše zkoumání atributů, jako jsou kořeny a hnací faktory, způsoby fungování, profily obětí a pachatelů nebo míra zapojení a strukturovanosti organizovaných zločineckých skupin.

4. Nakolik lze tyto charakteristiky a společné rysy identifikovat, mohla by posílená analýza nových a vznikajících forem trestné činnosti přispět k informovaným strategickým a preventivním postupům i k vývoji technik pro včasné odhalování nových trendů trestné činnosti. Jak zdůrazňuje Valné shromáždění v rezoluci 67/184, tyto postupy musejí být skutečně komplexní a vyvážené, mají-li vést k prevenci nových a vznikajících forem nadnárodního zločinu a adekvátní reakci na ně.

5. Ve snaze přispět k tomuto cíli tento dokument zkoumá mnohohrstevnou typologii nových a vznikajících forem trestné činnosti založenou na možných příčinách a hnacích faktorech i na společných způsobech fungování pachatelů. Na tomto základě dokument identifikuje možné přístupy k boji proti novým a vznikajícím formám trestné činnosti i možná doporučení pro členské státy a Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC).

II. Charakteristika nových a vznikajících forem trestné činnosti

6. Před třemi desetiletími, na regionálních přípravných setkáních pro 7. kongres OSN, členské státy zaznamenaly vznik nových dimenzí trestné činnosti. Státy identifikovaly zejména národní a nadnárodní organizovaný zločin, ekonomickou kriminalitu, nezákonný obchod s drogami a terorismus jako hlavní příčiny znepokojení kvůli jejich narůstající důmyslnosti a škodlivosti. Kongres také diskutoval o potenciálu moderních technologií produkovat nové příležitosti k trestné činnosti a vyzval k uskutečnění náležitých opatření pro prevenci možných zneužití, zvláště počítačových systémů.⁸⁹

7. Dnes se z organizovaného zločinu, terorismu, nezákonného obchodu s drogami a ekonomické kriminality staly zavedené typy trestné činnosti, a to navzdory včasné identifikaci nových kriminálních příležitostí zhruba před 30 lety. Prvořadá – stejně jako v době konání 7. kongresu – je tedy potřeba přejít od identifikace příležitostí k účinné prevenci.

8. Avšak v souvislosti s identifikací společných jmenovatelů nových forem trestné činnosti existuje několik výzev. Zaprvé jde o otázku terminologie. Státy, orgány OSN a akademická sféra používají řadu úzce provázaných termínů a kategorií. V kontextu OSN mezi ně patří termíny „nové dimenze kriminality“ (*new dimensions of criminality*),⁹⁰ „vznikající strategická témata“ (*emerging policy issues*, viz A/66/303, kap. IV) a „nové formy a dimenze nadnárodního organizovaného zločinu“ (*new forms and dimensions of transnational organized crime*).⁹¹ Každý z těchto termínů zachycuje odlišné aspekty vývoje kriminality. Tento dokument se sice zaměřuje na termín „nové a vznikající formy trestné činnosti“ (*new and emerging forms of crime*), ale bere v potaz i prvky ostatních souvisejících kategorií. Nové formy trestné činnosti lze pokládat i za „komplexní“, například když trestný čin sestává z provázaného sledu událostí a/nebo je rozdělen mezi více aktérů.

9. Z druhé, mnohé nové typy trestné činnosti jsou samy často zastřešujícími pojmy pro řadu specifických trestných činů. Kupříkladu koncept „trestné činnosti proti životnímu prostředí“ zahrnuje skutky, které existují už mnoho desítek let, například pytláctví volně žijících zvířat, i trestné činy, které vznikly teprve v posledních letech, například kriminalitu týkající se emisního obchodování a vodohospodářství.⁹² Podobně termín „kyberkriminalita“ obvykle označuje jak trestné činy, při kterých jsou počítačové systémy či data terčem kriminality, tak trestné činy, při kterých se počítačové systémy či data stávají nástrojem kriminality, jako tomu je u většiny forem kriminality týkající se osobní identity.

10. Zatřetí, vznik nových forem trestné činnosti nepostihuje nutně všechny země stejnou měrou ani stejně závažně, což odráží i odlišné priority vytyčené ve zprávách regionálních přípravných setkání. Některé formy trestné činnosti mohou mít zdánlivě jen vnitrostátní dopad a teprve postupně se začnou chápat jako nadnárodní hrozba. Napří-

89 A/CONF.121/22/Rev.1, kap. IV, odst. 54–55.

90 Tamtéž, kap. III, odst. 16.

91 Konference signatářů Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, rezoluce 6/1, odst. 16.

92 Viz například <http://www.interpol.int/Crime-areas/Environmental-crime/Environmental-crime>.

klad obchodování s kulturními statky včetně nezákonných vykopávek na archeologických nalezištích se může jevit jako izolovaný problém v zemi původu. Ale skutečnost, že tento trestný čin ohrožuje poznání společného kulturního dědictví lidstva, diskredituje trh s uměním a starožitnostmi a může poskytovat příležitosti pro posilování organizovaných zločineckých skupin, poukazuje na to, že je nutné zabývat se touto trestnou činností v mezinárodním měřítku. Rozpoznávání vynořujících se nadnárodních prvků nových a vznikajících forem trestné činnosti je stěžejní součástí rozšiřování národních postupů o postupy na regionální a mezinárodní úrovni.

11. A konečně, nové formy trestné činnosti nemusejí zahrnovat jen nové příčiny, hnací faktory či kriminální způsoby fungování, ale mohou být také zaměřeny na nové typy obětí, které může být obtížnější identifikovat. Kyberkriminalita, například šíření škodlivého počítačového softwaru, může zasáhnout velmi vysoký počet obětí současně. Systémy trestní justice, které při stíhání vyžadují určení specifické individuální oběti, mohou v této oblasti čelit obzvláštním výzvám. Podobně i mnohé formy trestné činnosti proti životnímu prostředí vyžadují rozšíření konceptu oběti, a to uznáním rozptýlených škod na habitatech, přírodních zdrojích a komunitách.⁹³

A. Kořeny a hnací faktory

12. Ačkoliv ne všechny nové a vznikající formy trestné činnosti jsou podníceny stejnými socioekonomickými faktory, lze identifikovat řadu společných vývojových trendů, které trestnou činnost usnadňují nebo fungují jako její kořeny a hnací faktory. Patří mezi ně globalizace, blízkost chudoby, konfliktů a oslabené zákonnosti k cenným trhům a rychlý vznik nových forem moderní technologie a globální konektivity.

13. Globalizací se národní ekonomiky stále více integrují do ekonomiky mezinárodní prostřednictvím obchodu, investic, kapitálových toků, pohybu osob a rozvojem a šířením technologie. Rychlá globalizace může vyvíjet tlak na existující vzorce vládnutí a posilovat roli nestátních aktérů ve stále komplexnějších interakcích mezi státy.⁹⁴

14. Tato integrace a rozšiřování ekonomik poskytuje kontext pro to, že z některých dříve převážně lokálních problémů se stávají globální fenomény. Například pirátství, manipulace s výsledky zápasů a nelegální sázení se rozrostly natolik, že se z nich staly nadnárodní trestné činy, jelikož z oblastí, jako je námořní obchod a sport, se staly nadnárodní průmysly, kde obíhá mnoho miliard dolarů, přitahují ohromné investice a podílejí se na nich téměř všechny světové ekonomiky.

15. Globalizace sice stále více umožňuje volný pohyb osob, zboží a finančních toků, v některých případech se však rozvíjela rychleji než individuální či kolektivní schopnost členských států tyto pohyby regulovat. Například rostoucí nadnárodní trhy s volně žijícími rostlinami a živočichy, orgány, léčivý a kulturními statky sice mohou podléhat národ-

93 Glen Wright, „Conceptualising and combating transnational environmental crime“ (Konceptualizace a potírání nadnárodní trestné činnosti proti životnímu prostředí), *Trends in Organized Crime*, roč. 14, č. 4 (2011), s. 332–346.

94 Adil Najam a kol., *Environment and Globalization: Five Propositions* (Životní prostředí a globalizace: pět tezí, Winnipeg, Kanada, Mezinárodní institut pro udržitelný rozvoj, 2007).

ní regulaci, ale na globální úrovni trpí neexistencí společných definic a regulačních standardů i odlišnostmi v kriminalizaci.

16. Tato rozštěpenost poskytuje obzvláštní příležitosti pro trestnou činnost, jelikož pachatelé využívají bezpečné přístavy a roztržštěné regulační režimy, a těží tak ze zvyšování hodnoty předmětů způsobeného odlišnostmi v řízení dodávek v jednotlivých zemích.⁹⁵ Takto nelegální nebo šedé trhy rostou vedle trhů legálních a uvnitř nich. Tyto trhy se mohou odlišovat od nezákonného obchodování spojeného se zavedenými kontrolovanými trhy, například od obchodu s drogami, kvůli tomu, že u nich může být obtížné rozpoznat zákonné od nezákonného. Na nových nadnárodních trzích může ke kriminálním aktivitám docházet u zdroje, jako například u nelegálního pytláctví volně žijících živočichů nebo u krádeží kulturních statků, anebo v kterémkoliv dalším článku dodavatelského řetězce, jako například u odklonu daní či vyhýbání se jim při vývozu nebo nelegálním přeznačením zboží před prodejem.

17. Když se nezákonně získané nebo odkloněné zboží (znovu) dostane na legální trh s pomocí padělané dokumentace nebo korupce, může být vysledování kriminální aktivity nesmírně náročné. Legální trh fakticky zakrývá nelegální původ obchodovaného produktu. Například nadnárodní zločinecké sítě provozující obchod s volně žijícími zvířaty a dřevem nebo pašování elektronického odpadu a látek poškozujících ozónovou vrstvu často používají stejné trasy jako legální dovozci, ale falšují certifikáty, zneužívají mezer v regulačních opatřeních nebo získávají pravou dokumentaci za pomoci úplatků.⁹⁶

18. Příležitosti k trestné činnosti může dále rozšiřovat snižování obchodních bariér, vznik zón volného obchodu a dohod o něm a vysoká míra spotřebitelské poptávky. Ku příkladu velká poptávka po základních léčivech v regionech, jako je Afrika, ve spojení s omezenými systémy zdravotnictví a národními kontrolními mechanismy posiluje významný nadnárodní trh s padělanými léčivy (viz CTOC/COP/2012/7, odst. 58). Nedávná studie zjistila, že 35 procent antimalarik testovaných v subsaharské Africe a jihovýchodní Asii neprojde chemickou analýzou. Ukázalo se, že z léků, které neprošly chemickou analýzou, je paděláno 36 procent z těch, které se testovaly v jihovýchodní Asii, a 20 procent z těch, které se testovaly v subsaharské Africe.⁹⁷

19. Podobně i nelegální trh s lidskými orgány je do značné míry podnícen globální nerovnováhou mezi nabídkou orgánů a poptávce po nich. Obzvlášť akutní je to u ledvin, a to kvůli narůstajícímu rozdílu mezi mírou ledvinových onemocnění v terminálním stadiu a počty orgánů darovaných zesnulými. Na straně nabídky je neregulované nebo nezákonné odebrání orgánů často způsobeno chudobou jakožto socioekonomickým hnačím faktorem a usnadněno nedostatečně adekvátní regulací zdravotnických služeb.

95 *The Globalization of Crime: A Transnational Organized Crime Threat Assessment* (Globalizace kriminality: vyhodnocení hrozby nadnárodního organizovaného zločinu), publikace OSN, prodejní číslo E.10.IV.6.

96 UNODC, *Transnational Organized Crime in East Asia and the Pacific: A Threat Assessment* (Nadnárodní organizovaný zločin ve východní Asii a Tichomoří: vyhodnocení hrozby, 2013).

97 Paul Newton a kol., „Poor-quality antimalarial drugs in southeast Asia and sub-Saharan Africa“ (Nekvalitní antimalarika v jihovýchodní Asii a subsaharské Africe), *Lancet Infectious Diseases*, roč. 12, č. 6 (červen 2012), s. 488–496.

Obchodníci někdy nalákají oběti z ohrožených skupin falešnými sliby nebo záminkami a poté je k prodeji jejich orgánů přesvědčí nebo donutí.⁹⁸

20. Vznikající nelegální trhy se mohou rychle prolnout s místními a nadnárodními ekonomikami. Například námořní pirátství u Afrického rohu se sice za poslední dva roky výrazně snížilo, ale mezi dubnem 2005 a prosincem 2012 piráti zaměřující se na velké zahraniční nákladní lodě a operující až několik set kilometrů od pobřeží získali na výkupném odhadem 339–413 milionů dolarů. Ukázalo se, že tyto výnosy z trestné činnosti neplynou jen k řadovým pirátům a těm, kdo pirátství financují, ale i do místních komunit.⁹⁹

21. Po nějakou dobu představovaly pirátské útoky hlavní zdroj nových příjmů, přičemž paralelní nelegální ekonomiky vytvářely závislost pobřežních komunit na financích získaných z pirátství (viz CTOC/COP/2012/7, odst. 16). Hlavním hnacím faktorem je v tomto ohledu blízkost vysoce hodnotných mezinárodních přepravních tras a oblastí postižených konflikty, s nízkou úrovní vládnutí a omezenými možnostmi udržitelné obživy. Jakmile rozsáhlé kriminální toky z pirátství začnou proudit, podporují zase další formy organizovaného zločinu, rozvoj kriminálních zpravodajských sítí a korupci místních úředníků. Existují také důkazy, že námořní pirátství přispívá k destabilizaci poskytováním zdrojů skupinám zapojeným do vnitřních ozbrojených konfliktů (viz S/2009/146, odst. 59). Intervence v Africkém rohu sice nyní úspěšně skoncovala s pirátským obchodním modelem v daném regionu, v poslední době však došlo ke zvýšení počtu ozbrojených přepadení a pirátských útoků v západoafrickém Guinejském zálivu.

22. Dalším určujícím rysem globalizačních procesů je neoddělitelné propojení s moderní technologií. Rostou a propojují se nejen národní ekonomiky, ale spolu s nimi i proces integrace poznatků a utváření netržních vztahů, včetně informačních, kulturních, ideologických a technologických toků. Tento proces ohromujícím tempem nadále podporuje globální internetová konektivita – na konci roku 2014 byly na světě téměř tři miliardy uživatelů internetu.¹⁰⁰ Počítačová technologie a internet mají mnoho socioekonomických přínosů. Ale podobně jako jiné prostředky posilování mezilidské interakce se i tyto technologie mohou využívat pro kriminální aktivity a s nárůstem globální konektivity je neoddělitelně spjat rozvoj současné kyberkriminality. Jak kyberkriminalita roste, začalo už být těžké si představit počítačový trestný čin, a časem možná jakýkoliv trestný čin, bez využití internetové (IP) konektivity.

23. Z kriminologického hlediska je jednou z klíčových tezí, že vznik „kyberprostoru“ vytváří nové kriminální fenomény odlišné od přímých příležitostí k trestné činnosti, které počítače poskytují. Lidé se mohou například v kyberprostoru dopouštět trestných činů, kterých by se jinak ve fyzickém prostoru s ohledem na svůj status a postavení nedo-

98 Tamtéž.

99 Světová banka, UNODC a Interpol, *Pirate Trails: Tracking the Illicit Financial Flows from Pirate Activities off the Horn of Africa* (Pirátské stezky: sledování nezákonných finančních toků pocházejících z pirátských aktivit u Afrického rohu, Washington, Světová banka, 2013).

100 Mezinárodní telekomunikační unie, *The World in 2014: ICT Facts and Figures* (Svět v roce 2014: fakta a čísla o informačních a komunikačních technologiích, 2014).

pouštěli. Možnost přijímat proměnlivé identity, anonymita a neexistence odstrašení mohou rovněž poskytovat podněty ke kriminálnímu jednání v kyberprostoru.¹⁰¹

24. Kromě toho mohou nové technologie poskytovat nové příležitosti k trestné činnosti také tím, že vytvářejí nové vazby mezi oběťmi a pachateli. Podle kriminologické teorie rutinních aktivit se riziko kriminality zvyšuje, dojde-li k souběhu motivovaného pachatele, vhodného cíle a nepřítomnosti způsobilého ochránce.¹⁰² V případě kyberkriminality mohou pachatelé zasáhnout velké množství cílů kvůli zvýšenému využívání online služeb, jako jsou bankovníctví, nakupování, sociální sítě a sdílení souborů, které uživatele vystavuje riziku elektronických útoků („phishing“) nebo podvodů. Existující ochranná opatření, například bezpečnostní software a riziko zásahu orgánů vymáhání práva, ovšem poměrně malé, nemusejí stačit k odstrašení pachatele motivovaného lákadlem značných zisků.

25. Globální konektivita přináší také hnací faktor posilování kriminálních spojení a vzájemného učení mezi jedinci, kteří by se jinak možná nikdy ani nedostali do kontaktu. Online kriminální „sociální sítě“ mohou usnadňovat různé druhy kriminální „dosaznosti“ a konektivity mezi zločineckými skupinami. Například online „kartářství“ či „kartářská“ fóra usnadňují výměnu údajů o ukradených kreditních kartách. Nelegální online tržiště i s nimi spojená online diskusní fóra poskytují platformy nejen pro prodej nelegálního zboží, ale i pro výměnu informací o tom, jak si uchovat anonymitu a vyhnout se pozornosti orgánů vymáhání práva.

26. V oblasti sexuálního zneužívání a vykořisťování dětí nyní internet poskytuje pachatelům bezprecedentní přístup k sociálnímu potvrzení. Zatímco v předdigitální éře by pachatelé, kteří by otevřeně mluvili o sexuálnímu zneužívání dětí, byli v mainstreamových komunitách nejspíš ostrakizováni, nyní existují online komunity, jejichž cílem je normalizace těchto trestných činů a vytvoření falešného zdání jejich sociální přijatelnosti. Toto sociální utvrzování může vzhledem ke své bezprostřední a interaktivní povaze být obzvláště silné (viz E/CN.15/2014/CRP.1).

27. Informační a komunikační technologie tedy mají potenciál různými způsoby podněcovat nové a vznikající formy trestné činnosti. Na jedné straně vytvářejí nové objekty trestných činů (tedy osoby, předměty a hodnoty, na které se trestné činy zaměřují). Na druhé straně zapříčinily také zásadní změny v povaze, míře a způsobu provádění existujících trestných činů.

28. Například spotřebitelské finanční podvody začaly být nadnárodní a běžné kvůli využívání kreditních a bankovních karet pro online platby. Globální online podněty k násilí a terorismu, například prostřednictvím sociálních médií, výrazně rozšířily dopad

101 UNODC, *Comprehensive Study on Cybercrime: Draft – 2013* (Souhrnná studie o kyberkriminalitě: pracovní verze – 2013), připravil UNODC jako podklad pro Expertní skupinu pro provedení souhrnné studie o kyberkriminalitě, kap. 1.3.

102 Travis Pratt a kol., „Routine online activity and Internet fraud targeting: extending the generality of routine activity theory“ (Rutinní online aktivita a cíle internetových podvodů: rozšíření všeobecnosti teorie rutinní aktivity), *Journal of Research in Crime and Delinquency*, roč. 47, č. 3 (2010).

a vliv dříve jen lokálních teroristických skupin. Vysoká míra anonymity poskytovaná „temným webem“ včetně služby „cibulového směřování“ (Tor) má potenciál proměnit nákup a prodej nelegálních drog a dalších produktů tím, že propojuje nadnárodní kupce a prodejce na online tržišti, kde se platí anonymními virtuálními měnami a nakoupené zboží se dodává poštou.

29. Z tohoto hlediska platí, že nové informační technologie vedou u trestné činnosti k efektu „glokalizace“ a anonymizace, kdy niterné vazby mezi globálními a lokálními procesy vedou v jednotlivých lokalitách ke vzniku nových typů viktimizace. Z hlediska vymáhání práva má globální konektivita dopad nejen na lokální kriminální praktiky, ale proměňuje i vztah mezi globálním a lokálním.¹⁰³ Pachatele, kteří se doposud nedopouštěli trestné činnosti, k ní mohou podnítit také anonymizační techniky jako Tor anebo současné značné obtíže orgánů vymáhání práva při identifikaci pachatelů.

B. Nové způsoby fungování

30. Kromě identifikace kořenů a hnacích faktorů nových a vznikajících forem nadnárodního zločinu se tato trestná činnost dá charakterizovat také existencí nových a specifických způsobů fungování. Mezi ně patří změny ve struktuře organizovaných zločineckých skupin a posilování vzájemných vazeb mezi kriminálními operacemi a také využití korupce pro usnadnění trestné činnosti.

31. Dnes vzniklo mnohem širší spektrum organizovaných zločineckých skupin, s částí ve spojitosti s novými formami nadnárodního zločinu. Například *Přehled případů organizovaného zločinu* (Digest of Organized Crime Cases), který UNODC vydal v roce 2012, upozorňuje na řadu možných uspořádání zločineckých skupin, včetně existence zločineckých skupin typu gangů, skupin smíšeného typu, zapojení kriminálních aktivit nečlenů skupiny a vztahů mezi zločineckými skupinami a teroristickými nebo paramilitárními skupinami nebo buňkových a komplexních sítí.¹⁰⁴ Z vývoje v některých regionech může být patrné též zvyšování proměnlivosti kriminálních struktur, jako například přesun od násilného soupeření mezi kriminálními gangy k mezigangovým dohodám smluvního typu, založeným na neformálních meziosobních vazbách a společných ekonomických zájmech.¹⁰⁵

32. Internet se obzvlášť dobře hodí k rozšířené spolupráci mezi jednotlivci v rozsáhlé geografické oblasti a otevírá možnosti kriminálních spojení v krátkodobých „houfech“. Uvádí se, že kyberkriminální černé trhy s údaji z bankovníctví a kreditních karet jsou spíše sociální sítě jednotlivců zapojených do organizované trestné činnosti než akti-

103 David Wall, *Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age* (Kyberkriminalita: proměna kriminality v informačním věku, 2007).

104 UNODC, *Digest of Organized Crime Cases: Compilation of Cases with Commentaries and Lessons Learned* (Přehled případů organizovaného zločinu: souhrn případů s komentáři a získanými poučeními, New York, OSN, 2012).

105 Kay Kei-ho Pih a kol., „Gangs as contractors: the social organization of American Taiwanese youth gangs in southern California“ (Gangy jako smluvní strany: sociální organizace gangů americko-tchajwanské mládeže v jižní Kalifornii), *Trends in Organized Crime*, roč. 13, č. 2–3 (září 2010).

vita jediné zločinecké skupiny.¹⁰⁶ Na takovýchto trzích mají skupiny a jednotlivci různé, často vícečetné role – působí jako programátoři, distributoři, techničtí experti, hackeři, podvodníci, poskytovatelé online služeb, pokladníci, kurýři a vůdci.

33. Specializace klíčových jedinců v rámci zločineckých sítí či trhů může být jedním z určujících rysů nových a vznikajících forem trestné činnosti. Existuje sice například mnoho základních forem kriminality poškozující divokou přírodu a lesy, nicméně nelegální pytláctví i sběr ohrožených druhů mohou vyžadovat detailní plánování a také přístup ke specializovanému vybavení pro zpracovávání a uchovávání, včetně specializovaných klecí, patřičného krmiva a uspávacích prostředků. Členové pašeráckých gangů mohou mít specifické role, například střelci, kuchaři, řidiči nebo kožešníci. Když se nezákonně pořízené produkty prodávají jako legální nebo se vydávají za odlišné produkty, musí zločinci padělat předměty jako nálepky, konzervy či sklenice totožné s těmi, které používají legální obchodníci.¹⁰⁷ Pro obchod s kulturními statky jsou nezbytné strukturované sítě různé míry komplexity zahrnující rabující osoby či zloděje, pašeráky a další prostředníky a také sběratele. V tomto širokém kontextu se role každého člena sítě může různit a uspořádání i geografický rozsah organizovaných zločineckých skupin mohou být výrazně ovlivněny příležitostmi, které poskytují internetové prodeje.¹⁰⁸

34. Místo spoléhání na dlouhodobě zavedené sítě mohou zločinecké skupiny zapojené do nových forem trestné činnosti najímat specialisty na úkoly, na které znalosti a dovednosti existující skupiny nestačí. Tímto způsobem profesionální, ustavičně se vyvíjející a na službách založený zločinecký průmysl podněcuje inovaci nástrojů a metod, které zločinci používají. Tradiční organizované zločinecké skupiny, včetně těch s mafiánskou strukturou, začínají například využívat kyberkriminální trh, jenž je svou povahou založen na poskytování služeb, k páčání komplikovanějších trestných činů a nakupují si na něm přístup k potřebným technickým dovednostem. Toto směřování k přijetí kyberkriminálních rysů přechodnějšího, transakčnějšího a méně strukturovaného organizačního modelu může ukazovat, jak bude v budoucnosti organizována veškerá závažná trestná činnost.¹⁰⁹

35. Zvyšující se schopnost skupin organizovat a shromažďovat kriminální zdroje i na rychlo využívat specializované dovednosti skutečně vytváří nové spojitosti mezi zavedenými a vznikajícími formami trestné činnosti. Například co se týče nadnárodního obchodu s drogami, je doloženo, že si jedna zločinecká skupina najala specializované hackery na dvouleté období počínající uprostřed roku 2011, aby jim pomáhali s prodejem nelegálních drog přes jeden evropský přístav. Hackeři se infiltrovali do přístavních počítačových systémů za pomoci škodlivého softwaru, který zaměstnancům přístavu zasílali v e-mailech,

106 UNODC, *Comprehensive Study on Cybercrime* (Souhrnná studie o kyberkriminalitě), kap. 2.3.

107 John Sellar, „International illicit trafficking in wildlife“ (Mezinárodní nezákonný obchod s volně žijícími živočichy a rostlinami), *The Police Chief* (červen 2007).

108 Viz Peter Campbell, „The illicit antiquities trade as a transnational criminal network: characterizing and anticipating trafficking of cultural heritage“ (Nezákonný obchod se starožitnostmi jako nadnárodní zločinecká síť: charakteristika a anticipace obchodování s kulturním dědictvím), *International Journal of Cultural Property*, roč. 20 (2013).

109 Europol, *The Internet Organised Crime Threat Assessment 2014* (Vyhodnocení hrozby internetového organizovaného zločinu 2014), 11.

a organizované zločinecké skupině tak umožnili dostat se k informacím o umístění a bezpečnostním statusu kontejnerů v přístavu i utajit její nezákonné aktivity.¹¹⁰

36. Role moderní technologie v kriminálních aktivitách sice bezpochyby narůstá, nicméně užívání zavedených metod, jako je úplatkářství a korupce, zůstává jedním z typických znaků způsobu fungování nových a vznikajících forem trestné činnosti. Zejména nezákonný přeshraniční obchod a pohyb bývá často usnadněn korumpováním místních úředníků (viz S/2012/777). Například u nezákonného přeshraničního pohybu toxického nebo elektronického odpadu může ke korupci docházet při vydávání oznámení o zásilkách nebo přepravních dokumentů, když stát dovozu souhlasí se zásilkou, anebo na celé řadě stanovišť hraniční kontroly.¹¹¹

37. Obchodování s lidskými orgány v mnoha případech závisí na propojení mezi zločineckými skupinami a zdravotnickými profesionály, kteří jsou výměnou za nelegální platby ochotni transplantovat orgány nebo falšovat lékařské záznamy. V tomto případě zřejmě nepřevládá jeden jediný způsob fungování. V procesu darování a transplantace orgánů se mohou spíše vyskytovat různé formy korupce, s odlišnostmi u žijících a zesnulých dárců. Korupce může například usnadňovat kriminální aktivitu v procesu získávání a přidělování orgánů, neregulovaného nebo nezákonného odebrání orgánů nebo v přeshraničním pohybu příjemců orgánů, anebo i samotných orgánů za účelem transplantace.

38. V jiných případech může korupce jednak usnadňovat nové formy trestné činnosti, jednak jimi sama být usnadněna. Například v případě kriminality týkající se osobní identity může korupce umožňovat krádeže identit aktivním nebo pasivním uplácením úředníků za účelem získání pravých osobních dokladů patřících jiné osobě anebo úpravy informací s cílem vytvořit či potvrdit falešnou identitu. Na druhé straně se kriminalita týkající se osobní identity dá využít jako prostředek, jak se vyhnout odhalení při korupční trestné činnosti. Falešnou identitu lze využít například pro zmaření vyšetřování trestných činů, jako je zpronevěra, nebo pro praní výnosů z nových a vznikajících forem trestné činnosti.

110 Tom Bateman, „Police warning after drug traffickers’ cyberattack“ (Policejní varování po kyberútoku obchodníků s drogami), 16. října 2013. Dostupné na <http://www.bbc.com/news/world-europe-24539417>.

111 UNODC, *Corruption, Environment and the United Nations Convention against Corruption* (Korupce, životní prostředí a Úmluva OSN proti korupci, 2012).

III. Komplexní a vyvážené reakce

39. Při schvalování předběžného programu 13. kongresu Valné shromáždění v rezoluci 67/184 zdůraznilo, že přístupy musejí být komplexní i vyvážené, mají-li předcházet novým a vznikajícím formám trestné činnosti a adekvátně na ně reagovat.

40. Prvek „komplexnosti“ znamená, že přístupy a strategie týkající se nových forem trestné činnosti se mají zaměřovat na všechny formy nové kriminality a zároveň brát v potaz výše uvedené kořeny, hnací faktory a způsoby fungování. Komplexní přístup by měl přesahovat oblast prevence kriminality a trestní justice a začleňovat reakce do širšího kontextu zákonnosti, udržitelného rozvoje, ochrany životního prostředí a ekonomického růstu.

41. Prvek „vyváženosti“ v podobném smyslu vyžaduje, aby se prevence kriminality a vyšetřovací a trestní opatření uplatňovaly současně, se souběžnou mobilizací úsilí a zdrojů. Vyvážený přístup se dá chápat i tak, že se do řešení kriminality podle potřeby zapojí celá škála aktérů, včetně soukromých podniků, občanské společnosti, akademické sféry a obětí.

42. Tyto požadavky se netýkají jen reakcí na národní úrovni, ale také mezinárodních reakcí a budování kapacit. Například Globální program boje proti kriminalitě poškozující divokou přírodu a lesy (koordinovaný UNODC) se zaměřuje na nabídku volně žijících rostlin a živočichů a poptávku po nich prostřednictvím komplexního přístupu, který zahrnuje budování kapacit v orgánech vymáhání práva, státních zastupitelství a justici, revizi a posilování legislativních rámců, informační kampaně a poskytování udržitelných možností obživy. Program také pracuje na posilování reakcí vytipováváním přepravních kontejnerů, které by mohly sloužit nezákonnému obchodu s volně žijícími živočichy a rostlinami a dřevem, a také úsilím zaměřeným proti praní peněz a navracením výnosů z kriminality poškozující divokou přírodu a lesy. Tímto způsobem se program soustřeďuje na dlouhodobý, k dopadům směřující přístup a na intervence podložené důkazy.

A. Přeměna hnacích faktorů vznikajících forem trestné činnosti na nové reakce

43. Jedním z východisek formulování komplexních a vyvážených reakcí je zohledňovat, jak samotné kořeny a hnací faktory, které podmiňují nové a vznikající formy kriminality, mohou nabídnout příležitosti k prevenci a potírání těchto trestných činů.

44. Například globalizace byla sice identifikována jako jeden z faktorů umožňujících šíření nových a vznikajících forem trestné činnosti, zároveň však globalizace nabízí mnoho příležitostí pro posílení nadnárodních reakcí v oblasti vymáhání práva a trestní justice. Například rychlejší doprava a komunikace mohou usnadnit rozvoj formálních a neformálních sítí mezinárodní spolupráce mezi pracovníky orgánů vymáhání práva, státními zástupci a ústředními orgány. Nové kooperační sítě, jako je Středoamerická síť státních zástupců proti organizovanému zločinu a Síť západoafrických ústředních orgánů a státních zástupců proti organizovanému zločinu, představují klíčové platformy pro sdílení informací o nových trendech kriminality a pro poskytování školení o prevenci a reakcích.¹¹²

¹¹² Viz <http://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/international-cooperation-networks.html>.

45. Podobně nástup nových trhů a posílená tržní konektivita sice mohou vést ke vzniku roztržštěných regulatorních režimů a nelegálních ekonomik, ale lepší chápání tohoto procesu může zároveň vytvářet specifické příležitosti pro intervence. Například Mezinárodní směrnice pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se obchodování s kulturními statky a dalších podobných trestných činů¹¹³ podtrhují význam boje proti nezákonnému obchodu s kulturními statky opatřeními zaměřenými na trhy, jako je zavedení či zlepšení statistik o dovozu a vývozu kulturních statků, zavedení mechanismů umožňujících nahlašování podezřelého obchodování nebo prodejů na internetu, zavedení nebo rozvoj soupisů či databází kulturních statků a vybízení kulturních institucí a soukromého sektoru, aby nahlašovaly podezření z nelegálního obchodu s kulturními statky. Iniciativy, jako je Program kontroly kontejnerů koordinovaný UNODC a Světovou celní organizací, se dále zaměřují na minimalizaci zneužívání námořních kontejnerů pro nezákonné obchodování, a to procesem analýzy rizik a vytipováváním kontejnerů, s cílem potírat nezákonný obchod ve vysokoobjemovém a vysokoobrátkovém přepravním prostředí.

46. Podobně i pokroky v technologii, které vedou ke vzniku kriminálních nástrojů, zároveň nabízejí i nové metody vyšetřovatelům. Množství informací jednak dostupných veřejně na sociálních sítích a chatovacích fórech, jednak uložených v přístrojích, jako jsou chytré telefony, které lze při policejních operacích zabavit, vytváří nový zdroj a často i sěžejní východisko pro kriminální vyšetřování. Pachatelé sice mohou využívat technik jako šifrování, Tor nebo virtuální měny pro nezákonné transakce, ale tyto technologie jsou efektivní jen natolik, nakolik funguje „lidský faktor“ za nimi. Mnoho policejních vyšetřování nakonec uspěje díky tomu, že pachatelé neúmyslně zanechali stopy spojující „anonymní“ informace o trestném činu s identifikujícími informacemi, jako je IP adresa nebo e-mailová adresa. Orgány vymáhání práva mohou využívat moderní technologie také pro zabezpečené sdílení informací,¹¹⁴ vyspělé techniky zachycování dat či sledování povolené soudem anebo nasazením bezpilotních leteckých systémů pro operace, jako je boj proti pytláctví.¹¹⁵

B. Inovativní metodologie sběru dat

47. Účinnost opatření proti jakémukoliv typu trestné činnosti do značné míry závisí na důkazní bázi. Nové a vznikající formy kriminality se v tom neliší. Nicméně u nových trestných činů platí, že jejich komplexní povaha spojená s různorodými způsoby fungování extrémně ztěžuje uplatňování tradičních zdrojů dat, jako jsou policejní statistiky kriminality. Mnoho nových forem trestné činnosti policie často nezaregistruje, což vyúsťuje ve vysoké „temné číslo kriminality“ (*dark figure of crime*) a vede k tomu, že v policejních statistikách je obtížné spojit skutky, které policie zaregistruje, s fenoménem nových a vznikajících forem trestné činnosti.¹¹⁶

113 Rezoluce Valného shromáždění 69/196, příloha.

114 Viz například <http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Data-exchange/I-24-7>.

115 Viz například <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201314/ldhansrd/text/140325w0001.htm>.

116 Steven Malby, „Data collection on (new) forms and manifestations of crime“ (Sběr dat o (nových) formách a projevech kriminality), in *New Types of Crime: Proceedings of the International Seminar held in connection with HEUNI's thirtieth anniversary: Helsinki, 20 October 2011*, ediční řada, č. 74, Matti Joutsen, ed. (Helsinky, Evropský institut pro prevenci a kontrolu kriminality spojený s OSN (HEUNI), 2012).

48. Přístupy k zaplnění této mezery mohou zahrnovat využití kombinace různých zdrojů dat včetně policejních statistik, zástupných údajů, jako jsou data o zabaveném nelegálním zboží, průzkumy klíčových informátorů a uživatelů trhu i nové informační zdroje, jako jsou geografické informační systémy a počítačové zabezpečovací produkty.¹¹⁷ Například při dosavadních vyhodnoceních hrozby nadnárodního zločinu provedených UNODC se využívala celá řada údajů pro identifikaci a definování nezákonných tržních toků podle tras (zdroj, cíl a vektor), dimenzí (celoroční objem a hodnota trhu), pachatelů (zapojené skupiny) a hrozby (trend a dopady).¹¹⁸ Jiné studie UNODC uplatnily přístup zaměřený na trh a vycházely ze statistik zabaveného zboží a spotřeby a z modelování opřeného o odhadovanou velikost trhu, výnosů a podílu vypraných výnosů, a to ve spojitosti s údaji o vymáhání práva, trestní justici a veřejném zdraví.¹¹⁹

49. V budoucnu by koncepty „velkých dat“ (*big data*) a „informačních zplodin“ (*information exhaust*) mohly představovat zásadní informační zdroje pro charakterizaci povahy a rozsahu nových forem trestné činnosti. Tyto koncepty vycházejí z myšlenky monitorování informačních vzorců, které vznikají rutinně, ale v reakci na určité kriminální události se mohou změnit. Například v oblasti námořního pirátství může odklon plavidla od očekávané trasy, zaznamenaný geografickým informačním systémem, být jedním z prvních indikátorů pokusu o únos nebo loupežné přepadení. U kriminality poškozující divokou přírodu a lesy mohou změny v obvyklých geografických vzorcích krmení či migrace u ohrožených druhů odrážet hrozby nelegálního pytláctví nebo lovu do pastí. V oblasti kyberkriminality mohou údaje o automatických reakcích generovaných bezpečnostním softwarem poskytnout informace o povaze a možném geografickém zdroji počítačových útoků.

50. Základem veškerého úsilí o sběr dat je budování efektivní statistické a analytické kapacity, především na národní, ale také na regionální a globální úrovni. Nadnárodní povaha mnoha nových trestných činů totiž vyžaduje, aby se sběr dat neomezoval jen na nejvíc zasažené země. Například u nezákonného obchodování s volně žijícími živočichy a rostlinami sice hlavní škody mohou vznikat v zemi původu, ale jakýkoliv komplexní a vyvážený přístup vyžaduje pochopení celého řetězce obchodování, povahy příslušných trhů a způsobu fungování zapojených zločineckých skupin a také podrobností o přidružených finančních tocích ve všech zapojených zemích – výchozích, tranzitních i cílových. Sdílení shromážděných údajů mezi sektory a zeměmi může být stěžejní pro účinnou anticipaci, prevenci a potírání nových forem trestné činnosti.

117 Tamtéž.

118 UNODC, *The Globalization of Crime: A Transnational Organized Crime Threat Assessment* (Globalizace kriminality: vyhodnocení hrozby nadnárodního organizovaného zločinu, 2010).

119 Viz například *The Global Afghan Opium Trade: A Threat Assessment* (Globální afghánský obchod s opiem: vyhodnocení hrozby, 2011), *Estimating Illicit Financial Flows Resulting from Drug Trafficking and Other Transnational Organized Crimes* (Odhad nezákonných finančních toků plynoucích z obchodu s drogami a dalších nadnárodních organizovaných zločinů, 2011), *Global Study on Homicide* (Celosvětová studie o zabitích, 2011) a *Global Report on Trafficking in Persons* (Celosvětová zpráva o obchodování s lidmi, 2009).

C. Posilování národní legislativy, mezinárodní spolupráce a kapacity orgánů vy- máhání práva

51. Účastníci všech čtyř regionálních přípravných setkání před 13. kongresem zdůraznili nutnost revize národních rámců kriminalizace a procesního práva s ohledem na vyšetřování a stíhání nových a vznikajících forem nadnárodního zločinu.¹²⁰ V souvislosti s identifikací odlišností v právních úpravách jakožto jednoho z možných hnacích faktorů vznikajících forem trestné činnosti účastníci přípravných setkání zejména zdůraznili, že vnitrostátní i přeshraniční harmonizace národní legislativy je nezbytná k omezení bezpečných přístavů pro kriminální jednání.

52. V mnoha zemích nemusejí nové a vznikající formy trestné činnosti být dostatečně pokryty existující trestní legislativou, anebo mohou být kriminalizovány roztržitě či být upraveny pouze správními zákony. Například studie o manipulacích s výsledky zápasů a neregulérním sázení, kterou společně realizovaly UNODC a Mezinárodní olympijský výbor, ukázala, že nové kriminální jevy lze právně upravit buď uplatněním či modifikací existujících právních řešení, anebo zavedením nových. U manipulací s výsledky zápasů studie ukázala, že jen omezený počet jurisdikcí dokáže tuto hrozbu účinně řešit. A dokonce i v jurisdikcích, které manipulace s výsledky definovaly jako trestný čin, se vymezení tohoto trestného činu lišilo v rozsahu zahrnutých sportovních odvětví, míře zacílení na úplatkářství, identifikaci potenciálních pachatelů a definici cílů manipulací s výsledky.¹²¹

53. Co se týče národních přístupů ke kriminalizaci kyberkriminálních skutků, *Souhrnná studie o kyberkriminalitě* (Comprehensive Study on Cybercrime) zjistila, že se uplatňuje celá řada právních přístupů. Například skutky proti počítačovým systémům a datům bývají zakazovány v rámci specifických trestných činů, jako je nelegální přístup k počítačovému systému či datům nebo nelegální zasahování do nich, kdežto skutky využívající počítačových systémů, jako je počítačová kriminalita týkající se identity, bývají kriminalizovány v rámci obecných trestných činů.¹²²

54. Takovéto studie potvrzují, že v národních legislativních přístupech k novým formám kriminality sice může být řada podobností, některé klíčové rozdíly však zároveň mohou představovat závažné výzvy pro účinnou mezinárodní spolupráci v trestních věcech. Uplatňuje-li se zásada oboustranné trestnosti, potom skutek, na který se žádost o mezinárodní spolupráci vztahuje, musí být trestný čin podle trestního práva jak v dožádaném, tak ve vyžadujícím státě.¹²³ Klíčovým faktorem při vymezování oboustranné trestnosti bývá obvykle skutková podstata jednání, a nikoliv specializované termíny nebo definice použité

120 A/CONF.222/RPM.1/1, odst. 30; A/CONF.222/RPM.2/1, odst. 33; A/CONF.222/RPM.3/1, odst. 55–56; A/CONF.222/RPM.4/1, odst. 56–57.

121 Mezinárodní olympijský výbor a UNODC, *Criminalization Approaches to Combat Match-fixing and Illegal/Irregular Betting: A Global Perspective* (Přístupy ke kriminalizaci v boji proti manipulacím s výsledky zápasů a nelegálnímu/neregulérnímu sázení: globální pohled, Lausanne a Vídeň, 2013).

122 UNODC, *Comprehensive Study on Cybercrime* (Souhrnná studie o kyberkriminalitě), kap. 4.1.

123 UNODC, *Manual on Mutual Legal Assistance and Extradition* (Manuál vzájemné právní pomoci a extradice, 2012).

v národních zákonech.¹²⁴ Nicméně v případě některých vznikajících forem trestné činnosti může kriminalizace některých skutků úplně chybět. *Souhrnná studie o kyberkriminalitě* například ukázala, že výroba, distribuce či držení nástrojů na zneužívání počítačů není vůbec kriminalizována téměř ve 20 procentech ze zemí, které zaslaly odpovědi.¹²⁵

55. Na globální úrovni existuje řada cest, jak lze dosáhnout harmonizace legislativy v oblasti prevence a potírání vznikajících forem trestné činnosti. Některé specifické oblasti upravují mezinárodní smlouvy. Příklady smluv týkajících se poškozování životního prostředí jsou Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (1973) a Basilejská úmluva o kontrole přeshraničních pohybů nebezpečného odpadu a jeho likvidaci (1989). Mezi smlouvy týkající se nezákonného obchodování s kulturními statky patří Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu (1954) se svými dvěma protokoly a Úmluva o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků (1970). Tyto nástroje však nemusí vždy vyžadovat legislativu upravující všechny aspekty daného jevu. Například signatáři Úmluvy o ohrožených druzích musejí penalizovat nelegální přeshraniční obchod s volně žijícími živočichy a rostlinami, ale ne nutně i domácí obchod. Signatáři Úmluvy o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků se zavázali „ukládat postihy nebo správní sankce“ osobám porušujícím zákaz vývozu kulturních statků bez příslušného vývozního dokladu a za dovoz kulturních statků ukradených z muzea nebo náboženské či sekulární veřejné památky nebo podobné instituce v jiném signatářském státě, pokud jsou tyto statky uvedeny v inventáři dané instituce. U jiných typů trestné činnosti, například kyberkriminality, podvodů s léčivy a nezákonného obchodování s lidskými orgány, nelze vycházet ze závazných mezinárodních právních standardů, mohou však být upraveny některými regionálními nástroji.¹²⁶

56. I pokud neexistují závazné právní standardy, lze přesto harmonizaci legislativy prosazovat celou řadou způsobů, včetně vyhlášení nezávazných směrnic, standardů, doporučení nebo modelových zákonů a také identifikací osvědčené legislativní praxe a technické pomoci. Například Mezinárodní směrnice pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se obchodování s kulturními statky a dalších podobných trestných činů stanovují, že by státy měly zvážit kriminalizaci řady specifických skutků jakožto závažných trestných činů – nedovoleného obchodování s kulturními statky, krádeží kulturních statků a plnění archeologických nálezů a kulturních památek.¹²⁷ V rámci úsilí o potírání nezákonného obchodování s podvodnými léky připravuje UNODC modelová legislativní ustanovení. Podobně i zpracování modelové legislativy pro kriminalitu týkající se identity může mít přidanou hodnotu pro členské státy, které se při strukturování účinných legislativních reakcí chtějí řídit souborem modelových ustanovení.¹²⁸

124 Viz například čl. 43, odst. 2 Úmluvy OSN proti korupci.

125 UNODC, *Comprehensive Study on Cybercrime*, kap. 7.3.

126 Viz například Úmluvu Rady Evropy proti obchodování s lidskými orgány, *Úmluvu Rady Evropy o boji proti manipulaci se sportovními soutěžemi* a *Úmluvu Rady Evropy o kyberkriminalitě*

127 Rezoluce Ekonomické a sociální rady 2014/20.

128 Viz E/CN.15/2013/25, odst. 44 a příloha I.

57. Obecně platí, že reakce trestní justice na nové a vznikající formy trestné činnosti mohou být neúčinnější, když udržují rovnováhu mezi specifickými ustanoveními zaměřenými na příslušné jednání a/nebo komoditu či trh (v případě nezákonného obchodování) s dostatečnou právní jistotou, a zároveň zůstávají dostatečně flexibilní na to, aby mohly brát v potaz i možný budoucí vývoj. Pokud státy daný trestný čin postihují trestem odnětí svobody v maximální délce alespoň čtyři roky nebo více a jsou signatáři Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, může se nadnárodní vyšetřování tohoto trestného činu opírat o ustanovení úmluvy, je-li trestný čin svou povahou nadnárodní a zahrnuje-li organizovanou zločineckou skupinu.¹²⁹

58. I pokud je legislativa harmonizována a mezinárodní spolupráce se může opírat o nástroje jako Úmluva proti organizovanému zločinu, mohou přetrvávat závažné výzvy. Například v oblasti kyberkriminality skutečnost, že se data a online transakce stále více přesouvají k decentralizovanému „peer-to-peer“ modelu, znamená, že vůbec nemusí být identifikovatelný jeden konkrétní stát či státy, na které by se bylo možné obrátit se žádostí o mezinárodní spolupráci. Tyto změny mohou stále častěji vyžadovat nové formy spolupráce včetně inovací, jako je vzájemné uznávání vyšetřovacích postupů, a také úsilí o rekonceptualizaci role tradičního, teritoriálně vázaného pojetí suverenity v kontextu narůstající globální elektronické konektivity.

59. Co se týče kapacit orgánů vymáhání práva, mnoho závažných případů nových a vznikajících forem trestné činnosti zahrnuje takovou míru sofistikovanosti, jaká představuje výzvu i pro nejrozvinutější a nejlépe vybavené státy, a ještě závažnější výzvu pro rozvíjející se země a pro mezinárodní spolupráci. Pro vyšetřování i pro shromažďování a uchovávání důkazů je zapotřebí forenzní odbornost v oblasti informačních a komunikačních technologií. Důležité jsou i důkladné znalosti legitimních finančních a ekonomických systémů, účetnictví, technik praní peněz a systémů pro správu identit. Rychlý rozvoj kriminálních technik vyžaduje pravidelnou aktualizaci školicích materiálů a opakovaná školení pracovníků.

D. Prevence

60. Prevence kriminality je multisektorové, multidisciplinární a integrované úsilí.¹³⁰ Řešení komplexní povahy i kořenů a hnacích faktorů nových trestných činů vyžaduje holistický preventivní přístup, který rovněž využívá nových a inovativních opatření a zahrnuje všechny aktéry.

61. Jednou z klíčových složek prevence kriminality jsou informační kampaně mezi potenciálními oběťmi a dalšími aktéry. Vznikající formy trestné činnosti bývají typicky komplexnější než většina běžných trestných činů a někdy je u nich méně zřejmé, na jaké adresáty by se informační úsilí mělo zaměřovat. Nicméně daný princip je i zde stejně důležitý. Například obchodníkům a spotřebitelům lze poskytovat informace o indikáto-

129 OSN, *Edice smluv*, sv. 2225, č. 39574, čl. 2 a 3.

130 UNODC a Program OSN pro lidská sídla, *Crime Prevention Assessment Tool: Criminal Justice Assessment Toolkit* (Nástroj pro vyhodnocování prevence kriminality: sada nástrojů pro vyhodnocování trestní justice, New York, 2009).

rech možného nezákonného pôvodu lekářských produktů a výrobků z volně žijících živočichů a rostlin. Vlády a firmy také stále více rozšiřují informace o základních krocích k omezení rizika kyberkriminality, jako je volba silných hesel a opatrné zacházení s e-mailovými přílohami. Nedávná informační kampaň, kterou společně zorganizovaly UNODC, Světová organizace cestovního ruchu a Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO), měla za cíl radit lidem cestujícím do zahraničí, aby se nepodíleli na kriminalitě poškozující divokou přírodu, obchodování s kulturními statky, padělatelství, obchodování s lidmi a nezákonném obchodu s drogami.¹³¹ Mnoho takovýchto informačních kampaní, včetně mechanismů nahlašování možných trestných činů nebo viktimizace, může vzejít z partnerství veřejného a soukromého sektoru.

62. Sdělení lze také adresovat osobám ohroženým tím, že by se mohly zapojit do vznikajících forem trestné činnosti. V Somálsku směřovaly preventivní programy k mladým lidem s cílem odradit je od zapojení do pirátství. Díky vazbám na vůdce komunit, politiky a náboženské vůdce se protipirátská sdělení šířila v médiích a na komunitních setkáních, a to zároveň s úsilím o rozvoj alternativních udržitelných způsobů obživy v Puntlandu (viz CTOC/COP/2012/7). Dokonce i na základní spotřebitelské úrovni je důležité informovat o osvědčených postupech, které mohou pomoci při prevenci kriminality. Například jedna iniciativa v Číně využívá webové aplikace, která pomáhá přímo u zdroje s prevencí nelegální likvidace elektronického odpadu a následného obchodování s ním. Prostřednictvím aplikace mohou uživatelé nahrávat fotografie svých starých elektronických zařízení a získávat cenové odhady. Použitou elektroniku potom shromažďuje výběrčí elektroniky, který zajistí její náležitou recyklaci.¹³²

63. Stejně důležitá je v oblasti prevence i potřeba strategií zaměřujících se na faktory zranitelnosti, které přivádějí jedince a skupiny k tomu, aby se vůbec do nových forem trestné činnosti zapojovali. Kupříkladu skutky pirátství a trestné činnosti proti životnímu prostředí mohou představovat jediný zdroj obživy dostupný pro pachatele a jejich rodiny. Takové přístupy se mohou soustřeďovat na zvyšování dostupnosti jiných příležitostí k obživě pro ohrožené jedince a omezovat lokální přísun potenciálních členů, které mohou nabírat kriminální syndikáty, a to s cílem dosáhnout úspor v systému trestní justice a vyhnout se závažným dopadům uvěznění na jedince, jejich rodiny i celá společenství.

64. A konečně, využití moderních technologií může hrát specifickou roli také u preventivních přístupů, jako je zabezpečování potenciálních cílů trestné činnosti (*targethardening*) nebo sledování. Například některé země v Americe a na Blízkém východě využívají bezpilotní letecké systémy pro mapování, monitorování a střežení archeologických nalezišť, což pomáhá předcházet riziku plnění kulturních statků.¹³³ Nové technologie mohou rovněž hrát stěžejní roli v prevenci výroby a distribuce podvodných léků. Legální výrobci, veľkoobchodníci, prodejci a poskytovatelé logistických služeb mohou stále častěji využívat technologie sledování zásilek se zabezpečeným označováním a identifikací

131 Viz <http://www.bearesponsibletraveller.org>.

132 Viz Rozvojový program OSN, „Harnessing the power of big data“ (Využití síly „velkých dat“, 18. srpna 2014). Dostupné na <http://www.cn.undp.org>.

133 Viz například William Neuman and Ralph Blumenthal, „New to the archaeologist's tool kit: the drone“ (Nová součást výbavy archeologa: dron), *New York Times* (13. srpna 2014).

výrobků. To umožňuje aktérům ve všech článcích dodavatelského řetězce identifikovat a ověřovat léčiva i legálnost obchodních partnerů a také usnadňovat vyšetřování a zabavování léčiv, u kterých je podezření na podvod.

65. Celkově platí, že preventivní iniciativy proti vznikajícím formám trestné činnosti budou nejspíše muset využívat celé škály přístupů, včetně informačních kampaní a specifických intervencí zaměřených na narušování vstupních bodů do nezákonných trhů. Jako klíčový se v tomto ohledu mnohdy ukazuje přístup zahrnující mnoho aktérů.¹³⁴ Například nedávné úspěchy v prevenci pirátství u Afrického rohu byly do značné míry výsledkem těsné spolupráce mezi námořním průmyslem, vládami, soukromým bezpečnostním sektorem, think-tanky a občanskou společností. To vedlo ke vzniku praktických řešení v oblasti námořní a operační koordinace, rozřešení právních a justičních problémů, sebeobraným opatřením loďařského průmyslu a narušení nezákonného pirátského podnikání na pevnině.

IV. Další generace vznikajících forem trestné činnosti a globální rozvojová agenda

66. Mezinárodní společenství výrazně pokročilo v identifikaci nových a vznikajících forem trestné činnosti a ve formulování reakcí na ně. Tyto kroky jsou zásadní pro zmírňování potenciálních negativních dopadů těchto trestných činů na lidský rozvoj. Jak uznala Otevřená pracovní skupina pro cíle udržitelného rozvoje v navrženém cíli 16, udržitelný rozvoj může být závažně postižen nezákonnými toky financí a zbraní, organizovaným zločinem, zneužíváním a vykořisťováním dětí a všemi formami korupce a úplatkářství (viz A/68/970 a Corr. 1).

67. Kromě toho cíl 11.4 Otevřené pracovní skupiny uznává význam posíleného úsilí o zabezpečení a ochranu světového kulturního a přírodního dědictví. Cíl 12.4 směřuje k výraznému omezení ukládání chemikálií a odpadu do životního prostředí. Cíl 14.4 vyzývá k účinné regulaci nelegálního, neoznámeného a neregulovaného rybaření a cíl 15.7 vyzývá k bezodkladným krokům k ukončení pytláctví a obchodování s chráněnými druhy volně žijících živočichů a rostlin a k řešení jak poptávky po nelegálních produktech z těchto živočichů a rostlin, tak jejich nabídky.

68. Začlenění těchto témat do výchozího dokumentu Otevřené pracovní skupiny je příhodné připomenutí, že nadnárodní zločin, nebude-li omezován, bude nadále kořistit z ustavičně proměnlivého světa, a to s nepříznivým dopadem na rozvoj. Předložený pracovní dokument se zaměřil na konkrétní kořeny a hnací faktory vznikajících forem trestné činnosti – globalizaci, blízkost chudoby, konfliktů a oslabené zákonnosti k cenným trhům a rychlý vznik nových forem moderní technologie; a také na způsoby fungování organizovaných zločineckých skupin včetně změn v jejich struktuře a využití korupce pro usnadnění trestné činnosti. Také dnešní reakce zčásti vycházejí právě z těchto faktorů a zahrnují iniciativy k posílení globální spolupráce trestní justice, k ochraně zákonných trhů při současném narušování a potírání specifických nezakon-

134 Viz též bod 6 programu a workshop 4 třináctého kongresu pro podrobný rozbor zapojení veřejnosti do prevalence kriminality a trestní justice.

ných trhů a k využití technologie pro prevenci a kontrolu vznikajících forem trestné činnosti.

69. Avšak téměř z definice platí, že vznikající formy kriminality dneška nebudou vznikající formy kriminality zítřka. Rovněž kořeny, hnací faktory a způsoby fungování analyzované v tomto pracovním dokumentu nejspíš nejsou stejné jako ty, které bude zapotřebí analyzovat v době konání příštího kongresu o kriminalitě. Procesy globalizace a technologického rozvoje budou nejspíše pokračovat, zrychlovat se a nadále hrát roli v podněcování inovací trestné činnosti. Avšak nové trhy, příležitosti, kořeny, hnací faktory a způsoby fungování trestné činnosti mohou vzejít také z celé řady dalších jevů, jako jsou klimatické změny, vývoj biotechnologií a bioinženýrství, nedostatek vody, virtuální měny, rozšířený crowdsourcing a decentralizace hodnot a služeb, nové formy energie jako jaderná fúze nebo pokroky v robotice, autonomních systémech a umělé inteligenci.

70. Pro řešení této výzvy bude nutné se nadále soustředit na společné lidské faktory za mnoha formami trestné činnosti, což zahrnuje konzistentní úsilí o prevenci a omezování korupce, o poskytování udržitelných způsobů obživy a o soustředění na problém chudoby a nerovnosti. Socioekonomické inovace bude zároveň nejspíš zapotřebí doplňovat včasnými a vhodnými regulatorními opatřeními a také využitím „prevence úpravou prostředí“ (*prevention by design*) s cílem omezit potenciál pro kriminální zneužití. Celkově platí, že komplexní a vyvážené reakce na nové a vznikající formy kriminality zítřka budou inovacím trestné činnosti muset čelit globálními, invenčními, systematickými a koordinovanými iniciativami v oblasti prevence a trestní justice. Klíčovým krokem v tomto směru je začlenění zavedených i nových problémů týkajících se kriminality, včetně nezákonného obchodování, korupce, obchodování s volně žijícími živočichy a rostlinami, ochrany životního prostředí a kulturního dědictví, do vznikající rozvojové agendy pro období po roce 2015. Jelikož se zdůrazňuje a lépe chápe dopad vznikající trestné činnosti na udržitelný rozvoj, lze také dále posílit rozsah, účinnost a strategickou prioritu reakcí na ni.

V. Závěry a doporučení

71. Třináctý kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici se může rozhodnout zvážit následující doporučení:

- (a) Členské státy by ve spolupráci s UNODC měly dále rozvinout výzkumné metody a monitorovací kapacity pro identifikaci možných kořenů, hnacích faktorů a způsobů fungování vznikajících forem trestné činnosti, a to s cílem lépe porozumět trendům těchto trestných činů a spojitostem mezi jejich různými formami;
- (b) členské státy by měly zajistit tvorbu, realizaci, monitorování a evaluaci komplexních a na důkazech založených strategií boje proti novým a vznikajícím formám trestné činnosti;
- (c) členské státy by měly zrevidovat národní rámce kriminalizace a procesního práva s ohledem na vyšetřování a stíhání nových a vznikajících forem trestné činnosti, a to s cílem omezit bezpečné přístavy pro kriminální jednání, a zajistit, aby zákony účinně vyvažovaly specifickou a flexibilitu;

- (d) členské státy by měly na národní i mezinárodní úrovni posilovat vymáhání práva s cílem čelit novým a vznikajícím formám trestné činnosti, a to zvyšováním kapacity na národní úrovni a posilováním přeshraniční a regionální spolupráce, s cílem bojovat proti obchodování na vznikajících nezákonných trzích, například s volně žijícími živočichy a rostlinami, podvodnými léky, lidskými orgány a kulturními statky;
- (e) členské státy by měly zkoumat způsoby a prostředky optimalizace existujících forem mezinárodní právní spolupráce při vyšetřování a stíhání vznikajících forem trestné činnosti a podle potřeby vytvářet nové formy této spolupráce, včetně plného uplatňování příslušných mezinárodních právních nástrojů včetně Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a Úmluvy OSN proti korupci;
- (f) členské státy by měly podporovat prevenci nových a vznikajících forem trestné činnosti, například informačními kampaněmi, dalším rozvojem partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem a přeshraničním a mezisektorovým sdílením informací o nových formách trestné činnosti a také specifickými intervencemi zaměřenými na potlačování a narušování nezákonných trhů;
- (g) UNODC by měl na vyžádání realizovat další výzkumy, analýzy a poskytování technické pomoci týkající se aplikace ustanovení Úmluvy proti organizovanému zločinu na nové a vznikající formy trestné činnosti, a to mimo jiné u průřezových témat, jako jsou vzájemná právní pomoc, speciální vyšetřovací techniky a ochrana obětí a svědků;
- (h) UNODC by měl využívat co nejširší možnou škálu existujících odborných poznatků a zajistit synerгии mezi různými aktéry zapojenými do prevence a potírání nových a vznikajících forem trestné činnosti, například vytvářením programů spolupráce a partnerství s klíčovými mezinárodními a regionálními organizacemi a také se soukromými subjekty a akademickou sférou.

5.

**Workshop 2:
Obchodování s lidmi
a pašování migrantů:
úspěchy a výzvy v kriminalizaci,
ve vzájemné právní pomoci
a v účinné ochraně svědků
a obětí obchodování**

Bod 4 předběžného programu*

Mezinárodní spolupráce, včetně regionální úrovně, v boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu

Workshop 2: Obchodování s lidmi a pašování migrantů: úspěchy a výzvy v kriminalizaci, ve vzájemné právní pomoci a v účinné ochraně svědků a obětí obchodování**

Výchozí dokument

Shrnutí

Tento výchozí dokument popisuje nejnovější vývoj a postupy v boji jednak proti obchodování s lidmi, zejména za účelem nucené práce, jednak proti pašování migrantů. Podrobněji se dokument zabývá hlavními výzvami a příklady slibných postupů v kriminalizaci, mezinárodní spolupráci v justiční oblasti a ve vymáhání práva a ochraně práv obětí obchodování a pašovaných migrantů.

* A/CONF.222/1.

** Sekretariát OSN vyjadřuje poděkování členům sítě institutů programu OSN pro prevenci kriminality a trestní justici, především Evropskému institutu pro prevenci a kontrolu kriminality spojenému s OSN, za pomoc s přípravou a organizací tohoto workshopu.

Obsah

I. Úvod	110
II. Obchodování s lidmi	112
A. Rysy a trendy	112
B. Kriminalizace a stíhání	112
C. Ochrana obětí a svědků	113
III. Pašování migrantů	117
A. Rysy a trendy	117
B. Kriminalizace a stíhání	117
C. Ochrana svědků a pašovaných migrantů	120
IV. Mezinárodní spolupráce ve vymáhání práva a v justiční oblasti	122
V. Závěry a doporučení	125

1. Obchodování s lidmi a pašování migrantů představují v dnešním globalizovaném světě závažné výzvy. Jsou to komplexní trestné činy, které postihují téměř každou zemi na světě a generují ohromné nezákonné výnosy. Zapojené kriminální sítě zneužívají zranitelnost lidí hledajících lepší život a často jim při této trestné činnosti vážně ublíží.

2. Rozdíl mezi oběma trestnými činy je jemný a v některých případech se obchodování s lidmi a pašování migrantů mohou překrývat. Na přípravném regionálním setkání pro Asii a Tichomoří a na přípravném regionálním setkání pro západní Asii bylo zdůrazněno, že obchodování s lidmi a pašování migrantů mají některé společné rysy. Nicméně z obou setkání vzešla doporučení, že členské státy mají k oběma trestným činům přistupovat odděleně a podle potřeby podniknout odlišné právní, operační a strategické kroky.¹³⁵

3. K obchodování s lidmi dochází nábořem, přepravováním, převáděním, přechováváním nebo přijímáním osob na základě vyhrožování, použití síly či jiných forem nátlaku, pomoci únosu, podvodu, klamu, zneužití moci nebo zranitelnosti osoby s úmyslem tuto osobu zneužívat (článek 3 (a) Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodu s lidmi, zvláště ženami a dětmi, doplňujícího Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu). Pašování migrantů zahrnuje obstarání nezákonného vstupu určité osoby do jiného státu s cílem získat finanční nebo jiný hmotný prospěch (článek 3 (a) Protokolu proti pašování migrantů po zemi, na moři a vzduchem, doplňujícího Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu). Zatímco obchodování s lidmi je trestný čin proti lidským osobám, pašování migrantů je trestný čin proti státům, jenž narušuje jejich suverenitu. Pašování migrantů je z definice vždy nadnárodní, kdežto obchodování s lidmi nadnárodní být nemusí: může k němu dojít bez ohledu na to, jestli byla oběť za účelem zneužívání přemístěna do jiného státu, anebo jestli se zneužívání odehrálo uvnitř hranic jednoho státu. Pašovaná osoba není ani pachatel, ani oběť, ale pouze předmět pašování. Ovšem ačkoliv pašování migranti nejsou jako takoví oběťmi trestné činnosti, mohou po cestě čelit mnoha druhům újmy, nebo dokonce smrti.¹³⁶ Je také důležité si uvědomit, že pašování migranti jsou obchodováním s lidmi obzvláště ohrožení. Má-li tedy boj proti obchodování s lidmi být účinný, je potřeba se zaměřit i na pašování migrantů.

4. V posledním desetiletí se aktivity na národní i mezinárodní úrovni řídily Úmluvou OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a protokoly k ní. Třebaže Protokol o obchodování s lidmi a Protokol o pašování migrantů jsou jediné univerzální nástroje,

¹³⁵ Viz A/CONF.222/RPM.1/1, odst. 25; a A/CONF.222/RPM.2/1, odst. 28.

¹³⁶ Globální iniciativa proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, „Smuggled futures: the dangerous path of the migrant from Africa to Europe, a research report“ (Pašované budoucnosti: nebezpečná cesta migranta z Afriky do Evropy, výzkumná zpráva, Ženeva, květen 2014), s. 14–19; Úřad OSN pro drogy a kriminalitu, *International Framework for Action to Implement the Smuggling of Migrants Protocol* (Mezinárodní rámec pro postup při realizaci protokolů o pašování migrantů, Vídeň, 2012), s. 21 a 39. Viz též článek 14 Protokolu o obchodování s lidmi a článek 19 Protokolu o pašování migrantů.

které se na tyto trestné činy komplexně zaměřují, nesmí se k nim přistupovat izolovaně, ale v synergii s doplňkovými mezinárodními nástroji v oblasti lidskoprávního práva, humanitárního práva, uprchlického práva, migračního práva, pracovního práva, antidiskriminačního práva a trestního práva.¹³⁷

5. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) jakožto strážce úmluvy a protokolů k ní pomáhá státům v úsilí o jejich realizaci a vytváří za tímto účelem celou řadu zdrojů a nástrojů.¹³⁸ Ačkoliv však narůstá počet ratifikací těchto dokumentů a přistoupení k nim¹³⁹ i úsilí států o vtělení jejich ustanovení do zákonů, strategií a praxe, řada klíčových výzev trvá.

6. Jednou z těchto klíčových výzev je přetrvávající nedostatek faktů, což vyplývá z utajované povahy obou trestných činů. Počet každoročně pašovaných lidí i trasy a metody využívané pro pašování jsou tudíž známy jen zčásti. U obchodování s lidmi sice celkový obrázek zůstává neúplný, ale došlo k určitému pokroku. Především Celosvětová zpráva UNODC o obchodování s lidmi informuje o vzorcích a trendech na globální, regionální i národní úrovni. Vychází každé dva roky na základě rezoluce Valného shromáždění 64/293 a Globálního plánu postupu v boji proti obchodování s lidmi a opírá se o údaje shromážděné od národních institucí a mezinárodních a nevládních organizací. Kromě toho může být poznání obou trestných činů dále posíleno současným úsilím o sestavení a navržení měřitelných indikátorů obchodování s lidmi i pašování migrantů v souvislosti s cíli udržitelného rozvoje, které se probírají jako součást rozvojové agendy OSN pro období po roce 2015.

7. Jelikož v legislativě, strategiích i praxi se nedostatečně rozlišuje mezi obchodováním s lidmi a pašováním migrantů, postupy ve všech čtyřech klíčových oblastech činnosti – tedy stíhání, ochrana, prevence a partnerství – jsou méně účinné, než by mohly být. Boj proti obchodování s lidmi a pašování migrantů se stále vyznačuje stereotypy a mylnými představami. Navíc neexistence komplexních a konzistentních strategií vede většinou k tomu, že obchodníci a pašeráci zůstávají nepotrestaní a oběti a pašovaní migranti nechránění.

137 Meziinstitucionální koordinační skupina proti obchodování s lidmi (ICAT), „The international legal frameworks concerning trafficking in persons“ (Mezinárodní právní rámce týkající se obchodování s lidmi), edice dokumentů ICAT, č. 1 (Videň, 2012).

138 Viz portál managementu znalostí nazvaný SHERLOC a další nástroje a materiály týkající se obchodování s lidmi a pašování migrantů dostupné na webové stránce www.unodc.org.

139 K listopadu 2014 bylo 183 signatářských států Úmluvy proti organizovanému zločinu, 164 Protokolů o obchodování s lidmi a 141 Protokolů o pašování migrantů.

II. Obchodování s lidmi

A. Rysy a trendy

8. Celosvětová zpráva UNODC o obchodování s lidmi pro rok 2014 poskytuje užitečný vhled do současného stavu vzorců obchodování s lidmi po celém světě. Mezi odhalenými případy obchodování s lidmi zůstává nejčastější formou obchodování za účelem sexuálního zneužívání (53 procenta). V naprosté většině postihuje ženy a dívky. Ve srovnání s obdobím 2007–2010 vzrostla míra odhalených případů obchodování za účelem nucené práce (40 procent). Zde jsou oběťmi většinou muži, ačkoliv třetinu odhalených obětí tvoří ženy. Nadále stoupá počet dětských obětí; ty představují asi třetinu všech identifikovaných obětí obchodování. Ve srovnání s obdobím 2007–2010 to znamená pětiprocentní nárůst. V 17 procentech případů nebyly informace dostupné.

9. Přetrvává zdánlivá beztrestnost pachatelů. UNODC uvádí, že 15 procent ze 128 zemí zahrnutých do zprávy nezaznamenalo v letech 2010–2012 žádné odsouzení za obchodování s lidmi, 26 procent zaznamenalo méně než 10 odsouzení a dalších 26 procent zaznamenalo 10 až 50 odsouzení. Jen 16 procent zemí zaznamenalo více než 50 odsouzení.

B. Kriminalizace a stíhání

10. Značný počet států přijal právní ustanovení kriminalizující obchodování s lidmi. Řada států však přijala legislativu, která plně neodpovídá požadavkům protokolu. Kriminalizují například jen některé formy obchodování, jako je obchodování za účelem sexuálního zneužívání, anebo jako potenciální oběti klasifikují jen děti nebo ženy.

11. Postup v souladu s Protokolem o obchodování s lidmi znamená, že signatářské státy mají kriminalizovat přinejmenším ty formy zneužívání, které jsou v něm uvedené. To znamená: využívání jiných osob k prostituci či jiným formám sexuálního zneužívání, nucená práce či služby, otroctví či praktiky podobné otroctví, útisk nebo odebrání orgánů. Když signatářské státy uvádějí do praxe koncepty obsažené v protokolu, nejsou povinny dodržet jeho přesné znění, ale účinně převést jeho požadavky do vlastních právních systémů.

12. Lidé z praxe zápolí s tím, že klíčové prvky protokolu včetně definice obchodování s lidmi jsou nejasné, a proto se ne vždy uplatňují konzistentně. UNODC analyzoval klíčové koncepty Protokolu o obchodování s lidmi a – v procesu konzultací zahrnujícím signatářské státy reprezentující různé regiony a právní systémy – sestavil řadu technických a tematických dokumentů, které rozebírají klíčové koncepty zneužití zranitelného postavení, souhlasu a zneužívání.

13. Další terminologická výzva při realizaci Protokolu o obchodování s lidmi je odlišení nucené práce jako samostatného trestného činu od obchodování s lidmi kvůli nucené práci či službě. Především bývá obtížné vymezit hranici mezi špatnými pracovními podmínkami a natolik závažným zneužíváním pracovníků, že už se jedná o obchodování s lidmi.

14. Problémy s identifikací obchodování kvůli nucené práci či službě znásobuje skutečnost, že tato podoba obchodování bývá často skrytá na konci dlouhých a spletitých dodavatelských řetězců pracovní síly. To brání v odhalování a stíhání celé řady pachatelů, konkrétně

ně náborářů, přepravců, dohlížitelů a zneuživatelů. Další spleť roviny přibývá v případech podvodných náborových praktik a organizovaného dluhového otroctví. Zde bývají oběti chyceny například tak, že musejí za nábor platit přemrštěné poplatky podvodným nebo nepoctivým agenturám a prostředníkům, často sídlícím v jiné jurisdikci, než je ta, kde dochází ke zneužívání. V takových případech je náročnější i meziinstitucionální spolupráce, například při ověřování legitimacy soukromých personálních agentur a jejich jednání.

15. Kvůli této spleťlosti lze odhalování a stíhání obchodu s lidmi i omezování a potírání jeho donucovacích a zneužívajících praktik nejlépe provádět multidisciplinárním a holistickým vymáháním práva, což znamená využití celého spektra trestního práva, trestního řádu, pracovního práva, daňového práva a lidskoprávního práva. Některé země vyvinuly moderní multidisciplinární postupy pro boj s obchodováním kvůli nucené práci. Například Brazílie ustanovila speciální mobilní inspekční jednotku složenou z inspektorů práce a federálních policistů, kteří se rychle dostanou na místo a vyšetří podezření z nucené práce. Někdy se k těmto týmům připojí i soudci, aby mohl případ být rychleji rozsouzen.¹⁴⁰

16. Takové holistické přístupy doplňuje přijetí preventivních opatření, například k regulaci, registraci, licencování a monitorování soukromých personálních agentur, což zahrnuje mimo jiné zákaz vybírání poplatků za nábor od pracovníků, aby se zamezilo dluhovému otroctví.¹⁴¹ Mezi další slibné iniciativy patří vznik Licenčního orgánu pro personální agentury (Gangmasters Licensing Authority) ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska a přijetí legislativy proti obchodování s lidmi na Filipínách (v roce 2012), která ukládá Filipínskému úřadu pro práci v zahraničí (Philippine Overseas Employment Administration), aby sestavil černou listinu náborových agentur, nelegálních náborářů a osob čelících správním, občanským nebo trestním žalobám kvůli obchodování s lidmi podaným v cílové zemi a/nebo na Filipínách.¹⁴² Prezidentské nařízení vydané roku 2012 prezidentem Spojených států amerických zakazuje federálním dodavatelům a subdodavatelům používat při náboru zavádějící nebo podvodné praktiky, vybírat od zaměstnanců poplatky za nábor a ničit, ukrývat a zabavovat osobní doklady zaměstnanců nebo jim jinak bránit v přístupu k nim.¹⁴³

C. Ochrana obětí a svědků

17. Komplexní a účinný postup proti obchodování s lidmi vyžaduje uplatnění lidskoprávního přístupu zaměřeného na oběti, který zajistí, že oběti obchodování budou jako takové uznány a že v průběhu trestního řízení i po něm znovu získají svou důstojnost.¹⁴⁴ Oběti obchodování zasluhují pomoc a ochranu bez ohledu na svou schopnost a ochotu spolupracovat s úřady; a mají též mít přístup ke spravedlnosti a náhradě za utrpenou

140 Beate Andrees, *Forced Labour and Human Trafficking: A Handbook for Labour Inspectors* (Nucená práce a obchodování s lidmi: příručka pro inspektory práce, Ženeva, Mezinárodní úřad práce, 2008).

141 Viz CTOC/COP/WG.4/2013/5, odst. 22.

142 Filipíny, Rozšířený zákon proti obchodování s lidmi z roku 2012 (zákon republiky č. 10364).

143 Spojené státy, Posílení ochrany proti obchodování s lidmi ve federálních smlouvách (prezidentské nařízení 13627 z 25. září 2012).

144 A/CONF.222/RPM.4/1, odst. 47.

újmu. Takový přístup musí být genderově senzitivní a vstřícný k dětem. Předpokladem pro ochranu práv obětí je jejich přesná a včasná identifikace a také jejich odkázání na bezpodmínečnou lékařskou, psychologickou a hmotnou pomoc, na poradenství a na ubytovací služby.¹⁴⁵ Oběti by také měly být chráněny před stíháním a postihem kvůli trestným činům spáchaným v důsledku anebo v průběhu obchodování.¹⁴⁶

18. Globální i národní data ukazují, že u obětí obchodování běžně dochází k chybné identifikaci, zejména v případech zneužívání kvůli nucené práci či službě. Často se s nimi zachází jako s pachateli nebo neregulérními migranty. Bývají zadržováni, trestáni a deportováni bez náležitého respektování jejich práv a bez možnosti nahlásit špatné zacházení nebo požadovat odškodnění za utrpenou újmu včetně nevyplacené mzdy.

19. Nepodaří-li se oběti identifikovat, je pro orgány vymáhání práva obtížné stíhat obchodníky, jelikož svědectví obětí bývají pro úspěch stíhání stěžejní.¹⁴⁷ Zkušenosti ukazují, že země s komplexnějšími opatřeními na pomoc obětem dosahují při stíhání obchodníků lepších výsledků, protože oběti, kterým se dostalo náležité pomoci, bývají ochotnější spolupracovat v trestním řízení proti obchodníkům.¹⁴⁸

20. Identifikaci obětí brání celá řada faktorů, například restriktivní výklad mezinárodních závazků a podmíněný či omezený přístup k podpůrným službám. Oběti se mnohdy nepřihlásí, jelikož se mohou bát o osobní bezpečí své i svých blízkých anebo mají obavy ze zadržení, deportace či ztráty zdroje bytí jen minimálního příjmu nebo vyhlídky na něj. Oběti obchodování kvůli nucené práci mnohdy nevyhledají pomoc, dokud se jejich situace nezhorší, například kvůli fyzickému násilí nebo nehodám na pracovišti. Slibné postupy v některých zemích ukazují, že identifikace obětí je nejúčinnější, když se opírá o proaktivní, meziinstitucionální úsilí a když jsou do ní od velmi časných fází zapojeny organizace občanské společnosti.¹⁴⁹

21. Ve většině zemí jsou podpůrné služby pro oběti obchodování kvůli pracovnímu zneužívání rozsahem omezené, mají nedostatek zdrojů a nejsou uzpůsobeny specifickým potřebám mužů, žen a dětí. V mnoha případech jsou služby pro oběti obchodování kvůli práci kupříkladu dostupné v pobytových zařízeních. Jedná-li se o útočiště pro ženy, vyluč-

145 Viz články 6–8 Protokolu o obchodování s lidmi a články 24 a 25 Úmluvy proti organizovanému zločinu.

146 Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, „Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the non-punishment provision with regard to victims of trafficking” (Strategická a legislativní doporučení k účinné realizaci ustanovení o netrestání ve vztahu k obětem obchodování, Vídeň, 2013).

147 Viz CTOC/COP/WG.4/2011/4.

148 Elaine Pearson, *Human Traffic, Human Rights: Redefining Victim Protection* (Obchod s lidmi, lidská práva: nové pojetí ochrany obětí, Londýn, Anti-Slavery International, 2002), s. 35.

149 Anti-Slavery International, *Protocol for Identification and Assistance to Trafficked Persons and Training Kit* (Protokol pro identifikaci obchodovaných osob a pomoc pro ně a školicí balíček, Londýn, 2005); Isabella Orfano, „Protection of the Rights of Migrant Workers Trafficked for Labour Exploitation through Support Measures and Access to Social Inclusion and Remedies” (Ochrana práv migrujících pracovníků obchodovaných kvůli pracovnímu zneužívání prostřednictvím podpůrných opatření a přístupu k sociální inkluzi a nápravným prostředkům), *in An Agenda for Prevention: Trafficking for Labour Exploitation* (Agenda pro prevenci obchodování kvůli pracovnímu zneužívání, Vídeň, OBSE, 2011).

čuje to dostupnost pro mužské oběti. Nicméně některé země, například Thajsko, založily podpůrná zařízení nebo služby pro mužské oběti obchodování kvůli nucené práci.

22. Jen několik málo zemí pomáhá obětem znovu získat nezávislost tím, že jim poskytuje přístup na pracovní trh a možnost získat trvalý pobyt. Podmínkou získání trvalého pobytu často je spolupráce s orgány činnými v trestním řízení.¹⁵⁰

23. Účinný přístup k nápravným opatřením, pomoci a úpravě pobytového statusu jsou pro oběti obchodování zásadní. Slibný pokrok v této oblasti představuje například projekt Evropský program kompenzace obchodovaným osobám (European Action for Compensation for Trafficked Persons), který působí ve 13 zemích s cílem prosazovat a podporovat přístup obchodovaných osob ke kompenzaci za jejich utrpení a nezaplacenou práci. Projekt ukázal, že stěžejní pro účinnou pomoc obětem je poskytování komplexní právní pomoci nabízené multidisciplinárními týmy právníků specializovaných na trestní, občanské, pracovní a imigrační právo, ve spojitosti s přeshraniční spoluprací.

24. Oběti obchodování s lidmi jsou zároveň svědkové závažných trestných činů. V této roli mají právo na ochranu před sekundární viktimizací, tedy viktimizací způsobenou tím, jak instituce a jedinci zacházejí s obětí. Mezi nejčastěji užívaná opatření na ochranu svědků pro prevenci tohoto typu viktimizace patří ochrana identity oběti, fyzická ochrana, vypovídání prostřednictvím videa, neveřejná stání, omezení kontaktu s obžalovanými, omezené mediální pokrytí soudního řízení, nevyzrazování identity oběti, zkeslení hlasu a zakrytí tváře, přítomnost pomáhajících osob, znepřístupnění soudních záznamů a ustanovení o pohrdání soudem, která soudci umožňují zamezit ohrožujícímu chování v soudní síni.¹⁵¹ Slibný vývoj představují regionální směrnice o ochraně a podpoře obětí a pomoci pro ně, které přijalo Ekonomické společenství západoafrických států.

25. Plně rozvinuté programy ochrany svědků se u případů obchodování obecně pokládají až za poslední volbu, protože oběti mohou se zapojením do takových programů váhat, jelikož pro ně představují další zátěž.

26. V postupech proti zneužívání, vykořisťování a obchodování kvůli nucené práci je důležité využívat kombinaci preventivních a ochranných opatření a plně uplatňovat komplementární právní rámce. Stěžejní jsou v tomto kontextu multidisciplinární partnerství, například mezi pracovními, daňovými, sociálními a justičními

150 Anette Brunovskis a nadace Fafo, *Balancing Protection and Prosecution in Anti-Trafficking Policies: A Comparative Analysis of Reflection Periods and Related Temporary Residence Permits for Victims of Trafficking in the Nordic Countries, Belgium and Italy* (Vyvažování ochrany a postihu ve strategiích proti obchodování s lidmi: srovnávací analýza lhůt na rozmyšlenou a s ní souvisejících povolení k dočasnému pobytu u obětí obchodování v severských zemích, Belgie a Itálii, Kodaň, Severská rada ministrů, 2012); Sarah Craggs a Razayda Martens, *Rights, Residence, Rehabilitation: A Comparative Study Assessing Residence Options for Trafficked Persons* (Práva, pobyt, reintegrace: srovnávací studie zkoumající možnosti získání pobytu pro obchodované osoby, Ženeva, Mezinárodní organizace pro migraci, 2010).

151 UNODC, *Model Legislative Provisions against Organized Crime* (Modelová legislativní opatření proti organizovanému zločinu, New York, 2012), s. 113.

orgány, orgány vymáhání práva, odbory, organizacemi občanské společnosti a podnikatelskými asociacemi.¹⁵² Taková partnerství jsou cenná i pro monitorování sektorů ohrožených vykořisťováním, a tím i pro prevenci zneužívání, vykořisťování a obchodování s lidmi.

27. Na základě výzkumů souvislosti mezi zneužíváním při náboru a obchodováním s lidmi v baltském regionu¹⁵³ nedávno Evropský institut pro prevenci a kontrolu kriminality spojený s OSN (HEUNI) vytvořil meziinstitucionální směrnice pro prevenci zneužívání při náboru a vykořisťovatelských zaměstnaneckých praktik umožňujících obchodování s lidmi.¹⁵⁴ Mezi další slibné programy patří například brazilská meziinstitucionální iniciativa veřejných orgánů, nevládních organizací a firem s názvem Národní pakt pro vymýcení otrocké práce. Iniciativa nazvaná Dhácké principy důstojné migrace poskytuje dobrý standard etického náboru a ochrany práv migrujících pracovníků. Podporují ji firmy, vlády, odbory a organizace občanské společnosti.

28. Dva nedávno přijaté dokumenty, protokol z roku 2014 k Úmluvě o nucené práci (1930) Mezinárodní organizace práce (MOP) a Doporučení MOP k nucené práci (doplňková opatření) rovněž z roku 2014 mají za cíl rozšířit opatření obsažená v Protokolu o obchodování s lidmi vymezením nových povinností v prevenci nucené práce, ochraně obětí a – bez ohledu na status či spolupráci obětí v právním řízení – poskytování přístupu k nápravným opatřením, jako je odškodnění za hmotnou a fyzickou újmu. Tyto dokumenty obsahují zesílená opatření pro prevenci podvodných a zneužívajících náborových a zaměstnaneckých praktik a opatření na ochranu pracovníků, zvláště migrujících pracovníků, před tím, že by jim byli vystaveni. Obsahují také opatření na podporu zaměstnavatelských a zaměstnaneckých organizací v boji proti nucené práci. Je v nich rovněž ustanovení na podporu náležité péče (*due diligence*) veřejného a soukromého sektoru v prevenci rizik nucené práce a reakcích na ně.

152 Viz A/CONF.222/RPM.1/1, odst. 27.

153 Natalia Ollus, Anniina Jokinen a Matti Joutsen (ed.), *Exploitation of Migrant Workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the Links Between Recruitment, Irregular Employment Practices and Labour Trafficking* (Zneužívání migrujících pracovníků ve Finsku, Švédsku, Estonsku a Litvě: odkrývání vztahů mezi nábořem, neregulérními zaměstnaneckými praktikami a obchodováním s lidmi kvůli práci), edice HEUNI č. 75 (Helsinky, HEUNI, 2013).

154 Liliana Sorrentino a Anniina Jokinen, *Guidelines to Prevent Abusive Recruitment, Exploitative Employment and Trafficking of Migrant Workers in the Baltic Sea Region* (Směrnice pro prevenci zneužívání při náboru, vykořisťování a zaměstnání a obchodování s migrujícími pracovníky v baltském regionu), edice HEUNI č. 78 (Helsinky, HEUNI, 2014).

A. Rysy a trendy

29. Poznatky o pašování migrantů jsou přinejlepším neúplné. Neexistují žádné souhrnné údaje ani spolehlivé odhady o počtu migrantů využívajících služeb pašeráků. Nicméně dostupné regionální odhady poskytují jistý vhled do neustále se měnících vzorců a trendů pašování.¹⁵⁵

30. Pašerácké trasy jsou velmi proměnlivé a rychle se mění, aby se vyhnuly reakcím orgánů vymáhání práva. Přizpůsobují se změnám ve vízových a migračních režimech, politickým, socioekonomickým a ekologickým podmínkám a dostupnosti zkorumpovaných úředníků. V mnoha případech se využívá kombinace vzdušných, pozemních a mořských tras a dlouhé cesty se často rozděluje na úseky, které procházejí několika kontinenty.

31. Některé trasy jsou obzvlášť riskantní. Mezinárodní organizace pro migraci odhaduje, že od roku 2000 při pokusech o překročení pozemních a mořských hranic zemřelo asi 40 000 migrantů. Za nejnebezpečnější se pokládá trasa do Evropy, s více než 22 000 úmrtími migrantů od roku 2000, k nimž většinou došlo při plavbě před Středozemní moře. Na hranici mezi Spojenými státy a Mexikem od roku 1998 zemřelo více než 6000 migrantů.¹⁵⁶

32. Při nedostatku příležitostí k legální migraci jsou migranti závislejší na pašerácích. Do pašování migrantů jsou zapojeny jak hierarchicky organizované zločinecké skupiny, tak volně organizované zločinecké sítě. Podle potřeby se rozšiřují a najímají další členy a generují značné výnosy, které se poté někdy perou. Pro udržování kontaktů s pašeráky a migranty stále častěji využívají informační a komunikační technologie.¹⁵⁷

33. Pašeráci stanovují výši poplatků mimo jiné podle typu poskytnuté služby, překonané vzdálenosti, rizika odhalení a způsobu dopravy. Jelikož pašování migranti leckdy nemají zdroje na financování cesty, často sebe i své rodiny zadluží nebo poplatky za cestu hradí ve splátkách, čímž se vystavují riziku dluhového otroctví. Výsledkem často bývají dlouhé cesty, při kterých migranti dělají zastávky, aby mohli zbytek cesty financovat. Při těchto zastávkách jsou obzvlášť ohroženi obchodováním s lidmi a dalšími formami zneužívání a trestné činnosti.

B. Kriminalizace a stíhání

34. Realizace Protokolu o pašování migrantů zůstává výzvou, jelikož národní opatření se obvykle zaměřují na hraniční kontroly, a ne na zapojení organizovaného zločinu do napomáhání neregulérní migraci. Úsilí se často soustředí na přerušování cesty migrantů, bez snahy cílit na organizátory neregulérní migrace a jejich nezákonné zisky. V kontextu smíšených migračních toků toto často znamená, že osobám s nárokem na ochranu

155 Odhady hrozeb nadnárodního organizovaného zločinu dostupné na webové stránce www.unodc.org.

156 Mezinárodní organizace pro migraci, *Fatal Journeys: Tracking Lives Lost During Migration* (Fatální cesty: sledování životů ztracených během migrace, Ženeva, 2014).

157 UNODC, *Migrant Smuggling in Asia: A Thematic Review of Literature* (Pašování migrantů v Asii: tematický přehled literatury, Bangkok, 2012), s. 45–50 a 57.

je upřeno náležité posouzení jejich situace a že se nerespektuje zásada nevydání (*non-refoulement*).

35. Neexistuje žádná souhrnná analýza toho, jak jednotlivé státy vtělily Protokol o pašování migrantů do národní legislativy, ale různé studie ukazují, že jen několik států v souladu s ním definovalo a kriminalizovalo pašování migrantů a podobné jednání.¹⁵⁸

36. Ačkoliv Protokol o pašování migrantů poskytuje signatářským státům prostor, aby podnikly opatření proti osobě, jejíž jednání podle domácího práva představuje trestný čin, pašování migranti nemají být trestně odpovědní za to, že byli pašováni.¹⁵⁹ Uprchlíci, kteří na pašeráky spoléhají při útěku před pronásledováním, závažným porušováním lidských práv nebo násilným konfliktem, jsou z trestní odpovědnosti za svůj nelegální vstup do země zcela vyňati.¹⁶⁰

37. Cílem Protokolu o pašování migrantů je řešit to, že organizované zločinecké skupiny a sítě napomáhají pašování migrantů kvůli zisku, nikoliv regulovat a kriminalizovat samotnou migraci.¹⁶¹ Přistupuje-li se k pašování migrantů v rámci imigračního práva, a ne trestního práva, vzniká riziko, že se hlavním trestním činem stane jednání pašovaného migranta – nezákonný vstup –, zatímco z napomáhání nezákonnému vstupu se stává pouze průvodní trestný čin. V důsledku pak pašeráci čelí mnohem menším rizikům a mírnějším postihům než sami pašovaní migranti. To vede k beztrestnosti zločinců a zhoršuje to zranitelnost migrantů. A kvůli tomu je pak obtížnější účinně stíhat pašování migrantů a předcházet mu i chránit migranty.

38. Navíc Protokol o pašování migrantů nekriminalizuje pomoc, kterou migrantům poskytují jedinci nebo nevládní organizace z humanitárních nebo rodinných důvodů.¹⁶² Praxe však ukazuje, že státy v některých případech vyšetřují a stíhají jedince, kteří z humanitárních důvodů zachránili pašované migranty a pomáhali jim. Takováto vyšetřování a stíhání se obvykle opírala o legislativu, která vynechávala prvek finančního nebo jiného hmotného prospěchu obsažený v definici pašování migrantů, jak ji vymezuje protokol.¹⁶³

39. Pašování migranti se v průběhu pašování mohou stát oběťmi kriminality, například jsou-li vystaveni nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či násilí anebo jsou-li v rukou pašeráků ohroženy jejich životy a bezpečí, ať už úmyslně, nebo z nedbalosti. Pro-

158 Viz portál managementu znalostí SHERLOC, který provozuje UNODC. Viz též Agentura Evropské unie pro základní práva, „Criminalisation of migrants in an irregular situation and of persons engaging with them“ (Kriminalizace migrantů v neregulérní situaci a osob věnujících se jim, Lucemburk, Vydavatelství Evropské unie, 2014).

159 Viz článek 5 a článek 6 (4) Protokolu o pašování migrantů.

160 Úmluva o právním postavení uprchlíků, článek 31.

161 *Legislative Guides for the Implementation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto* (Legislativní pokyny k realizaci Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a protokolů k ní, publikace OSN, prodejní číslo E.05.V.2), část třetí, kap. II, odst. 27 a 28, s. 340.

162 Tamtéž, část třetí, odst. 32, s. 341.

163 Agentura Evropské unie pro základní práva, *Fundamental Rights of Migrants in an Irregular Situation in the European Union* (Základní práva migrantů v neregulérní situaci v Evropské unii, Lucemburk, Vydavatelství Evropské unie, 2011), s. 63 a 64.

tokol o pašování migrantů uznává ohrožení pašovaných migrantů těmito trestnými činy a zavazuje státy, aby takové jednání vymezily jako přítěžující okolnost, která pašeráky vystavuje tvrdším trestům.¹⁶⁴ Mnoho signatářských států však toto povinné ustanovení do své legislativy nezahrnulo. Kriminální jednání nemusí spočívat ve zneužívání podle definice obchodování s lidmi, ale může se jednat o jeden nebo více specifických trestných činů, například podvod, vydírání, znásilnění a těžké ublížení na zdraví, které je nutno jako takové vyšetřovat.¹⁶⁵

40. Jen velmi málo zemí vytvořilo specializované strategie proti pašování migrantů, ustavilo mechanismy meziinstitucionální spolupráce, založilo specializované útvary pro boj s pašováním migrantů nebo proškolovalo specializované státní zástupce a soudce. Opatření proti pašování migrantů se často zaměřují na ostrahu hranic a nejsou zasazena do rámce širší strategie. Úsilí o boj proti pašování migrantů navíc často naráží na neexistenci efektivních meziinstitucionálních mechanismů sdílení informací a koordinace operací mezi úřady a dalšími aktéry na národní a mezinárodní úrovni.¹⁶⁶

41. Nicméně některé slibné národní postupy existují. Mezi jejich příklady patří nejvyšší státní zastupitelství v Salvadoru, pod něž spadá útvar specializovaný na obchodování s lidmi a pašování migrantů, národní koalice proti obchodování s lidmi a pašování migrantů v Kostarice nebo zvláštní poradce pro pašování lidí a nelegální migraci v Kanadě, jehož úkolem je koordinovat národní postup proti pašování migrantů prostřednictvím meziinstitucionálního přístupu.¹⁶⁷

42. Pašování migrantů bývá často spojeno s korupcí, která hraje klíčovou roli při překračování hranic a podvody s doklady.¹⁶⁸ Jednou z běžných metod pašeráků je využít podvodné podpůrné dokumenty (např. zfalšovanou pracovní smlouvu nebo rodný list) k získání pravých osobních nebo cestovních dokladů. Organizované zločinecké skupiny zapojené do pašování migrantů se někdy uchylují k trestným činům týkajícím se identity, aby své členy a operace skryly před sledováním nejen během nezákonných aktivit, ale i během rutinních, nekriminálních aktivit, jako jsou cesty do zahraničí. Existují také důkazy, že některé zločinecké skupiny používají osobní doklady a informace jako nelegální komoditu. Takové skupiny mohou rozvinout své schopnosti vytvářet stále sofistikovanější padělky osobních dokladů nebo zneužívat slabiny při vydávání dokladů tím, že klamou nebo korumpují úřady, a získávají tak pravé doklady. Tyto pravé doklady se pak někdy prodávají dál a používají se při pašování migrantů.

164 Článek 6 (3) Protokolu o pašování migrantů.

165 UNODC, *Model Law against the Smuggling of Migrants* (Modelový zákon proti pašování migrantů, New York, 2010), s. 43; Global Migration Group, *Exploitation and Abuse of International Migrants, Particularly Those in an Irregular Situation* (Využívání a zneužívání mezinárodních migrantů, zejména těch, kteří jsou v neregulérní situaci, Vídeň, 2013), s. 21.

166 Viz A/CONF.222/RPM.4/1, odst. 50. – Pozn. překl.: výraz „prosecutor“ překládáme v souladu se současným českým územ jako „státní zástupce“.

167 Viz CTOC/COP/WG.7/2013/3.

168 UNODC, „Issue paper: corruption and the smuggling of migrants“ (Tematický dokument: korupce a pašování migrantů, Vídeň, 2013).

43. Obzvláštní výzvu představuje stanovení jurisdikce u pašování migrantů přes moře. Pro efektivní vyšetřování a stíhání tohoto typu pašeráctví je zapotřebí stanovit široký jurisdikční základ pro výsostné vody a v některých případech – prostřednictvím extrateritoriální jurisdikce – i pro volné moře. Kdykoliv úřady zadrží plavidlo s pašovanými migranty na palubě, anebo se s ním setká jiné plavidlo a zachrání osoby na palubě, protože jsou v ohrožení, je zapotřebí řešit celou řadu výzev. Jak stanovit cílový přístav, a tedy i zemi, která bude povinna migrantům pomoci a zahájit vyšetřování? Jak zajistit důkazy usvědčující pašeráky nalezené na palubě? Jak mezi migranty identifikovat pašeráky, oddělit je a zajistit, aby se s osobami na palubě zacházelo adekvátně? Podle Úmluvy OSN o mořském právu mají státy povinnost podpořit založení, fungování a údržbu adekvátní a účinné pátrací a záchranné služby. Slibnou praxi v tomto ohledu představuje operace Mare Nostrum, multidisciplinární záchranná operace v jižním Středomoří prováděná Itálií se specifickým cílem zachraňovat životy na moři a stavět před soud ty, kdo z pašování migrantů profitují.

C. Ochrana svědků a pašovaných migrantů

44. Ochrana práv pašovaných migrantů je jedním ze čtyř cílů Protokolu o pašování migrantů. Jinými slovy, ochrana práv migrantů představuje nedílnou součást účinné reakce na pašování migrantů. Práva pašovaných migrantů se mají chránit a jejich potřeby řešit už v době, kdy je odhalí pracovníci v první linii, ale i v průběhu vyšetřování a stíhání pašeráků. Pašování migranti představují vzácný zdroj informací o procesu pašování a zapojených zločineckých sítích, a proto jsou to cenní svědkové. Když se s migranty zachází s úctou, řeší se jejich základní potřeby a respektují se jejich práva, obzvlášť pokud se v průběhu pašování stali oběťmi trestných činů, může to pomoci i vyšetřovatelům a státním zástupcům, který potřebují jejich spolupráci jakožto svědků proti pašerákům.

45. Míra, do níž pašování migranti v trestním řízení poskytnou důkazy, závisí také na schopnosti států učinit příslušná opatření pro ochranu jich samých a jejich příbuzných před zastrašováním a odplatou.¹⁶⁹

46. Státy mají povinnost chránit lidská práva pašovaných migrantů. To znamená především zákaz diskriminace a ochranu práva na život, práva nebýt podroben mučení nebo jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu a práva na přístup ke spravedlnosti a účinným nápravným opatřením a na ochranu před násilím. Státy mají rovněž povinnost dodržovat mezinárodní závazky týkající se zadržení, návratu a mezinárodní ochrany.¹⁷⁰ Ochrané strategie a opatření jsou zakotveny například v Úmluvě o právním postavení uprchlíků, Úmluvě OSN o mořském právu, Protokolu o pašování migrantů a Úmluvě OSN o právech dítěte. V roce 2014 Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva vydal dokument s názvem „Doporučené principy a směrnice pro lidská práva na mezinárodních hranicích“, který má státům pomoci tyto závazky plnit.¹⁷¹

169 Článek 24 Úmluvy proti organizovanému zločinu.

170 Viz UNODC, *International Framework of Action to Implement the Smuggling of Migrants Protocol* (Mezinárodní rámec pro postup při realizaci protokolu o pašování migrantů, New York, 2011), s. 25–41 a část druhá, tabulka 2.

171 A/69/CRP.1.

47. Co se týče dětí, a zejména nedoprovázených a odloučených dětí, které jsou obzvláště zranitelné, strategie a postupy států by se měly řídit nejlepším zájmem dítěte a poskytovat zvláštní ochranná opatření v souladu s jejich specifickými právy a potřebami.

48. Výzvou zůstává identifikace pašovaných migrantů, kteří během cesty zažili zneužívání a násilí nebo kteří se po dosažení cíle ocitnou ve vykořisťovatelských pracovních podmínkách.¹⁷² Pracovníci v první linii nemusí být dostatečně proškoleni nebo vybaveni na to, aby v migračních tocích vyhledávali ohrožené migranty a odkazovali je na příslušnou pomoc. Dobrým počinem je manuál školení o základních právech pro pohraniční policii, který sestavila Evropská agentura pro řízení operativní spolupráce na vnějších hranicích členských států Evropské unie (Frontex).¹⁷³

49. Některé země zavedly slibné postupy na ochranu práv migrantů, kteří byli pašováni za přitěžujících okolností. Například Belgie nabízí pašovaným migrantům, kteří se stali oběťmi trestné činnosti, stejnou ochranu jako obětem obchodování s lidmi, tedy lhůtu na rozmyšlenou, pomoc a povolení k přechodnému pobytu pod podmínkou spolupráce s úřady. Za jistých podmínek lze toto povolení změnit na povolení k trvalému pobytu.

50. Při prvním kontaktu by státy měly zajistit, že jsou naplněny základní potřeby pašovaných migrantů a že migranti obdrží náležité informace o svých právech. Tu vyžaduje přítomnost tlumočnicků a proškolených a náležitě informovaných pracovníků první linie i pracovníků trestní justice. V praxi se však odhalení pašování migranti obvykle odesílají do zařízení, kde se poté prověřují, což bývají detenční zařízení. Často tam bývá odepřen přístup organizacím občanské společnosti, což omezuje možnost poskytnout právní pomoc a zjistit potřebu ochrany u různých typů pašovaných migrantů včetně uprchlíků a obětí trestné činnosti. Státy stále jen s obtížemi zajišťují, aby jejich strategie a opatření na ochranu práv pašovaných žen a dětí, včetně dětí odloučených a nedoprovázených, byly genderově senzitivní a vstřícné k dětem. Mohly by to částečně napravit tím, že budou spolupracovat se specializovanými poskytovateli služeb, zejména s organizacemi občanské společnosti, imigračními právníky a právníky specializovanými na poradenství pro oběti trestné činnosti, a umožní jim podílet se na identifikaci obzvláště zranitelných skupin a jejich nasměrování k náležité pomoci.

51. V těchto oblastech existují některé slibné postupy. Například italský projekt *Praesidium*, což je iniciativa pro vybudování inovativního systému přijímání neregulérních migrantů připlouvajících po moři. Tito migranti dostanou informace a pomoc a poté jsou nasměrováni k náležité právní a správní proceduře žádosti o ochranu. Projekt se opírá o partnerství mezi Vysokým komisařem OSN pro uprchlíky, Mezinárodní organizací pro migraci, organizací *SavetheChildren* a Italským červeným křížem a má podporu italského ministerstva vnitra a Evropské komise.

172 Viz A/CONF.222/RPM.4/1, odst. 45.

173 Frontex, *Fundamental Rights Training for Border Guards, Trainers' Manual* (Školení o základních právech pro pohraniční policii: manuál pro školitele, Varšava, 2013).

IV. Mezinárodní spolupráce ve vymáhání práva a v justiční oblasti

52. Mezinárodní spolupráce ve vymáhání práva a v justiční oblasti ve spojení se spolehlivými programy boje proti praní peněz jsou klíčovými prvky potírání obchodu s lidmi i pašování migrantů.

53. Pašování migrantů je z definice nadnárodní trestný čin vyžadující nadnárodní reakci. Kromě toho značný počet případů obchodování s lidmi zahrnuje organizované zločinecké skupiny operující v mnoha jurisdikcích, což vyžaduje pohotovou a účinnou mezinárodní spolupráci ve vymáhání práva a v justiční oblasti. Přesto se vyšetřování a stíhání často více zaměřuje na některé články řetězce obchodování či pašování a jiné vynechává. Neochota rozšířit působnost vyšetřování a stíhání do zahraničí je způsobena celou řadou faktorů včetně nedostatečné specializace pro řešení komplexních případů, zdlouhavými a komplikovanými procedurami vzájemné právní pomoci i výzvami ve spolupráci s jinými jurisdikcemi při získávání výpovědí repatriovaných obětí a pašovaných migrantů. Problém dále zhoršují jazykové překážky a nedostatek účinných bilaterálních či multilaterálních mechanismů sdílení informací. Někteří odborníci poukazují na nedostatečnou motivaci mezinárodní spolupráce u policistů a státních zástupců. Má-li se však narušit celý řetězec obchodování a pašování a mají-li před soudem stanout ti, kdo ho organizují a řídí, je spolupráce s jinými zeměmi nezbytná.¹⁷⁴

54. Navzdory těmto výzvám existují i některé slibné postupy. Například v Evropské unii vznikly společné vyšetřovací týmy pro řešení případů obchodování s lidmi a pašování migrantů s podporou a koordinací Jednotky Evropské unie pro justiční spolupráci (Eurojust) a Evropského policejního úřadu (Europol). Společná vyšetřování prováděná Spojenými státy a Mexikem přispěla k rozbití sítí operujících přes hranici těchto dvou zemí. Některé státy zavedly kanály pro řízení přeshraniční komunikace a pro neformální přeshraniční spolupráci a sdílení informací. Například Spojené státy a Kanada založily integrované týmy pohraniční policie. Dalším výborným příkladem inovativního přístupu ke sdílení informací je dobrovolný systém podávání zpráv o pašování migrantů a podobném jednání (VRS-MSRC), který vznikl s podporou UNODC v rámci Balijského procesu proti pašování lidí, obchodování s lidmi a příbuznému nadnárodnímu zločinu. VRS-MSRC je zabezpečený internetový systém, který mohou využívat a skutečně využívají státní orgány při sběru a sdílení dat o pašování migrantů.

55. Stíhání případů obchodování a pašování i mezinárodní spolupráce v této oblasti čelí novým výzvám vycházejícím z toho, že zločinci stále více využívají informační a komunikační technologie. Podezřelí například používají šifrování nebo přesouvají a vyměňují si data za pomoci technologií cloud computingu a anonymních sítí nebo ukládají data na serverech nacházejících se v různých geografických lokalitách spadajících do mnoha jurisdikcí. Vyšetřování a stíhání v takových případech vyžaduje urychlenou mezinárodní spolupráci ve vymáhání práva a justiční oblasti a specializované vyšetřovací postupy pro

174 Cornelius Friesendorf (ed.), *Strategies Against Human Trafficking: The Role of the Security Sector* (Strategie proti obchodování s lidmi: role bezpečnostního sektoru, Vídeň a Ženeva, Národní akademie obrany a rakouské Ministerstvo obrany a sportu ve spolupráci se Ženevským centrem pro demokratickou kontrolu ozbrojených sil, 2009), s. 347.

zajištění elektronických důkazů, které jsou svou povahou proměnlivé a snadno znehodnotitelné. Avšak důkazní pravidla pro elektronické důkazy i zdroje a kapacity pro práci s těmito důkazy se v jednotlivých zemích značně liší. Proto hrozí, že tradiční podoby mezinárodní spolupráce budou příliš zdlouhavé a mohou stíhání znesnadňovat.¹⁷⁵

56. Vznikla celá řada nástrojů a postupů na posílení mezinárodní spolupráce v boji proti obchodování s lidmi i pašování migrantů, například online seznam příslušných národních orgánů, Příručka pro autora žádosti o vzájemnou právní pomoc, Manuál pro vzájemnou právní pomoc a extradici a Manuál mezinárodní spolupráce za účelem konfiskace výnosů z trestné činnosti (všechny tyto nástroje sestavil UNODC). Na regionální úrovni posiluje spolupráci v regionu jihovýchodní Asie Skupina velitelů útvarů specializovaných na obchodování s lidmi Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN). Kromě toho Příručka mezinárodní právní spolupráce v případech obchodování s lidmi (ASEAN) poskytuje směrnice pro využívání vzájemné právní pomoci a extradice při stíhání obchodu s lidmi. UNODC podpořil též vytvoření Směrnic mezinárodní spolupráce proti obchodování s lidmi a pašování migrantů, určených pro pracovníky trestní justice na západním Balkáně.

57. Různé mezinárodní a regionální organizace založily platformy a multilaterální procesy pro posilování reakcí trestní justice na obchodování s lidmi i pašování migrantů. Existuje mnoho příkladů programů mezinárodní spolupráce ve vymáhání práva a justiční oblasti, které podporují sdílení informací o trestné činnosti, spolupráci ve vymáhání práva a koordinaci multilaterálních operací. Mezi tyto programy patří Balijský proces proti pašování lidí, obchodování s lidmi a příbuznému nadnárodnímu zločinu, Středoašijské regionální informační a koordinační centrum, společná plánovací jednotka Afghánistánu, Íránu a Pákistánu, Europol a Jihovýchodoevropské centrum pro vymáhání práva s pracovní skupinou „Mirage“ pro boj proti obchodování s lidmi a nelegální migraci. Existují také regionální justiční síť a platformy, jako například Iberoamerická síť pro mezinárodní právní spolupráci, Eurojust, Evropská justiční síť a koordinační rada nejvyšších státních zástupců členských zemí Společenství nezávislých států. Justiční síť v Asii vzniká. Mezinárodní a regionální platformy často nabízejí možnosti školení a výměnných programů, které pak poskytují příležitosti pro budování vztahů a důvěry mezi pracovníky trestní justice. Důvěra a dobré vztahy jsou pro policejní a justiční spolupráci stěžejní, neboť se při ní využívají formální i neformální metody sdílení informací a důkazů. Spolupráce je neúčinnější, když se opírá o oboustranný zájem.

58. Mezinárodní spolupráce ve vymáhání práva a justiční oblasti je obzvláště důležitá u vyhledávání, zabavování a konfiskace výnosů z trestné činnosti. Úmluva proti organizovanému zločinu zavazuje signatářské státy, aby obchodování s lidmi i pašování migrantů byly definovány jako predikativní trestné činy u praní peněz. Důvod pro systematické posilování postupů proti praní peněz je podpořit odhalování a rozšířit a prohloubit vyšetřování využitím dalších speciálních vyšetřovacích technik a zdrojů, s cílem zajistit silné důkazy podporující výpovědi obětí, a zjistit tak, jak jsou sítě organizovány, kdo je řídí a jak operují. Finanční vyšetřování slouží k identifikaci, zmrazování a konfiskaci příjmů a výnosů z trestné činnosti, které u sebe mají obchodníci s lidmi, pašeráci lidí a jejich

175 UNODC, *Comprehensive Study on Cybercrime (Draft)* (Souhrnná studie o kyberkriminalitě (pracovní verze), Vídeň, 2013).

spolupachatelé, a tím i k účinnému narušování jejich operací. Tyto konfiskované výnosy lze využít pro odškodnění obětí za utrpěnou újmu.

59. Existují některé slibné postupy. Například americké Ministerstvo vnitřní bezpečnosti zahájilo novou iniciativu s názvem Příjmy, finance a výnosy pašeráků lidí a obchodníků s lidmi, jejímž cílem je potírat zločinecké organizace zapojené do pašování migrantů a obchodování s lidmi s využitím technik boje proti praní peněz. Zaměřuje se na identifikaci klíčových členů zločineckých organizací a vyhledávání, zabavování a konfiskaci příjmů, financí a výnosů spojených s jejich trestnou činností nebo z ní pocházejících.¹⁷⁶

60. Členské státy Evropské unie založily s podporou Eurojustu a Europolu společné vyšetřovací týmy speciálně zaměřené na obchodování s lidmi, pašování migrantů a návazné aktivity praní peněz. Například v roce 2014 se v rámci operace Archimedes podíleli pracovníci orgánů vymáhání práva ze 34 zemí na zpravodajsky řízené koordinované operaci proti pašování a obchodování a dalším formám organizovaného zločinu v Evropské unii. Výsledkem operace bylo mimo jiné 1027 zatčení, záchrana 30 dětí před obchodováním a kontrola více než 10 000 neregulérních migrantů.

61. Třebaže takovéto společné operace mohou iniciovat a koordinovat vyšetřování v řadě zemí ústící v četná zatčení a zmrazení výnosů, někdy vykazují zaměření na odhalování neregulérních migrantů, aniž by věnovaly náležitou pozornost identifikaci ohrožených migrantů vyžadujících ochranu, uprchlíků a obětí trestné činnosti a tomu, aby se jim po identifikaci dostalo náležité pomoci.

62. Repatriace obětí obchodování s lidmi a návrat pašovaných migrantů představují další výzvy a vyžadují mezinárodní spolupráci. Všechny procesy a procedury týkající se návratu pašovaných migrantů a obětí musí být koordinované a musí odpovídat mezinárodní právu, zejména právu lidskoprávnímu, uprchlickému a humanitárnímu. Strategie a programy repatriace a návratu jsou nejúčinnější a nejudržitelnější, pokud probíhají bezpečně, humánně a spořádaně, aby se maximalizovala možnost reintegrace navracených osob v jejich domovské zemi. Navíc pomoc s reintegrací může podpořit úspěšný a udržitelný návrat migrantů.¹⁷⁷

176 OBSE, *Leveraging Anti-Money Laundering Regimes to Combat Trafficking in Human Beings* (Posilování postupů proti praní peněz s cílem potírat obchodování s lidmi, Vídeň, 2014).

177 *International Framework for Action*.

V. Závěry a doporučení

63. K obchodování s lidmi a pašování migrantů je zapotřebí přistupovat konzistentně a holisticky, se zapojením různých strategických oblastí včetně řízení migrace, kontroly hranic a ochrany lidských práv a opatřeními směřujícími k upevňování zákonnosti, k prevenci a kontrole korupce a k podpoře a posilování sociálního a ekonomického rozvoje. Avšak strategie řešení obchodu s lidmi a pašování migrantů jsou často roztržité a nedostatečné. Dosud často převažuje hledisko kontroly imigrace nad potřebou rozbíjet organizované zločinecké skupiny zapojené do obchodování s lidmi a pašování migrantů. Často se přehlíží potřeba chránit oběti obchodování a pašované migranty, což znesnadňuje účinné vyšetřování a stíhání. Kvůli tomu – navzdory pokroku učiněnému v kriminalizaci obchodování s lidmi a v menší míře i v pašování migrantů – jsou obchodníci a pašeráci jen málokdy stíháni a odsouzeni. Výsledkem je, že organizované zločinecké skupiny dál generují ohromné nezákonné zisky, což posléze podněcuje korupci a další formy organizovaného zločinu.

64. Rámce ochrany vzniklé v souvislosti s obchodováním s lidmi a pašováním migrantů a širší lidskoprávní rámec ochrany by se měly využívat komplementárně, aby byla zajištěna adekvátní reakce na kontinuum zneužívání, vykořisťování a porušování práv.

65. Závěrem konstatujeme, že obchodování s lidmi a pašování migrantů nelze účinně řešit bez efektivních partnerství napříč hranicemi a kontinenty, opírajících se o smysl pro sdílenou odpovědnost v boji proti organizovanému zločinu, prosazování zákonnosti, v ochraně lidských práv a v podpoře rozvoje.¹⁷⁸

66. S vědomím toho a se zohledněním doporučení regionálních přípravných setkání se může 13. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici rozhodnout zvážit následující doporučení:

- (a) členské státy by měly zavést komplexní strategie a programy pro boj proti obchodování s lidmi a pašování migrantů, pro sledování smíšených migračních toků kvůli vyhledávání obětí obchodování s lidmi a pašovaných migrantů a pro ochranu základních práv obětí obchodování s lidmi a pašovaných migrantů a zajištění jejich přístupu k pomoci, spravedlnosti a ochraně v souladu s Protokolem o obchodování s lidmi, Protokolem o pašování migrantů a dalšími relevantními nástroji mezinárodního práva;
- (b) tam, kde to je vhodné, by členské státy měly uplatňovat samostatné strategické, legislativní a operační postupy proti obchodování s lidmi a pašování migrantů, se zohledněním jejich odlišností a společných rysů;
- (c) členské státy by měly zavést komplexní legislativní rámce pro kriminalizaci obchodování s lidmi a pašování migrantů ve všech jejich projevech. Jejich legislativní rámce proti obchodování s lidmi by měly zahrnovat všechny formy obchodování, zejména se ženami a dívkami, ale také s muži a chlapci. Jejich legislativní rámce

178 Tamtéž, s. 7–11. Viz též „Smuggled futures“, s. 18–20, a A/68/L.5.

proti pašování migrantů by měly brát v potaz, že do pašování migrantů jsou kvůli finančnímu nebo jinému hmotnému prospěchu zapojeny organizované zločinecké skupiny. Měly by také kriminalizovat falšování dokladů a trestný čin umožnění ilegálního pobytu migrantů. A konečně, národní rámce proti oběma trestným činům by měly respektovat zásadu nevydání (*non-refoulement*) a další uznávané principy mezinárodního lidskoprávního a humanitárního práva a jako přitěžující okolnosti uznávat jednání, které ohrožuje nebo může pravděpodobně ohrozit životy či bezpečí migrantů anebo zahrnuje nelidské či ponižující zacházení;

- (d) pracovníci příslušných orgánů by měli být proškoleni pro identifikaci a ochranu práv všech obětí obchodování, včetně méně běžných forem zneužívání, a to především ve smíšených migračních tocích. Orgány trestní justice by měly brát v potaz, že oběti obchodování a pašování migranti mohou být i svědky těchto trestných činů, a podle toho by s nimi měly zacházet;
- (e) úsilí členských států by se mělo zaměřit na rozbíjení organizovaných zločineckých skupin podílejících se na obchodování s lidmi a pašování migrantů a zajistit, aby oběti obchodování nebyly trestně odpovědné za trestné činy, které v důsledku obchodování nebo během něj spáchaly;
- (f) členské státy by měly přijmout preventivní regulativní opatření, například k regulaci, registraci, licencování a monitorování soukromých personálních agentur, s cílem předcházet dluhovému otroctví, a to včetně zákazu vybírání poplatků za nábor od pracovníků. Členské státy by také měly zajistit fungování příslušných procedur náležité péče (*due diligence*), s cílem zaručit respektování lidských práv a prevenci obchodování s lidmi;
- (g) členské státy by měly podporovat a prosazovat multidisciplinární partnerství, a to mezi orgány vymáhání práva, státními zastupitelstvími, úřady práce, daňovými orgány, sociálními úřady, organizacemi občanské společnosti, odbory a soukromým sektorem pro prevenci obchodování s lidmi kvůli pracovnímu vykořisťování;
- (h) členské státy by měly posílit poskytování právního poradenství a právní pomoci všem obětem obchodování s lidmi i pašovaným migrantům v míře, nakolik se při pašování stali oběťmi trestné činnosti, aby mohli vyhledat spravedlnost a získat přístup k nápravným opatřením, zejména k právu na uplatnění nároku na odškodnění.

Workshop 3:
Posilování reakcí v oblastech
prevence kriminality a trestní justice
na vznikající formy trestné činnosti,
jako je kyberkriminalita
a obchodování s kulturními statky,
včetně získaných poučení
a mezinárodní spolupráce

Bod 5 předběžného programu*

Komplexní a vyvážené přístupy k prevenci a adekvátnímu řešení nových a vznikajících forem nadnárodního zločinu

Workshop 3: Posilování reakcí v oblastech prevence kriminality a trestní justice na vznikající formy trestné činnosti, jako je kyberkriminalita a obchodování s kulturními statky, včetně získaných poučení a mezinárodní spolupráce**

Výchozí dokument

Shrnutí

Tento výchozí dokument poskytuje přehled společných a specifických aspektů toho, jak se v oblastech prevence kriminality a trestní justice reaguje na kyberkriminalitu a obchodování s kulturními statky, což jsou dva výrazné příklady vznikajících forem trestné činnosti, které nabývají na významu v důsledku globalizace a rozvoje informačních technologií. Jelikož zločinecké skupiny těží z příležitostí, které tyto jevy nabízejí, jsou zapotřebí účinná opatření pro rozšiřování znalostí o rozsahu, kořenech a způsobech fungování využívaných při páchání takovýchto trestných činů, pro rozvoj účinných preventivních strategií, pro zlepšování výměny informací a pro posilování národních rámců a mezinárodní spolupráce mezi členskými státy.

* A/CONF.222/1.

** Sekretariát OSN vyjadřuje poděkování členům sítě programu OSN pro prevenci kriminality a trestní justici, především Národnímu institutu spravedlnosti Spojených států amerických, Mezinárodní vědecké a profesní poradní radě, Korejskému institutu pro kriminologii a Evropskému institutu pro prevenci a kontrolu kriminality spojenému s OSN za pomoc s přípravou a organizací tohoto workshopu.

Obsah

I. Úvod	130
II. Kyberkriminalita	133
A. Identifikace výzvy	133
B. Měření kyberkriminality	135
C. Prevence a potírání kyberkriminality	137
III. Obchodování s kulturními statky	140
A. Identifikace výzvy	140
B. Reakce na obchodování s kulturními statky	142
IV. Závěry a doporučení	145

I. Úvod

1. Při regionálních přípravných setkáních – asijsko-pacifickém, západoasijském a africkém – před 13. kongresem OSN o prevenci kriminality a trestní justici podtrhly členské státy význam formování komplexní reakce na vznikající trestné činy kyberkriminality a obchodování s kulturními statky.¹⁷⁹ Stejně jako u mnoha dalších trestných činů platí, že základem účinných preventivních strategií a opatření trestní justice proti těmto vznikajícím formám trestné činnosti jsou důkladná poznatková báze a přesné pochopení toho, co kriminalitu usnadňuje a jaké jsou její vzorce.

2. Pracovní dokument připravený sekretariátem, který se věnuje komplexním a vyváženým přístupům k prevenci a adekvátnímu řešení nových a vznikajících forem nadnárodního zločinu,¹⁸⁰ předestírá víceúrovňovou typologii nových a vznikajících forem trestné činnosti založenou na možných kořenech a hnacích faktorech a na způsobech fungování. Jako možné kořeny a hnací faktory nových forem trestné činnosti byly identifikovány globalizace; blízkost chudoby, konfliktů a oslabené zákonnosti k cenným trhům; a rychlý vznik nových forem moderní technologie. Vedle toho dokument identifikoval změny ve struktuře organizovaných zločineckých skupin a využití korupce pro usnadňování trestných činů jako klíčové způsoby fungování.

3. Kromě dalších typů kriminality, jako je pirátství, zneužívání a vykořisťování dětí nebo obchodování s volně žijícími živočichy a rostlinami, se do kategorie vznikajících či vyvíjejících se trestných činů obvykle řadí trestné činy obchodování s kulturními statky a kyberkriminalita.¹⁸¹ Jak rozebírá dokument A/CONF.222/8, tyto skutky nemusejí vždy být zcela nové, ale mohou představovat i návrat „konvenčních“ typů kriminality anebo vývoj nových způsobů a prostředků páchaní již zavedených trestných činů.

4. Například krádeže kulturních statků a obchodování s nimi existují ve vnitrostátním měřítku už po staletí. Až v posledních několika desetiletích však mezinárodní společenství začalo usilovat o regulaci obchodu s kulturními statky a o specifickou kriminalizaci krádeží uměleckých děl a starožitností. Zároveň globalizace usnadnila zvýšené zapojené organizovaných zločineckých skupin, což vytváří globální nelegální trhy s ukradenými kulturními statky a možnost získávat značné výnosy pro organizované zločinecké skupiny a možná i teroristické skupiny. Podobně skutky zahrnující počítače, včetně nedovoleného používání počítačových systémů a manipulace s elektronickými daty, se v mnoha zemích považují za trestné činy už od 60. let. Ale teprve s nástupem internetu se globalizované informační a komunikační technologie začaly používat pro páchaní kriminálních činů s nadnárodním dosahem – v podobě dnešní kyberkriminality.

179 A/CONF.222/RPM.1/1, odst. 33 a 35; A/CONF.222/RPM.2/1, odst. 38 a 40; a A/CONF.222/RPM.4/1, odst. 70.

180 A.CONF.222/8.

181 Viz například rezoluce Valného shromáždění 66/181, odst. 18. – Pozn. překl.: překlad dokumentu A.CONF.222/8 je i součástí přítomného českého výboru. 8. oddíl dokumentu A.CONF.222/8 obsahuje stručný terminologický rozbor a objasnění, že se u pojednávaných typů kriminality přiklání k označení „nové a vznikající formy trestné činnosti“ (*new and emerging forms of crime*). Naproti tomu přítomný dokument kromě výrazů *new a emerging* někdy používá i označení *evolving* (...*crimes, crime types* aj.) – „vyvíjející se“.

5. Jako takové kyberkriminalita a obchodování s kulturními statky exemplifikují potenciální dopad kořenů a hnacích faktorů, jako je globalizace a vznik nových forem technologie, na kriminální inovace. Oba tyto typy trestné činnosti se sice mohou lišit v různých aspektech, například v primárním objektu trestného činu, přesto však mezi nimi existuje řada podobností.

6. Obchodování s kulturními statky zahrnuje krádeže, obchodování a prodej zaměřené na hmotné objekty, které mají hodnotu kvůli svému zvláštnímu významu pro kulturní dědictví. Objekt kyberkriminality je sice často nehmotný, jde například o počítačová data nebo počítačový systém, ale část kyberkriminálních skutků se soustřeďuje na krádež a opětovný prodej. Například skutky zahrnující počítače, které se páchají kvůli osobnímu nebo finančnímu zisku či újmě, mohou zahrnovat krádeže údajů o online bankovníctví nebo kreditních kartách a jejich následný prodej pro využití při finančních podvodech nebo krádežích. Stejně jako u obchodování s kulturními statky se prodejce a kupující mohou často nacházet v různých jurisdikcích.

7. Co se týče míry kriminální organizace, skupiny zapojené do kyberkriminality mohou vykazovat relativně volnou strukturu.¹⁸² Existuje však stále víc důkazů, že kyberkriminálního trhu, ze své podstaty založeného na službách, využívají i tradičně strukturované hierarchické skupiny pro provádění sofistikovanějších trestných činů.¹⁸³ V tomto ohledu se sféry obchodování s kulturními statky a kyberkriminality mohou pronikat na úrovni nezákonného prodeje kulturních objektů na internetu. Mezinárodní organizace kriminální policie (Interpol), Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO) a Mezinárodní muzejní rada například zdůraznily, že nezákonný obchod s kulturními objekty na internetu je závažný a narůstající problém pro země původu i určení.¹⁸⁴ Mezinárodní směrnice pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se obchodování s kulturními statky a dalších podobných trestných činů¹⁸⁵ pro tento problém doporučují vznik oznamovacích a monitorovacích mechanismů týkajících se specificky internetového obchodu s kulturními statky.¹⁸⁶

8. Kromě výše popsané povahy samotných trestných činů a jejich průniku existují podobnosti i na rovině prevence kriminality a shromažďování informací pro účely trestní justice. U obou těchto typů trestné činnosti existuje nedostatek podrobných statistik a informací o trendech. Až donedávna pocházela většina poznatků o obchodování s kulturními statky z případových studií o specifických formách tohoto trestného činu, jako jsou krádeže

182 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), *Comprehensive Study on Cybercrime: Draft – 2013* (Souhrnná studie o kyberkriminalitě: pracovní verze – 2013), s. 46; a Blythe Bowman Proulx, „Organized criminal involvement in the illicit antiquities trade“ (Zapojení organizovaného zločinu do nezákonného obchodu se starožitnostmi), *Trends in Organized Crime*, roč. 14, č. 1 (březen 2011).

183 Evropský policejní úřad (Europol), *The Internet Organised Crime Threat Assessment 2014* (Vyhodnocení hrozb internetového organizovaného zločinu 2014, Haag, 2014), s. 10.

184 UNESCO, Interpol a Mezinárodní muzejní rada, „Basic actions concerning cultural objects being offered for sale over the Internet“ (Základní postupy týkající se nabídky kulturních objektů k prodeji na internetu). Dostupné na <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property>.

185 Rezoluce Valného shromáždění 69/196, příloha.

186 Směrnice 3 (d) a 10.

uměleckých děl nebo rabování historických památek. Bylo však vyvinuto úsilí o rozšíření dostupných informací, a to mimo jiné sběrem policejních a soudních statistik o krádežích, vlastnictví a nezákonných vykopávkách kulturních statků i o obchodování a zacházení s nimi v rámci Přehledu trendů kriminality a fungování systémů trestní justice (vydává OSN). Výsledky potvrzují potřebu systematického a trvalého sběru dat s cílem dospět k reprezentativním závěrům. Výzvu pro sběr dat však představuje i značný počet různých skutků spadajících po obecný termín „kyberkriminalita“. Nicméně metodologie zahrnující využití vícečetných zdrojů dat mohou v této souvislosti nabídnout slibné přístupy.

9. Třebaže v obou případech může být trestný čin spáchán v jediné jurisdikci, obchodování s kulturním dědictvím a kyberkriminalita sdílejí i společný prvek nadnárodnosti, což z mezinárodní spolupráce činí klíčový faktor pro účinnou reakci. Zásadní význam posílení mezinárodní spolupráce v této souvislosti zdůraznila všechna regionální přípravná setkání pro 13. kongres.¹⁸⁷ Co se týče kyberkriminality, jeden odhad uvádí, že 30–70 procent kyberkriminálních skutků má nadnárodní rozměr.¹⁸⁸ Navíc obchodování s kulturními statky je převážně nadnárodní trestný čin.¹⁸⁹ Vyšetřování kriminálních činů zahrnujících více jurisdikcí vyžaduje co nejširší možný rozsah vzájemné právní pomoci při vyšetřováních, stíháních a trestních řízeních, s cílem posilovat efektivitu a urychlovat procedury.

10. Mezinárodní spolupráce je snazší tam, kde národní legislativní rámce obsahují kriminalizaci stejné skutkové podstaty. V případě obchodování s kulturními statky mohou mezi specifické trestné činy patřit obchodování, nezákonný vývoz a dovoz či krádeže kulturních statků a také rabování archeologických nálezů nebo kulturních památek a nezákonné vykopávky.¹⁹⁰ V případě kyberkriminality jsou obvykle zapotřebí specifická ustanovení trestního práva s cílem kriminalizovat jednání namířené proti počítačovým datům nebo systémům, jako je trestný čin nelegálního přístupu do počítačového systému nebo k počítačovým datům.

11. A konečně, reakce na obě formy trestné činnosti budou nejspíš nejúčinnější, pokud se při nich uplatní přístup zahrnující více aktérů. Významnou část internetové infrastruktury, o kterou se opírá mnoho forem kyberkriminality i obchodování s kulturními statky, vlastní a provozuje soukromý sektor. Vlastnictví kulturně hodnotných objektů může být značně různorodé, mohou patřit státu, soukromým osobám, muzeím, nadacím a dalším nevládním institucím. Zapojení všech relevantních aktérů, a to i prostřednictvím partnerství veřejného a soukromého sektoru, je stěžejní pro šíření informací o rizicích kriminality a prosazování osvědčených postupů v prevenci kriminality a také pro usnadnění vyšetřování a zajištění náhrady škod či restituce pro oběti.

12. Cílem tohoto výchozího dokumentu je na základě rámce vytčeného dokumentem A/CONF.222/8 ilustrovat získaná poučení a možné přístupy týkající se mezinárodní spo-

187 A/CONF.222/RPM.1/1, odst. 34; A/CONF.222/RPM.2/1, odst. 40; A/CONF.222/RPM.3/1, odst. 61; a A/CONF.222/RPM.4/1, odst. 71.

188 UNODC, *Comprehensive Study on Cybercrime*, s. 183.

189 CTOC/COP/2010/12, odst. 33.

190 Viz směrnice 16 Mezinárodních směrnic pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se obchodování s kulturními statky a dalších podobných trestných činů.

luprácí u dvou vyvíjejících se typů trestné činnosti, kyberkriminality a obchodování s kulturními statky. Dokument u obou typů kriminality zkoumá poznatkovou bázi, výzvy a praxi v národních legislativních přístupech, vyšetřovací postupy a podoby mezinárodní spolupráce. Podle potřeby identifikuje možné body vstupu pro prevenci kriminality. Zvažuje, jaké kroky by mohly podniknout státy i mezinárodní společenství jako celek s cílem posílit globální reakce v oblastech prevence kriminality a trestní justice.

II. Kyberkriminalita

A. Identifikace výzvy

13. V roce 1994 *Manuál OSN pro prevenci a kontrolu kriminality týkající se počítačů* uvedl, že „potenciální rozsah počítačové kriminality je stejně široký jako velikost mezinárodních telekomunikačních systémů.“¹⁹¹ Sice asi nepřekvapí, že slovo „internet“ je v manuálu použito jen jednou a slovo „kyberkriminalita“ vůbec, nicméně jeho závěry byly velice předvídatelné. Manuál se sice zaměřoval na koncept „počítačové kriminality“, správně však rozpoznal, že dnešní kyberkriminalita se skutečně opírá o globalizované informační a komunikační technologie, obzvláště internet, při páchání kriminálních činů nadnárodního dosahu.

14. S vývojem terminologií začali odborníci usilovat i o definování termínu „kyberkriminalita“ (*cybercrime*).¹⁹² Jeden z moderních přístupů spočívá v uznání, že kyberkriminalita není nutně odborný právní termín, ale spíš souhrnné označení pro soubor skutků páchaných proti počítačovým datům či systémům nebo s jejich využitím. Další přístupy se zaměřují na trestné činy proti počítačovým informacím nebo na využití informačních zdrojů pro nezákonné účely.¹⁹³

15. Skutky, které se obvykle zařazují do kategorie „kyberkriminalita“, zahrnují ty, u kterých jsou počítačová data či systémy objektem, na něž se trestný čin zaměřuje, i ty, u kterých počítačové či informační systémy představují nedílnou součást způsobu provedení trestného činu. Mezi příklady prvního typu patří trestné činy proti důvěrnosti, integritě a dostupnosti počítačových dat či systémů, jako je trestný čin nelegálního přístupu do počítačového systému nebo k počítačovým datům (těm se někdy říká „vlastní“ kyberkriminální skutky – *core cybercrime acts*). Mezi příklady druhého typu patří využívání počítačových dat či systémů pro podvody, krádeže nebo způsobení újmy druhým a pro trestné činy týkající se počítačového a internetového obsahu, jako jsou nenávistné projevy (*hate speech*), dětská pornografie, kriminalita týkající se identity a online prodej nezákonného zboží.¹⁹⁴

191 *United Nations Manual on the Prevention and Control of Computer-related Crime* (Manuál OSN pro prevenci a kontrolu kriminality týkající se počítačů), *International Review of Criminal Policy*, řada M, č. 43–44 (publikace OSN, prodejní číslo E.94.IV.5), odst. 12.

192 Viz například David Wall, *Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age* (Kyberkriminalita: proměna kriminality v informačním věku, Cambridge, Polity Press, 2007).

193 Viz například Dohoda o spolupráci mezi členskými státy Společenství nezávislých států o boji proti trestným činům týkajícím se počítačových informací (2001).

194 UNODC, *Comprehensive Study on Cybercrime*, s. 16.

16. Obecně však platí, že hranice mezi kyberkriminalitou a konvenční kriminalitou je stále méně zřetelná. Jak se elektronická zařízení a globální konektivita v každodenním životě stále více rozšiřují, elektronické důkazy, jako jsou textové zprávy, e-maily, údaje o prohlížení internetu a údaje ze sociálních sítí, se stávají standardem i v mnoha konvenčních kriminálních vyšetřováních. Digitální forenzní nástroje i žádosti na poskytovatele elektronických služeb, které se v takovýchto případech využívají, a také mnohé výzvy a osvědčené vyšetřovací postupy bývají často stejné jako u případů kyberkriminality. Tento dokument se tedy sice zaměřuje na skutky obvykle pokládané za součást kyberkriminality, ale mnoho z jeho bodů a závěrů má i širší platnost a týká se elektronických důkazů obecně.

17. Jedním z klíčových hnacích faktorů současné kyberkriminality i nárůstu elektronických důkazů je rozvoj globální elektronické konektivity. Internet má dnes téměř 3 miliardy uživatelů, což představuje zhruba 40 procent obyvatel světa. Většina z nich používá mobilní širokopásmové internetové připojení – k němu má přístup asi 32 procent obyvatel světa, což je téměř čtyřikrát víc než v roce 2009.¹⁹⁵ Očekává se, že do roku 2018 bude počet zařízení připojených k internetovým (IP) sítím téměř dvakrát vyšší než počet obyvatel světa.¹⁹⁶

18. Tento rychlý rozvoj internetové a počítačové technologie umožnil ekonomický růst a rozšířil přístup k základním službám, jako je vzdělání, zdravotnictví a elektronizace veřejné správy, zároveň však otevřel nové možnosti i pro kriminální aktivitu. Například kyberkriminální nástroje jako „botnety“ (výraz vzniklý ze slov *robot* a *network* – „sít“) se mohou skládat z globálních sítí obsahujících desítky či stovky tisíc napadených zařízení, infikovaných škodlivým softwarem, který mohou zločinci ovládat na dálku. Sociální média lze zneužívat pro kriminální obtěžování, nenávistné projevy, výhrůžky násilím, vydírání nebo šíření soukromých informací patřících jednotlivcům, a to v globálním měřítku a během několika sekund. Jelikož zločinci se snaží cílit i na internet věcí, může se globální potenciál pro kriminální aktivity dále rozšířit.

19. Kromě globalizace výzvy došlo v posledním desetiletí i k cyklickým změnám míry anonymity poskytované internetem a následně zneužívané pro kriminální činy. V raných dobách se internet obecně pokládal za víceméně anonymní, přinejmenším v tom smyslu, že uživatelé nerozuměli technickým možnostem, jak vystopovat jednotlivce provozující online aktivity. V posledních letech se však systémy trestní justice více sžily s koncepty IP adres a záznamů o připojení a s využitím soudních příkazů k získávání dat od poskytovatelů elektronických služeb. V důsledku toho jsou elektronické stopy zanechané uživateli internetu pro vyšetřovatele stále dostupnější, ačkoliv získání internetových dat může vyžadovat mnoho času a úsilí. Podobně pokroky v oblasti digitálních forenzních nástrojů, včetně snadno použitelných forenzních přístrojů typu „připoj a hraj“ (*plug-and-play*), usnadnily rutinní analýzu dat ukládaných v digitálních zařízeních, jako jsou počítače a chytré telefony.

195 Mezinárodní telekomunikační unie, *The World in 2014: ICT Facts and Figure* (Svět v roce 2014: fakta a čísla o informačních a komunikačních technologiích, Ženeva, 2014).

196 Cisco, „The zettabyte era: trends and analysis“ (Zettabytová éra: trendy a analýza), Cisco Visual Networking Index (San Jose, Kalifornie, 2014).

20. Technologie se neustále vyvíjejí a dnešní forenzní nástroje a přístupy k vyšetřování kyberkriminality čelí výzvám, které před desetiletím nebylo možné předvídat. Bezplatný a široce dostupný software například umožňuje 256-bitové šifrování jednotlivých souborů nebo celých zařízení na ukládání dat. Takto zašifrovaná data jsou bez hesla či klíče pro orgány vymáhání práva prakticky nedostupná. A ještě pokročilejší 2048-bitové šifrování dnes představuje teoreticky neprolomitelný standard. Vedle konvenčního internetu fungují i nové, decentralizované anonymizační sítě, často označované jako „temný web“. Služby jako „cibulové směrování“ (Tor, původně zkratka pro The Onion Routing) mnoha orgánům vymáhání práva extrémně ztěžují určování původu elektronických sdělení i identitu webových stránek poskytujících „skryté služby“. Takovéto skryté služby se mohou využívat pro anonymní hosting nelegálních online trhů s drogami, zbraněmi nebo dětskou pornografií. Některé z těchto sítí nabízejí i možnost decentralizovaného ukládání šifrovaných dat v jednotlivých „uzlech“ sítě. I takto uložené elektronické dokumenty nebo snímky jsou pro orgány vymáhání práva v podstatě nedostupné. Důsledky těchto technologií pro orgány vymáhání práva jsou závažné a vyvolávají otázku, jak mohou reakce v oblasti vymáhání práva nejlépe udržet krok s mírou kyberkriminálních inovací.

B. Měření kyberkriminality

21. Jeden z přístupů k měření nových forem a dimenzí trestné činnosti včetně kyberkriminality vyžaduje kombinaci opatření, jako jsou informace o pachatelích, informace o tocích na nezákonných trzích a informace o počtech kriminálních událostí, újem a ztrát a výsledných nezákonných finančních tocích. U kyberkriminality lze v této souvislosti využít celou řadu zdrojů dat. Patří mezi ně statistiky kriminality zaznamenávané policií, průzkumy mezi populací a mezi firmami, iniciativy nahlašování obětí a technologické informace o kyberbezpečnosti. Mezi další zdroje patří techniky jako procházení jednotlivých URL nebo převzetí kontroly nad „botnetem“.

22. Ačkoliv statistiky kyberkriminality zaznamenávané policií by se neměly přehlížet, je zřejmé, že mají značná omezení, jelikož viktimizace většinou není nahlášena policii. V jednom průzkumu 20 000 uživatelů internetu z 24 zemí pouze 21 procent z respondentů, kteří se podle svých slov stali oběťmi kyberkriminality, nahlásilo daný čin na policii.¹⁹⁷ Orgány vymáhání práva po celém světě mohou používat odlišné statistické metodologie a postupy, což ztěžuje mezinárodní srovnání. Kromě toho je celkový počet kyberkriminálních činů zaznamenaných policií úzce spjat s počtem specializovaných policistů, což naznačuje, že statistiky mohou vypovídat spíše o policejní vyšetřovací aktivitě než o příslušné viktimizaci kyberkriminalitou.¹⁹⁸

23. Populační výzkumy viktimizace mezi jednotlivci a firmami poskytují důležitý alternativní zdroj informací. Výzkumy ukazují, že u běžné populace je viktimizace kyberkriminalitou výrazně vyšší než u „konvenčních“ forem trestné činnosti. Míra viktimizace u online podvodů s kreditními kartami, krádeží identit, reakcí na pokus o phishing a zkušeností s nedovoleným vstupem do e-mailového účtu se u online populace v 21 ze-

197 Symantec, „Norton Cybercrime Report“ (Zpráva programu Norton o kyberkriminalitě), 2012. Dostupná na <http://us.norton.com/cybercrimereport>.

198 UNODC, *Comprehensive Study on Cybercrime*, příloha 2.

mích po celém světě pohybuje mezi 1 a 17 procenty, kdežto typická míra u vloupání, loupeží a krádeží automobilů činí ve stejných zemích méně než 5 procent.¹⁹⁹ Podobnou míru viktimizace hlásí i soukromé firmy. Například v Evropě firmy hlásí míru viktimizace mezi 2 a 16 procenty u skutků, jako je únik dat kvůli neoprávněnému vniknutí nebo phishingu.²⁰⁰ Jedna studie zjistila, že v roce 2012 se počet obětí krádeží identit zvýšil o více než 1 milion a pachatelé ukradli více než 21 miliard dolarů, nejvyšší částku od roku 2009, byť výrazně nižší, než je odhadovaná ztráta 47 miliard dolarů v roce 2004.²⁰¹

24. Data z výzkumů, která obsahují informace o finančních ztrátách způsobených kyberkriminalitou, se dají využít pro odhad dopadů kyberkriminality. V jednom výzkumu oběti z řad zákazníků z 24 zemí po celém světě hlásily průměrné přímé ztráty 50–850 dolarů jako důsledek kyberkriminálních incidentů v průběhu jednoho roku.²⁰² Za použití dat z řady výzkumů jiná studie odhadla, že celosvětové přímé, nepřímé a obranné náklady u různých forem kyberkriminality, včetně online bankovních podvodů, online podvodů s platebními kartami a podvodů se zálohovými platbami, činí stovky, ne-li tisíce milionů dolarů ročně.²⁰³

25. Také analýza kyberkriminálních trhů nabízí možnost odhadnout povahu a rozsah některých forem kyberkriminality. Jeden takový přístup se zaměřuje na analýzu online fór, které fungují jako kriminální „sociální sítě“ pro prodej a nákup sociálního zboží a výměnu kriminálních informací.

26. Jedna studie z roku 2011 využila dostupná data ze šesti podzemních webových fór obsahující přes 2 500 000 příspěvků a 900 000 soukromých vzkazů od více než 100 000 uživatelů. Mezi nejčastěji obchodované komodity patřily kreditní karty, údaje o bankovních účtech a nástroje používané při páchání podvodů.²⁰⁴ Nedávná analýza vláken z 13 webových fór ukazuje, že seznamy ukradených údajů o kreditních kartách se nabízejí online za průměrnou cenu zhruba 100 dolarů a kriminální nástroje jako skimmery kreditních karet se dají koupit průměrně za 2400 dolarů.²⁰⁵ Nové výzkumné technologie nabízejí též možnosti webového sledování skrytých služeb Toru. To může usnadnit systematickou identifikaci a kategorizaci

199 Data z výzkumu poskytla společnost Symantec.

200 Eurostat, Information society statistics, Community survey on ICT usage and e-commerce in enterprises (Statistiky o informační společnosti: komunitní výzkum užívání informačních a komunikačních technologií a elektronického obchodování ve firmách), 2001. Dostupné na <http://ec.europa.eu/eurostat/web/information-society/data/database>.

201 Javelin Strategy and Research, „2013 Identity Fraud Report: Data Breaches becoming a treasure trove for fraudsters“ (Zpráva o podvodech s identitou v roce 2013: z úniků dat se stává zlatý důl pro podvodníky). Dostupné na <http://www.javelinstrategy.com/brochure/276>.

202 Data z výzkumu poskytla společnost Symantec.

203 Ross Anderson a další, „Measuring the cost of cybercrime“ (Měření nákladů kyberkriminality), in *The Economics of Information Security and Privacy*, Rainer Böhme, ed. (Springer, Berlín/Heidelberg, 2013).

204 Marti Motoyama a kol., „An analysis of underground forums“ (Analýza podzemních fór), in *Proceedings of the 2011 ACM SIGCOMM conference on Internet measurement conference* (New York, ACM, 2011).

205 Thomas Holt a Olga Smirnova, „Examining the structure, organization, and processes of the international market for stolen data“ (Zkoumání struktury, organizace a procesů mezinárodního trhu s ukradenými daty), výzkumná zpráva sestavená pro Národní institut spravedlnosti, Rockville, Maryland, USA, březen 2014.

počtu a typu stránek na temném webu, které se týkají oblastí jako nezákonný prodej drog, dětská pornografie, prodej zbraní nebo kyberkriminální nástroje.²⁰⁶

27. A konečně, charakteristika pachatelů pomáhá pochopit povahu a způsob fungování zapojených kriminálních organizací. Je pravděpodobné, že v tomto ohledu neexistuje žádný standardní „profil“. Poměrně malé množství vysoce kvalifikovaných programátorů a hackerů možná podněcuje kyberkriminální inovace a nabízí své dovednosti jako kriminální službu. Snadná dostupnost vybavení pro zneužívání a škodlivého softwaru však znamená, že mnoho pachatelů už ani nepotřebuje specializované znalosti. Různé formy kyberkriminality stále více vyžadují i velké počty „pěšáků“ na nižších úrovních. Při jednom nedávném podvodu s předplacenými debetními kartami organizovaná zločinecká skupina nalákala stovky lidí ve 26 zemích, což vedlo k více než 40 000 současným výběrům z bankomatů při dvou různých příležitostech. Bylo ukradeno odhadem 45 milionů dolarů.²⁰⁷ Ačkoliv více než 80 procent kyberkriminálních činů možná pochází z organizovaného zločinu,²⁰⁸ je zřejmé, že široká typologie struktury skupin, včetně volných kriminálních společenství, představuje výzvu pro jakoukoliv přímočarou charakteristiku pachatelů kyberkriminality.

C. Prevence a potírání kyberkriminality

28. Informace o povaze a rozsahu kyberkriminality tvoří podstatnou součást přípravy účinných preventivních a vyšetřovacích strategií. Například informační strategie pro prevenci online podvodů na zákaznících mohou vyžadovat odlišný přístup než informační kampaně v oblasti online ochrany dětí. V této souvislosti regionální přípravná setkání pro 13. kongres – asijsko-pacifické, západoasijské a africké – doporučila vývoj nástrojů a programů, které by mohly posílit informování o kyberkriminalitě a její prevenci. Informace o hrozbách a trendech kyberkriminality mohou též pomoci při formulování vyšetřovacích reakcí. Například vyšetřování nezákonného online prodeje drog vyžaduje dovednosti a techniky odlišné od těch, které se používají při forenzním zkoumání počítačových zařízení. Dostupná data o kyberkriminalitě mohou pomoci zaměřit úsilí s cílem reagovat na vznikající trendy, ovšem šíře možných kyberkriminálních činů vyžaduje, aby země rozvíjely kapacitu u široké škály preventivních a vyšetřovacích reakcí.

29. Kromě kapacity měřit kyberkriminalitu se musejí národní reakce na kyberkriminalitu uskutečňovat i v oblastech legislativních a strategických rámců, včetně kriminalizačních a procesních kompetencí; kapacity orgánů vymáhání práva a trestní justice vyšetřovat kyberkriminalitu, využívat digitální forenziku a zacházet s elektronickými důkazy; mechanismů mezinárodní spolupráce v trestních věcech; a prevence kyberkriminality.

206 Martijn Spitters a kol., „Towards a comprehensive insight into the thematic organization of the ToR hidden services“ (Ke komplexnímu vhledu do tematického uspořádání skrytých služeb ToRu), referát přednesený na Společné konferenci IEEE o zpravodajství a bezpečnostní informatice, Haag, září 2014.

207 Interpol, „Criminal network involved in payment card fraud dismantled with INTERPOL support“ (Kriminální síť zapojená do podvodu s platebními kartami byla s pomocí Interpolu rozbita), 30. dubna 2014. Dostupné na <http://www.interpol.int/News-and-media/News/2014/N2014-074>.

208 BAE Systems Detica a Centrum Johna Griaeva pro policejní činnost a komunitní bezpečí, *Organised Crime in the Digital Age* (Organizovaný zločin v digitálním věku, Londýnská metropolitní univerzita, 2012).

30. Národní strategie, programy a legislativa v oblasti kyberkriminality představují důležité východisko pro stanovení rámce a priorit reakcí na kyberkriminalitu. Online repozitář UNODC o kyberkriminalitě (má být spuštěn v roce 2015) bude obsahovat podrobné informace o národních strategiích identifikovaných asi v 50 zemích, které pokrývají oblasti jako informování o kyberkriminalitě, mezinárodní spolupráce, kapacita ve vymáhání práva, legislativa, prevence a partnerství veřejného a soukromého sektoru. Také národní legislativa o kyberkriminalitě často pokrývá celou řadu oblastí včetně kriminalizace, vyšetřovacích kompetencí, jurisdikce, elektronických důkazů a mezinárodní spolupráce. Revize národních zákonů o kyberkriminalitě ukazuje, že kyberkriminalita bývá kriminalizována kombinací specifických a obecných trestných činů. „Vlastní“ kyberkriminální skutky, jako je nelegální přístup do počítačového systému nebo k počítačovým datům, mohou být kriminalizovány specifickým právním ustanovením, zatímco počítačové skutky páchané pro osobní nebo finanční zisk či újmu bývají častěji kriminalizovány prostřednictvím obecných (a nikoliv specificky počítačových) trestných činů.²⁰⁹

31. V některých případech národní právní rámce vznikají na základě multilaterálních nástrojů anebo jsou jimi inspirovány; tyto nástroje mohou být buď závazné, nebo nezávazné. Mezi tyto nástroje patří Úmluva Africké unie o kyberbezpečnosti a ochraně osobních údajů; Dohoda o spolupráci mezi členskými státy Společenství nezávislých států o boji proti trestným činům týkajícím se počítačových informací; Úmluva Rady Evropy o kyberkriminalitě; směrnice 2013/40/EU Evropského parlamentu a Rady o útocích proti informačním systémům; Úmluva Ligy arabských států o boji proti trestným činům týkajícím se informačních technologií; a Dohoda Šanghajske organizace pro spolupráci o spolupráci v oblasti mezinárodní informační bezpečnosti. Co se týká možného dalšího vývoje multilaterálních rámců, africké regionální přípravné setkání pro 13. kongres doporučilo, aby státy v rámci 13. kongresu zvážily vznik úmluvy o kyberkriminalitě.

32. Kromě ustanovení týkajících se kriminalizace a procesních kompetencí mohou existující nástroje obsahovat i mechanismy mezinárodní spolupráce při přeshraničním vyšetřování a stíhání kyberkriminality. Tato oblast představuje stále větší výzvu pro orgány vymáhání práva. Nástup cloudcomputingu a peer-to-peer sdílení a ukládání dat znamená, že sice může být teoreticky možné stanovit umístění určitých počítačových dat v daném časovém bodu, ale data mohou existovat v mnoha kopiích, mohou se nacházet na mnoha zařízeních a místech a během několika sekund se mohou přesunout na jiné geografické místo.

33. Někteří poskytovatelé úložišť dat, například soukromí poskytovatelé elektronických služeb nebo cloudů, mohou mít zákonem nařízeno po určitou dobu uchovávat kopie dat a orgánům vymáhání práva data obvykle poskytnou na základě soudního příkazu nebo náležitého právního postupu. Ale když se poskytovatel služeb nebo data nacházejí mimo jurisdikci, kde probíhá vyšetřování, takový právní postup často zahrnuje využití formálních a zdlouhavých procedur vzájemné právní pomoci mezi státy. V případě jiných způsobů ukládání dat, například u jednotlivců v peer-to-peer počítačové síti, může být obtížné data vůbec identifikovat a často jsou uložena v šifrované podobě. Pro jejich zajištění a získání mohou být zapotřebí donucovací opatření proti dané osobě.

209 UNODC, *Comprehensive Study on Cybercrime*, s. 78.

34. Na mnoha rovinách probíhá na mezinárodní úrovni diskuse o současném, převážně teritoriálně vymezeném paradigmatu pro vyšetřování nadnárodní kyberkriminality a přístupu k datům.²¹⁰ Některé existující multilaterální nástroje ustanovují mechanismy, jejichž cílem je usnadnit orgánům vymáhání práva přístup k datům, například kontaktní místa, která jsou při vyšetřování kyberkriminality dostupná 24 hodin denně, zrychlené uchovávání dat, přeshraniční přístup k uloženým počítačovým datům se souhlasem nebo jsou-li veřejně dostupná a urgentní žádosti o vzájemnou pomoc. Z praxe je zřejmé, že i s těmito mechanismy mnoho orgánů vymáhání práva čelí závažným výzvám při získávání včasného přístupu k extrateritoriálním datům při vyšetřování kyberkriminality. Zároveň pojistky v oblastech lidských práv, zákonnosti a soukromí musejí dostatečně zaručovat, aby přístup orgánů vymáhání práva k datům byl vymezený, předvídatelný, přiměřený a podléhal náležitému dohledu.

35. Inovace jako zahrnutí modulu digitálních důkazů do nové verze Příručky pro autora žádosti o vzájemnou právní pomoc, kterou sestavuje Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), může pomoci při zefektivňování procesů vzájemné právní pomoci týkajících se elektronických důkazů. Zároveň však orgány vymáhání práva mohou stále více potřebovat hledat průkopnické způsoby spolupráce při vyšetřování nadnárodní kyberkriminality. Jako obzvláště důležité se v tomto ohledu může ukázat zapojení subjektů, jako je Globální komplex pro inovace Interpolu a Evropské centrum pro kyberkriminalitu (EC3) spadající pod Evropský policejní úřad (Europol), do koordinace a podpory nadnárodních vyšetřování, a to například usnadňováním výměny informací mezi národními orgány vymáhání práva. Také jiná fóra a iniciativy, například Globální konference o kyberprostoru, nabízejí zemím možnost promýšlet inovativní reakce v oblasti mezinárodní spolupráce v potírání kyberkriminality.

36. Partnerství pro prevenci a potírání kyberkriminality, ať už na multilaterální nebo národní úrovni, musejí zahrnovat i soukromý sektor. Poskytovatelé internetových služeb a poskytovatelé hostingu mohou v prevenci kyberkriminality hrát klíčovou roli. Mohou uchovávat záznamy využitelné při vyšetřování kriminálních aktivit, pomáhat zákazníkům osvojit si bezpečné online postupy a identifikovat postižené počítače, blokovat některé druhy škodlivého obsahu a obecně podporovat bezpečné komunikační prostředí pro zákazníky. Existuje řada modelů pro partnerství veřejného a soukromého sektoru, například partnerství mezi orgány vymáhání práva a poskytovateli elektronických služeb. Mnohé se opírají o sdílení informací na základě jasných pravidel, důvěry, omezeného členství a podpory vstřícnosti a vzájemných výhod. V některých případech průmyslové asociace, například Aliance pro výzkum kyberbezpečnosti, nabízejí platformy pro spolupráci firem s vládami v oblastech kyberbezpečnosti a kyberkriminality.

210 Viz například Rada Evropy, „Cybercrime Convention Committee assessment report: the mutual legal assistance provisions of the Budapest Convention on Cybercrime“ (Hodnotící zpráva Výboru Úmluvy o kyberkriminalitě: ustanovení Budapeštské úmluvy o kyberkriminalitě týkající se vzájemné právní pomoci), dokument T-CY (2013) 17rev; a „Transborder access to data and jurisdiction: options for further action by the Cybercrime Convention Committee“ (Přeshraniční přístup k datům a jurisdikci: možnosti dalších kroků Výboru Úmluvy o kyberkriminalitě), dokument T-CY (2014) 16; a Albert Rees, „International cooperation in cybercrime investigations“ (Mezinárodní spolupráce ve vyšetřování kyberkriminality), prezentace připravená pro Regionální workshop o kyberkriminalitě Organizace amerických států, duben 2007.

37. A konečně, stěžejní je budování kapacit na úrovni národních systémů vymáhání práva a trestní justice. Většina zemí sice již začala zavádět specializované struktury pro vyšetřování kyberkriminality a trestných činů zahrnujících elektronické důkazy, v mnoha zemích jsou však tyto struktury podfinancované a trpí nedostatkem kapacity. Jak digitální důkazy začínají být stále rozšířenější i ve vyšetřování „konvenční“ trestné činnosti, orgány vymáhání práva mohou potřebovat zřetelně rozlišovat – a nastavit jasné pracovní postupy – mezi vyšetřovateli kyberkriminality a digitální forenzní laboratorní kapacitou. Pracovníci vymáhání práva v první linii mohou také stále více potřebovat osvojovat si a uplatňovat základní dovednosti, jako ty, které jsou zapotřebí pro vytvoření kvalitního forenzního zobrazení elektronického zařízení na ukládání dat.

38. Jelikož v kyberkriminálních činech začínají být běžné technologické novinky, jakou jsou anonymizační sítě, komplexní šifrování a virtuální měny, musejí také vyšetřovatelé přijmout nové strategie. Orgány vymáhání práva mohou například usilovat o posilování partnerství s akademickými výzkumnými týmy, které se zaměřují na vývoj technických metodologií v oblastech jako charakterizace a vyšetřování transakcí s virtuálními měnami.²¹¹ Vyšetřovatelé také mohou potřebovat zvážit, jak se vedle internetového vyšetřování a digitálních forenzních technik dají využívat i speciální vyšetřovací techniky, jako je sledování, utajené operace, využití informátorů a u online prodeje nezákonného zboží i sledované doručení. Celkově je zřejmé, že budování kapacit u aktérů v oblastech vymáhání práva a trestní justice pro potírání kyberkriminality bude dlouhodobý a setrvalý proces, jelikož technologické i kriminální inovace se rychle vyvíjejí.

III. Obchodování s kulturními statky

A. Identifikace výzvy

39. Ochrana kulturních statků se pokládá za jednu z největších výzev pro současnou strategii v trestní justici. Kulturní statky se musejí vnímat jako aktiva nejen pro „zdrojové země“, ale pro celé lidstvo a vyžadují ochranu a uchování – pro rozšiřování historického poznání, pro svůj přínos k utváření kulturní identity a pro svou roli v sociální praxi. Proto OSN a mnoho dalších mezinárodních organizací věnují tomuto jevu rostoucí pozornost a státy usilují o vytvoření a realizaci mezinárodních právních nástrojů na ochranu kulturních statků.

40. Příslušná skutková podstata, kterou lze vztáhnout k obchodování s kulturními statky, je možná přímočařejší než u kyberkriminálních činů, ale ve výzkumu rozsahu a míry tohoto problému existují závažné výzvy. Tyto výzvy se týkají vyšetřování mnoha druhů organizovaného zločinu a patří mezi ně komplexnost nelegálních operací, nedostatečná kapacita a informovanost orgánů vymáhání práva a korupce. Další úsilí vyžaduje také blízkost nelegálních aktivit týkajících se vývozu kradených kulturních statků k prvkům legálního trhu s uměním a starožitnostmi i jeho metody fungování v mnoha zemích. Obtíže se ještě zhoršují u prodeje kulturních statků z nezákonných vykopávek

211 Viz například Sarah Meiklejohn a kol.: „A fistful of bitcoins: characterizing payments among men with no names“ (První bitcoinů: charakteristika plateb mezi muži beze jmen), in *Proceedings of the 2013 ACM SIGCOMM conference on Internet measurement conference* (New York, ACM, 2013).

na archeologických nalezištích, neboť zjistit původ archeologických předmětů může být nesmírně náročné.

41. Rozvíjejí se snahy o sběr údajů o obchodování s kulturními statky a o identifikaci metod používaných zločineckými skupinami. Například jedna studie z roku 2009 s využitím dat z Integrované databáze světového obchodu (World Integrated Trade Solution) Světové banky, která obsahuje údaje o předmětech starších než 100 let, vyvinula empirické modely objasňující pašování uměleckých děl a starožitností.²¹² Studie poukazuje na existenci silné vazby mezi korupcí a pravděpodobností nedostatečného oznamování vývozu starožitností, což je silný indikátor pašování.

42. Jiný přístup se zaměřuje na mapování a měření nezákonných trhů s kulturními statky. Některé studie zkoumaly poptávkovou stranu trhů tím, že se zaměřily na prodej uměleckých děl a starožitností v aukčních domech a snažily se u těchto předmětů zjistit zdroj a historii vlastnictví. Například jedna studie z roku 2002 se zaměřila na více než 18 000 kusů řecké keramiky prodávaných v aukčních domech ve Spojených státech amerických a Spojeném království Velké Británie a Severního Irska v letech 1954–1998 a zjistila, že 80–90 procent předmětů nemělo provenienci (tj. řetězec legitimních vlastníků nebylo možné vysledovat až k původnímu nálezu).²¹³ Neexistence provenience ještě sama od sebe nedokazuje pašování, ale představuje závažný rizikový faktor. Jiné studie nezákonných trhů se zaměřují na nabídku, nejčastěji zkoumáním a dokumentací vyráběvaných archeologických nalezišť. Některé z těchto studií využívají tradičních metodologií společenských a behaviorálních věd, včetně terénního výzkumu, jehož cílem je zdokumentovat stav archeologických nalezišť v konkrétních zemích. V poslední době již využívání vysoce výkonných komerčních satelitů umožňuje častější a rozsáhlejší kontroly nalezišť kvůli známkám rabování. Například série studií v roce 2008 využila digitální snímky ke zdokumentování rozsahu vyrábění iráckých archeologických nalezišť.²¹⁴

43. Některé studie také prozkoumaly různé fáze nezákonného dodavatelského řetězce obchodovaných kulturních statků. Některé se zaměřily na ty, kdo rabují archeologická naleziště, jako například studie z roku 2005 o 400 takových jedincích v Belize, která dospěla k závěru, že hlavní motivací těchto pachatelů bylo zajištění obživy, a ne zlý záměr.²¹⁵ Studie o rabování v Iráku v letech 2003 a 2004 zjistila podobnou ekonomickou motivaci pro rabování, ale zaznamenala i přítomnost organizovanějších forem trestné činnosti, s ovládnutím přístupu k nalezištím a vraždami iráckých celníků, kteří se snažili proti

212 Raymond Fisman a Shang-Jin Wei, „The Smuggling of Art, and the Art of Smuggling: Uncovering the Illicit Trade in Cultural Property and Antiques“ (Pašování uměleckých děl a pašerácké umění: odhalování nezákonného obchodu s kulturními statky a starožitnostmi), *American Economic Journal: Applied Economics*, roč. 1, č. 3 (červenec 2009), s. 82–96.

213 Vinnie Nørskov, *Greek Vases in New Contexts* (Řecké vázy v nových kontextech, Aarhus, Dánsko, Aarhus University Press, 2002).

214 Viz Elizabeth Stone, „Patterns of looting in southern Iraq“ (Vzorce rabování v jižním Iráku), *Antiquity*, roč. 82, č. 315 (březen 2008), s. 125–138.

215 David Matsuda, „Subsistence Diggers“ (Rabování kvůli obživě), in *Who Owns the Past? Cultural Policy, Cultural Property, and the Law*, Kate Fitz Gibbon, ed. (New Brunswick, New Jersey, Rutgers University Press, 2005), s. 255–268.

rabování bojovat.²¹⁶ Jedna novější empirická studie sítě obchodníků se sochami použila techniku rozhovorů orální historie prováděných při etnografickém kriminologickém terénním výzkumu v Kambodži a Thajsku a pojednala i o míře organizovanosti souvisejících nezákonných aktivit.²¹⁷

44. Některé studie rozebírají zapojení organizovaného či nadnárodního organizovaného zločinu do nezákonných trhů s kulturními statky. Jedna studie přinesla metaanalýzu dříve vydaných studií o obchodování s kulturními statky a dospěla k závěru, že mapovat, jak obchod probíhá, a identifikovat role a vztahy různých pachatelů v každé síti je lepší přístup než předpokládat, že všechny typy obchodování s kulturními statky spadají do kategorie organizovaného zločinu.²¹⁸ Jiná studie použila paradigma sítě pro objasnění relativně volné struktury nezákonného obchodu s kulturními statky a vyzvala k dalšímu zkoumání organizační struktury tohoto typu obchodování.²¹⁹ Další studie zmapovala řetězec spolupachatelů v případové studii obchodování s kulturními statky, identifikovala jejich role, vzájemné vztahy a částečně hierarchicky strukturované jednání.²²⁰

B. Reakce na obchodování s kulturními statky

45. V reakci na obchodování s kulturními statky bylo přijato několik mezinárodních nástrojů. Prevence a postih újem, kterými kulturní statky trpí během válek, byly prvním cílem, který sledovala Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a její dva dodatečné protokoly. Další mezinárodní nástroje se zaměřují na nedovolený dovoz, vývoz a převod vlastnictví kulturních statků za jakýchkoliv okolností. Mezi tyto nástroje patří Úmluva o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků a Úmluva o odcizených nebo ilegálně vyvezených kulturních předmětech. Mezinárodní závazek hájit kulturní dědictví je vyjádřen i v nástrojích jako Úmluva o ochraně podvodního kulturního dědictví. Na regionální úrovni lze už od roku 1985 podepisovat Evropskou úmluvu o trestných činech týkajících se kulturních statků, zatím však nevstoupila v platnost.

46. Jedním z nástrojů „měkkého práva“, který je zajímavý v kontextu trestního práva, je modelová smlouva o prevenci trestných činů, které ohrožují kulturní dědictví národů

216 Joanne Farchakh-Bajjalý, „Who are the Looters in Archaeological Sites in Iraq?“ (Kdo rabuje na archeologických nalezištích v Iráku?), in *Antiquities Under Siege: Cultural Heritage Protection After the Iraq War*, Lawrence Rothfield, ed. (Washington, AltaMiraPress, 2008), s. 49–56.

217 Simon Mackenzie a Tess Davis, „Temple looting in Cambodia: anatomy of a statue trafficking network“ (Rabování chrámů v Kambodži: anatomie sítě obchodníků se sochami), *British Journal of Criminology*, roč. 54, č. 5 (září 2014), s. 722–740.

218 Jessica Dietzler, „On ‚organized crime‘ in the illicit antiquities trade: moving beyond the definitional debate“ (O „organizovaném zločinu“ v nezákonném obchodu se starožitnostmi: jak se posunout za debatu o definicích), *Trends in Organized Crime*, roč. 16, č. 3 (září 2013), s. 329–342.

219 Peter B. Campbell, „The illicit antiquities trade as a transnational criminal network: characterizing and anticipating trafficking of cultural heritage“ (Nezákonný obchod se starožitnostmi jako nadnárodní kriminální síť: charakteristika a předjímání obchodu s kulturním dědictvím), *International Journal of Cultural Property*, roč. 20, č. 2 (květen 2013), s. 113–153.

220 Mackenzie a Davis, „Temple looting in Cambodia: anatomy of a statue trafficking network“.

ve formě hmotných statků.²²¹ Některá z ustanovení této modelové smlouvy mohou poskytnout základ pro normativní ustanovení o boji proti obchodování s kulturními statky. Ekonomická a sociální rada v rezoluci 2003/29 vyzvala členské státy, aby – podle možností a v souladu s národním právem – vzaly v potaz tuto modelovou smlouvu při uzavírání příslušných dohod s jinými státy.²²²

47. Rozšířenost obchodování s kulturními statky a jeho komplexní rysy se nyní stále více zdůrazňují na mezinárodní i národní úrovni. Obchodování s kulturními statky a podobné trestné činy se pokládají za ustavičně rostoucí sektor kriminality, který je stále přitažlivější pro národní i nadnárodní kriminální organizace. Tyto faktory vedly členské státy k vyjednání a přijetí dalšího nástroje „měkkého práva“, Mezinárodních směrnic pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se obchodování s kulturními statky a dalších podobných trestných činů, jako užitečného rámce, který členským státům pomáhá při tvorbě a posilování jejich strategií, programů, legislativy a mechanismů spolupráce v oblasti trestní justice pro ochranu před obchodováním s kulturními statky a dalšími podobnými trestnými činy.

48. Od roku 2000 mezivládní orgány vyjadřují rostoucí znepokojení z obchodování s kulturními statky. Při přijetí Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu Valné shromáždění v preambuli k rezoluci 55/25 vyjádřilo silné přesvědčení, že Úmluva proti organizovanému zločinu bude představovat účinný nástroj a nezbytný právní rámec pro mezinárodní spolupráci mimo jiné v potírání trestných činů proti kulturnímu dědictví.²²³

49. Následně Ekonomická a sociální rada v rezolucích 2004/34 a 2008/23 vyjádřila obavy ze zapojení organizovaných zločineckých skupin do obchodování s ukradenými kulturními statky a potvrdila nutnost mezinárodní spolupráce v boji proti tomuto obchodování. V rezoluci 2010/19 Ekonomická a sociální rada vyslovila názor, že Úmluva proti organizovanému zločinu a Úmluva OSN proti korupci by se měly plně využívat za účelem posílení boje proti obchodování s kulturními statky, a to mimo jiné podle možností prozkoumáním dalších případných normativních kroků. Konference signatářů Úmluvy proti organizovanému zločinu v roce 2010 na svém pátém zasedání přijala rezoluci 5/7, v níž vyzvala členské státy, aby úmluvu využívaly pro širokou spolupráci v prevenci a potírání trestných činů proti kulturnímu dědictví, zejména pro vrácení takovýchto výnosů z trestné činnosti nebo majetku jejich právoplatným vlastníkům, v souladu s článkem 14, odstavcem 2 úmluvy. Kromě toho Valné shromáždění v rezolucích 66/180 a 68/186 vybíd-

221 *Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August – 7 September 1990: report prepared by the Secretariat* (8. kongres OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli, Havana, 27. srpna – 7. září 1990: zpráva sestavená sekretariátem, publikace OSN, prodejní číslo E.91.IV.2), kap. I, odd. B.1, příloha.

222 Viz též směrnici 14 Mezinárodních směrnic pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se obchodování s kulturními statky a dalších podobných trestných činů. Je také zapotřebí podotknout, že Valné shromáždění v rezoluci 68/186 požádalo UNODC, aby modelovou smlouvu nadále revidoval se zohledněním názorů a komentářů vyjádřených členskými státy, a požádal členské státy a relevantní mezinárodní organizace, které tak dosud neučinily, aby sekretariátu předaly své komentáře k modelové smlouvě.

223 Dokument CTOC/COP/2010/12 obsahuje analýzu prvků týkajících se uplatnitelnosti úmluvy v této oblasti.

lo členské státy, aby podle možností zvážily revizi svých právních rámců, s cílem rozvíjet co nejširší možnou mezinárodní spolupráci pro důkladné řešení problému obchodování s kulturními statky, a také je vybídlo, aby obchodování s kulturními statky, včetně krádeží a rabování na archeologických nalezištích a v dalších kulturních památkách, vymezily jako závažný trestný čin podle definice v článku 2 Úmluvy proti organizovanému zločinu, a to s cílem plně využívat tuto úmluvu za účelem široké mezinárodní spolupráce v boji proti všem formám a aspektům obchodování s kulturními statky a podobných trestných činů. V návaznosti na tyto rezoluce členské státy sestavily již zmíněné mezinárodní směrnice.

50. Mezinárodní směrnice pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se obchodování s kulturními statky a dalších podobných trestných činů obsahují kapitoly věnované následujícím tématům: (a) různé strategie prevence kriminality (zahrnuje sběr informací a dat, roli kulturních institucí a soukromého sektoru, monitorování trhu s kulturními statky, dovozu, vývozu a archeologických nalezišť a vzdělávání a informování veřejnosti); (b) strategie trestní justice (zahrnuje dodržování a realizaci příslušných mezinárodních smluv, kriminalizaci specifického škodlivého jednání či vymezení správních deliktů, trestní odpovědnost firem, zabavování a konfiskaci a vyšetřovací postupy); (c) mezinárodní spolupráce (zahrnuje témata týkající se jurisdikčního základu, extradice, zabavování a konfiskace, spolupráci mezi orgány vymáhání práva a vyšetřovacími orgány a návrat, restituci či repatriaci kulturních statků); a (d) rozsah působnosti směrnic na jakoukoliv situaci, včetně mimořádných okolností, která podněcuje obchodování s kulturními statky a podobné trestné činy.

51. Reakce na obchodování s kulturními statky do značné míry závisejí na mezinárodní spolupráci a koordinaci a na partnerstvích mezi veřejným a soukromým sektorem. Taková spolupráce a partnerství mohou zahrnovat například včlenění komplexních informací do inventářů a databází, což mohou být důležité nástroje pro výkon náležité péče (*due diligence*) týkající se provenience před tím, než se kulturní artefakt prodá na legálním trhu, včetně aukčních domů, a pro pomoc při vyšetřováních možných krádeží a nezákonného obchodování. Vedle již vzniklých národních inventářů a databází existuje i databáze ukradených uměleckých děl spravovaná Interpolem²²⁴ kombinující konkrétní popisy a zobrazení asi 43 000 děl, což může být obzvláště užitečné u nadnárodních případů. 13 „červených seznamů“,²²⁵ které zatím vydala Mezinárodní muzejní rada, mezinárodní nevládní organizace, klasifikuje ohrožené kategorie archeologických objektů nebo uměleckých děl v nejzranitelnějších oblastech světa, jako jsou Afghánistán, Haiti a Syrská arabská republika, s cílem zamezit jejich prodeji nebo nelegálnímu vývozu. Registr ztracených uměleckých děl (Art Loss Register)²²⁶ je velká soukromá databáze ztracených a ukradených uměleckých děl, starožitností a sběratelských předmětů. Obsahuje také údaje o dílech, které ukradeny ne-

224 Dostupná na <http://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Database>.

225 Dostupné na <http://icom.museum/programmes/fighting-illicit-traffic/red-list>.

226 Dostupný na <http://www.artloss.com/en>.

byly, což může mít odstrašující efekt na zloděje a pomoci předměty nalézt²²⁷ v případě krádeže.

52. Význam koordinované reakce dále ilustruje společná informační kampaň UNO-DC, Světové organizace cestovního ruchu a UNESCO vyzývající cestovatele, aby podpořili boj proti různým formám nezákonného obchodování včetně obchodování s kulturními statky.²²⁸ Dalším užitečným příkladem důležité spolupráce mezi nevládními organizacemi, národními orgány a soukromým sektorem je Mezinárodní observatoř pro nezákonný obchod s kulturními statky²²⁹ založená Mezinárodní muzejní radou – platforma pro spolupráci, která poskytuje informace a zdroje zainteresovaným jednotlivcům i organizacím.

IV. Závěry a doporučení

53. Ačkoliv kyberkriminalita a obchodování se mohou lišit v primárním objektu trestného činu, je zřejmé, že stěžejní pro vznik nezákonných trhů v obou oblastech jsou nové hnací faktory včetně globalizace a nástupu nových technologií. S vývojem těchto kořenů a hnacích faktorů se i potenciál obou trestných činů může rozšiřovat a způsobovat stále větší ztráty a škody. Obzvlášť u kyberkriminality se možný rozsah kriminálního trhu – v oblastech jako online vydírání, nezákonné online prodeje a únik a prodej dat – rozšiřuje s tím, jak stále větší část světové populace získává připojení k internetu. Pro formulování účinných reakcí je nezbytné předjímat budoucí vývoj nezákonných trhů v oblastech kyberkriminality a obchodování s kulturními statky a připravit se na něj.

54. Tento proces musí začít systematickým výzkumem a sestavením aktuálních, spolehlivých a dostupných statistik pro oba typy trestné činnosti. Jak podotýká zpráva Nezávislé expertní poradní skupiny pro datovou revoluci pro udržitelný rozvoj,²³⁰ je zapotřebí „globální konsensus o datech“, v jehož rámci bude možné sdílet a využívat technologie a inovace pro společné dobro, mimo jiné prostřednictvím globální sítě datových inovací. To se stejně tak týká i našeho chápání a měření vznikajících globálních výzev v trestné činnosti, jako je kyberkriminalita a obchodování s kulturními statky.

227 Je zapotřebí poznamenat, že článek 5 (b) Úmluvy o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků obsahuje požadavek, aby signatářské státy na základě národního inventáře chráněných statků sestavily a průběžně aktualizovaly seznam významných veřejných a soukromých kulturních statků, jejichž vývoz by představoval znatelné ochuzení národního kulturního dědictví. Rovněž jako preventivní opatření se ve směrnici 1 Mezinárodních směrnic pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se obchodování s kulturními statky a dalších podobných trestných činů uvádí, že „státy by měly pole možnosti zvážit založení a rozvíjení inventářů nebo databází kulturních statků za účelem ochrany před obchodováním s nimi. Pokud kulturní statky v takových inventářích zaznamenány nebudou, v žádném případě je to nevyčlení z ochrany.“

228 Podrobnější informace lze najít na webu <http://www.bearesponsibletraveller.org>.

229 Dostupná na <http://obs-traffic.museum>.

230 *A World that Counts: Mobilising the Data Revolution for Sustainable Development* (Svět, na kterém záleží: mobilizace datové revoluce pro udržitelný rozvoj, listopad 2014). Dostupné na <http://www.undatarevolution.org>.

55. Další postup proti kyberkriminalitě a obchodování s kulturními statky může zahrnovat následující kroky:

- (a) Členské státy mohou zvážit posílení své kapacity zaznamenávat příslušné trestné činy a na regionální i mezinárodní úrovni si vyměňovat informace o zapojení organizovaných zločineckých skupin, způsobech fungování těchto skupin a identifikaci podob kyberkriminality a obchodování s kulturními statky;
- (b) interakce mezi soukromými firmami, ať už jde o poskytovatele internetových služeb, banky, globální logistické a doručovací firmy, muzea nebo aukční domy, a veřejnými institucemi, jako jsou orgány vymáhání práva a trestní justice, by měly probíhat v rámci partnerství veřejného a soukromého sektoru, kde se může rozvíjet důvěra a oboustranný dialog. Na obecnější rovině regulační reakce států, které přesahují trestní právo a poskytují podněty pro aktivní zapojení soukromého sektoru do prevence kriminality, mohou být užitečné při vytváření prostředí, které je citlivé vůči vznikajícím hrozbám a napomáhá jejich odhalování a potírání;
- (c) členské státy mohou zvážit revizi a posílení svých národních rámců prevence a potírání obchodu s kulturními statky, včetně okolností, kdy jsou kulturní statky obchodováním obzvláště ohrožené, například využitím Mezinárodních směrnic pro prevenci kriminality a reakce trestní justice týkající se obchodování s kulturními statky a dalších podobných trestných činů. V oblasti kyberkriminality mohou členské státy zvážit uplatnění vyváženého právního přístupu, který využívá specifické trestné činy pro kriminalizaci vlastních skutků proti důvěrnosti, integritě a dostupnosti počítačových dat a počítačových systémů, a zároveň reviduje uplatnitelnost ostatních, obecných trestných činů, jako jsou trestné činy krádeže, podvodu, padělání a osobní újmy, na skutky spáchané online;
- (d) členské státy mohou potřebovat prozkoumat způsoby a prostředky posilování mezinárodní spolupráce v trestních věcech. V oblasti kyberkriminality sem může patřit zvláště zkoumání možností, jak zrychlit procesy formální vzájemné právní pomoci, posílit spolupráci ve vymáhání práva a pokračovat v multilaterálním dialogu v oblasti nadnárodního přístupu k počítačovým datům. V oblasti obchodování s kulturními statky to může vyžadovat zvýšené zaměření na vyšetřování a postih kriminálních sítí, a to výměnou informací mezi specializovanými národními vyšetřovacími orgány;
- (e) Výzkumy a statistiky, partnerství veřejného a soukromého sektoru, legislativní rámce i mechanismy mezinárodní spolupráce musejí být podepřeny efektivní kapacitou na národní úrovni. Technická pomoc a spolupráce jsou důležité pro umožnění sdílení osvědčených vyšetřovacích postupů a zkušeností a šíření nových technik. V oblasti kyberkriminality mohou členské státy chtít posílit sdílení nových přístupů k vyšetřování komplexních internetových finančních podvodů, online obchodování s drogami či užívání virtuálních měn pro praní peněz, což orgánům vymáhání práva v různých zemích umožní rychle si osvojit dovednosti potřebné pro potírání vznikajících hrozeb. Co se týče obchodování s kulturními statky, členské státy mohou chtít posílit schopnost pohraničních a celních služeb

identifikovat obchodované kulturní statky; prozkoumat vztahy mezi národními rámci pro potírání praní peněz a obchodování s kulturními statky; a identifikovat a vyměňovat si osvědčené postupy ve všech oblastech prevence kriminality a reakcí trestní justice na obchodování s kulturními statky;

- (f) UNODC by měl nadále poskytovat členským státům technickou pomoc, která se zaměřuje na posilování prevence kriminality a reakcí trestní justice na nové a vznikající formy trestné činnosti, včetně kyberkriminality a obchodování s kulturními statky a podobných trestných činů, na vyžádání a ve spolupráci s příslušnými mezinárodními organizacemi. Členské státy mohou chtít zvážit jako prioritu poskytnutí financování pro tento účel;
- (g) členské státy mohou při řešení kyberkriminality a obchodování s kulturními statky chtít přijmout holistický přístup zohledňující jak současné způsoby fungování a kriminální hrozby, tak možný budoucí vývoj trestné činnosti. Reakce se budou muset stále více opírat o mezinárodní spolupráci, zapojení řady aktérů a využití technologií, například databází a zabezpečených komunikačních platforem.

Tematická zpráva

Krátký úvod do problematiky

pašování migrantů

Tematická zpráva

Krátký úvod do problematiky pašování migrantů

© Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC), 2010

Tato publikace neprošla formální redakcí.

Poznámka

Tuto tematickou zprávu sestavili v rámci Globálního programu proti pašování migrantů Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) Marika McAdamová (Odbor pro potlačování obchodu s lidmi a pašování migrantů, UNODC) a Sebastian Baumeister (Odbor pro Afriku a Blízký východ, UNODC) pod vedením RiikkyPuttonenové (Odbor pro potlačování obchodu s lidmi a pašování migrantů, UNODC).

Obsah

Úvod	151
1. Co je pašování migrantů?	153
Co není pašování migrantů?	154
2. Zásadní rozdíly mezi pašováním migrantů a obchodováním s lidmi	155
Co je obchodování s lidmi?	156
Konstitutivní prvky	156
Otázka souhlasu	157
Obchodování s lidmi – pašování migrantů	159
3. Trendy a vzorce v pašování migrantů	162
4. Aktéři a jejich role v procesu pašování	163
Koordinátor či organizátor	163
Náboráři	163
Přepravci či průvodci	164
Pozorovatelé, řidiči, poslové, dozorcí	164
Poskytovatelé služeb a dodavatelé	164
5. Typy pašování migrantů	165
Typ 1: ad hoc pašerácké služby	166
Typ 2: pašování migrantů za pomoci zneužití dokladů	167
Typ 3: předem organizované rozfázované pašování	169
6. Klíčové finanční transakce v pašování migrantů	171
Poplatky za pašování a způsoby úhrad	171
Vydělávání na poplatek za pašování	174
Výnosy	174
7. Reakce Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu na pašování migrantů	175

Úvod

„Čtyřiapadesát lidí bylo nalezeno mrtvých poté, co se udusili v kamionu, který je pašoval. Více než 100 lidí bylo natěsnáno v kontejneru o rozměrech šestkrát dva metry. Mnoho z těch, kdo přežili, vážně onemocnělo z dehydratace a nedostatku kyslíku. Řidič otevřel dveře vozu poté, co migranti začali bušit do stěn – ale když zjistil, co se stalo, utekl. [Přeživší] říkali, že se do stěn kontejneru snažili bušit proto, aby dali řidiči najevo, že umírají, ale že jim řekl, ať koukají být zticha, aby je při projíždění kontrolních stanovišť neslyšeli policisté. Třicetiletý přeživší vyprávěl, že se domníval, že v kamionu všichni zahynou: „Myslel jsem, že všichni umřou. Myslel jsem, že umřu i já. Kdyby kamion jel dál ještě 30 minut, určitě bych umřel.“ Zdroj: BBC

Migrace je jednou z velkých hnacích sil lidského pokroku a rozvoje. Pohyb lidí po zeměkouli přispěl mnoha příběhy ke společným dějinám lidstva. Lidé se po světě pohybují z celé řady důvodů: například aby zvýšili své ekonomické šance, poskytl dětem vzdělání, založili rodinu, vyrazili za dobrodružstvím nebo hledali ochranu. A migrace zase vede k rozšíření jazyků, kultur, kuchyní a myšlenek po celém světě. Celosvětová migrace je dnes jedním z velkých vedlejších produktů globalizace, avšak její zneužívání ziskuchtivými zločinci představuje odvrácenou stranu tohoto jevu.

Kriminální aktivity pašeráků ohrožují schopnost států bránit vlastní suverenitu, a tím omezují možnosti migrantů přesouvat se do jiných zemí legálně a bezpečně. Ať už je cena pro zapojené lidi jakákoliv, cenou za pašování lidí jsou stále častěji lidské životy. **Pašování migrantů je smrtenosné podnikání.**

Ne všechny osoby, které migrují, k tomu mají legální příležitost. Toho zneužívají ziskuchtiví zločinci a migranty pašují. Celosvětová motivace k migraci dalece přesahuje omezené možnosti překračování hranic. V reakci na zlepšená opatření při kontrole hranic se stále víc neregulérních migrantů uchyluje ke službám poskytovaným ziskuchtivými pašeráky. To zase posiluje „prosítování“ a „profesionalizaci“ pašeráků migrantů a zároveň zvyšuje ceny, které si účtují za své služby, především komplikované operace, jako je pašování s uplatněním podvodně získaných víz, které lze použít pro obejití hraničních kontrol. V nízkonákladovém segmentu trhu s pašováním lidí zároveň pašeráci nabízejí služby, které jsou laciné, přitom však vysoce nebezpečné pro zdraví a životy těch, které pašují. Důsledkem je zvýšení počtu obětí v posledních letech.

Pašování migrantů postihuje skoro každou zemi na světě, ať už jako zemi původu, tranzitu či určení, a někdy dokonce i ve všech třech rolích.

Pašování migranti mohou být uprchlíci. Pašování migranti se při pašování nebo v jeho důsledku mohou stát oběťmi trestné činnosti. Jejich souhlas s pašováním neznamená, že nutně souhlasili i se zacházením, kterého se jim v jeho průběhu dostalo. Pašování migranti jsou ohroženi zneužíváním a jejich životy jsou často vystavené riziku: tisíce pašovaných migrantů se zadusily v kontejnerech, zahynuly na pouštích nebo se utopily v moři. Pašeráci migrantů své aktivity často provozují s malým nebo žádným ohledem na životy lidí, jejichž strádání vytvořilo poptávku po službách pašeráků. Přeživší vyprávějí strašné příběhy o svém utrpení: o lidech nacpaných do skladovacích prostorů bez oken, donucených nehnutě sedět v moči, mořské vodě, výkalech či zvracích, bez jídla

a bez vody, zatímco ostatní kolem nich umírají a jejich těla se odhazují do moře nebo na kraj silnice. Pašování migrantů a s ním spojené aktivity vytvářejí pro zapojené zločinné ohromné zisky a podněcují korupci a organizovanou kriminalitu.

Případová studie: Morgan

„Jmenuji se Morgan a je mi 30 let. Narodil jsem se v jedné západoafrické zemi. Do západní Evropy jsem se pokusil dostat už jednou, ale nepovedlo se mi to. Tak se teď vracím to zkusit podruhé. Loď, na které jsem byl, zadržela po přistání místní policie. Dali mě do detence a potom deportovali do země původu. Ta cesta byla dost možná nejděsivější zážitek mého života, a kdyby nás nezadržely úřady, všichni bychom umřeli. Přesto se teď vracím to zkusit podruhé.

Život u nás je těžký. Je tam velká bída. Není práce, není jídlo a je tam korupce. Nemůžu toho o situaci tam moc říct, protože se bojím o životy členů své rodiny, které jsem tam nechal. Otec mi umřel, když jsem byl mladý, a od té doby je život pro mou rodinu těžký. Nevzpomínám si, že bychom se někdy nemuseli pachtit, abychom měli co jíst. Musím se pokusit svůj život zlepšit, abych pak mohl posílat rodině peníze.

Z domova jsem odešel 11. ledna 1998 a vyrazil na cestu. Cestoval jsem po zemi přes několik států do severní Afriky. Když jsem mohl, pracoval jsem – prodával zboží a dělal holiče. Při různých příležitostech mě zatkla policie.

Když jsem dorazil do severní Afriky, řekl mi kamarád, že bychom se měli dostat na západ jedné severoafrické země a sejít se tam s někým, kdo nám pomůže se dostat na ostrovy jedné západoevropské země. Dal jsem tomu člověku 300 euro. Vzal mě ven na poušť, kde už čekalo víc než 70 dalších.

Na loď jsme nastoupili 7. srpna 2002. Loď byly tři, na každé asi 25 lidí. Když loď vyplula, začali jsme zpívat gospely, abychom si dodali odvahu. Pomáhalo nám to nemyslet na nebezpečí. Po mnoha hodinách spousta z nás včetně mě zvracela. Jedna dívka, která zvracela hodně, umřela. Co se stalo s jejím tělem, nevím. Snažím se na to nikdy nemyslet. Bojím se i o své bezpečí.

Když takhle uběhlo mnoho hodin, zvedla se veliká vlna a zalila loď. Všichni křičeli, do lodi zatékala voda. Myslel jsem, že je to náš konec. Všichni jsme plakali. Neměli jsme tušení, kam plujeme ani odkud jsme připluli. Všichni zpanikařili, ale potom motor zničehonic znovu naskočil. Všichni jsme rychle vylévali vodu a pokračovalo se v cestě. Na moři jsme byli ještě asi 3 nebo 4 hodiny. Vzpomínám si, že mi připadalo, jako by se oceán stále znovu otevíral, polykal naši loď a pak ji zase vyplivoval.

Když jsme se blížili k pobřeží, zachránili nás policisté. Několik okamžiků poté, co nás všechny nabrali, se naše loď rozpadla vedví. Kdyby nás nezachránili, určitě bychom na moři umřeli. Druhé dvě lodě zmizely. Dodnes nevím, co se s nimi stalo. V detenci na ostrově jsem byl mnoho dní, ale nic jsem o nich neslyšel.

Když jsem se vrátil do své země, situace se ještě zhoršila. Začal jsem se znovu snažit si něco uspořít. Narazil jsem na kamaráda, který měl nějaké peníze, a domluvili jsme

se, že se o cestu znovu pokusíme. Cestovali jsme přes spoustu zemí, až jsme se dostali do jedné západoafrické země, která hraničí se severní Afrikou. Tam jsme zaplatili řidiči kamionu, aby nás odvezl do jedné severoafrické země, jenže on nás vysadil uprostřed pouště. Zůstali jsme tam bez vody dva dny. Několik lidí umřelo, mezi nimi i můj kamarád a spolecestující, John. Naštěstí nás úřady znovu zachránily. Tentokrát to byla tamní policie, v poušti nás našli a poslali zpátky do té druhé země. To mi zachránilo život.

Dal jsem dohromady peněz, kolik jen šlo, a vyrazil znovu. Ted' jsem zase na cestě, pracuji, kde se dá, a snažím se naspořit si na novou plavbu lodí. Cesty lodí se samozřejmě hrozně bojím, ale nedá se nic dělat. Mně a jiným Afričanům jako mně připadá, že nemáme na vybranou. Musím se pokusit o lepší život. Modlím se, aby mě Bůh provázel.“

1. Co je pašování migrantů?

Článek 3 Protokolu proti pašování migrantů po zemi, na moři a vzduchem, doplňujícího Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (protokol o pašování migrantů), definuje pašování migrantů jako „obstarání nezákonného vstupu určité osoby do státu, jehož daná osoba není občanem, a to s cílem přímo či nepřímo získat finanční nebo jiný hmotný prospěch.“

Článek 6 protokolu požaduje, aby toto jednání bylo kriminalizováno. Článek 6 navíc požaduje, aby státy kriminalizovaly toto jednání: „Umožnění určité osobě, aby přebývala v zemi, v níž daná osoba nemá legální pobyt ani není jejím občanem, bez toho, že by dodržela požadavky pro legalizaci pobytu dosaženého nelegální cestou“ s cílem získat finanční nebo jiný materiální prospěch.

Shrňme tedy, že článek 6 vyžaduje, aby státy vymezily jako trestný čin nebo trestné činy následující jednání:

obstarání nezákonného vstupu	určité osoby do státu, jehož daná osoba není občanem	s cílem přímo či nepřímo získat finanční nebo jiný hmotný prospěch
umožnění určité osobě, aby přebývala v zemi	v níž daná osoba nemá legální pobyt ani není jejím občanem, bez toho, že by dodržela požadavky pro legalizaci pobytu	s cílem přímo či nepřímo získat finanční nebo jiný hmotný prospěch

Krátce řečeno, „pašování migrantů a podobné jednání“²³¹ sestává z následujících prvků:

- Buď obstarání nezákonného vstupu, nebo nelegální pobyt,
- do země nebo v zemi, kde daná osoba není občanem ani nemá trvalý pobyt,
- kvůli finančnímu nebo jinému hmotnému prospěchu.

Článek 6 protokolu o pašování migrantů navíc požaduje, aby státy kriminalizovaly

²³¹ Když používáme výraz „pašování migrantů“, máme na mysli všechny prvky, ze kterých sestává „pašování migrantů a podobné jednání“.

výrobu, obstarání, poskytování či vlastnictví falešných cestovních nebo osobních dokladů, dochází-li k němu proto, aby umožnilo pašování migrantů.²³²

Co není pašování migrantů?

Na základě článku 5 migranti nepodléhají trestnímu stíhání podle protokolu o pašování migrantů. Je tedy nutné chápat, že protokol se zaměřuje na pašeráky migrantů, a NE na pašované lidi.

Je důležité zdůraznit, že kriminalizace se týká jen těch, kdo mají z pašování migrantů a podobného jednání finanční nebo jiný hmotný prospěch. Cílem protokolu není kriminalizovat osoby, jako jsou rodinní příslušníci nebo nevládní či náboženské skupiny, které umožňují nelegální vstup migrantů z humanitárních nebo nezištných důvodů.

Cílem protokolu o pašování migrantů není kriminalizovat migraci jako takovou. V této souvislosti článek 5 uvádí, že migranti se nesmějí pokládat za odpovědné za trestný čin pašování kvůli tomu, že byli pašováni:

„Migranti nepodléhají trestnímu stíhání podle tohoto protokolu kvůli tomu, že se stali předmětem jednání vymezeného v článku 6 tohoto protokolu.“

Tento článek se stal součástí protokolu proto, aby bylo jasné řečeno, že nikdo nemá být s odkazem na tento protokol penalizován kvůli tomu, že byl pašován.

Je také třeba podotknout, že uprchlíci se na pašeráky často spoléhají při útěku před pronásledováním, vážným porušováním lidských práv či konflikty. Neměli by být kriminalizováni za to, že využili služeb pašeráků, a jejich žádosti o azyl by se neměly odmítat proto, že použili služeb pašeráků nebo vstoupili do země nelegálně (článek 31 úmluvy o uprchlících z roku 1951 a článek 19 protokolu o pašování migrantů).

Případová studie: rybářské lodě převážející stovky neregulérních migrantů

Třetí ze čtyř lodí převážejících neregulérní migranty z jedné východoasijské země dorazila k pobřeží ostrova cílové severoamerické země. Loď byla zadržena poté, co ve tmě provedla velmi nebezpečný manévr ve vodách plných útesů.

Na palubě bylo 190 osob cestujících bez platných cestovních dokladů. Každý pasažér pašerákům dlužil 30 000–40 000 dolarů za cestovní náklady. Jedním z obviněných byl kapitán plavidla a dalšími dvěma organizátoři a dozorci na palubě. Plavidlo bylo nebezpečné, neschopné plavby a nehygienické. Pasažérům po cestě dávali jen nepostačující jídlo a vodu.

Ukázalo se, že ze 190 lidí na palubě jsou tři uprchlíci podle úmluvy o uprchlících z roku 1951.

232 V průběhu vyjednávání textu protokolu státy probíraly možnost zahrnout obstarání nelegálního pobytu do článku 3, nakonec se však shodly, že tento aspekt zahrnou do článku 6.

Náklady na zadržení tohoto plavidla a zpracování všech neregulérních migrantů, a to bez nákladů na soud, se pohybovaly zhruba kolem 10 milionů dolarů.

Následující příklady z médií popisují případy, které nespádají do kategorie pašování migrantů, jak ji vymezuje protokol o pašování migrantů.

Případová studie: muž odsouzen kvůli obvinění z pašování lidí

V Té-a-té zemi je nelegální, aby jakýkoliv občan vycestoval bez povolení. Muže z Té-a-té země odsoudili k šestiletému trestu odnětí svobody za to, že údajně pracoval pro gang, který „pašoval“ lidi ven ze země.

Případová studie: sicilská rybářská loď a Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky pomohly zachránit 27 migrantů z východní Afriky

Gaspare Marrone, kapitán sicilské rybářské lodě, se svou posádkou lovil jižně od italského ostrova Lampedusa, když zahlédli člun v nesnázích. Sicilané začali přesouvat k sobě na palubu 30 migrantů, mezitím se ale člun převrhl a 3 lidé zmizeli. Nicola Asaro, jiný sicilský kapitán, který v dané oblasti zrovna rybařil, satelitním telefonem zavolal Laure Boldriniové, regionální tiskové mluvčí Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (HNVCR) a řekl jí, že Marrone a jeho posádka se pokouší o záchrannou operaci, ale mají s ní potíže. Boldriniová předala informace (včetně souřadnic Marroneho rybářské lodě) italské pobřežní stráž a námořnictvu a ti vyslali pomoc. Marrone od lodi odpojil síť na tuňáky, kterou vlekla, a zachránil 20 mužů a 7 žen. Migrantů se poté přesunuli na plavidlo námořnictva a to je odvezlo do Porto Empedocle na Sicílii.

Asaro i Marrone obdrželi za své úsilí cenu Per Mare. Cena Per Mare vznikla ve snaze řešit problém, kdy jsou lidé na člunech, kteří se ve Středomoří dostanou do nesnází, často ignorováni komerčními plavidly, jejichž posádky se bojí vyšetřování toho, nakolik napomáhali neregulérní migraci.

2. Zásadní rozdíly mezi pašováním migrantů a obchodováním s lidmi

Ve významném počtu případů může být obtížné odlišit obchodování s lidmi od pašování migrantů a podobného jednání. Rozdíly mezi pašováním a obchodováním s lidmi jsou často velmi jemné a někdy se obě činnosti překrývají. Rozpoznat, zda se v daném případě jedná o obchod s lidmi, nebo o pašování migrantů, může být velmi obtížné z celé řady důvodů:

Někteří obchodovaní lidé na začátku cesty souhlasili s tím, že je do dané země propašují, ale v jejím pozdějším průběhu se podvodem, silou nebo nátlakem dostali do situace zneužívání.

- Některé obchodované osoby na začátku cesty souhlasily s tím, že je do dané země propašují, ale v jejím pozdějším průběhu se podvodem, silou nebo nátlakem dostaly do situace zneužívání (kupříkladu byly donuceny pracovat za nesmírně nízkou mzdu, aby zaplatily za převoz).
- Někdy obchodníci s lidmi potenciálním obětí prezentují „příležitost“, která jim

připadá spíše jako pašování. Třeba je požádají, aby stejně jako ostatní pašovaní lidé zaplatili poplatek. Nicméně záměrem obchodníka od počátku je obět zneužít. „Poplatek“ byl součástí podvodu a klamu a způsob, jak vydělat ještě o něco víc peněz.

- Jindy sice na počátku není záměrem obchodovat s lidmi, ale někdy v průběhu akce pašeráci/obchodníci narazí na příležitost k obchodování, „které je škoda nevyužít“.
- Někteří zločinci lidi pašují a také s nimi obchodují, přičemž používají stejné trasy a způsoby převážení.

Zkrátka co začíná jako situace pašování, to se může vyvinout do situace obchodování.

Nicméně je důležité rozlišovat mezi obchodováním s lidmi a pašováním migrantů, a to ze tří důvodů:

- Základní složky obou trestných činů jsou různé;
- žádoucí reakce a potřebná pomoc se budou u obou trestných činů lišit; a
- být uznán za pašovaného migranta anebo za obět obchodování má pro daného člověka závažné důsledky.

Co je obchodování s lidmi?

Konstitutivní prvky

Článek 3, odstavec (a) protokolu o obchodování s lidmi definuje obchodování s lidmi následovně:

„... Nábor, přepravování, převádění, přechovávání nebo přijímání osob na základě vyhrožování, použití síly či jiných forem nátlaku, pomocí únosu, podvodu, klamu, zneužití moci nebo zranitelnosti osoby, případně poskytování či přijímání finančních prostředků či jiných výhod k získání souhlasu osoby, která má v moci jinou osobu, s úmyslem tuto osobu zneužívat. Zneužíváním se mimo jiné rozumí využívání jiných osob k prostituci či jiným formám sexuálního zneužívání, nucená práce či služby, otroctví či praktiky podobné otroctví, útisk nebo odebírání orgánů.“

Jednoduše řečeno, aby byl někdo vinen obchodováním s lidmi, musí se uskutečnit (a být doloženo) následující:

- Skutek: nábor, přepravování, převádění, přechovávání nebo přijímání osob.
- Prostředky: použití síly; nebo vyhrožování silou; nebo nátlak; nebo únos; nebo podvod; nebo klam; nebo zneužití moci; nebo zranitelnosti osoby; nebo poskytování či přijímání výhod.
- Cíl: zneužití.

Za použití kombinace těchto tří konstitutivních prvků protokol o obchodování s lidmi definuje trestný čin obchodování s lidmi tak, jak ukazuje matice níže.

Obchodování s lidmi – matice prvků trestného činu

nábor	+	vyhrožování nebo použití síly	+	využívání jiných osob k prostituci	= obchodování s lidmi
přepřavování		jiné formy nátlaku		sexuální zneužívání	
převádění		únos		nucená práce	
přechovávání		podvod		otroctví či praktiky podobné otroctví	
přijímání osob		klam		odebírání orgánů	
	zneužití moci	atd.			
	zneužití zranitelnosti osoby				
	poskytování či přijímání finančních prostředků či jiných výhod k získání souhlasu osoby, která má v moci jinou osobu				

Otázka souhlasu

V článku 3, odstavcích (b), (c) a (d) protokolu o obchodování s lidmi se uvádí, že souhlas oběti obchodování s lidmi se zamýšleným zneužitím je irrelevantní, pokud se prokáže, že bylo použito klamu, nátlaku, síly nebo jiných zakázaných prostředků. Souhlas tedy nelze používat na obhajobu pachatele a jeho vyvázání z trestní odpovědnosti. V případech obchodování zahrnujících děti podle protokolu o obchodování s lidmi stačí dokázat skutek a jeho cíl.

Oba příklady odrážejí jednoduchou skutečnost, že žádná osoba nemůže souhlasit s tím, aby byla zneužita, jelikož v případě dospělých byl souhlas negován užitím nepatřičných prostředků a v případě dětí jejich zranitelné postavení vůbec neumožňuje poskytnutí souhlasu.

Článek 3, odstavce (b), (c) a (d) protokolu o obchodování s lidmi:

(b) Souhlas osoby obchodování s lidmi se zamýšleným zneužitím vymezeným v odstavci (a) tohoto článku je irrelevantní, pokud bylo použito některého z prostředků uvedených v odstavci (a).

(c) Nábor, přepřavování, převádění, přechovávání nebo přijímání dětí za účelem zneužívání bude pokládáno za „obchodování s lidmi“, i pokud nezahrnuje žádný z prostředků uvedených v odstavci (a) tohoto článku.

(d) Výraz „dítě“ označuje jakoukoliv osobu mladší osmnácti let.

Případ obchodování s lidmi je uveden zde:

Případová studie: obchodování s lidmi

V roce 2006 odbor pro obchodování s lidmi v jedné střeoevropské členské zemi EU provedl výzkum obchodování s občany dané země za účelem vykořisťování na rajčatové plantáži nacházející se poblíž města v jižní Evropě.

Na základě shromážděných důkazů dospěli výzkumníci k závěru, že pachatelé do celostátních deníků umisťují inzeráty nabízející práci při sběru rajčat v jihoevropské zemi. Osoby poskytující po telefonu informace o pracovních podmínkách a datech odjezdu se představovaly s použitím falešných osobních údajů. Telefonní čísla uváděná v pracovních inzerátech se často měnila. Poplatek za cestu do cílové země činil 95–190 euro; při příjezdu museli pracovníci uhradit dalších 150 euro. Dopravu zajišťovaly soukromé společnosti z dané střeoevropské země i individuální dopravci.

Najatí pracovníci byli převezeni přímo na plantáže. Na místě byli pracovníci zotročeni a vystaveni fyzickému a psychologickému násilí. Aby se nemohli spojit s nikým zvenčí, v průběhu pracovního dne na ně dohlíželi strážníci a v noci je zamykali v prostorech, kde spali; často jim odebrali mobilní telefony a doklady.

Jeden ze způsobů, jak donutit najaté osoby pracovat, byl účtovat jim přemrštěné poplatky za ubytování a elektrinu i další poplatky (např. za možnost jít nakupovat) během několika prvních týdnů jejich pobytu v zahraničí. Účtované poplatky byly tak vysoké a mzdy tak nízké, že dané osoby dokonce ani po několika měsících nedokázaly údajný dluh uhradit. Práce byla zorganizována tak, že nebylo možné splnit podmínku nasbírat za určitou dobu určité množství rajčat. Pokud oběť tuto podmínku nedodržela, vykořisťovatel jí naúčtoval další poplatek, a její zadluženost tak dále rostla. Oběti byly ubytovány v prostorech naprosto nevhodných pro lidi, většinou v rozpadlých budovách bez vody, elektřiny či vybavení; v mnoha případech byly oběti donuceny bydlet ve stanech. „Strážníci“ měli střelné zbraně a počínali si nesmírně brutálně.

Status „oběti obchodování“ byl zatím přiznán 285 osobám. Rozhodnutí o vznesení obvinění byla vydána v případě 28 osob.

Mezi pašováním migrantů a obchodováním s lidmi existují tři základní rozdíly, které zde shrnujeme:

1) Zneužívání

Jedním významným indikátorem toho, zda se v daném případě jedná o pašování migrantů a podobné jednání, anebo o obchodování s lidmi, je to, jak pachatelé tvoří zisk. Primárním zdrojem příjmů, a tedy i primárním cílem obchodování s lidmi je zneužívání. Naproti tomu pašerák nemá v úmyslu pašovaného migranta zneužívat poté, co mu umožnil neregulérně vstoupit do země nebo v ní pobývat. Pašerákům migrantů obvykle pašovaný migrant nebo prostředníci platí předem nebo po příjezdu pašovaného migranta.²³³ Jinými slovy, vztah mezi pašerákem a pašovaným migrantem obvykle končí po obstarání nelegálního vstupu nebo pobytu. Naproti tomu u obchodování s lidmi zisky vznikají především zneužíváním. Fáze zneužívání může trvat i několik let.

2) „Nelegální vstup“ nebo pobyt

Pašování migrantů má vždy nadnárodní rozměr zahrnující přinejmenším dvě země. Cílem pašování migrantů je vždy umožnit nelegální vstup určité osoby ze země A do země B anebo nelegální pobyt v zemi B. U obchodování s lidmi může též dojít k nelegálnímu vstupu nebo pobytu určité osoby, ale není tomu tak vždy. Přeprava a pobyt oběti obchodování s lidmi mohou proběhnout i legálně. Navíc k obchodování s lidmi často dochází v domovské zemi oběti a nedochází při něm k překročení hranic.

3) Oběť

Při pašování migrantů nemusí nutně dojít k viktimizaci pašovaného migranta. K pašování migrantů obvykle dochází se souhlasem pašovaných. Avšak v průběhu pašování se pašovaní migranti často stávají oběťmi jiných trestných činů, například násilí nebo trestných činů, které ohrožují jejich životy. Existuje také možnost, že pašovaný migrant v průběhu pašerácké operace vezme svůj souhlas zpět (tj. že pokládá přepravní podmínky za příliš nebezpečné), ale je poté donucen zůstat součástí procesu pašování (např. tím, že je fyzicky donucen nastoupit na protékající loď nebo přeplněný nákladní vůz).

Oproti pašování migrantů je obchodování s lidmi vždy trestným činem proti osobě. Oběti obchodování s ním buď nikdy nesouhlasily – například pokud byly uneseny nebo prodány – anebo, pokud původně souhlasily, jejich původní souhlas již neplatí kvůli prostředkům, které obchodníci použili, aby získali nad obětí kontrolu, například podvod a násilí.

Následující příklad ukazuje případ obchodování s lidmi, který z pohledu oběti začal jako migrace.

233 Je také potřeba podotknout, že pašování migranti někdy nezaplatí celý poplatek za pašování hned na začátku procesu; kvůli dlužné platbě jsou pak ohroženi zneužíváním ze strany pašeráků.

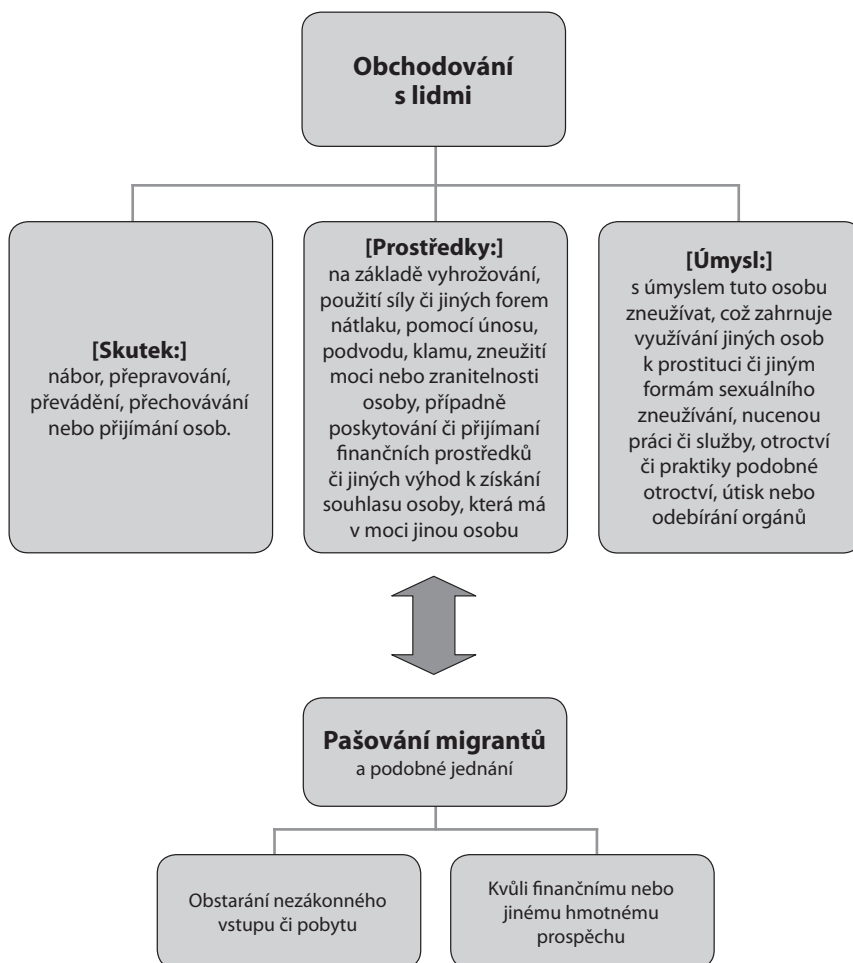
Nok je dvacetiletá žena z jihovýchodní Asie. Je vdova a své dvě malé děti živí prodejem zeleniny. Jednoho dne k ní zajde její přítelkyně Patnaree. Patnaree jí řekne, že může zařídit, aby Nok v jiné jihovýchodoasijské zemi pracovala v domácnosti za desetinásobek svých současných měsíčních příjmů. Patnaree jí také slíbí, že pro ni celou cestu zařídí a že ji i zaplatí, když jí Nok slíbí, že jí peníze vrátí, až začne v cílové zemi pracovat.

Nok se rozhodne, že příjem navíc její rodina potřebuje, a tak nechá děti v péči své matky a vyrazí na cestu autobusem ve společnosti Patnaree. Nok nemá pas, ale Patnaree ji ujišťuje, že ho ani nebude potřebovat, protože Patnaree má na hranici přátele. Několik kilometrů před hranicí z autobusu vysednou a čekají v motorestu, dokud se k nim nepřipojí řidič nákladního vozu jménem Than. Nok překvapí, když vidí, že Patnaree zaplatí Thanovi velkou sumu peněz, než s ním obě nasednou na nákladní vůz a jedou dál k hranici. Hranici přejedou bez problémů, jak Patnaree slíbila. Je to jediný případ, kdy Nok na cestě do cílové země překročí hranici vědomě. Řidič Than se chová přátelsky, ale požádá Nok, aby cestovala v uzavřené zadní části vozu, aby na další hranici nebyly problémy. Vzadu ve voze je tma, horko a velmi nepříjemně, ale Nok souhlasí, protože nemá pas a může se spoléhat jen na jeho rady a dobrou vůli a na přátelství Patnaree. Jedou dlouho a cesta Nok v zadní části vozu dospěje ke konci na prázdném poli u široké řeky, kde se Patnaree a řidič Than setkají se čtyřmi muži, kteří jsou občany cílové země.

Tito čtyři muži převezou Nok přes řeku a řeknou jí, že nyní je v cílové zemi. Nařídí jí, aby nasedla do zadní části nákladního vozu čekajícího na břehu řeky. V zadní části vozu už je sedm dalších žen. Nok se bojí a už nevěří, že dostane práci, kterou jí slíbili. Když odmítne do vozu nasednout, jeden z mužů jí vyhrožuje střelnou zbraní. Čtyři muži cestují společně v kabině vozu.

Nok s ostatními ženami odvezou do soukromého domu ve velkém městě. V průběhu několika týdnů oni čtyři muži opakovaně ženy fyzicky a sexuálně zneužívají. Nedovolují jim dům opustit. Jeden muž Nok řekne, že jestli uprchne, tak ji policie pošle do vězení za to, že je v zemi bez pasu, a nikdy už neuvidí své děti. Vyhrožuje jí taky, že její děti najde a prodá, pokud by se jen pokusila uprchnout. Do domu přicházejí další muži a Nok je nucena k sexu s nimi, za což její čtyři vězňaté dostávají peníze. Z peněz si nesmí nic nechat a nesmí ani opustit budovu.

Obchodování s lidmi – pašování migrantů (kriminalizace podle mezinárodního práva)

3. Trendy a vzorce v pašování migrantů

Pašování migrantů a aktivity s ním spojené přinášejí zapojeným zločincům ohromné zisky. Navíc posilují korupci a organizovaný zločin v zemích původu, tranzitu a určení. Pašování migrantů je smrtelné podnikání, které už připravilo o život tisíce lidí, a je naléhavě nutné s ním bojovat.

Dnes dostupné informace jsou příliš roztržité a neúplné na to, aby mohly poskytnout přesný obrázek o počtu každoročně pašovaných lidí a o trasách a metodách užívaných pašeráků. Nicméně dostupné údaje ukazují následující trendy a vzorce:

- Zločinci neregulérním migrantům stále častěji poskytují pašerácké služby, aby mohli obejít kontroly na hranicích států, migrační regulace a vízové požadavky. Většina neregulérních migrantů využívá pomoc ziskuchtivých pašeráků. Zlepšování hraničních kontrol odrazuje migranty od pokusů překročit je samostatně a směřuje je do rukou pašeráků.
- Pašování migrantů je vysoce ziskové podnikání, při kterém jsou zločinci vystaveni jen malému riziku odhalení a potrestání. Tento trestný čin je tudíž pro zločince stále přitažlivější. Pašeráci migrantů jsou čím dál organizovanější a zakládají profesionální sítě přesahující hranice a jednotlivé regiony.
- Pašeráci lidí v reakci na změny situace neustále mění trasy a metody, často na úkor bezpečí pašovaných migrantů.
- Už tisíce lidí přišly o život kvůli lhostejnému, nebo dokonce úmyslnému počínání pašeráků migrantů.

Tyto faktory potvrzují, že je potřeba, aby reakce na trestný čin pašování migrantů byly přizpůsobitelné a koordinované v rámci jednotlivých regionů i mezi nimi.

„... měla na sobě džíny a blůzu. Pěna kolem jejích úst poukazovala na záchvat. Ačkoliv šla asi jen den a půl, její tělesný stav a nedostatečný přísun jídla a vody ji vystavily riziku smrti na poušti. Když naposledy, několik dní před smrtí, volala domů, řekla: „Tati, už jsem na hranici.““ Zdroj: New York Times

4. Aktéři a jejich role v procesu pašování

Do procesu pašování může být zapojena celá řada různých aktérů hrajících různé role; například pašeráci podnikající v malém měřítku obvykle do procesu nezapojují další aktéry, ale všechny aspekty operace organizují sami. Ve větších pašeráckých sítích bývá mezi zapojenými aktéry dělba práce. Nejobtížněji se často hledají důkazy proti jedincům, kteří organizují nebo koordinují pašerácké operace, jenže dokud se nedostanou před soud, pašování migrantů bude pokračovat.

Je několik aktérů, kteří mohou být do pašování migrantů zapojeni. V různých regionech se pro ně používají různá označení. Níže nastiňujeme některé z funkcí, které mohou plnit.

Koordinátor či organizátor

Koordinátor či organizátor je osoba nesoucí hlavní zodpovědnost za pašeráckou operaci, jedná jako manažer firmy. Může řídit a zaměstnávat další lidi zapojené do určité operace nebo jim provedení části operace zadat. Organizátor dohlíží na celý proces ve své oblasti působnosti a může zařídit výměnu personálu či změnu tras, dopravních prostředků a ubytování. Organizátor má mnoho kontaktů.

Celou pašeráckou operaci může organizovat jediný organizátor nebo řetězec organizátorů, kteří se mezi sebou domlouvají na spolupráci.

Obvykle je nesmírně obtížné shromáždit proti organizátorům dostatek důkazů. Organizátoři mívají „zaměstnance“ aktivně zapojené do trestné činnosti a tito lidé se u organizátorů hlásí jen na vyzvání.

Náboráři

Náboráři inzerují své služby a zprostředkovávají kontakt mezi pašeráky a migranty, kteří chtějí služeb pašeráků využít. Náboráři leckdy nejsou spojeni jen s jedním určitým pašerákem. Často trvale žijí v zemi původu nebo tranzitu, dobře ovládají jazyk migrantů a někdy je dokonce i znají osobně. Náboráři číhají na zranitelné osoby a zneužívají jejich zranitelnosti. Často lidi k migraci lákají, mnohdy je dezinformují o samotném procesu i o realitě cílové země. Někdy náboráři vybírají vstupní poplatky za přepravu a využívají služeb osob, které samy neprovádějí nábor osob k pašování, ale poskytují náborářům informace o tom, kde lze takové osoby najít.

„Když jsme vyšli z letiště, čekal tam na nás muž v autě. Seděl jsem na zadním sedadle a muž z letadla na předním. Odvezli mě do domu na venkově. Tam mě odvedli do prázdné místnosti. Zamkli dveře a odešli. Zůstal jsem tam asi 13 dní. Moje definice ‚pašeráka‘ je, že to není dobrý člověk; je součástí gangu, který si nelegálně vydělává peníze...“

Zdroj: výpověď pašovaného migranta

Přepravci či průvodci

Přepravci či průvodci zařizují operační část pašování tím, že vedou a doprovázejí migranty na cestě přes jednu nebo několik zemí a dohlíží na překračování hranic. Někdy migranty v různých fázích cesty předává jeden průvodce dalšímu. Průvodci jsou často muži z příhraničních regionů, kteří danou oblast znají.

Jelikož průvodci se nájímají snadno, jejich oddělení od sítě nemusí nutně představovat vážné narušení procesu pašování. Zároveň je jejich role zásadní pro to, aby daný migrant úspěšně překročil hranici, a kvůli svému postavení mohou zneužívat či týrat lidi, které vedou. Největší vliv na reputaci pašeráků proto často mívá role, kterou sehrál průvodce.

V některých případech průvodci nemusejí být spjati s většími pašeráckými sítěmi a mohou poskytovat služby jen na základě kontraktu, anebo se potloukají na pohraničních místech (na mostech, autobusových nádražích aj.) a nabízejí své služby.

Pozorovatelé, řidiči, poslové, dozorcí

Pozorovatelé, řidiči a poslové jsou jedinci, kteří v procesu pašování vykonávají další činnosti. Například pozorovatelé mají na starosti poskytování specifických informací o kontrolách prováděných policií, pohraniční stráží a armádou. Pozorovatelé často cestují na nějakou vzdálenost před vozem převážejícím pašované migranty a mobilním telefonem varují před možnými kontrolami.

Dozorcí mají na starost ochranu pašeráckého podnikání. Proti pašovaným migrantům někdy používají výhrůžky nebo i přímé násilí, aby je udrželi pod kontrolou v průběhu operace (která může zahrnovat i množství migrantů na palubě lodi) nebo donutit doplatit dlužné poplatky za pašování.

Poskytovatelé služeb a dodavatelé

Ad hoc „poskytovatelé služeb“ a dodavatelé jsou jedinci, kteří často udržují styk s pašeráky a za svou roli v procesu pašování dostávají podíl z výnosů. Mnohdy spolupracují s víc než jednou pašeráckou sítí či skupinou, poskytnou tedy své služby komukoliv, kdo je ochoten jim zaplatit. Pašeráci je využívají často nebo jen sporadicky, podle toho, jaké služby poskytují a co je zrovna potřeba. Například vlastníci nebo výrobci lodí mohou pro pašování migrantů poskytnout své lodě.

Jsou-li zkorumpovaní, státní zaměstnanci – jako pohraniční stráž, vojáci, imigrační úředníci, zaměstnanci velvyslanectví a konzulátů, přístavní policisté a další aktéři – dostávají úplatky, aby přimhouřili oko nebo jinak usnadnili proces pašování.

Do celého procesu pašování jsou zapojeni i lidé, kteří pašované migranty a pašeráky migrantů přechovávají. Jedná se o vlastníky (nebo obyvatele) hotelů, domů či bytů, kteří mají na starost ubytování migrantů po cestě. Majitelé hotelů jsou obzvlášť užiteční, když je potřeba shromáždit skupinu migrantů před další cestou.

Mezi poskytovatele služeb patří i další jedinci, kteří jsou za úplatu ochotni pomáhat při pašování, jako například:

- padělatelé pasů, víz a dalších cestovních a imigračních dokladů
- falšovatelé dokumentů
- vlakoví průvodčí
- taxikáři
- zaměstnanci aerolinek
- majitelé lodí a majitelé jiných dopravních prostředků
- lidé, kteří mají na starost údržbu dopravních prostředků (například gumových člunů) a dodávky pohonných hmot
- správci financí a pokladníci, kteří po úspěšném dokončení pašerácké operace odevzdávají peníze migrantů pašerákovi či pašerákům; pokladníci někdy zároveň podnikají legálně (např. jako majitelé obchodů)

Je také zapotřebí poznamenat, že někteří lidé se na procesu pašování mohou podílet i bez toho, že by si to uvědomovali, jelikož za své zapojení nedostanou žádný poplatek (může jít například o taxikáře, který nevědomky převezve pašované migranty za běžné jízdné). Jiní lidé si můžou uvědomovat, že ze své pasivní role v procesu pašování – z toho, že přimhouří oko – profitují nepřímo (například taxikář, který inkasuje běžné jízdné, přičemž ví, že převáží pašovaného migranta do úkrytu, a říká si, že se do toho nebude plést).

5. Typy pašování migrantů

Pašování migrantů může mít mnoho podob.

Mezi způsoby organizace pašování migrantů patří na jedné straně předem naplánované a velmi promyšlené pašerácké operace využívající různých metod (migranti například nejdříve cestují otevřeně s falešnými doklady, poté je průvodce pěšky převede přes zelenou hranici a nakonec přejíždějí přes hranici ukrytí v nákladním voze), na druhé straně jednoduché pašerácké služby (migranta například někdo jen převede přes zelenou hranici), které si cestující migrant ad hoc vyjednal s pašerákem (například v pohraničním městě).

Výrazně odlišný může být i počet zapojených aktérů (tedy zločinců zapojených do pašerácké operace). A různé podoby mohou mít i jejich vzájemné vztahy.

Až příliš často se předpokládá, že pašování migrantů je podnikání ovládané hierarchicky organizovanými zločineckými skupinami, které využívající existující pašerácké trasy (například ty, které se používají pro pašování drog) a jenom přizpůsobují svůj způsob fungování jiné komoditě – migrantům. V některých zemích a regionech to třeba platí, ale existuje i velké množství menších, flexibilních zločineckých skupin či jednotlivých zločinců, kteří v případě potřeby spolupracují. Ačkoliv tyto skupiny mohou vytvářet sítě, tyto sítě bychom neměli zaměňovat s jednotnými organizacemi charakterizovanými „mafiánskou“ hierarchií.

Pašování migrantů může být organizováno mnoha různými způsoby; a základní pochopení hlavních kategorií pašování migrantů a podobného jednání napomůže při shromažďování zpráv i vyšetřování a stíhání těchto trestných činů.

Z mnoha možností, jak pašování migrantů kategorizovat, jsme následující typologii vybrali proto, že klade zvláštní důraz na organizační aspekty pašování migrantů a podobného jednání. Jako všechny modely i tato typologie představuje zevšeobecněný obraz reality. Proto tato typologie sice může posloužit jako výchozí pomůcka pro pochopení problematiky pašování migrantů a podobného jednání, ale nikdo by se neměl pokoušet do takového modelu vměstnat realitu. Jak už jsme zmínili, pašování migrantů může mít mnoho podob.

Protokol o pašování migrantů

Článek 19(1)

Žádná část tohoto protokolu nemá dopad na jiná práva, povinnosti a závazky států a jednotlivců podle mezinárodního práva, včetně mezinárodního humanitárního práva a mezinárodního lidskoprávního práva, a zejména podle příslušných ustanovení úmluvy z roku 1951 a protokolu z roku 1967 týkajících se statusu uprchlíků a v nich obsaženého principu nevydání (non-refoulement).

Typ 1: ad hoc pašerácké služby²³⁴

Klíčové charakteristiky ad hoc pašeráckých služeb jsou:

- Migrant si cestu organizují sami s občasným využitím služeb místních pašeráků; proces pašování není předem připravený. To znamená:
 - Migrant cestuje sám, většinou legálně a veřejnou dopravou.
 - Jelikož však migrant nevlastní doklady nutné pro legální vstup do cílové (nebo tranzitní) země, během cesty čas od času (nebo přinejmenším jednou – pokud ne, nejedná se o pašování migrantů) využije pomoci pašeráků migrantů, kteří mu umožní nelegální vstup.
- Migrant obvykle nemá dostatečné finanční či logistické možnosti pro jiné způsoby pašování. Jen zřídka kdy této formy pašování využívají rodiny.

Případová studie: Gheorghe

Gheorghemu je 35 let a žije v hlavním městě jedné východoevropské země. Už několik let je bez práce. Už třikrát vyrazil za prací do západní Evropy. Dvakrát ho zadrželi při překročení hranice a poslali zpět. Jednou se mu podařilo dostat se neregulérně

234 Níže uvedená typologie vychází z výzkumu Matthiase Neskeho, přičemž je upravena a zjednodušena. Neske dělal rozhovory s experty a prozkoumal kopie 51 kompletních soudních spisů z celého Německa. Tyto soudní spisy poskytují informace o několika stovkách pašeráků lidí a zhruba 20 000 pašovaných osobách. Na základě tohoto výzkumu Neske vymezil tři modelové typy pašování migrantů a podobného jednání. Pro podrobnosti viz Matthias Neske, „Human smuggling to and through Germany“ (Pašování lidí do Německa a přes něj), in International Migration, roč. 44, č. 4 (říjen 2006).

do plánované cílové země v západní Evropě a rok a půl tam pracoval. Potom se vrátil domů.

V roce 2000 už mu docházely úspory z doby, kdy pracoval v západoevropské zemi, a proto se rozhodl ze své země znovu odjet. Získal vízum do sousední země a odjel do tamějšího hlavního města autobusem. Odtamtud dojel autobusem na hranici s jednou středoevropskou zemí a bez pomoci ji pěšky překročil.

V této zemi Gheorghe nemohl najít práci a rozhodl se odjet do jiné země v západní Evropě. Báł se, že pokoušet se o nelegální vstup do sousední země samostatně by bylo příliš nebezpečné, a rozhodl se využít služeb pašeráka. Po několikadenním hledání narazil na spoluobčana, který ho ujistil, že zná pohraniční oblast velmi dobře. Zaplatil pašerákovi poplatek ve výši asi 150 dolarů. Pašerák ho zavezl až k hranici a přes hranici ho převedl pěšky. Ihned po překročení hranice ho zadržela hlídka pohraniční policie, kdežto pašerákovi se podařilo utéct.

Při výslechu Gheorghe sdělil, že neměl pevný plán; možná by chtěl zůstat v oné zemi, anebo by pokračoval do jiné západoevropské země.

Typ 2: pašování migrantů za pomoci zneužití dokladů

Důležitým příkladem pašování migrantů s pomocí podvodně získaných dokladů je zneužití víz pro umožnění nelegálního vstupu nebo pobytu:

- Víza se získají podvodným způsobem; to znamená, že důvody uvedené v žádosti o vízum nejsou pravdivé.
- Po obdržení víz migranti podniknou celou cestu ze země původu do cílové země, často bez přítomnosti pašeráků lidí.
- Lidé, kteří obdrží individuální vízum (například obchodní vízum), mohou hraničními kontrolami projít snadno. V případě skupinových (turistických) víz, kdy se členové údajně turistické skupiny navzájem neznají ani necestují společně, mohou při kontrolách nastat problémy (v případech, které zkoumal Neske, se jediné takto vůbec přišlo na to, že migranti víza získali podvodně).
- Pašování migranti obvykle nemají žádný osobní vztah k pašerákům.
- V krajních případech dokázali celý proces pašování zorganizovat pouze dva „pašeráci“.
- Migranti nebo ti, kdo si pašování objednají, mohou mít dostatečné finanční zdroje; poplatky se obvykle platí předem.

Případová studie: dva muži spolupracují při obstarávání podvodně získaných víz

Podnikatel z členské země EU v západní Evropě, pan M, organizoval turistické cesty do své země. Jiný podnikatel z jihoafrické země, pan D, žil v hlavním městě jedné východoevropské země. Pan M a pan D se znali už několik let. Koncem 90. let se rozhodli spolupracovat při obstarávání podvodně získaných víz pro občany oné východoevropské země.

S pomocí novinových inzerátů pan D našel klienty čekající na migraci do oné členské země EU v západní Evropě. Jejich jména a data narození předal panu M, který poté

připravil pozvání a programy pro údajné „obchodní cesty“ do své země. Zařídil rovněž formality, které byly součástí žádostí o víza v jeho zemi. Pan M také pro každého z cestovatelů zajistil třídení rezervaci v laciném hotelu v jednom městě ve své zemi. Když byly přípravy hotové, pan M poslal všechny doklady, hotelové rezervace, pozvání i program obchodní cesty panu D, který je předložil na velvyslanectví země pana M. Pan D posléze předal cestovatelům jejich víza a oni poté samostatně odcestovali přes zemi pana M každý do své cílové země v Evropské unii.

Odhaduje se, že pan M a pan D zprostředkovali nelegální pobyt 6000 občanů oné východoevropské země. Poplatek za obstarání víza pro jednu osobu se odhaduje až na 2000 dolarů. Pan M byl odsouzen k trestu odnětí svobody na sedm let a šest měsíců.

Existují i jiné způsoby zprostředkování nelegálního vstupu, například fingované sňatky, což je další běžně užívaná technika.

Případová studie: podvod s fingovanými sňatky z jižní Asie do západní Evropy, 2006

Muž, který zprostředkoval přes 80 fingovaných sňatků, byl v západoevropské zemi na základě vyšetřování uvězněn na pět let.

Bylo doporučeno, aby pan S, který byl hlavním organizátorem podvodu, byl po vykonání trestu deportován.

Podvod zahrnoval fingované sňatky mezi muži převážně z jižní Asie, kteří chtěli pobývat v západoevropské zemi, a nevěstami, které se zdály být občankami oné země.

Pan S dodával nevěsty a poskytoval příslušným orgánům falešné podpurné dokumenty se žádostí o to, aby ženichové dostali povolení v zemi zůstat.

Podvod vyšel najevo v červenci 2004, když jeden investigativní novinář obdržel informaci, že někdo zneužívá jména uznávané advokátní kanceláře pro uskutečňování imigračních podvodů. Reportér poté předstíral, že je imigrant snažící se zůstat v zemi, a sešel se s panem S. Při setkání mu pan S nabídl, že mu zařídí sňatek, se slovy, že obstará nezbytné doklady pro službu, které říkal „všechno pod jednou střechou“, za 8500 euro.

Pan S byl v září 2004 zatčen se svou tehdejší přítelkyní paní P, která byla do podvodu rovněž zapojena.

Při prohlídkách bydlíšť pana S našli policisté nevyplněná islámská potvrzení o sňatku a doklady, včetně pasů na jeho tři falešná jména.

Za podíl na podvodu byla zatčena a stíhána řada „nevěst“ a „ženichů“:

Paní P se přiznala ke třem případům falešného prohlášení za účelem získání potvrzení o sňatku. Byla odsouzena k 140 hodinám veřejně prospěšných prací a k pokutě ve výši 750 euro.

Pan J se přiznal ke křivému svědectví a byl odsouzen k devítiměsíčnímu trestu odnětí svobody.

Paní D se přiznala k pěti případům křivého svědectví a byla odsouzena k dvouletému trestu odnětí svobody.

Paní G se přiznala k fingo vanému sňatku včetně jednoho případu křivého svědectví. Byla odsouzena k čtyřměsíčnímu trestu odnětí svobody a vykonala jej.

Pan K se přiznal k fingo vanému sňatku s paní G. Předložil policii falešné podpůrné dokumenty včetně falešného úmrtního listu své ženy (poskytnutého panem S), která ovšem stále žila a bydlela s ním. Byl odsouzen k devítiměsíčnímu trestu odnětí svobody.

Typ 3: předem organizované rozfázované pašování

Klíčové charakteristiky předem organizovaného rozfázovaného pašování jsou:

- Proces pašování je organizován předem, což znamená, že migranti nemusejí během cesty sami vyjednávat s místními pašeráky. „Koordinátoři etap“ – řetězec samostatných, ale úzce spolupracujících jednotlivců – provádějí vyjednávání s „místními poskytovateli služeb“ a platí jim. „Místní poskytovatelé služeb“ bývají nejčastěji občané nebo rezidenti tranzitní země a etapu od etapy se mění.
- Koordinátoři etap a pašování migranti jsou obvykle stejného etnického původu.
- Každý koordinátor etapy zadává samotné pašerácké aktivity buď „místnímu koordinátorovi“ (který pak zase zadává samotné pašování „místním poskytovatelům služeb“), anebo přímo „místním poskytovatelům služeb“.
- Migranty po většinu cesty doprovázejí pašeráci.
- Jen zřídka kdy celý proces od počátku až do konce řídí jediná osoba.
- Vztah mezi koordinátory a poskytovateli služeb se vyznačuje následujícími rysy:
- Kvůli „špatnému“ etnickému původu a nedostatku kontaktů může pro místní poskytovatele služeb být obtížné, aby se z nich samotných stali koordinátoři.
- Poskytovatelé služeb a koordinátoři nejsou součástí jediné organizace; jsou spíš součástí procesu, který funguje podle principů trhu a je motivován ziskem. Když už koordinátoři a poskytovatelé služeb dlouhodobě úspěšně spolupracují, lze je pokládat za součást sítě vzniklé procesem, který se podobá ustavení okruhu pravidelných zákazníků.
- V případech, které zkoumal Neske, se výhrůžky, pokud se vůbec vyskytují, týkají téměř výhradně toho, že dané osobě nenabídnou účast na příští pašerácké operaci.
- V případech předem organizovaného pašování z nekrizových regionů převažují jednotliví migranti a migrantky. Neske identifikoval dva podtypy:
- Migranti pašováni proto, aby se mohli připojit k příslušníkům rodiny nebo komunity, kteří už jsou usazení v zemi určení. Pašované osoby jsou v cílové zemi obvykle očekávány. Pašerácká operace je obvykle objednaná z cílové země.
- Migranti vyslaní vlastní komunitou, kteří v cílové zemi zatím nemají žádné kontakty (například migranti z některých čínských provincií). Pašeráckou operaci si obvykle objedná rodina nebo vesnická komunita trpící špatnými životními podmínkami. Poplatky za pašování vybírají pašeráci často předem, a pašování migranti jsou tudíž výrazně ohroženi obchodováním s lidmi a zneužíváním v cílové zemi.

Když pašeráci vybírají poplatky za pašování předem, může se jednat o indikátor obchodování s lidmi.

V případech předem organizovaného pašování z krizových regionů (viz případová studie o pašování žadatelů o azyl níže) se pašování migranti obvykle opírají o existující kontakty v zahraničí a o dostatečné finanční zdroje. Mezi takové případy spadá většina případů, které zkoumal Neske, kdy se na cestu vypravila buď celá rodina, nebo části rodiny. Země původu jsou většinou státy procházející krizí kvůli konfliktu. Cílové země jsou většinou státy, kde migranti mají dobrou šanci získat azyl. V této souvislosti je zapotřebí podotknout, že mnoho osob pašovaných za využití této metody jsou uprchlíci; právo žádat o azyl trvá bez ohledu na to, jak si daná osoba zajistila vstup do země.

Případová studie: Rajat

Rajat pochází z jedné jihoasijské země a po mnoho let žil v hlavním městě jedné střeoevropské země. Plynně mluví jazykem země pobytu. Zabývá se dovozem a vývozem textilií.

Je také typický „koordinátor etapy“. To znamená, že má na starosti přijímání migrantů pašovaných ze své rodné země, zařizuje ubytování a přípravy na jejich následnou cestu do dalších cílů (obvykle v některé západoevropské zemi).

Ve své roli spolupracuje s dalšími „koordinátory etap“, kteří všichni pocházejí z jeho rodné země, a s „místními poskytovateli služeb“. Místní poskytovatelé služeb bývají nejčastěji občané nebo rezidenti průjezdních zemí a vykonávají vlastní pašeráckou práci, například převážení nebo převádění migrantů přes hranici. Jakmile je jedna etapa úspěšně u konce, migranti zavolají příslušnému koordinátorovi etapy a informují ho o tom. „Koordinátor etapy“ potom zaplatí „místním poskytovatelům služeb“.

Rajat je v kontaktu i s „koordinátorem etapy“ ve své rodné jihoasijské zemi, který koordinuje odjezd migrantů. Tento koordinátor, spolu s ostatními zapojenými „koordinátory etap“, určuje trasu do zvolené cílové země a poplatek za ni. V případech, na kterých se podílí Rajat, se výše poplatků pohybovala odhadem mezi 2000 a 5000 dolary.

V typickém případě, na němž se podílel Rajat, pašování migranti letěli ze své jihoasijské země do hlavního města jedné východoevropské země s použitím falešných pasů. Při příletu od nich „koordinátor etapy“ pasy vybral a poslal je zpátky do oné jihoasijské země. Také zařídil převoz migrantů do hlavního města jiné východoevropské země v úkrytu v nákladním voze. V onom městě pro ně další „koordinátor etapy“ zařídil převoz do hlavního města jedné střeoevropské země. Tam další „koordinátor etapy“ zařídil převoz migrantů v úkrytu v dodávce do města, kde bydlí Rajat. Poté Rajat zorganizoval další etapu cesty mířící do sousední západoevropské země, a to tak, že vlastní pašeráckou aktivitu zadal občanovi Rajatovy země pobytu, Jozefovi. Jozef přivezl migranty až k hranici a tam je předal svému společníkovi, který je pěšky převedl přes hranici. Jakmile se migranti dostali za hranici, naložila je malá dodávka a odvezla je do velkého města, kde žije další koordinátor etapy, Harun (Rajatův přítel a příbuzný). Odtamtud migranti zavolali Rajatovi a informovali ho o svém příjezdu. Harun se poté spojil s Josem, „koordinátorem etapy“ v západoevropské cílové zemi. Harun opět zadal vlastní pašování místním pašerá-

kům, kteří je v automobilech odvezli do cílové země; při překračování hranic dalších západoevropských zemí je schovávali za zadními sedadly. Pašované migranty přijal Jose. Většina migrantů měla v cílové zemi příbuzné, kteří si je od Joseho přebrali. Bylo dokázáno, že pašování si objednala většina těchto příbuzných.

6. Klíčové finanční transakce v pašování migrantů

Poplatky za pašování a způsoby úhrad

Doufají-li migranti, že budou pašováni, obvykle musí uhradit poplatek. Pašeráci vybírají od migrantů poplatky za následující služby a z těchto důvodů:

Zisk	Zločinec je zapojen do trestného činu s cílem vydělat peníze.
Cestovní doklady	Poskytnutí zfalšovaných dokladů stojí peníze. Čím vyšší je kvalita dokladu, tím vyšší je i jeho cena.
Mezinárodní doprava	Letenky, platby kapitánům nebo provozovatelům lodí a podobně.
Místní doprava	Řidiči kamionů či automobilů (lze je využít i pro překročení státních hranic), doprava uvnitř států a od hranice k hranici.
Ubytování	Místa, kde jsou migranti ubytováni v různých etapách pašování.
Korupce	Platby úředníkům, aby pašovaným migrantům dovolili překročit hranice/použít falešné doklady. Také ve formě přírážek, které pašování migranti platí navíc k dohodnuté ceně.

Existují tři hlavní způsoby hrazení poplatků za pašování:

- Platby předem, před odjezdem, od migrantů nebo jejich rodin.
 - Často se hradí polovina celkové částky a druhá polovina pak po příjezdu do cílové země.
 - Zálohy se často neplatí přímo pašerákovi, ale třetí straně nebo prostředníkovi. Třetí strana někdy migrantovi, jeho rodině nebo pašerákovi vydá příjmový doklad. Peníze pak pašerák obdrží až poté, co migrantova rodina třetí straně potvrdí, že je v pořádku na místě.
 - Někteří pašeráci někdy inkasované poplatky vracejí, pokud se pašerácká operace nezdaří, ba někdy dokonce i nabídnou, že budou migrantovi bez přírážky dál pomáhat, dokud se ilegální vstup do země nezdaří.
- Peníze placené po cestě různým zapojeným lidem, takže migrant může postupovat etapu po etapě.
- „Úvěr“: poplatek za pašování obdrží pašovaný migrant od někoho předem. Pašovaný migrant bude muset poplatek vrátit poté, co dorazí do cílové země. Vyšetřovatelé musí tomuto věnovat pozornost a uvědomovat si, že pašování migrantů má potenciál změnit se na určitou formu obchodování s lidmi nebo dluhového otroctví.

Způsoby úhrad smluvené mezi pašeráky a pašovanými lidmi mají mnoho forem, a která forma se využije, závisí na původu obou a na povaze pašování.

Platby v hotovosti:

- Tam, kde probíhají, musí obvykle platby probíhat ve směnitelných měnách.

Svěřenecké systémy:

- Vyžadují vyšší stupeň organizace.
- Často vyžadují užší vztah mezi pašeráky a pašovanými migranty, než tomu je u hotovostních transakcí.
- Často vyžadují užší vztah mezi zapojenými pašeráky.

Standardní bankovní převody:

- Lze využívat tam, kde existuje náležitá infrastruktura podporující takovéto transakce, například ve velkých městech a v oblastech, kde není tak silná tradice soukromých peněžních transakcí.

Neformální finanční systémy

Je zapotřebí podotknout, že finanční vyšetřování může probíhat i v hotovostních ekonomikách, dokonce i v případech, kde je množství převáděných peněz extrémně malé. Tam, kde existuje neformální bankovní systém, kupříkladu se hotovost nebo zboží vyměňuje na trzích, je nutné vyšetřovat kreativně a využívat základní metody, jako je sledování, nebo i bezpečnostní pásky.

Hawala

Hawala je neformální systém přesunu financí. Když v rámci tohoto systému chce plátce převést peníze příjemci v jiné zemi, zaplatí je zprostředkovateli hawaly ve svém městě, a ten potom informuje zprostředkovatele hawaly v příjemcově městě, že se má příjemci vyplatit příslušná částka (obvykle snížená o poplatek). „Dluh“ zprostředkovatele hawaly v plátcově zemi vůči zprostředkovateli hawaly v příjemcově zemi bude vyrovnán později. Hawala funguje na základě cti: záznamy se obvykle nevedou a výměny nejsou právně ani soudně vymahatelné. Hawala může též obcházet daně, oficiální směnné kurzy a imigrační nebo jiné právní kontroly, a kvůli tomu se jedná o systém atraktivní pro pašeráky migrantů a další zločince.

V některých zemích je hawala nelegální, jelikož se pokládá za formu praní peněz. V jiných systémech je to běžná praxe, o kterou se právo nezajímá.

Poplatky uhrazené za služby pašeráků se výrazně různí v závislosti na následujících faktorech:

- Použitý způsob dopravy,
- míra uplatněných „záruk“,
- další služby, například poskytnutí falešných dokladů,
- zda celou cestu organizuje jediný poskytovatel a probíhá bez přerušení, nebo zda se má uskutečnit po etapách,

- rizika odhalení spojená s trasou (tj. ta, která představuje přítomnost policie nebo pobřežní stráže nebo pohraniční stráže),
- roční období a povětrnostní podmínky,
- (někdy) státní příslušnost migrantů.

Následující příklad ukazuje, jak se poplatky mohou lišit podle trasy.

Případová studie: poplatky lišící se podle cílové země

Muž z blízkovýchodní země vyprávěl toto:

Když jsem vešel do obchodu ve městě, sedělo tam několik kluků a žena. Nabídli mi šálek čaje a chvíli jsme si povídali. „Kam se chceš dostat?“ zeptali se mě.

„Do Evropy,“ odpověděl jsem.

„No jasně. Každý chce do Evropy,“ řekli. „Ale do jaké evropské země?“

„Nevím o žádné, kde bych mohl bydlet.“

„No tak teď zrovna ti můžeme nabídnout jednu severoamerickou zemi a dvě cílové země v západní Evropě. Ale musíš si uvědomit, že to stojí spoustu peněz. U nás platíš hodně, ale dostaneš, co chceš. Pokud se to nepovede napoprvé, pokusíme se znovu, ale to už bude na naše vlastní náklady.“

„Kolik to stojí a jak dlouho musím čekat?“ zeptal jsem se. Odpověděli: „Ta severoamerická země stojí 10 000 dolarů a zařídíme ji za dva až tři týdny.“

Západoevropská země 1 stojí 8000 dolarů a taky to trvá dva až tři týdny.

Západoevropská země 2 stojí 7000 dolarů, ale tu zařídíme do pěti dní.“

„Dobře, tak já pojedu do západoevropské země 2.“

O poplatcích, které migranti odvádějí pašerákům, lze usuzovat následující:

- Čím větší je vzdálenost mezi zemí původu a cílovou zemí, tím větší je i poplatek.
- Omezení rizika zvyšuje cenu.
- Pozemní trasy vyžadují několik zastávek a každá z nich představuje riziko odhalení. Utajované cestování (pěšky, automobilem, kamionem nebo vlakem) bývá nebezpečnější a často i ohrožuje život.
- Letecké cesty přímo ze země původu do cílové země jsou bezpečnější, pohodlnější a trvají kratší dobu, a proto jsou dražší než delší a nebezpečnější cesty po zemi a po moři.
- Čím komplexnější je pašerácká operace, tím vyšší je i poplatek.

Vydělávání na poplatek za pašování

Kvůli půjčkám, které si lidé berou na poplatky za pašování, mohou být výrazně ohroženi obchodováním s lidmi nebo dluhovým otroctvím.

Migranti obvykle potřebují prodat majetek (pozemky nebo movitý majetek), aby získali potřebné množství peněz, anebo musí využívat té či oné formy úvěru, což je častý případ. Často si peníze půjčují od přátel nebo rodinných příslušníků, nebo i od lichvářů. Rodina často kvůli pomoci osobě, která migruje, prodá dům i jiný majetek. Někdy se peníze půjčují i prostřednictvím běžných bankovních půjček.

V případech, kdy se migranti kvůli poplatkům za pašování výrazně zadluží, zažívají velký nátlak, aby si nějak vydělali peníze na splacení dluhu. Obzvláště pokud část nákladů na pašování pokrývá sám pašerák, je migrant, který mu dluží peníze, extrémně ohrožen zneužitím.

Výnosy

Je obtížné odhadnout výnosy, které pašeráci ze své trestné činnosti získávají, protože:

- Nezákonné výnosy se obvykle perou, a tím se stávají nerozlišitelné od legálních zisků.
- Úspěšnost pokusů posoudit a spočítat ceny a zisky v pašeráckém podnikání se výrazně různí v závislosti na faktorech, jako je typ a rozsah aktivit pokrytých platbou, cestovní vzdálenost, povaha rizik a příslušné země.
- Platby se ne vždy hradí jedinou transakcí, a proto je obtížné spočítat celkové poplatky a výnosy.

Případová studie: pašování migrantů po moři

V jedné jihovýchodoevropské zemi vznikly malé, flexibilní pašerácké organizace. Koncem 90. let z této země pašeráci každou noc přepravili do jedné země v jižní Evropě přinejmenším 150–300 lidí. V roce 1999 používali odhadem zhruba 50 gumových člunů. Byly asi 10 metrů dlouhé a předtím je úplně vyprázdnili. Některé z nich byly vybavené dvěma motory.

Každé plavidlo převáželo 15–40 lidí, skrčených a zakrytých plátnem. Všechny čluny vyrazily společně v noci a pluly ve formaci, aby si v případě potřeby mohly navzájem pomáhat. Když se přiblížily k výsostným vodám cílové země, rozptýlily se a orientovaly se podle majáků.

Poplatek za cestu se zpočátku různil: od 400 do 450 dolarů u migrantů, kteří jednali přímo s vlastníkem člunu, a od 600 do 650 dolarů u těch, kdo využili služeb prostředníka. Celoroční obrat činil v roce 2000 odhadem 30–60 milionů dolarů.

7. Reakce Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu na pašování migrantů

Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) dohlíží na uplatňování Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodu s lidmi, zvláště ženami a dětmi (protokol o obchodování s lidmi) a Protokolu proti pašování migrantů po zemi, na moři a vzduchem (protokol o pašování migrantů), doplňujících Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu. Hlavním cílem UNODC v souvislosti s bojem proti pašování migrantů je proto podporovat celosvětové dodržování protokolu o pašování migrantů a pomáhat státům v jejich snahách o jeho efektivní uskutečňování. Jak se uvádí v článku 2, „cílem tohoto protokolu je zamezovat a bránit pašování migrantů a podporovat spolupráci mezi signatářskými státy za tímto účelem, a přitom chránit práva pašovaných migrantů.“

Při poskytování odborné pomoci ve snaze o celosvětové dosažení těchto cílů se aktivity UNODC soustřeďují na dvě oblasti působnosti:

- Pomoc státům při sladování jejich legislativy s tímto protokolem a
- pomoc státům při formulování efektivní reakce trestní justice na pašování migrantů a podobné jednání.

Snaha o řešení potřeb v oblasti pašování migrantů vyžaduje komplexní přístup.

Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) si uvědomuje, že pašování migrantů nelze zamezit jen opatřeními v oblasti vymáhání práva. Pokud posílené hraniční kontroly nejsou součástí holistického přístupu, mohou vést pouze k přesunu pašeráckých tras jinam a zvýšené poptávce po rizikovějších službách. Pokud jsou migranti prostě jen vraceni do zemí, jejichž jsou občany nebo kde mají pobyt, ani by se braly v potaz hlubší příčiny jejich migrace, můžou se o migraci jednoduše pokusit znovu – možná za nebezpečnějších okolností, než byly ty, kterým se vystavili napoprvé. Existují významné odrazující a podněcující faktory, které vedou člověka k tomu, aby se z něj stal pašovaný migrant. Je potřeba se zaměřit na všechny komplexně, na základě multidimenzionálního partnerství zahrnujícího státy, aktéry z občanské společnosti, akademickou sféru, média, státní instituce a mezinárodní organizace.

Chcete-li získat více informací o práci UNODC proti pašování migrantů, obraťte se na Odbor pro potlačování obchodu s lidmi a pašování migrantů (Anti-HumanTrafficking and Migrant Smuggling Unit) naahtmsu@unodc.org nebo navštivte web <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/smuggling-of-migrants.html>

13. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici
Dauhá, Katar, 12.–19. dubna 2015

Překlad: Daniel Soukup
Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5
Určeno: Pro odbornou veřejnost
Design: addnoise.org
Sazba: ASTRON studio CZ, a. s., Veselská 699, 199 00 Praha 9 – Letňany
Vydání: první, listopad 2016

